

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

**UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI**

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

d) Științe juridice

TOMUL XXIV, ANUL 1978

ANALELE ȘTIINȚIFICE

ALE

UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA”
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

d) Științe juridice

TOMUL XXIV, ANUL 1978

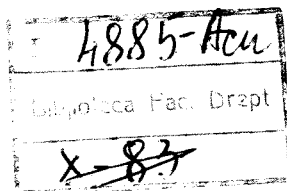

4010605
Periodice

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. I. BENDITER, Prof. M. JACOTĂ, Conf. O. LOGHIN,
Prof. GR. THEODORU, Prof. N. ȚĂȚOMIR, Conf. MARIA ZOLYNEAK

Prof. M. JACOTĂ	Redactor responsabil
Conf. M. ZOLYNEAK	Secretar de redacție
V. MARCOCI	Tehnoredactor

ANALELE ȘTIINȚIFICE ALE UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA “ DIN IAȘI

Tomul XXIV, s. III d

1978

S U M A R

	<u>Pag.</u>
GR. GR. THEODORU — Știința dreptului penal român și sarcinile ei actuale	5
DESPINA STRUGARIU, ȘT. RĂUSCHI, FL. SAVA — Aspecte ale democrației cooperatiste în unitățile agricole din județul Iași	15
M. JACOTĂ — Contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului. Raporturile dintre întreprinderile de comerț exterior și întreprinderile producătoare	29
RENÉE SANILEVICI — Noțiunea de daune materiale și criteriile stabilirii lor în cazurile de vătămare a sănătății	35
PETER ARENS — Evaluarea judiciară a pagubelor cauzate prin vătămarea corporală în dreptul german	45
D. MACOVEI — Unele observații privind locațiunea ca accesoriu a contractului individual de muncă	55
MARIA DVORACEK — Modificările aduse legii de organizare și funcționare a Consiliilor populare — expresie a îmbinării raporturilor între organele centrale și conducerea de stat pe plan local	61
O. LOGHIN — Raportul juridic penal și răspunderea penală	69
A. CIOPRAGA — Aprecierea mărturiilor concordante precum și a celor contradictorii	73
P. ANDREI și GH. FILIP — Reflectarea unor concepții sociologice moderne în actuala legislație a muncii	79
T. PLĂEȘU — Unele aspecte privind revizuirea pentru inconciliabilitatea hotărârilor penale	83
GH. LUPU — Răspunderea civilă delictuală — mijloc legal de ocrotire a persoanei	88
FL. SAVA și ȘT. RĂUSCHI — Conținutul obligației de a contracta ca obiect al neînțelegerilor precontractuale	92
PAUL OLCESCU — Deplinele puteri în negocierea tratatelor internaționale	96
CONSTANTIN ANDRONOVICI — Reflexions sur la solution pacifique des différends dans le cadre des organisations internationales	102
ELENA PIPERNEA — Președintele de Republică în sistemul constituțional francez	105
DUMITRURADU și FLORIN SAVA — Implicații ale raporturilor de familie în legislația locativă	111
PAUL OLCESCU — Semnarea tratatelor internaționale	123
CORRESPONDENȚĂ DIN FREIBURG	127
CRONICA VIETII ȘTIINȚIFICE	128
RECENZII	131

ȘTIINȚA DREPTULUI PENAL ROMÂN ȘI SARCINILE EI ACTUALE

DE

GR. GR. THEODORU

1. Știința dreptului penal constituie un ansamblu sistematizat de cunoștințe veridice despre dreptul penal, ca ramură a sistemului de drept¹. Cercetarea științifică a normelor de drept penal nu înseamnă o simplă acumulare de cunoștințe despre conținutul și sfera de aplicare a acestora, ci cunoștințele obținute sînt reunite într-un ansamblu sistematizat de concepte, principii, teorii proprii, care devin părți ale aceluiași tot unitar. Obținerea de conceptualizări exacte și sistematizări după criterii riguros verificate, stabilirea de legități de dezvoltare și elaborarea mijloacelor penale celor mai potrivite pentru perfecționarea practicii sociale în acțiunea de prevenire și combatere a fenomenului infracțional, dă studiului normelor de drept penal caracterul de cercetare științifică.

Știința dreptului penal este o știință *juridică*; infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa sînt studiate ca fenomene juridice, sub aspectele pe care le prezintă reglementarea lor prin norme de drept.

În dezvoltarea sa, știința dreptului penal nu a fost concepută întotdeauna ca o știință juridică. Dacă școala clasică a dreptului penal a examinat infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa numai sub aspect juridic, școala pozitivistă a dreptului penal a transformat studiul infracțiunii și al măsurilor pentru prevenirea și combaterea ei într-o știință mai vastă, în care predominau, față de aspectul juridic, cercetările antropologice, sociologice, psihologice, pe baza metodei experimentale². Pozitivismul în dreptul penal și-a orientat cercetările asupra infracțiunii ca fenomen periculos pentru societate, împotriva căruia trebuie luate măsuri de apărare socială care să-l prevină (măsuri economice, sociale, juridice, medicale) sau să-l combată prin constrîngere penală; o mare însemnătate a căpătat, în această concepție, studiul infractorului, care a fost examinat sub aspectele

¹ Vezi *Mic dicționar filozofic*, Editura politică, București, 1973, p. 557. Vezi și G. Antoniu, C. Bulai, Gh. Chivulescu, *Dicționar juridic penal*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 270.

² Însăși denumirea lucrărilor fundamentale ale celor mai renumiți reprezentanți ai școlii pozitivistă a dreptului penal confirmă această concepție: C. Lombroso, *Uomo delinquente*, E. Ferri, *Sociologia criminale*; R. Garofalo, *Criminologia*.

care caracterizează personalitatea sa, al mijloacelor de apărare socială care pot fi luate împotriva sa.

Din această știință cu caracter complex se desprinde din nou dreptul penal, ca știință juridică, infracțiunea, infractorul și pedeapsa urmînd a fi examinate sub celelalte aspecte — biologic, psihologic, sociologic, medical etc. — de alte științe, care și-au căpătat, la rîndul lor, o anumită autonomie³. Dezvoltîndu-se în continuare ca știință juridică, știința dreptului penal a folosit și folosește datele puse la dispoziție de cercetările criminologice, sociologice, psihologice, criminalistice, medicale, atît pentru explicarea reglementării cît și pentru studiul perfecționării ei.

Abordînd numai aspectul juridic al cercetării infracțiunii și a pedepsei, unii penalisti ai secolului al XX-lea au limitat din nou obiectul științei dreptului penal la sistematizarea și stabilirea de legături logico-formale între noțiunile, principiile, instituțiile pe care le-au elaborat cu privire la normele de drept penal, nepreocupîndu-se de o fundamentare filozofică a dreptului penal, ca ramură de drept, și a instituțiilor sale de bază — infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa — și nici de acțiunea pe care o au normele juridice penale asupra prevenirii și combaterii fenomenului infracțional. Acești autori, folosind numai metoda tehnico-juridică în studiul normelor de drept penal în vigoare, au creat dogmatica juridică a dreptului penal⁴.

Admițînd importanța unui asemenea studiu al normelor de drept penal, chiar și unii juriști burghezi au susținut că o astfel de metodă nu poate fi exclusivă, deoarece disocierea elementului juridic de materialitatea faptei și rolul social al pedepsei, de condițiile economice, sociale, politice, duce în mod inevitabil la metafizică, ceea ce este necorespunzător și periculos pentru știință⁵. Referindu-se la cercetările sale asupra dreptului, Marx scria că „relațiile juridice, ca și formele de stat, nu pot fi înțelese nici din ele însele, nici din așa-numita dezvoltare generală a spiritului omenesc, ele avîndu-și rădăcinile în relațiile de trai materiale”⁶.

O astfel de cercetare „pură” a dreptului penal, prin care se rupe dreptul penal de viața socială care-i determină dezvoltarea și pentru a cărei apărare împotriva infracțiunilor este instituit, are un caracter partinic,

³ După V. Manzini (*Trattato di diritto penale italiano*, quarta edizione, volume primo, Torino, Utet, 1961, p. 1—2) studiul infracțiunilor și al pedepselor poate fi luat în considerare sub trei aspecte: a) ca știință a reglementării juridice penale — știință normativă (dreptul penal în sens propriu); b) ca știință a fenomenului psiho-sociologic al criminalității — știință fenomenologică (antropologia, sociologia, psihologia criminală); c) ca artă a adaptării mijlocului la scop — doctrina teleologică (politica penală). În lucrările actuale ale penalistilor francezi, științele care studiază infracțiunea și infractorul sub alt aspect decît cel juridic, sînt grupate în științe criminologice și științe criminalistice (vezi, de exemplu, G. Stefani, G. Levasseur, *Droit pénal général et procédure pénale*, tome I-er, *Droit pénal général*, Paris, Dalloz, 1975, p. 39, 42—49).

⁴ „Știința dogmatică a dreptului are drept obiect normele juridice, principiile constitutive și fundamentale, terminologia și forma lor, legăturile dintre ele, tehnica de interpretare și de aplicare a lor” (vezi V. Manzini, *op. cit.*, vol. I, p. 2).

⁵ Vezi E. Florian, *Parte generale del diritto penale*, quarta edizione, Milano, 1934, p. 39.

⁶ Vezi Marx-Engels, *Opere*, vol. 13, Editura politică, București, 1962, p. 8.

deși nemărturisit, de a ascunde caracterul de clasă al dreptului penal burghez, instrument de asuprire al unei minorități împotriva majorității exploatare, din rîndul căreia se recrutează acei ce atentează la ordinea de drept burgheză; studiind dreptul penal prin el însuși, numai sub aspectele tehnico-juridice, se evită răspunsul la întrebarea referitoare la interesele cărei clase sînt apărute prin normele de drept penal și împotriva căror interese, se emite teza subtilă despre un drept imuabil, deasupra claselor și folositor tuturor, teză care încearcă să justifice orînduirea burgheză și să convingă despre „veșnicia” ei.

Nu este greu de înțeles de ce unii penaliști burghezi⁷ au renunțat, în mare măsură, la o asemenea metodă de cercetare în domeniul dreptului penal, abordînd și aspectele filozofice, criminologice, sociologice, politice pe care le implică reglementarea represiunii penale; folosit în exclusivitate, tehnicismul juridic nu poate conduce la un adevăr științific cu privire la dreptul penal în vigoare, nici nu poate elabora problemele teoretice ale legității dezvoltării dreptului penal, ținînd seama de condițiile de loc și de timp în care se aplică.

Pentru ca noțiunile, principiile și instituțiile pe care le elaborează să aibă caracter de adevăr obiectiv, cerința a oricărei științe, este necesar ca știința dreptului penal să se întemeieze pe o concepție științifică despre natură și societate. Materialismul dialectic și istoric, singura concepție științifică, verificată de practica socială, exprimă cerința studierii multilaterale a infracțiunii și a pedepsei, ca fenomene sociale, în legătura lor organică cu condițiile concrete ale realității, în apariția și dezvoltarea lor⁸.

Astfel, infracțiunea și pedeapsa sînt cercetate ca fenomene sociale, dezvăluindu-se caracterul lor de clasă; o faptă este considerată infracțiune și pedepsită numai atunci cînd este periculoasă pentru relațiile sociale apărute de clasa conducătoare în stat, care folosește aparatul său de represiune pentru a aplica constrîngerea penală. Știința marxistă a dreptului penal pornește, de aceea, de la tezele filozofiei marxist-leniniste cu privire la esența dreptului, în general, și a dreptului penal, în special, de la conținutul său social-politic, determinîndu-se, pentru fiecare orînduire socială, voința cărei clase o exprimă și interesele cărei clase le apără. Normele penale sînt studiate, astfel, nu numai sub aspectul învinuirilor și

⁷ Vezi, de exemplu, lucrările penaliștilor francezi: G. Stefani, G. Levasseur, *op. cit.*; P. Bouzat, J. Pinatel, *Traité de droit pénal et de criminologie*, Paris, Dalloz, 1970; R. Merle, A. Vitu, *Traité de droit criminel*, Paris, Cujas, 1967; E. Florian, în *op. cit.*, p. 117, consideră că știința dreptului penal trebuie să cuprindă: a) o cercetare de natură filozofică, pentru determinarea fundamentului și scopului dreptului penal; b) o cercetare a dreptului în vigoare, în sensul dogmaticii, prin elaborarea și construcția sistematică a noțiunilor, categoriilor, instituțiilor de drept penal, precum și în sensul exegezei, prin examinarea și comentarea normelor juridice, luate pe grupe sau izolat; la această cercetare juridică poate da un ajutor substanțial cercetarea istorică a dreptului penal și cercetarea comparată a legislațiilor; c) o cercetare critică a dreptului în vigoare la un moment dat și într-un anumit loc, pentru a constata dacă acele norme prezintă anomalii, contradicții sau alte lipsuri, cu scopul limitat de a evidenția imperfecțiunea acelor norme; d) o cercetare de politică penală, avînd drept criteriu evaluarea oportunității unor norme în vigoare, în vederea înlocuirii sau modificării lor, pentru edictarea unor norme noi.

⁸ Vezi *Kurs sovetskogo ugolovnogo prava, cialti obščiaia*, t. I, otv. redakt. N.A. Beliaev, M. D. Sargorodski, Izd. Leningradskogo Universiteta, 1968, p. 41.

pedepselor pe care le prevăd, ca dispoziții ce trebuie respectate și aplicate, ci și sub aspectul bazelor filozofice ale obligativității și finalității lor, care explică reglementarea, călăuzesc practica în aplicarea corectă și eficientă a acestora și dau orientarea în elaborarea problemelor teoretice ale perfecționării ei. Respectarea din convingere a normelor dreptului penal socialist de către marea majoritate a oamenilor muncii, în tripla lor calitate de proprietari, producători și beneficiari ai bunurilor materiale și culturale, are o altă explicație filozofică decât respectarea prin intimidare a acelorași norme penale de către cei exploatați și asupriți de statul burghez. Scopul și funcțiile pedepsei și ale altor măsuri penale, aplicate celor care au încălcat legea penală, nu sînt aceleași în statul socialist, care urmărește reeducarea și reinserția socială a acestora, ca în statul burghez, mai ales în perioade de criză, cînd accentul se pune pe intimidare și reprimare.

Știința marxistă a dreptului penal, dînd întreaga atenție studiului legislației penale în vigoare, ia în considerare și aspectele criminologice și sociologice ale fenomenului infracțional, pentru a cărui prevenire și combatere sînt edictate normele de drept penal; ea își poate realiza caracterul său practic, de elaborare a celor mai eficiente mijloace juridice de prevenire și de combatere a fenomenului infracțional, numai în măsura în care cunoaște cauzele și condițiile care determină sau înlesnesc săvîrșirea unor anumite genuri de infracțiuni, dinamica infracționalității și structura pe categorii a infractorilor, eficiența unor pedepse, a unor măsuri penale, posibilitatea înlocuirii lor cu alte mijloace penale, cu eficiență sporită. Schimbările produse în condițiile vieții materiale și în conștiința oamenilor determină modificarea sau înlocuirea unor reglementări chiar în cadrul aceleiași orînduiri; în acest caz, conținutul social-politic rămînînd același, se transformă latura normativă a dreptului, aceasta putînd trece la o calitate superioară, folosind noi mijloace penale, în care latura represivă să se restrîngă în favoarea laturii de reeducare.

În ce privește studiul normelor în vigoare, știința marxistă a dreptului penal se preocupă nu numai de interpretarea și comentarea lor, potrivit metodei exegetice, ci și de procesul adoptării și dezvoltării lor; reglementarea juridică a infracțiunii, a răspunderii penale și a pedepsei este examinată și sub aspect istoric și sub aspect comparat, explicîndu-se preluarea, în mod critic, a ceea ce este progresist și eficient în tradițiile legislației penale din propria țară, precum și în legislațiile și experiența judiciară ale altor țări, socialiste și nesocialiste. Spre deosebire de explicațiile metafizice care se dau continuității, în orînduiri diferite, a unor instituții juridice penale, dialectica materialistă ne explică această continuitate prin aceea că instituții juridice, formal aceleași, sînt calitativ altele prin conținutul social-politic nou pe care-l au, prin finalitatea deosebită pe care o urmăresc și prin valorile calitativ noi pe care le apără.

Scopul cunoașterii științifice fiind practica socială, știința marxistă a dreptului penal elaborează, pe baza studiului amănunțit al vieții economice și sociale, concepțiile înaintate cu privire la reglementarea prevenirii și combaterii infracțiunilor, care să ajute nemijlocit, în viitor, dezvoltarea

relațiilor sociale în direcția convenabilă clasei muncitoare, întregului popor muncitor.

Pentru a răspunde acestor cerințe, știința dreptului penal se folosește, în cercetările pe care le efectuează, pe lângă metoda dialectică materialistă, ca metodă generală, și de metodele : logică, istorică, statistică, socio-juridică, comparativă, cibernetică, ca metode particulare.

Știința dreptului penal socialist român, avînd la bază concepția materialist dialectică și istorică despre natură și societate, după o perioadă de dominare a aspectelor de explicare și de interpretare a normelor de drept în vigoare⁹, s-a orientat ferm în direcția abordării mai complexe a studiului infracțiunii, al răspunderii penale, al pedepselor și al celorlalte măsuri penale, folosind în mod corespunzător și datele furnizate de științe care studiază, sub alte aspecte, fenomenul infracțional și mijloacele de prevenire și combatere a acestuia, cum sînt criminologia, penologia, sociologia dreptului penal, politica penală, ceea ce i-a dat posibilitatea de a elabora, pe baza cunoașterii schimbărilor fundamentale petrecute în societatea noastră, atît pe plan economic, social și politic, cît și pe planul conștiinței sociale, soluțiile teoretice ale unor instituții și măsuri penale noi, mai eficiente pentru finalitatea urmărită și mai corespunzătoare etapei actuale de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare spre comunism.

2. Potrivit învățăturii marxist-leniniste, în societatea împărțită în clase, orice știință socială are *caracter de clasă, partinic*. Spre deosebire de partinitatea ideologiei burgheze, care este retrogradă, tînzînd la menținerea orînduirii exploatare capitalistă, partinitatea ideologiei marxiste este *progresistă*, aprecierea fenomenelor sociale situîndu-se pe pozițiile consecvent revoluționare ale clasei noastre muncitoare care, eliberîndu-se pe sine, eliberează în fapt întreaga societate¹⁰. Fiind cea mai înaintată clasă socială, apărînd interesele tuturor oamenilor muncii, clasa muncitoare este interesată în cunoașterea legilor obiective de dezvoltare a societății, spre a le folosi, creator, în opera de construire a socialismului și comunismului. Prin urmare, situîndu-se pe pozițiile clasei muncitoare, a ideologiei marxist-leniniste, știința dreptului penal român nu poate urmări decît adevărul obiectiv, care nu este opus ci servește interesele acestei clase.

În actuala etapă de dezvoltare a statului nostru, rolul conducător al Partidului Comunist Român îmbracă trăsături și aspecte noi, care se manifestă, în special, prin exercitarea în profunzime a conducerii științifice și eficiente a tuturor proceselor social-economice și cultural-educative. „În perioada făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și a trecerii spre comunism, partidul va continua să constituie forța politică conducătoare a întregii activități economico-sociale. Acest rol al partidului, recunoscut de întregul popor, este rezultatul politicii sale juste, marxist-leni-

⁹ Și în literatura juridică penală sovietică se reține existența unei perioade (1920 – 1930) de dominare a studiului aspectelor sociologice și de politică penală, și a unei perioade (1930 – 1960) de analiză aproape exclusivă a legislației în vigoare și a practicii judiciare (vezi *Kurs sovetskogo ugolovnogo prava*, loc. cit., t. 1, p. 29).

¹⁰ Vezi *Mic dicționar filozofic*, Ibidem, p. 425.

niste, al identificării lui depline cu interesele vitale ale maselor populare, al capacității sale de a conduce cu fermitate poporul pe calea eliberării sociale și naționale, a făuririi societății socialiste, a ridicării bunăstării materiale și spirituale¹¹. Față de această legitate obiectivă, caracterul partinic al științei dreptului penal se accentuează continuu, concluziile sale științifice trebuie să pornească de la concepția partidului nostru în domeniul prevenirii și combaterii fenomenului infracțional și să servească la înlăturarea obiectivelor fixate de această politică.

În concepția penală a Partidului Comunist Român s-a produs o schimbare fundamentală, revoluționară, prin istoricele hotărâri ale Plenarei Comitetului Central din 28 — 29 iunie 1977 și ale Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român din 7 — 9 decembrie 1977, cu adânci repercusiuni asupra legislației penale și, în mod firesc, și asupra științei dreptului penal român.

Subliniind puternica dezvoltare a forțelor de producție și adâncile transformări ce au intervenit ca urmare în relațiile de producție și în conștiința socială a întregului popor, strâns unit în jurul partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, a atras atenția asupra tezei înscrise în Programul Partidului Comunist Român, adoptat de Congresul al XI-lea, potrivit căreia pe măsura dezvoltării societății socialiste trebuie să mergem spre diminuarea laturilor represive ale statului: „În acest sens o trăsătură definitorie a activității statului nostru în etapa actuală este trecerea unora din funcțiile sale pe seama maselor populare, a colectivelor de oameni ai muncii¹². Transpusă în domeniul politicii penale, această teză implică creșterea rolului colectivelor de oameni ai muncii, al societății, în general, în acțiunea de prevenire și de combatere a încălcărilor legii penale; ea a fost dezvoltată prin Hotărârea Plenarei C.C. al P.C.R. din 28 — 29 iunie 1977 cu privire la creșterea rolului unităților socialiste, al organizațiilor obștești, al maselor populare în respectarea legalității socialiste, sancționarea și reeducarea prin muncă a persoanelor care comit abateri și încălcări de la normele de conviețuire socială și legile țării, precum și prin Hotărârea Conferinței Naționale a P.C.R. din 7 — 9 decembrie 1977 cu privire la perfecționarea conducerii tuturor sectoarelor de activitate, a legislației Republicii Socialiste România, a activității organelor de justiție și ale Ministerului de Interne, precum și noi măsuri privind dezvoltarea democrației socialiste.

De la politica penală anterioară, oglindită în Codul penal din 1968 și în legile cu dispoziții penale care-l completau, în care se punea accentul pe reprimarea infracțiunilor prin pedepse, de regulă privative de libertate, noua concepție inițiată personal de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pătrunsă de un înalt umanism socialist revoluționar, ia în considerare, în primul rând, acțiunea de *prevenire* a infracțiunilor și a celorlalte încălcări ale legii, și în al doilea rând, în caz de săvârșire a fap-

¹¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 112.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul Consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi*, Editura politică, București, 1977, p. 58.

telor penale, preocuparea neabătută ca nimeni să nu se sustragă răspunderii față de colectivul de muncă, față de societate, sancțiunile, în caz de stabilirea vinovăției, aplicându-li-se astfel încît, pe cît posibil, să nu fie izolați de societate, să-i ajute să *se reeduce în cadrul colectivelor de muncă, sub supravegherea și cu sprijinul permanent al acestora*. „Principala noastră preocupare, spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu, trebuie să fie de a-i împiedica pe oameni să comită abateri, iar cînd o fac, de a-i ajuta să se îndrepte... Rolul activității educative trebuie să fie încadrarea organică a fiecărui cetățean în munca și viața colectivului din care face parte, în norme și principiile generale ale orînduirii noastre socialiste”¹³.

Adoptînd o astfel de orientare în politica penală, Conferința Națională a dat, însă, și indicația necesară de a se asigura aplicarea cu toată fermitatea a pedepsei privative de libertate împotriva celor care, prin faptele lor, aduc atingere cuceririlor revoluționare ale poporului muncitor, valorilor fundamentale ocrotite de legea penală. În acest caz izolarea de societate devine necesară pentru combaterea cu intransigență a unor asemenea fapte, pentru prevenirea repetării lor și pentru a crea condiții ca cei care le comit să poată dovedi prin muncă și bună purtare voința de a se îndrepta.

Umanismul socialist revoluționar al noii concepții se reflectă în regimul special de sancționare a minorilor care răspund penal, cărora urmează a li se aplica *aproape în exclusivitate măsuri educative*, executate în mijlocul familiei, al colectivului de muncă și de învățatură, și în regimul special de pedepsire al tinerilor între 18 — 21 de ani, pentru care se cere ca cea mai mare parte a pedepselor aplicate să fie *fără privare de libertate*, executate sub controlul colectivelor de muncă.

Din aceste teze fundamentale ale noii politici penale a partidului nostru, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care dezvoltă creator dreptul penal socialist român, decurg și sarcini importante imediate pentru știința dreptului penal.

Se cere de la știința dreptului penal, în primul rînd, de a elabora bazele teoretice ale noii concepții penale, reflectate în reglementarea juridică penală; în acest scop se cere cercetarea condițiilor obiective ale vieții materiale și spirituale ale oamenilor muncii din țara noastră care au făcut posibilă trecerea la dispoziții penale pătrunse de un atît de înalt umanism socialist revoluționar și fundamentarea, pentru orînduirea noastră socialistă, a acțiunii de reeducare în procesul muncii a celor care au săvîrșit infracțiuni, prin influența colectivului de muncă, a organizațiilor obștești, a întregii societăți. Față de alte mijloace penale, neprivative de libertate, aplicate în alte legislații, se cere o teoretizare a rolului pe care-l are munca productivă în formarea personalității, în reeducare, influența pozitivă a colectivului de muncă care se exercită asupra celor dați în supravegherea lui, importanța pe care o poate avea mobilizarea tuturor factorilor educaționali în recuperarea nu prin izolare în închisori, ci în procesul muncii, a celor care s-au făcut vinovați de săvîrșirea de infracțiuni.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român*, 7—9 decembrie 1977, Editura politică, București, 1977, p. 49.

Știința dreptului penal trebuie să dea cea mai mare atenție laturii preventiv-educative a legii penale, neglijate în trecut, dar care este așezată în noua concepție pe prim plan, studiind, prin investigații socio-juridice, acțiunea complexă și multilaterală de conștientizare a oamenilor muncii, a întregului popor, la formarea unei neabătute convingeri personale despre necesitatea respectării legii penale, și la sensibilizarea din ce în ce mai accentuată a colectivelor de oameni ai muncii, a organizațiilor obștești, a opiniei publice la activitatea de prevenire a săvârșirii de infracțiuni și de reeducare a celor care le-au săvârșit. Asemenea studii, conjugate cu studiile de drept procesual penal, axate pe rolul preventiv-educativ al participării maselor de oameni ai muncii la înfăptuirea justiției, prin consiliile de judecată muncitorești și ale oamenilor muncii, formate numai din judecători populari, prin participarea judecătorilor populari la judecarea tuturor cauzelor penale venite în fața instanțelor judecătorești, ajută la înțelegerea noii concepții a partidului în politica penală care se întemeiază pe efortul general al societății, sub neclintita conștiință revoluționară a muncitorilor, de a preveni încălcarea legii penale; totodată, studiul aplicării noului sistem de pedepse și măsuri educative va dovedi măsura în care noul Cod penal va satisface cerința primordială a prevenirii săvârșirii de infracțiuni.

În al doilea rând, știința dreptului penal trebuie să aibă în centrul său de preocupare studiul noilor mijloace penale, neprivative de libertate, stabilite de Hotărîrea Conferinței Naționale a P.C.R. din decembrie 1977 și care vor fi transpuse în noua reglementare penală: punerea sub supravegherea colectivului de muncă, punerea sub supravegherea organelor de stat, punerea sub supravegherea severă a organelor de stat. Studiul acestor pedepse neprivative de libertate, ca pedepse principale, în comparație cu munca corecțională, introdusă în Codul penal în 1973, ca modalitate de executare a pedepsei închisorii, cercetarea științifică a laturilor lor educative, inclusiv a aplicării acestor pedepse de către consiliile de judecată și a acțiunii de reeducare prin muncă în cadrul colectivului de muncă și învățătură, examinarea elementelor de constrângere care se exercită asupra condamnatului de natură a influența asupra atitudinii sale, a raportului dintre elementele educative și cele de constrângere, a rezultatelor obținute în prevenirea generală și specială, vor conduce la concluzii de mare importanță pentru practica judiciară în aplicarea acestor pedepse, în raport de constatările privind eficiența lor, și pentru legiuitor, în perfecționarea reglementării sistemului de pedepse, al raportului dintre elementele de constrângere și cele educative pe care le conțin.

Știința dreptului penal are ca sarcină fundamentală studiul normelor de drept penal, în ansamblul lor, al celor care reglementează instituțiile juridice penale, a fiecărei norme de drept penal în parte. Pentru asigurarea legalității în practica judiciară, de cea mai mare însemnătate este studiul multilateral al conținutului și al modului de aplicare a normelor de drept penal. Dînd o interpretare științifică conținutului și sferei de aplicare a noilor norme de drept penal, știința dreptului penal român va dovedi un caracter praxiologic accentuat, rezultatele cercetării sale servind direct la ridicarea calității activității organelor care aplică legea penală și, în final, la reali-

zarea scopului acesteia — apărarea împotriva infracțiunilor a valorilor fundamentale ale orînduirii noastre socialiste.

Noua reglementare penală va trebui explicată în spirit partinic; o simplă explicare exegetică a normelor de drept penal nu mai poate corespunde cerințelor actuale ale științei dreptului penal român. Practica judiciară trebuie orientată de știința dreptului penal în spiritul indicațiilor date de secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit cărora¹⁴, cînd au loc încălcări ale legii penale sau normelor de conviețuire socială, este obligatorie îmbinarea a două laturi inseparabile : pe de o parte, trebuie aplicat cu fermitate principiul ca nimeni să nu se sustragă răspunderii față de colectivul de muncă, față de societate și stat, și deci să nu rămînă nepedepsit, asigurîndu-se totodată ca nimeni să nu fie sancționat sau pedepsit pe nedrept, legea penală urmînd a fi aplicată în spiritul și litera ei ; pe de altă parte, aplicarea sancțiunilor și a pedepselor să se întemeieze pe o dublă preocupare, să se asigure fermitatea și severitatea în apărarea orînduirii noastre socialiste împotriva infracțiunilor grave, dar totodată diferențiindu-se sancțiunile și pedepsele în raport de vîrstă, de experiența de viață a celor vinovați, de gravitatea faptei și de alte împrejurări legate de persoana făptuitorului, de natură a convinge că reeducarea este posibilă și fără priverare de libertate. Un mijloc eficient în realizarea acestei sarcini a științei dreptului penal, pe lîngă investigația socio-juridică cu privire la eficiența unor sancțiuni și pedepse din noul Cod penal, îl constituie examenul critic permanent și sistematic, de pe poziții științifice, a practicii organelor judiciare în materie penală și elaborarea soluțiilor juste, corespunzătoare intereselor majore ale societății noastre în prevenirea și combaterea fenomenului infracțional, în spiritul umanismului socialist revoluționar, dînd astfel organelor de judecată, în care se includ și consiliile de judecată muncitorești și ale oamenilor muncii, un instrument politico-juridic eficient în prevenirea și combaterea infracționalității.

O sarcină importantă a științei dreptului penal constă în elaborarea problemelor teoretice ale perfecționării în continuare a legislației penale. Hotărîrea Conferinței Naționale a P.C.R. din decembrie 1977 cu privire la perfecționarea legislației Republicii Socialiste România a trasat sarcina aducerii unor modificări radicale legislației, printre care și elaborarea unei noi legi privind sistemul de judecată, a unor noi coduri — penal și de procedură penală, a unei noi legi privind executarea sancțiunilor și a pedepselor, o nouă legislație contravențională. Știința dreptului penal, plecînd de la orientările stabilite prin Hotărîrea Conferinței Naționale, a elaborat soluții teoretice privind instituțiile de bază ale dreptului penal, oferind legiuitorului propuneri care să fie transformate în norme de drept. Contribuția științei dreptului penal la elaborarea noii legislații penale este apreciazabilă. Această sarcină însă nu este epuizată. Marxismul nu este o dogmă ci o știință vie, revoluționară, care se îmbogățește neconținut pe baza concluziilor dezvoltării sociale. În condițiile marilor transformări materiale și spirituale din țara noastră, în continuă desfășurare, și prin influența exer-

¹⁴ Vezi Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 7—9 decembrie 1977*, Editura politică, București, 1977, p. 49.

citată de noua legislație penală, nu vor sta pe loc nici relațiile sociale de prevenire și de combatere a infracționalității, care se vor restrânge și căpăta noi aspecte, implicând noi modalități de reglementare.

Astfel, dacă luăm în considerare numai orientarea de a crește rolul colectivelor de oameni ai muncii, al societății, în general, în prevenirea și combaterea încălcărilor de lege, științei dreptului penal îi stă în față sarcina elaborării teoretice a acelor mijloace de drept penal, pe lângă cele consacrate în lege, întemeiate pe cercetări criminologice, de sociologie a dreptului penal, de analize statistico-judiciare, care ar putea asigura în mai bune condiții acțiunea preventiv-educativă. De asemenea, în baza unor studii interdisciplinare, se poate ajunge la concluzia necesității dezineriminării unor fapte și a trecerii lor în rîndul contravențiilor, a modificării sistemului de sancțiuni și pedepse, a admiterii trecerii de la executarea pedepsei închisorii, pentru o parte din pedeapsă, la executarea unei pedepse nepri-vative de libertate, a perfecționării sistemului de individualizare legală a pedepselor, de executare a lor. În acest scop știința dreptului penal trebuie să cunoască complet și la zi situația relațiilor sociale de prevenire și de combatere a fenomenului infracțional, a celorlalte încălcări ale legii, mijloacele complexe prin care se poate acționa asupra lor, în temeiul cărora să fundamenteze teoretic tendințele de dezvoltare a reglementării juridice penale și a influenței pe care aceasta ar produce-o asupra încălcărilor de lege, să devină deci o știință prospectivă. Pentru realizarea unei asemenea sarcini este necesar ca cercetătorii în domeniul dreptului penal să manifeste spirit critic și cutezător în abordarea problemelor celor mai dificile ale reglementării penale și în abandonarea unor soluții depășite, care nu mai corespund tendințelor constatate în dezvoltarea relațiilor sociale de prevenire și de combatere a încălcărilor de lege.

Continuîndu-se o tradiție care a onorat știința dreptului penal român, îi revine acesteia și sarcina importantă de a participa activ la rezolvarea celor mai actuale probleme teoretice și practice care se pun în discuția comună a specialiștilor din diferite țări. La progresul științei dreptului penal contemporan este firesc să contribuie și cercetarea științifică din România, care, aplicînd principiile călăuzitoare ale învățaturii marxist-leniniste la condițiile specifice ale țării noastre, aduce la tezaurul științei dreptului penal noi rezolvări teoretice, de natură a o perfecționa.

Noua concepție penală a statului nostru, prin profundul său umanism și democratism, prin mijloacele penale noi pe care le-a adoptat, se situează printre cele mai avansate concepții de politică penală și poate influența dezvoltarea dreptului penal și în alte țări. Participarea penalistilor români, cu rapoarte și intervenții, la colocviile și congresele internaționale de drept penal, la activitatea desfășurată de Asociația Internațională de Drept penal și de alte asociații cu caracter internațional, este de natură a face cunoscut pe plan mondial nivelul științific ridicat al științei actuale a dreptului penal român și contribuția ei la dezvoltarea dreptului penal contemporan.

ASPECTE ALE DEMOCRAȚIEI COOPERATISTE ÎN UNITĂȚILE AGRICOLE DIN JUDEȚUL IAȘI*

DE

DESPINA STRUGARIU, ȘTEFAN RĂUSCHI, FLORIN SAVA

Sistemul de valori al societății noastre socialiste și în cadrul acestuia, calitatea oamenilor muncii de proprietari, producători și beneficiari dă un conținut deosebit procesului dialectic de dezvoltare și perfecționare a democrației socialiste.

Fiind o componentă fundamentală a orînduirii socialiste, o latură suprastructurală a progresului social, democrația socialistă, prin conținutul său autentic, real, mai profund legat de preocupările pentru destinele omului, prin locul și rolul în viața social-politică a țării, ca și prin multiplele implicații pe planul conducerii științifice a societății, al omogenizării crescînde a structurii sociale, constituie una din formele cele mai pregnante de manifestare a superiorității noii orînduirii, un factor important de accelerare și intensificare a dezvoltării sociale, o necesitate obiectivă în făurirea societății socialiste multilateral-dezvoltate.

„Sîntem convinși — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — că numai asigurînd realizarea democrației socialiste reale putem înlăptui cu succes Programul partidului, politica sa internă și externă. Pornim neabătut de la principiul marxist-leninist că dezvoltarea democrației socialiste, făurirea conștientă de către popor a propriei sale istorii constituie o necesitate obiectivă a edificării noii orînduirii. Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul României”¹.

În această perspectivă, lucrarea de față încearcă, pe baza orientărilor cuprinse în documentele de partid, să releve principalele elemente și ma-

* Urmărind realizarea unei cercetări integrate, la culegerea și prelucrarea datelor din teren au participat:

- președinții, inginerii șefi și alte cadre tehnice din C.A.P. Deleni, Strunga, Țigănaș și Trifești, județul Iași;
- cadre didactice din localitățile investigate;
- studenții anilor III și IV, din anul universitar 1977/1978, de la Facultatea de drept din Iași.

Investigațiile în teren și culegerea datelor au avut loc în cursul trimestrelor III și IV din anul 1977.

¹ N. Ceaușescu, *Raport la cel de al XI-lea Congres al P.C.R.*, Edit. pol. Buc., 1974, p. 81.

nifestări care marchează dezvoltarea în fapt a democrației socialiste, luînd ca factor de referință democrația cooperatistă și în cadrul acesteia drepturile și îndatoririle membrilor cooperatori, ca atribut esențial al acestei forme de democrație socialistă.

Democrația cooperatistă decurge din însăși natura cooperativei agricole de producție care, potrivit art. 1 din Statut, fiind o organizație creată prin libera voință a membrilor ei, o asociație liber consimțită de persoane care pun în comun aportul lor în bunuri și în muncă, trebuie să fie condusă tot de membrii ei.

Așa după cum democrația socialistă asigură participarea directă a poporului la conducerea statului prin intermediul diferitelor instituții, tot astfel, democrația cooperatistă asigură participarea directă a membrilor cooperatori la conducerea cooperativei agricole de producție.

În procesul conducerii directe de către cooperatori a cooperativei agricole de producție, democrația cooperatistă îmbracă forme diferite, determinate, într-un fel sau altul, de particularitățile relațiilor de producție, de modul de organizare și funcționare a acestor organizații.

Numeroase prevederi din statutele organizațiilor cooperatiste agricole sînt menite să asigure adîncirea și dezvoltarea democrației cooperatiste, atît în raporturile juridice interne cît și în raporturile juridice externe. În această privință semnificative sînt prevederile din statut, referitoare la conducerea treburilor obștești de către organele proprii, acesta fiind unul din cele mai importante aspecte ale democrației cooperatiste.

În scopul unei analize concrete a democrației cooperatiste, lucrarea cuprinde atît rezultatul cercetărilor teoretice, documentare, cît și al cercetărilor de teren pe care le-am întreprins în patru cooperative agricole de producție din județul Iași și anume C.A.P. Deleni, Strunga, Tîgănași și Trifești. Pentru studiul sociologic propriu-zis, eșantionul a fost format din 338 subiecți, selectați aleator din totalul membrilor cooperatori fără funcții de conducere, ce au fost investigați.

Instrumentele de lucru pe care le-am folosit în documentarea practică au fost dările de seamă și procesele-verbale ale adunărilor generale și consiliilor de conducere pe o perioadă de doi ani, informații, discuții, observații directe și, în mod deosebit, un chestionar de anchetă cuprinzînd 40 de întrebări, fiecare întrebare cu un număr de 5 — 7 variante de răspuns, iar în documentarea teoretică documentele de partid și de stat cît și literatura de specialitate din țară și din străinătate.

Participarea directă a membrilor cooperatori la activitatea de conducere a cooperativei se realizează în primul rînd prin intermediul adunării generale, organ suprem de conducere colectivă, formată din toți membrii cooperatori, singura în măsură să hotărască asupra întregii activități economice, financiare și organizatorice a cooperativei. Adunarea generală constituie cadrul cel mai potrivit pentru exercitarea drepturilor fiecărui cooperator de a participa la conducerea treburilor obștești², la stabilirea direc-

² Realizarea acestui drept este garantată prin însăși structura și sistemul organelor de conducere ale cooperativei primare.

țiilor și măsurilor menite să asigure dezvoltarea economico-organizatorică a fiecărei cooperative agricole de producție. Afirmările de mai sus nu sînt valabile numai în principiu ci își găsesc expresia în practica unităților cooperatiste din județul Iași. Astfel, 72,2% din membrii cooperatori chestionați consideră că cea mai potrivită formă de participare la conducerea cooperativei este exercitarea drepturilor în cadrul adunării generale. Din alte răspunsuri la chestionar cit și din cercetările directe a rezultat că adunarea generală are cel mai important rol în dezvoltarea și manifestarea democrației cooperatiste, deoarece în cadrul ei membrii cooperatori au posibilitatea să ia cunoștință, în mod organizat, de îndrumările date de organele de partid, de stat și cooperatiste, aici se adoptă cele mai importante măsuri pentru dezvoltarea în viitor a cooperativei, ea constituie pentru toți membrii cooperatori o adevărată școală de educație politică, profesională și morală.

Această formă organizatorică, constituită din toți membrii cooperatori, este apreciată și pentru faptul că, la luarea deciziilor, pot participa și membri prezenți în adunare dar care din motive obiective (bătrînețe, invaliditate etc.) nu pot munci efectiv în cooperativă.

Dacă aceasta este opinia cooperatorilor în legătură cu adunarea generală constituită din toți membrii cooperatori, opinia în legătură cu adunarea generală constituită din împuterniciți este diferită.

Potrivit dispozițiilor art. 30, alin. 4 din Statut, în cazul în care, din motive bine justificate (lipsă de spațiu, distanță mare între ferme, brigăzi, sectoare și locul de adunare etc.), adunarea generală nu se poate constitui cu toți membrii cooperatori participanți la muncă, se constituie adunarea generală cu împuterniciți aleși dintre membrii formațiilor de producție, o singură dată pe an. În acest cadru organizatoric conducerea directă este asigurată prin aceea că, înaintea adunărilor generale constituite cu împuterniciți, se organizează adunări generale cu toți membrii în cadrul fermelor, brigăzilor și sectoarelor. Opiniile exprimate în aceste adunări ale subunităților vor fi prezentate de împuterniciți în adunarea generală pe unitate. De asemenea, după fiecare adunare generală, împuterniciții sînt obligați să informeze, pe cei ce i-au ales, despre dezbaterile și hotărîrile adunării la care au participat. Pentru ca adunarea generală constituită cu împuterniciți să reprezinte un cadru organizatoric de natură a asigura realizarea principiului democrației cooperatiste, statutul prevede că la lucrări pot participa, cu vot consultativ, și ceilalți membri cooperatori.

În conformitate cu reglementările din statut, și în unitățile cooperatiste din județul Iași, pe care le-am investigat, funcționează adunări generale cu împuterniciți. Un procent foarte redus, de numai 13,4% din numărul cooperatorilor chestionați, consideră însă că această formă organizatorică este mai bună decît adunarea generală constituită cu toți membrii cooperatori.

Această opinie are mai multe explicații.

În primul rînd, participarea membrilor cooperatori cu drept de vot consultativ la aceste adunări este destul de slabă. Astfel 35,2% din cei chestionați nu au participat niciodată, 12,4% au participat o singură dată, 7,7% au participat de două ori și 40,2% au participat de mai multe ori.

În al doilea rând, se pare că modul de desemnare a împuterniciților — o singură dată pe an — favorizează alegerea în fiecare an a aceluiași persoane, excluzându-se de la participare un mare procent de cooperatori. De aceea, credem că se impune asigurarea unei rotații în alegerea împuterniciților, astfel încât să se dea posibilitatea tuturor membrilor cooperatori de a participa direct la activitatea de conducere. Asigurarea unei mai bune participări și reprezentări a membrilor cooperatori la această formă organizatorică s-ar putea realiza și prin alegerea împuterniciților pe unul sau mai multe trimestre și nu pe un an întreg, aceasta cu atât mai mult, cu cât adunările generale se țin trimestrial sau ori de câte ori este nevoie. În acest mod, cooperatorii care au participat, într-un trimestru, de la începutul anului ca împuterniciți, ar fi mai interesați să participe în celelalte trimestre cu drept de vot consultativ, iar cei care sînt aleși ca împuterniciți pentru un trimestru de la sfîrșitul anului, ar fi interesați mai mult să participe cu drept de vot consultativ în trimestrele anterioare pentru a cunoaște problemele asupra cărora vor delibera ca împuterniciți.

Credem că, atît rotația împuterniciților cît și alegerea lor pe trimestre ar asigura prezența în adunările generale cu împuterniciți a unui procent mult mai mare de cooperatori care lucrează direct în producție, realizîndu-se astfel — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională din decembrie 1977 — „îmbinarea mai armonioasă a experienței maselor cu cea a cadrelor de conducere”..., „unitatea dintre masele muncitoare și organele conducătoare”..., „întărirea controlului, creșterea răspunderii clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii”³.

Faptul că majoritatea membrilor cooperatori apreciază mai mult formele organizatorice prin care se asigură o participare directă la conducerea treburilor obștești arată justetea indicațiilor secretarului general al partidului: „Nu este suficient numai să afirmăm în Program și în hotărîri acest principiu de bază al socialismului, se impune să creăm și cadrul organizatoric corespunzător prin care clasa muncitoare — clasă conducătoare a națiunii noastre socialiste — să-și poată spune cuvîntul direct în toate problemele...”⁴

Este semnificativ de arătat că, încercînd o investigație într-un domeniu foarte dificil, cum este acela al aprecierii directe de către membrii C.A.P. a gradului de respectare a drepturilor, rezultatele au fost destul de favorabile pentru dreptul de a participa la adunarea generală, sens în care au optat 53,8%, în timp ce în sens contrar s-au exprimat doar 9,2% care consideră că acest drept se respectă cel mai puțin.

Respectarea dreptului de a participa la adunarea generală a avut consecințe favorabile în ce privește conținutul adunărilor generale. Astfel, 79,9% din membrii cooperatori consideră că problemele care se dezbate în adunările generale sînt în întregime ori în mare măsură importante, în timp ce numai 15,7% le apreciază mai puțin importante și doar 2,1 % le consideră neimportante.

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport la Conferința Națională a P.C.R. din 7-9 decembrie 1977*, Edit. pol. Buc., 1977, p. 43.

⁴ *Ibidem*.

Cerință a democrației cooperatiste, principiul conducerii și muncii colective își găsește expresia în statutul CAP care stabilește că adunarea generală este legal constituită dacă la lucrările ei sînt prezenți cel puțin jumătate din numărul membrilor cooperatori care participă la muncă, iar hotărârile luate sînt valabile dacă întrunesc votul majorității celor prezenți la adunare. În cazul unor hotărîri de mai mare importanță, luate în domeniul organizării și angajării răspunderii patrimoniale a cooperativei, este necesară o majoritate calificată. În aceste cazuri, hotărârile sînt valabile dacă au întrunit cel puțin $2/3$ din voturile membrilor cooperatori prezenți la adunare⁵.

Din alte dispoziții ale statutului rezultă că principiul conducerii colective nu se limitează doar la elaborarea hotărîrilor în colectiv, ci, presupune totodată dreptul și obligația pentru fiecare membru cooperativ, de a participa cu regularitate la elaborarea, adoptarea și înfăptuirea hotărîrilor adunării generale, precum și ale adunării subunității din care face parte.

Aplicarea consecventă a principiului muncii și conducerii colective, impune, pe de altă parte, convocarea și ținerea cu regularitate a adunărilor generale și adunărilor subunităților de producție, pregătirea lor temeinică și punerea în discuția membrilor cooperatori a celor mai importante probleme ale activității obștești.

Aspectele enunțate și reglementate de statut au constituit obiectul investigațiilor în teren, obținîndu-se, în urma prelucrării datelor, rezultate semnificative.

În primul rînd, referindu-ne la participarea membrilor cooperatori la adunările generale, pe întregul eșantion studiat 42,3% participă cu regularitate, 26% participă numai uneori, 18,3% participă numai în limita timpului liber, 5,9% declară că nu participă deloc și în sfîrșit 4,5% nu sînt interesați de această problemă. Trecînd la analiza motivației acestor realități constatăm că buna participare a majorității membrilor cooperatori la lucrările adunărilor generale se datorează în procent de 31% faptului că în aceste adunări cooperatorii au posibilitatea să-și spună liber părerile în spirit critic și autocritic, democratic, iar în procent de 29% împrejurării că ordinea de zi este interesantă și cuprinde probleme importante. Neparticiparea, participarea sporadică sau lipsa de interes pe care o manifestă un număr mic de cooperatori sînt determinate de faptul că, după opinia acestora, ordinea de zi nu este interesantă, problemele discutate nu sînt esențiale ci secundare, iar cele arzătoare și grele se ocolesc : 4,7% din eșantion ; nu se ține seama de părerile cooperativilor : 13,6% ; adunările durează prea mult : 5,6% ; sala de ședințe este neîncăpătoare : 3,8% ; materialele puse în discuție sînt încărcate cu cifre și procente greu de urmărit : 4,4% ; aceste materiale nu sînt puse la dispoziția celor interesați din timp pentru a putea fi citite și înțelese deplin : 7,7%.

În vederea înlăturării acestor neajunsuri existente încă la unitățile cooperatiste investigate, pentru o mai bună pregătire a adunărilor generale și antrenării active la lucrările acestora a tuturor membrilor cooperatori,

⁵ Art. 30, alin. 2 și 3 din Statutul C.A.P.

o mare răspundere revine consiliilor de conducere. Acestea trebuie să acorde o atenție deosebită alegerii cu discernămint a problemelor ce urmează să facă obiectul dezbaterilor. O asemenea activitate poate avea succes numai printr-o largă consultare a masei de cooperatori, printr-o cunoaștere temeinică a situației din fiecare sector de activitate, a nevoilor și cerințelor producției cât și a cooperativei și cooperativelor, a rolului pe care-l are agricultura cooperatistă în ansamblul economiei naționale, a aportului pe care trebuie să-l aducă la formarea avuției naționale. O atenție deosebită credem că trebuie să acorde consiliul de conducere adunărilor generale de sfârșit de an, cu care ocazie, trebuie să efectueze în plus, și următoarele operațiuni: terminarea lucrărilor de încheiere a anului de gestiune; încheierea situației definitive și acordarea drepturilor cuvenite membrilor cooperatori pentru munca efectuată, precum și a ajutorului de bătrînețe; întocmirea dării de seamă statistice anuale; întocmirea dării de seamă asupra activității desfășurate de consiliul de conducere al cooperativei; întocmirea proiectului planului de producție și financiar etc.

Procedînd astfel, cooperatorii întruniți în adunarea generală pot cunoaște toate datele în legătură cu activitatea desfășurată de cooperativă în cursul anului economic expirat, deliberînd, în cunoștință de cauză, asupra celor mai corespunzătoare măsuri pe care urmează a le lua în vederea desfășurării pe viitor a unei activități și mai eficiente.

Pe lângă temeinica lor pregătire, adunările generale trebuie să se țină cu regularitate, în conformitate cu dispozițiile statutului care prevăd obligativitatea adunărilor generale ordinare (cele programate în planul de muncă) o dată pe trimestru și posibilitatea ținerii adunărilor generale extraordinare ori de cîte ori este nevoie în vederea rezolvării unor probleme urgente.

Din răspunsurile primite de la majoritatea cooperativelor chestionați în cele patru cooperative agricole de producție, rezultă că adunările generale, fără a distinge între cele ordinare și cele extraordinare, se țin cu regularitate, în timp ce un număr redus de cooperatori, 9,5%, răspund că adunările generale se țin foarte rar, fără însă a se motiva ori exemplifica, așa cum cere chestionarul. Aceasta duce la concluzia că procentul de 9,5% se referă la adunările extraordinare, care de obicei se țin foarte rar și anume atunci cînd apar situațiile deosebite ce le impun, și nicidecum la adunările generale ordinare.

Așa cum subliniam mai înainte, democrația cooperatistă permite participarea tuturor cooperativelor la conducerea cooperativei, care se realizează, printre altele, și prin exprimarea opiniilor privitoare la activitatea organelor de conducere alese, a persoanelor cu munci de răspundere, a celorlalți cooperatori, cît și desigur, la activitatea proprie. Așadar, trebuie să se ia atitudine critică și autocritică față de lipsurile manifestate în vederea lichidării acestora și a îmbunătățirii întregii activități economico-sociale.

Referitor la contribuția membrilor cooperatori în cadrul adunărilor generale, din investigațiile făcute, rezultă că 27,2% dintre aceștia au participat la discutarea cifrelor de plan, 27,8% au făcut propuneri pentru îm-

bunătățirea planului de producție iar 32,5% nu au participat la discuții. Neparticiparea la discuții se datorește, așa cum indică un procent de 13,6% faptului că nu se ținea seama de părerea lor.

Acest din urmă aspect ne relevă persistența unor neconcordanțe între dispozițiile statutare și practica adunărilor generale, neconcordanțe care duc la scăderea inițiativei și interesului membrilor cooperatori în și pentru acest for de conducere colectivă, care este adunarea generală, la diminuarea unității dintre masa membrilor cooperatori și organele de conducere, la crearea unei atmosfere neprielnice realizării în practică a principiului muncii și conducerii colective.

Democrația cooperatistă crează cadrul politic necesar și prielnic pentru ca hotărârile și măsurile ce se adoptă în adunarea generală să fie rezultatul examinării cu atenție și sollicitudine a opiniilor și propunerilor făcute de către întreaga masă a membrilor cooperatori. Folosirea în cadrul adunărilor generale a criticii și autocriticii are rolul de a scoate la iveală lipsurile în stilul și metodele de muncă, atitudinile necorespunzătoare față de muncă și față de proprietatea obștească, carențele și abuzurile din activitatea unor persoane cu munci de răspundere, să contribuie la promovarea noului, a cinstei și corectitudinii, a grijei pentru dezvoltarea și apărarea proprietății cooperatiste.

Pe lângă respectarea normelor statutare, care asigură tuturor cooperabililor participarea directă la deliberarea și luarea celor mai optime decizii, în vederea funcționării din plin a criticii și autocriticii este necesară și o conștiință dezvoltată la toți membrii cooperatori, un nivel politic ridicat și o pregătire profesională tot mai completă. Sub acest aspect credem că se impun luate unele măsuri deoarece, din totalul membrilor cooperatori chestionați, rezultă că numai 66,9% iau atitudine împotriva celor care nu respectă hotărârile adunărilor generale și ale consiliilor de conducere, în timp ce 25,6% rămân pasivi în fața unor astfel de manifestări. În ce privește modul de manifestare a atitudinilor pozitive, 43,8% se concretizează în discuții tovarășești, prietenești, 22% în provocări la întrecere, 18,6% în ajutor acordat în muncă și doar 20,7% în critici aduse în fața adunărilor generale.

Participarea la conducerea cooperativei implică și dreptul membrilor cooperatori de a lua parte la adoptarea hotărârilor în cadrul adunărilor generale. În legătură cu respectarea acestui drept statutar, investigațiile efectuate au evidențiat o anumită contradicție și anume: dacă 53,8% din cei chestionați apreciază, printre drepturile care se respectă cel mai mult, dreptul de a participa la adunarea generală, numai 23,9% dau același răspuns în legătură cu dreptul de a participa la adoptarea hotărârilor. Mai mult chiar, 8% dintre membrii cooperatori chestionați indică acest din urmă drept printre drepturile care se respectă cel mai puțin.

Cu toate rezervele impuse de relativitatea acestor procente, considerăm că, cel puțin în unitățile investigate, sînt necesare măsuri care să asigure o deplină concordanță între hotărârile adunării generale și opinia majorității membrilor cooperatori exprimată statutar în acest cadru organizatoric.

Hotărârile adunării generale nu constituie, desigur, suma mecanică a voințelor individuale ale membrilor cooperatori care o compun, ci voința însăși a organizației cooperatiste ca unitate economică cu personalitate juridică, voința unei colectivități exprimată în condițiile și cu respectarea unei proceduri anumite. Avînd caracter unitar, hotărârile adunării generale obligă la respectarea măsurilor adoptate și pe acei cooperatori care au absentat de la adunarea generală, au votat împotriva ori s-au abținut de la vot.

Dreptul de a participa la luarea hotărârilor trebuie deci corelat și cu obligația impusă de statut pentru membrii cooperatori de a-și aduce contribuția la înfăptuirea hotărârilor adunării generale din unitate ori din sub-unitățile de producție din care fac parte⁶. Pentru aceasta este necesar ca hotărârile adunărilor generale să se adopte cu numărul de voturi prevăzut de statut și să nu cuprindă dispoziții contrare statutului sau altor acte normative. În cazul în care adunarea generală va adopta o hotărîre cu nescotirea acestor cerințe, actul adoptat prin aceea hotărîre va fi lovit de nulitate. Pentru a nu se ajunge la executarea unor astfel de hotărîri, consiliul de conducere, din proprie inițiativă sau la cererea uniunii județene, după caz, va convoca o nouă adunare generală care va desființa prima hotărîre înlocuind-o cu una valabilă. Această operațiune poate avea loc deoarece, hotărîrea reprezentînd voința cooperativei, nimic nu împiedică pe cei care au adoptat-o să revină, atunci cînd este cazul, asupra ei, retractînd-o sau modificînd-o, cu respectarea, bineînțeles, a prevederilor statutului cît și a eventualelor drepturi dobîndite cu bună credință de terțe persoane prin hotărîrea inițială, în perioada de la adoptarea pînă la desființarea ori modificarea acesteia.

În privința drepturilor și îndatoririlor de mai sus, 45,3% din cooperatorii investigați apreciază că cea mai importantă obligație a lor este aceea de a participa la luarea hotărârilor, iar 26% apreciază în același mod îndatorirea de a respecta prevederile statutului, ale regulamentului de ordine interioară și hotărârile organelor de conducere.

Un alt aspect al participării directe la conducerea cooperativei îl constituie dreptul cooperabilor de a alege și a fi aleși.

Dreptul de a alege se manifestă, pe de o parte, în posibilitatea cooperabilor de a vota „pentru” sau „împotriva” alegerii unui membru în organele de conducere sau de control ale cooperativei, iar pe de altă parte, în posibilitatea de a face propuneri de persoane care să fie alese în aceste organe, de a-și exprima acordul sau dezacordul său cu privire la propunerile făcute de ceilalți cooperabili. Tot în acest drept se încadrează și posibilitatea cooperabilor de a cere schimbarea din organele de conducere sau de control ale cooperativei a acelor membri care, prin comportarea lor, nu justifică încrederea ce li s-a acordat prin alegerea lor⁷.

În ce privește dreptul de a fi ales în organele de conducere și de control, acesta îl au, în principiu, toți membrii cooperatori, condiționat însă de îndeplinirea unor cerințe impuse de actele normative în vigoare. Astfel,

⁶ Conform art. 13, lit. b din Statut.

⁷ În legătură cu cele afirmate, cercetarea de teren nu a scos în evidență aspecte deosebite care să intereseze organele de decizie.

deși statutul prevede vârsta minimă de primire în C.A.P., 16 ani, la această vîrstă persoana nu are capacitatea de exercițiu deplină pentru a putea fi aleasă în organele de conducere sau de control, calitate în care să poată încheia orice acte juridice⁸. De aceea statutul prevede că numai membrul cooperator care a împlinit vîrsta de 21 de ani poate fi ales în organele de conducere și de control. La această vîrstă persoana este deplin matură, avînd, în mod obișnuit, pregătirea profesională corespunzătoare și nivelul politic necesar îndeplinirii unei funcții de răspundere.

În afara condițiilor de vîrstă, actele normative mai prevăd și alte restricții în legătură cu alegerea membrilor cooperatori în organele de conducere și de control. Astfel, nu pot fi alese, în aceste organe, persoanele care sînt puse sub interdicție, cele a căror capacitate de exercițiu a fost restrînsă ca urmare a unor condamnări⁹. De asemenea, nu pot fi aleși în organele de control (comisia de revizie, comisia de judecată) membrii consiliului de conducere și în general persoanele care ocupă o funcție ce presupune o activitate supusă controlului comisiei de revizie și a comisiei de judecată.

În spiritul dispozițiilor legale menționate și care trebuie riguros respectate se înscrie opinia a 28% din totalul membrilor cooperatori chestionați ce consideră că este necesară o mai mare exigență, responsabilitate și respectare a democratismului în alegerea consiliului de conducere și a organelor de control.

În același sens, apreciem că, scoaterea din funcție a persoanelor alese sau numirea în funcții eligibile a persoanelor ce nu au fost alese de către adunarea generală, direct de către alte organe, constituie o încălcare gravă a democrației cooperatiste, a statutului cooperativei.

Cerința democrației cooperatiste cu privire la eligibilitatea organelor și persoanelor cu munci de conducere operează și la nivelul subunităților de producție. Iată de ce, în statutul cooperativei, s-a prevăzut ca șefii de ferme, brigadierii, șefii de sectoare, să fie aleși de adunările formațiilor respective și confirmați de adunarea generală.

În legătură cu alegerea acestor persoane, 28,2% din cei chestionați propun ca să fie aleși, în funcțiile menționate, cooperatori procepuți, buni gospodari, cinstiți și cu autoritate. Desigur, propunerea nu reprezintă o noutate, fiind o cerință impusă de prevederile statutului. Dar, ea scoate în evidență faptul că o parte din persoanele ce ocupă în prezent aceste funcții nu întrunesc calitățile respective.

Față de încrederea acordată în conducerea treburilor obștești, normele democrației cooperatiste învederează și necesitatea răspunderii celor care conduc cooperativa agricolă de producție cît și subunitățile de producție, în fața alegătorilor în legătură cu modul cum și-au îndeplinit mandatul. Rezultă, deci, că alegătorii exercită un control permanent asupra organelor și persoanelor alese și, la nevoie, le pot trage la răspundere pentru lipsurile manifestate sau abaterile comise.

⁸ A se vedea art. 8 și 10, lit. c din Statutul C.A.P. și art. 8, alin. 1 și 2 din Decretul nr. 31/1954.

⁹ A se vedea art. 6 și 11 din Decretul nr. 31/1954.

¹⁰ Art. 33 lit. b din Statutul C.A.P.

Adunarea generală exercită controlul asupra organelor alese prin analiza periodică a dărilor de seamă și a rapoartelor prezentate de acestea¹¹. În acest scop, în statutul cooperativei s-a prevăzut și obligația, pentru consiliul de conducere, de a prezenta adunării generale, anual, trimestrial și ori de câte ori este nevoie, dări de seamă și rapoarte cu privire la modul de îndeplinire a hotărârilor acesteia, la realizarea planului de producție și a planului de venituri și cheltuieli, la respectarea statutului etc¹². De asemenea, comisia de revizie este obligată să prezinte adunării generale, trimestriale, anual și ori de câte ori este necesar, rapoarte asupra constatărilor făcute¹³.

În ce privește pe șefii subunităților de producție, aceștia, pe lângă faptul că răspund în fața membrilor operatori pentru întreaga lor activitate¹⁴, potrivit recentelor reglementări, răspund, împreună cu celelalte cadre tehnice și economice din cooperativă, în fața președintelui, inginerului șef, consiliului de conducere și a adunării generale, pentru organizarea și desfășurarea activității de producție în subunitățile pe care le conduc¹⁵.

Membrii organelor de conducere sau persoanele cu munci de conducere din cooperativa agricolă de producție răspund de asemenea, față de cooperativa agricolă de producție, sub aspect moral-politic, disciplinar sau patrimonial, după caz, în conformitate cu reglementările în vigoare.

Exigenți față de persoanele care îndeplinesc munci de conducere în cadrul cooperativei, 30,8% din membrii operatori chestionați au propus sancționarea, indiferent de funcții și de relații, a tuturor celor care se fac vinovați de necinste, favoritism, abuzuri și orice alte fapte care prejudiciază avutul obștesc ori buna desfășurare a activității în C.A.P., cât și drepturile cooperabililor.

Pe lângă dreptul de a participa la conducerea cooperativei — expresie vie a principiului democrației cooperatiste — care însumează numeroase alte drepturi și pe care le-am enunțat, un alt drept conferit, de actele normative în vigoare, membrilor operatori este dreptul de a participa la activitatea economică a cooperativei.

Din conținutul acestui drept desprindem, în primul rând, dreptul de a munci în cooperativă, care reprezintă o concretizare a dreptului la muncă prevăzut în art. 18, alin. 1 din Constituție¹⁶.

Pentru membrii cooperativei agricole de producție dreptul la muncă este prevăzut în art. 10, lit. a din Statut în sensul că fiecare membru are dreptul să muncească în cooperativă pe măsura capacității și pregătirii sale.

În mod concret, realizarea acestui drept are loc pe baza organizării planificate a întregii activități din cooperativă, organizare care asigură, printre altele, utilizarea rațională și deplină a forței de muncă¹⁷. În acest

¹¹ Idem, art. 33, lit. c.

¹² Idem, art. 36, lit. 1.

¹³ Idem, art. 40, alin. 2.

¹⁴ Idem, art. 20, alin. 6.

¹⁵ Vezi, alineatul 7 introdus la art. 20 din Statutul C.A.P., prin Decretul nr. 346 din 4 oct. 1977, privind aprobarea statutelor organizațiilor cooperatiste din agricultură.

¹⁶ A se vedea și dispozițiile art. 1, alin. 2 din Legea retribuirii muncii, nr. 57/1974.

¹⁷ A se vedea art. 16 și 17 din Statutul C.A.P.

sens, statutul stabilește ca atribuție a consiliului de conducere — crearea posibilității pentru fiecare membru cooperator de a efectua volumul de muncă stabilit de adunarea generală¹⁸.

Dreptul de a munci în cooperativa agricolă de producție este garantat și de art. 19, alin. 2 din Statut, potrivit căruia, lucrările în cooperativa agricolă se execută prin munca personală a cooperatorilor, organizați în formații permanente de producție, permițându-se în același timp și organizarea diferitelor activități productive cu munca la domiciliul membrilor cooperatori¹⁹.

În vederea asigurării dreptului de a munci pentru toți membrii din cooperativă, la art. 16 din Statut a fost introdus un nou alineat (8) în care se prevede că „în cooperativele agricole de producție în care există forță de muncă disponibilă, consiliile de conducere sînt obligate să organizeze brigăzi și echipe care să lucreze în alte unități agricole cooperatiste și de stat, pe șantiere la exploatarea forestieră și în alte activități..., iar sumele obținute de la beneficiarii acestor activități și servicii să constituie surse suplimentare de venituri pentru cooperative și membrii acestora”²⁰.

În raport de dispozițiile normative enunțate, cercetarea de teren scoate în evidență faptul că ele sînt, în principiu, respectate, deoarece majoritatea celor chestionați (59,8%) consideră, printre alte drepturi care se respectă cel mai mult, dreptul de a munci în cooperativă.

Corespunzător dreptului de a munci în cooperativă — drept garantat material și juridic — actele normative în vigoare prevăd, în același timp, și îndatorirea pentru cooperatori, de a munci în cadrul cooperativei.

Legea nr. 4/1970 și Statutul C.A.P. formulează această obligație în sensul că, membrii cooperatori trebuie să execute lucrări de calitate în locurile stabilite și în perioadele optime de timp prevăzute, să lucreze numărul de zile calendaristice necesar pentru realizarea sarcinilor de plan și să respecte programul de lucru stabilit²¹.

Mergînd pe linia extinderii îndatoririi de participare directă la muncile productive a tuturor membrilor cooperatori, indiferent de funcție, în actualul statut s-a introdus o dispoziție nouă care prevede că „președintele cooperativei agricole de producție, celelalte cadre de conducere, personalul tehnic, economic și administrativ, precum și cei care lucrează în activitatea de producție industrială, de construcții și prestări de servicii, vor participa nemijlocit la efectuarea lucrărilor agricole în perioada de vîrf ale campaniilor”²².

Nerespectarea obligației de a munci de către membrii cooperatori, poate avea drept consecință, după caz, refacerea fără plată a lucrărilor de

¹⁸ Idem, art. 36, lit. c.

¹⁹ Idem, art. 20.

²⁰ Alineatul 8 al art. 16 din Statutul C.A.P. a fost introdus prin Decretul nr. 346 din 4 oct. 1977.

²¹ A se vedea și dispozițiile art. 15, lit. a din Legea nr. 4/1970 și art. 13, lit. a din Statutul C.A.P.

²² Vezi noul alineat 2, introdus la art. 16 din Statutul C.A.P. prin același Decret nr. 346/1977.

calitate necorespunzătoare ori suportarea pagubelor, în condițiile legii, în cazul în care lucrările nu se mai pot reface²³, neacordarea retribuției, retragerea lotului primit în folosință, pierderea dreptului la unele ajutoare, pierderea temporară a dreptului de vot¹⁴.

Alături de dreptul de a munci în cooperativă, drept apreciat de majoritatea a cooperatorilor chestionați, obligația de a munci se înscrie printre îndatoririle căreia membrii cooperatori îi acordă importanța cuvenită. Din totalul eșantionului 65,7% apreciază că cea mai importantă îndatorire a membrului cooperador este aceea de a munci conștiincios în cooperativă. Acest lucru se constată și în fapt, deoarece, toți cei care au participat la completarea chestionarului lucrează în cooperativă, fiind încadrați în subunități de producție, astfel: 28,7% în brigăzile de cîmp, 11,8% în cele zootehnice, 11,2% în cele legumicole etc. De asemenea, majoritatea acestor persoane sînt fruntașe în muncă deoarece 46% au obținut constant sau de mai multe ori produse peste plan, iar 14,2% au obținut uneori asemenea rezultate.

În cele ce preced, am analizat, în raport cu reglementarea legală și constatările din producție, principalele drepturi și îndatoriri ale membrilor cooperativelor de producție, care sînt expresia directă a principiului democrației cooperatiste.

În general, rezultatele cercetării și interpretarea lor marxist-leninistă au relevat importanța deosebită a noilor relații economice cooperatiste care au creat baza economică și socială pentru lărgirea democrației socialiste în agricultură, pentru îmbogățirea și diversificarea formelor ei de acțiune, pentru realizarea cadrului juridic, instituțional, al participării țărănimii la conducerea agriculturii cooperatiste, a treburilor de stat și obștești, pentru afirmarea și stimularea potențialului său revoluționar, constructiv.

De asemenea, ele au evidențiat, cel puțin în parte, caracterul activ al respectării drepturilor și îndatoririlor membrilor cooperatori, care au o însemnată funcțională deosebită pentru activitatea unităților cooperatiste. Acest aspect deține o pondere reală de 43% pe ansamblul eșantionului, deși variabilă de la o cooperativă la alta și de la o categorie de drepturi la alta, cel mai respectat fiind dreptul de a munci în cooperativă: 59,8% pe eșantion, urmat de dreptul de a participa la adunarea generală: 53,8%, de dreptul de a-ți spune liber părerea și a face propuneri cu privire la activitatea cooperativei: 38,7% și de a fi retribuit pentru munca depusă: 31%.

Nu există la cooperatorii investigați o omogenitate în cunoașterea drepturilor și îndatoririlor ce le revin: numai 35% le cunosc pe toate, iar 51% cunosc numai unele din ele, ceea ce face ca respectarea lor să difere ca amploare și sens de la o cooperativă la alta sau chiar în interiorul aceluiași cooperative.

²⁴ Art. 23 lit. e din Legea nr. 4/1970 și art. 4, alin. 1 și art. 14, lit. g din Statutul C.A.P.

Fără îndoială că această stare de lucruri are o motivație de ordin obiectiv, dar și subiectiv. Avem în vedere în primul rînd condițiile materiale obiective, chiar și pe cele politice, ideologice și culturale, proprii cooperativei agricole, care nu asigură automat folosirea efectivă de către toți membrii cooperatori a drepturilor și libertăților cetățenești, nu determină de la sine o înfăptuire autentică a democrației cooperatiste. Aceasta este condiționată de nenumărați factori sociali, dintre care, cei de pe planul subiectivității au o pondere însemnată. Ei derivă cel mai mult din incompetență, comoditate, lipsă de răspundere, comportament greșit etc.

Înlăturarea acestor neajunsuri privește pe toți membrii cooperatori care trebuie să participe prin forța opiniei publice, a criticii și autocriticii, a inițiativei și acțiunii sociale, la depistarea și combaterea lor. Aceasta presupune stimularea, în mod organizat, a capacității constructive a cooperativitorilor, educarea lor în spiritul responsabilității și neînduplecării față de orice abuz sau nechitate.

Totodată, rezultatele cercetării au relevat, odată în plus, superioritatea incontestabilă a democrației socialiste asupra celei burgheze care se mulțumește să proclame formal anumite drepturi și libertăți democratice, dar nu asigură și condițiile materiale, cadrul social necesar exercitării lor. Constituțiile burgheze recunosc egalitatea cetățenilor cît și o serie de drepturi și libertăți democratice, dar, acestea, fiind întemeiate pe proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, au, de obicei, un caracter declarativ și abstract. Atîta timp cît se menține această proprietate asupra mijloacelor de producție „cea mai democratică republică — arăta Lenin — rămîne inevitabil o dictatură a burgheziei, o mașină pentru reprimarea imensei majorități a oamenilor muncii, de o mină de capitaliști”²⁵.

În aceste condiții, drepturile și libertățile proclamate de burghezie nu-și găsesc realizarea lor deplină nici chiar în democrațiile cele mai largi în care masele au cîștigat prin luptă o serie de drepturi și libertăți. Ele se mențin într-un cadru strict formal, au doar un caracter teoretic și nu pot fi transpuse decît parțial în viață.

Din acest punct de vedere, democrația socialistă este orientată prioritar nu atît spre proclamarea constituțională a drepturilor și libertăților democratice, spre promisiuni, ci spre garantarea materială și juridică a exercitării în fapt a acestora, spre sensurile și valorile democratice practicate și nu doar proclamate.

Faptul că puterea politică aparține tuturor oamenilor muncii, că proprietatea asupra mijloacelor de producție se află în mîna celor ce muncesc, schimbă radical conținutul, esența și sfera socială a drepturilor și libertăților cetățenești, le imprimă un caracter real, garantat din punct de vedere material și juridic. Astfel, socialismul pune efectiv bazele transformării democrației într-un mod de existență umană și reală, realizării supremelor valori umane, a funcționării democratice a întregului sistem social.

„Condiția indispensabilă a democrației reale — se arată în Programul P.C.R. — este lichidarea inegalităților economice și sociale de clasă,

²⁵ V. I. Lenin, *Despre cooperatie, Opere complete*, vol. 45, Edit. pol., Buc., 1967, p. 391 și urm.

înlăturarea exploatatorilor, cucerirea puterii de către cei ce muncesc, instaurarea proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție și realizarea repartiției după principiul socialist. Numai pe această cale se creează condiții pentru ca oamenii muncii să poată beneficia cu adevărat de roadele muncii lor, de cuceririle progresului și, totodată, să se poată manifesta liber în sfera vieții sociale, să-și valorifice energia și forța creatoare în interesul lor și al societății, să se bucure de libertăți și drepturi garantate material²⁶.

²⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Edit. pol., Buc. 1975, p. 181.

CONTRACTUL DE FURNIZARE DE MĂRFURI ÎN VEDEREA EXPORTULUI. RAPORTURILE DINTRE ÎNTREPRINDERILE DE COMERȚ EXTERIOR ȘI ÎNTREPRINDERILE PRODUCĂTOARE

DE

MIHAI JACOTĂ

Contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului nu este un contract obișnuit de furnizare, așa cum s-ar părea, plecînd mai ales de la faptul că este vorba în fond tot despre un contract încheiat între două întreprinderi interne: întreprinderea producătoare și întreprinderea de comerț exterior. Acest contract prezintă unele trăsături care-l deosebesc de contractul intern de furnizare care nu are nici o legătură cu exportul, pentru că este încheiat în vederea satisfacerii exclusive a unor nevoi ale pieții interne. El este bineînțeles deosebit și de contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului pe bază de comision¹. Contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului pe bază de comision apare în actuala reglementare în vigoare din anul trecut mai degrabă ca un contract excepțional și deosebit de primul. Din alte puncte de vedere însă între aceste două contracte există asemănări pe care vom căuta să le relevăm mai jos².

¹ A se vedea: R. Sanilevici, *Contractul de comision în comerțul exterior*, în „Probleme economice și juridice ale activității de comerț exterior a R.S.R.”, Iași, 1973, p. 86; G. Florescu, *Considerații privind contractele economice de comerț exterior pe bază de comision pentru export*, „Arbitrajul de stat”, nr. 6, 1970, p. 25.

² Uneori se folosește pentru aceste contracte denumirea de contract economic de comerț exterior pentru export. În realitate, ne găsim în fața unui contract intern din toate punctele de vedere. Este drept că operația intervine în vederea exportului: întreprinderea de comerț exterior încheie contractul de cumpărare cu întreprinderea română furnizoare pentru a putea exporta o anumită marfă.

Sîntem în fața unui contract de furnizare de mărfuri către o întreprindere de comerț exterior care, la rîndul ei, le vinde în străinătate. Dacă nu este un contract „extern” (așa cum se mai numește uneori), în schimb, este adevărat că ne găsim în fața unui contract economic de furnizare. Contractele internaționale sau „externe” nu sînt contracte economice. Pe acest contract de furnizare se greșează uneori un contract de comision. În reglementarea actuală, comisionul în comerțul exterior este mai degrabă excepțional. El se folosește numai în cazurile indicate probabil limitativ de normele în vigoare. După noi, caracterul oarecum excepțional al comisionului în comerțul nostru exterior s-ar datora faptului că el este suplinat satisfăcător de contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului fără comision. Într-adevăr, vom căuta să relevăm mai jos că întreprinderea de comerț exterior are în acest contract rolul de intermediar de fapt.

Trăsăturile particulare ale contractului de furnizare de mărfuri în vederea exportului se referă, în primul rând, la raporturile dintre părți și, în al doilea rând, la legislația aplicabilă. Aici, notăm incidența posibilă a reglementării străine. Dar, întrucât aprofundarea ambelor aspecte ar depăși cadrul unei simple note, ne vom mărgini să examinăm raporturile dintre părți în contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului.

1. *Ideea de „corelare“ a conținutului contractului extern cu conținutul contractului intern de furnizare.* Conținutul contractului extern trece în contractul încheiat de întreprinderea de comerț exterior cu unitatea producătoare. Prin aceasta înțelegem că prevederile despre genul mărfii, calitatea și cantitatea ei, precum și alte dispoziții, trec în contractul intern și devin astfel opozabile furnizorului din țară. Lucrul acesta rezultă din actele normative în vigoare, ca și din practică. Astfel, unitățile producătoare trebuie să asigure cu contracte interne sarcinile de export planificate, iar, în contracte să respecte prevederile contractelor externe. Lucrul acesta se face trecând în măsura în care este necesar și posibil sarcinile din contractul extern în contractul intern. Conform aceleiași reglementări, întreprinderea producătoare este obligată să contracteze cu întreprinderea de comerț exterior dînd urmare contractului extern. Iată, deci, o bază suficientă din punct de vedere legal, pentru a trece conținutul contractului extern în contractul intern. Practica confirmă prevederile legale. Corelarea merge mai departe, întrucît se stabilește că unitățile producătoare răspund pentru toate daunele sau cheltuielile pe care le-ar provoca reclamațiile întemeiate ale clienților externi cu privire la calitatea, cantitatea mărfii și cu privire la alte obligații pe care și le-au asumat unitățile producătoare prin contractele încheiate cu întreprinderile de comerț exterior și care au trecut în contractele externe. Iată, deci, precizată, pe mai multe căi, legătura care există între contractele interne și cele externe și influența celor din urmă asupra celor dintii.

2. *Activitățile precedînd încheierea contractului. Participarea unităților producătoare.* Avînd în vedere sarcinile pe care și le asumă întreprinderile producătoare în legătură cu exportul, ar fi desigur foarte important ca

Această funcțiune rezultă din reglementarea actuală, din practica curentă așa cum apare în contractele încheiate între întreprinderile de comerț exterior și cele producătoare, din mecanismul actual al comerțului exterior. Pe de altă parte, așa cum se vede din literatura de specialitate, chiar dacă sîntem în fața unui contract de furnizare de mărfuri în comision, încă nu știm sigur dacă este un comision cu reprezentare sau fără reprezentare, ideea dominantă fiind că serviciul se face de întreprinderea de comerț exterior pentru întreprinderea producătoare, dar în numele exportatorului. Dar, chiar dacă se precizează de către părți că întreprinderea de comerț exterior reprezintă pe furnizorul intern, încă și atunci acest contract de furnizare este un contract intern. Este un contract extern numai contractul pe care-l încheie întreprinderea de comerț exterior cu clientul străin. În acel contract, întreprinderea română reprezintă furnizorul intern și numai atunci acela a încheiat un contract internațional. Dar figura aceasta juridică apare foarte rar în relațiile dintre furnizorul intern și partenerul străin, așa cum am arătat mai sus. Contractul de furnizare de mărfuri pe bază de comision este rar în reglementarea actuală, pentru că el este înlocuit cu avantaj de un contract care oferă aceleași caracteristici funcționale, fără a da loc la dificultățile inerente comisionului. Din punct de vedere funcțional, contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului (dar fără comision), așa cum este reglementat și cum este redactat în practica curentă, are toate caracteristicile necesare pentru a servi ca instrument potrivit în relațiile de export.

să participe la toate activitățile care preced încheierea contractelor și în care sînt interesate. Dar, în această privință, textele în vigoare sînt evazive, iar practica nu a mers nici ea pînă acum pe calea atragerii depline a întreprinderilor producătoare la această fază. Considerăm că participarea întreprinderilor producătoare la negocieri ar putea avea loc fără cheltuieli inutile sau suplimentare și fără a produce întîrzieri, întrucît s-ar putea organiza un sistem satisfăcător de legături în această privință. Participarea unităților producătoare la activitățile prealabile încheierii contractelor externe ne pare necesară tocmai în lumina responsabilităților pe care le au în îndeplinirea planului de export. Iată un caz exemplificativ : în afară de comenzile planificate cu mult înainte de începerea anului de plan și în afară de comenzile privind mărfurile pe care unitățile le produc în mod obișnuit, există și cazuri în care unitățile producătoare, în urma unei cereri a clientului extern, transmisă prin întreprinderea de comerț exterior, trebuie să producă alte mărfuri sau să expedieze mărfurile comandate în alte condiții de ambalare decît cele anterior convenite sau obișnuite. Unitatea producătoare este singura în măsură să știe dacă poate livra mărfurile cerute, în condițiile specificate și în termenele comunicate. În aceste cazuri, participarea unităților producătoare la negocieri nu înseamnă altceva decît o simplă informare prealabilă pentru ca ele să fie în măsură să-și dea avizul. Orice angajament asumat de întreprinderea de comerț exterior fără o consultare prealabilă poate avea repercusiuni supărătoare din punct de vedere patrimonial, cît și din punctul de vedere al exportatorului român care se poate vedea uneori în situația de a nu putea onora comanda primită.

3. *Reclamațiile partenerilor străini. Rezolvarea lor. Rolul unităților producătoare în aceste discuții.* Conform reglementării actuale și conform practicii curente, întreprinderile producătoare pot participa la rezolvarea reclamațiilor făcute de clienții externi. Este însă vorba numai de o facultate. După părerea noastră, prezența unităților producătoare la rezolvarea reclamațiilor partenerilor străini *în toate cazurile* nu poate fi decît utilă. În felul acesta unitățile producătoare ar cunoaște nemijlocit pretențiile clienților externi și s-ar orienta în consecință pentru programele de lucru viitoare. În practică, contractele redactate de întreprinderile de comerț exterior prevăd lucrul acesta în formulări diferite, dar în fond destul de apropiate. Astfel, într-un proiect de contract redactat de către o întreprindere de comerț exterior se precizează : „Furnizorul răspunde de pagubele sau cheltuielile cauzate de reclamațiile întemeiate cu privire la calitatea sau cantitatea mărfurilor exportate sau a ambalajelor, de încălcarea altor obligații asumate prin contract“. În același proiect de contract se adaugă : „Soluțiile de rezolvare a reclamațiilor la care s-a ajuns în urma tratativelor purtate cu cumpărătorii externi în condițiile de mai sus sînt obligatorii pentru ambele părți“. „Reclamațiile cumpărătorilor externi, dovedite cu constatări oficiale ale organelor neutre de control internațional, sînt opozabile furnizorului“. Din proiectele de contracte redactate de întreprinderile de comerț exterior pentru furnizorii interni nu rezultă însă obligația întreprinderilor de comerț exterior sau măcar eventualitatea ca ele să încerce să asigure prezența întreprinderilor producătoare la rezolvarea reclamațiilor clienților externi. Rolul important al furnizorilor în înfăptuirea comerțului exterior

nu poate fi negat, dar prezența lor efectivă în toate fazele procesului economic și juridic nu pare a fi pe măsura ponderei lor reale și reglementarea în această privință ar trebui perfecționată.

4. *Poziția întreprinderilor de comerț exterior între partenerii străini și întreprinderile producătoare.* În raporturile pe care le studiem aici, întreprinderile de comerț exterior încheie două contracte care sînt independente din punct de vedere formal: un contract intern cu întreprinderea producătoare și un contract extern (internațional) cu partenerul străin. În fond, ca o necesitate decurgînd din natura procesului, care este unic (exportul), contractul intern reproduce în ceea ce are esențial contractul extern. Între unitatea producătoare și partenerul străin, întreprinderea de comerț exterior apare ca un intermediar, deși din punct de vedere juridic ea nu are un asemenea rol. Ea face operații comerciale pe cont propriu, atunci cînd încheie un contract de furnizare de mărfuri în vederea exportului. Într-adevăr, întreprinderea de comerț exterior cumpără pentru nevoile proprii. Comerțul exterior mai folosește și altă formulă, dar mult mai rar: contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului pe bază de comision. În acest contract, întreprinderea de comerț exterior ar putea fi într-adevăr un intermediar din punct de vedere juridic (corespunzător raporturilor reale și funcțiunii veritabile), dar numai atunci cînd părțile ar conveni că întreprinderea de comerț exterior lucrează în numele și pentru unitatea producătoare. Poziția întreprinderii de comerț exterior între partenerul străin și unitatea producătoare în contractul de furnizare de mărfuri în vederea exportului (fără comision) ne amintește poziția verigii intermediare între producător și beneficiar în cazul furnizării în tranzit. În cazul furnizării de mărfuri pentru export, fără comision, întreprinderea de comerț exterior n-ar apărea atît de mult ca un intermediar de fapt, dacă legislația și practica, în baza unității dialectice a procesului (export), prin felul cum rezolvă problemele relațiilor dintre cele două unități, nu ne-ar obliga să ajungem la această concluzie. Întreprinderea de comerț exterior caută clientul extern, încheie contractul cu el și apoi comandă mărfurile furnizorului intern, care nu poate refuza. Lăsînd deoparte acest aspect, toate sarcinile și responsabilitățile trec asupra furnizorului intern. Chiar unele consecințe ale litigiului eventual cu clientul străin sînt trecute asupra furnizorului intern. Din această cauză, întreprinderea de comerț exterior apare în practică, dar numai dintr-un anumit punct de vedere, ca un intermediar de fapt, specializat, al cărui rol se justifică prin stăpînirea tehnicilor comerțului exterior, prin dinamismul activității sale, adică exact prin aceea ce justifică existența unui intermediar în comerțul internațional.

5. *Rolul dinamic al întreprinderilor de comerț exterior.* În legătură cu desfacerea produselor la export, se pot imagina două sisteme: unul, pe care l-am numit tradițional, și altul, care este propriu comerțului nostru socialist.

În sistemul tradițional, producătorul simte nevoia să exporte din diferite motive. Pentru aceasta, se adresează direct cumpărătorilor externi sau, atunci cînd căutarea aceasta se vădește a fi anevoioasă, se adresează unui intermediar care-l reprezintă sau nu. În acest sistem, inițiativa aparține producătorului care este în același timp și „*dominus contractus*” — partea care determină condițiile în care se încheie contractul — cel puțin în linii

mari. De el depinde dacă exportă, ce vrea să exporte și în ce condiții acceptă să exporte.

În al doilea sistem, lucrurile se petrec în mod deosebit. Operațiile de comerț exterior se desfășoară conform unui plan întocmit în modul prevăzut de lege, iar prevederile planului sînt obligatorii pentru toate organele și organizațiile care primesc sarcini în baza lui. Operațiile de comerț exterior se desfășoară în baza planului, la întocmirea căruia un rol deosebit revine întreprinderilor de comerț exterior. În practică, apar cazuri în care planul de export se suplimentează, altfel spus, apar operații de export pe lângă cele prevăzute de plan, la încheierea cărora un rol determinant îl au întreprinderile de comerț exterior. După cum știm, unitățile producătoare au obligația de a accepta comenzile făcute de întreprinderile de comerț exterior în executarea contractelor externe. Pe de altă parte, întreprinderile de comerț exterior redactează și supun unităților producătoare proiectele de contract. Atît în perioada elaborării planului, cît și în perioada îndeplinirii lui, întreprinderile de comerț exterior au un rol dinamic în raport cu unitățile producătoare și ele dictează condițiile contractului care este, așa cum știm, în raport direct cu contractul extern, cu pretențiile clientului străin. Așadar, întreprinderea de comerț exterior nu este un simplu intermediar de fapt, așa cum am observat mai sus, ci este și un element activ: studiază și cunoaște tendințele și cerințele pieței externe și sprijină unitățile producătoare în a se orienta și a-și adapta producția cerințelor pieței internaționale, pentru a asigura valorificarea superioară a resurselor materiale și de forțe de muncă. Fiind în contact permanent cu piața externă, întreprinderea specializată de comerț exterior este în măsură să țină la curent unitățile producătoare cu ceea ce este nou și ceea ce dorește clientul străin (art. 24 al Legii nr. 1/1971). În baza Legii nr. 1/1971 și a reglementărilor care au dezvoltat prevederile Legii, întreprinderile de comerț exterior, după ce au încheiat contractele externe, se adresează unităților producătoare, iar acestea sînt obligate să încheie contracte cu ele. Întreprinderile de comerț exterior își fac planul de export pe baza prospectării pieței externe, a studiilor proprii și a contractelor internaționale pe care le-au încheiat.

În sistemul nostru, exportul este o problemă care interesează comunitatea în ansamblul ei și implică colaborarea tuturor factorilor angajați în acest proces. Din cauza aceasta, ministerele economice, Ministerul comerțului exterior și al cooperării economice internaționale, unitățile producătoare și întreprinderile specializate de comerț exterior sînt obligate să ia măsuri pentru lansarea la timp în fabricație și executarea produselor destinate exportului în conformitate cu contractele încheiate. Din reglementarea care prevede o serie de măsuri organizatorice în această privință, ca și din practica curentă a întreprinderilor de comerț exterior, se desprinde preeminența contractelor externe, implicit a întreprinderilor de comerț exterior care concretizează sarcinile de plan în aceste contracte. Reglementarea actuală precizează obligația, nu numai pentru unitățile producătoare, dar și pentru organele de stat vizate, de a se conforma contractelor externe. Or, concretizarea și individualizarea sarcinilor de plan în legătură cu exportul, încheierea contractelor externe privește întreprinderile de comerț exterior care au un rol cu totul deosebit în această privință.

0.2.1.1

NOȚIUNEA DE DAUNE MATERIALE ȘI CRITERIILE STABILIRII LOR ÎN CAZURILE DE VĂTĂMARE A SĂNĂTĂȚII

DE

RENÉE SANILEVICI

Stabilirea justă a daunelor cauzate prin vătămarea sănătății sau moartea victimei astfel încât să fie asigurată ~~repararea~~ ^{repararea} victimei sau a celor aflați în întreținerea ei într-o situație cât mai apropiată de situația anterioară săvârșirii faptei ilicite este în primul rând o problemă de echitate.

În prezent, protecția legală a victimelor unor accidente auto, care constituie un procent ridicat al cauzelor de vătămare a sănătății sau provocare a morții unor persoane, se realizează și prin sistemul asigurării de răspundere prin efectul legii a deținătorilor de autovehicule pentru pagubele produse prin accidente de autovehicule (art. 34, Decr. 471/1971). În condițiile în care ADAS-ul plătește cu titlul de indemnizație de asigurare pagubele provocate de autorul faptei ilicite, stabilirea justă a daunelor devine o problemă care depășește interesele victimei, ea având implicații și în raporturile juridice de asigurare.

Codul civil nu cuprinde nici un fel de reguli pentru cazul special al pagubelor cauzate prin vătămarea sănătății sau moartea victimei. În aplicarea regulii reparării integrale a pagubei, consacrate de art. 998 cod civil, în lumina principiilor dreptului socialist s-a format o bogată practică judiciară privind modul de evaluare a daunelor în aceste cazuri, care a format și obiectul unor generalizări în literatura de specialitate¹.

În prezentul studiu ne propunem să analizăm practica judiciară mai recentă din țara noastră, încercând să desprindem noi tendințe, să

¹ M. Mayo, *Repararea prejudiciilor rezultând din vătămarea integrității corporale sau a sănătății ori din provocarea morții*, „J. N.” nr. 9, 1964, p. 13—29; T. Popescu, P. Anca, *Teoria generală a obligațiilor*, „E.S.”, București 1970, p. 82—89; V. Pătulea, *Contribuții la studiul răspunderii civile delictuale în cazul prejudiciilor rezultate din vătămarea integrității corporale*, „R.R.D.” nr. 11, 1970, p. 55—73; I. Anghel, F. Deak, V. Popa, *Răspunderea civilă*, „E.S.”, București, 1970, p. 82—84, 252—264; M. Eliescu, *Răspunderea civilă delictuală*, Ed. Academiei R.S.R. București, 1974, p. 457—466; V. Ursa, *Stabilirea răspunderii civile pentru prejudicii rezultând din diminuarea sau pierderea capacității de muncă a unei persoane*, „S.C.J.” nr. 3, 1975, p. 269—276.

semnalăm noi soluții pe linia unor tendințe deja menționate în literatură, să ne referim la aspecte mai puțin cercetate.

1. *Noțiunea de pagubă materială.* O vătămare corporală sau moartea unei persoane poate provoca atât pagube materiale cât și pagube morale, suferințe fizice și psihice.

Toți autorii sînt de acord că victima trebuie repusă într-o situație cât mai apropiată de aceea în care s-ar fi aflat dacă fapta cauzatoare de prejudicii nu s-ar fi produs.

Unele sisteme de drept admit atât repararea pagubelor materiale cât și repararea pagubelor morale.

În general, sistemele de drept burgheze consacră sau admit și obligația de reparare a daunelor morale, autorii menționînd însă dificultățile în stabilirea acestora. Astfel, în dreptul francez, în lipsa unui text expres, dispozițiile art. 1382 Cod civil francez, care consacră obligația de reparare a daunelor, a fost interpretat în sensul că se referă atât la daunele materiale cât și la daunele morale pentru suferințele provocate prin vătămarea sănătății sau morarea unei persoane apropiate².

În dreptul german, Codul civil de la 1 900 enumeră cazurile în care există obligația reparării pagubelor morale, între care figurează și cazul vătămării corporale (§ 847). Autorii semnalează tendința practicii judiciare de a lărgi posibilitatea de acordare a daunelor morale³.

În dreptul englez instanțele includ cel mai frecvent în categoria daunelor nepatrimoniale daunele pentru suferința fizică și psihică a persoanei vătămate, pierderea unor agreeamente, perspectiva scurtării vieții. Nu se admite însă compensarea suferințelor psihice ale rudelor datorate morții victimei⁴.

Cercetînd prevederile codurilor civile ale țărilor socialiste în materia răspunderii delictuale observăm că unele coduri nu admit decît repararea pagubelor materiale iar altele admit în mod expres și repararea prejudiciului moral, dar nu cu titlul de regulă generală, ci numai în cazurile expres prevăzute de lege.

Nu este admisă decît repararea pagubelor materiale în codul civil R.S.F.S.R., din 1964, art. 444⁵ și în Codul civil R.D.G. din 1976, § 336. În conformitate cu al. 3 § 338 în cazurile de vătămare a sănătății intră în calculul daunelor și paguba cauzată prin împiedicarea participării la viața socială.

² H. et. Léon Mazeaud, A. Tunc, *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile delictuelle et contractuelle*, Ed. Montchrestien, Paris, XX, Ed. 5, I. p. 385 și următoarele. G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil*, II, vol. 1, *Les obligations*, Sirey, Paris, 1962, p. 362. Autorii semnalează însă și unele opinii contrarii izolate sau opinia unor autori care admit daunele morale numai în unele cazuri.

³ K. Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Verlag C. H. Beck, München, 1976, ed. II, vol. I, p. 379.

⁴ R. F. V. Heuston, *Salmond and the Law of Torts*, Sweet & Maxwell, London, 1973, ed. XVI, p. 590 și urm.

⁵ A se vedea și E. A. Fleișit, *Naucino-prakticeskii komentarii k G.K. — R.S.F.S.R.*, Iurid. Lit. Moscova, 1966, p. 518.

Și Codul civil ungar din 1959 admite numai repararea pagubelor materiale (§ 358 al. 1). Codul civil ungar cunoaște însă și o instituție particulară sub forma așa-numitelor „dezdăunări generale“. Al. 2 al. § 358 cod civil stabilește că în ipoteza în care întinderea pagubei materiale nu poate fi stabilită cu exactitate, instanța poate acorda „dezdăunări generale“, socotite suficiente pentru repararea pagubei materiale suferite. Se subliniază în literatura juridică că aceste dezdăunări generale nu au caracterul unor daune morale. Deși instituția „dezdăunărilor generale“ nu se referă la daunele morale, ni se pare că ea poate avea un rol însemnat în ameliorarea rigurozității regulii inadmisibilității reparării prejudiciului moral, permițând repararea unor pagube materiale cauzate prin vătămarea sănătății, a căror întindere nu poate fi stabilită cu certitudine.

Este admisă repararea daunelor morale în cazurile expres prevăzute de codul civil polonez din 1964 și de codul civil ceho-slovac din 1964. Art. 445 din codul civil polonez consacră repararea daunelor morale în caz de vătămare a sănătății, atingere adusă libertății, seducția dolosivă sau prin violență a unei femei. Ele sînt concepute ca daune menite să repare prejudiciul moral, procurînd victimei mijloacele necesare pentru ameliorarea sau uitarea suferințelor⁷.

Codul civil ceho-slovac consacră prin § 444 posibilitatea reparării unei pagube nemateriale numai în cazul vătămării sănătății, care se acordă sub forma unei sume globale. Se apreciază în literatura juridică că ea are caracterul unei sancțiuni menite să dea satisfacție victimei (Genugtuungssanktion)⁸.

În sistemul dreptului nostru obiectul răspunderii este limitat numai la pagubele cu caracter patrimonial. Compensarea unei suferințe prin sume de bani este considerată incompatibilă cu principiile fundamentale ale legislației socialiste, astfel încît în mod constant instanțele judecătorești nu admit decît repararea pagubelor materiale⁹.

Menționăm că, de lege ferenda, pentru cazurile de vătămare a sănătății se preconizează admisibilitatea reparării pagubelor fără caracter patrimonial cauzate prin restrîngerea posibilităților de viață familială ori socială, datorită vătămării integrității corporale sau a sănătății¹⁰.

Există dificultăți în delimitarea noțiunii de pagubă materială de noțiunea prejudiciului moral. Dar indiferent dacă admitem sau nu repararea prejudiciilor morale, această delimitare prezintă importanță practică. Numai pentru pagubele materiale se pot stabili anumite criterii unitare

⁶ G. Eörsi, *Die Zivilrechtliche Verantwortlichkeit im ungarischen Zivilgesetzbuch*, în *Das ungarische Zivilgesetzbuch in fünf Studien*, Ed. Kiado, Budapest, 1963, p. 306.

⁷ A. Spuzner, *La responsabilité dans le projet du nouveau code polonais*, „Revue internationale de droit comparé“ nr. 1/1963, p. 25; A. Spuzner, *L'indemnisation des victimes de route en droit polonais*, „Revue internationale de droit comparé“, nr. 1/1976, p. 71.

⁸ I. Klapač, *Die Verantwortlichkeitsansprüche mit Genugtuungscharakter im tschechoslowakischen sozialistischen Zivilrecht*, „Staat und Recht“ nr. 11/1977, p. 1172 și urm.

⁹ Dec. de îndrumare a P.L.T.S. nr. VII/1952, C.D., 1952–1954, vol. I, p. 25–26. În acest sens în literatura juridică T. Popescu, P. Anca, *op. cit.* p. 163; I. Anghel, F. Deak, M. Popa, *op. cit.* p. 107; cu unele rezerve M. Eliescu, *op. cit.*

¹⁰ V. Pătulea, *op. cit.* p. 57; V. Ursa *op. cit.* p. 275.

după care să se ghideze instanțele în evaluarea lor, în timp ce este greu de imaginat elaborarea unor criterii sau unificarea criteriilor de evaluare a pagubelor morale¹¹.

Fac parte din categoria pagubelor materiale, evaluabile în bani, cheltuielile de îngrijire a sănătății, lipsa de câștig datorită incapacității de muncă, precum și echivalentul bănesc al altor activități utile, iar în caz de deces lipsa întreținerii persoanelor aflate în întreținerea victimei și cheltuielile de înmormântare. În opinia unor autori fac parte din categoria pagubelor materiale supuse reparării și prejudiciilor estetice, privarea de anumite agremente ș.a.¹².

În cele ce urmează ne vom referi la soluțiile practicii judiciare privind noțiunea de pagubă materială.

2. *Evoluția practicii judiciare privind noțiunea de pagube materiale.* În aplicarea consecvență a principiului reparării integrale a pagubei se poate observa o evoluție a practicii judiciare în sensul luării în considerare a tuturor consecințelor vătămării persoanei având un echivalent patrimonial, cu sublinierea că „despăgubirea nu se poate stabili prin apreciere sau analogie ci în raport de dauna efectivă”¹³.

Semnalăm în acest sens tendința, accentuată într-o serie de soluții recente, de a se lua în considerare în calculul pagubelor materiale orice fel de activitate utilă desfășurată de victimă¹⁴.

Astfel, pentru ipoteza unei vătămări corporale s-a recunoscut un drept la despăgubirea tuturor persoanelor care desfășoară o activitate utilă în gospodăria personală, munci casnice și alte activități, deci chiar persoanelor care nu sînt încadrate în cîmpul muncii¹⁵.

Pornindu-se de la principiul că și alte activități decît cele desfășurate în cîmpul muncii au un echivalent bănesc, s-a admis că membrii familiei victimei au drept la despăgubiri chiar dacă victima nu se afla în cîmpul muncii și contribuția ei la întreținerea lor s-a realizat prin activitatea desfășurată în acest scop în gospodărie¹⁶.

Recunoașterea dreptului la despăgubiri a tuturor persoanelor care desfășoară o muncă utilă, chiar dacă nu se află în cîmpul muncii, a determinat și o schimbare a opticii privind modul de stabilire a pagubei prin diminuarea sau pierderea capacității de muncă sau moartea unei persoane.

¹¹ A. Tunc, *La réparation des dommages corporels: une Résolution du Comité de Ministres du Conseil de l'Europe*, „Revue internationale de droit comparé”, nr. 4, 1975, p. 911.

¹² I. Anghel, Fr. Deak, M. Popa, *op. cit.* p. 84.

¹³ Dec. sec. civ. T.S. nr. 924/1973, C.D. p. 175. Menționăm că în speță, Tribunalul Suprem a considerat că în principiu paguba constind din cheltuielile de îngrijire se poate dovedi prin probe scrise preconstituite dar în anumite situații instanța poate recurge la prezumții.

¹⁴ În literatura juridică s-a arătat că ceea ce a preocupat în principal instanțele a fost stabilirea veniturilor provenite din exercitarea profesiei, apreciindu-se ca vagă preocuparea instanțelor pentru celelalte situații prejudiciabile. V. Pătulea, *op. cit.* p. 58. Credem că mai recent practica ia în considerare tot mai frecvent și alte situații prejudiciabile.

¹⁵ Dec. col. pen. T.S. nr. 664/1959, L.P., nr. 9, 1959, p. 78; dec. îndrumare Pl. T.S. nr. 13/1968, C.D., p. 31.

¹⁶ Dec. col. civ. nr. 144/1963, C.D., p. 354.

În calcularea pagubei instanțele au început să ia în considerare nu numai veniturile realizate în câmpul muncii dar și echivalentul bănesc al muncii desfășurate în activitatea din gospodăria personală, în activități casnice gospodărești, în îngrijirea și creșterea copiilor.

În acest sens pentru cazul vătămării corporale, prin dec. secției penale T.S. nr. 592/1974 s-a precizat că în calculul despăgubirilor trebuie să se țină seama de cheltuielile suplimentare pe care victima trebuie să le facă pentru creșterea și educarea minorului din cauza incapacității de muncă¹⁷. În același sens în dec. secției penale a T.S. nr. 2086/1974, se arată că, la stabilirea despăgubirilor cuvenite urmașilor victimei unei infracțiuni trebuie să se țină seama în afara veniturilor realizate de victimă și de munca pe care o desfășura pentru îngrijirea copiilor, o asemenea muncă fiind evaluabilă în bani¹⁸.

Pe aceeași linie a luării în considerare a tuturor situațiilor prejudiciabile trebuie subliniată evoluția practicii judiciare în ceea ce privește repararea pagubelor cauzate ca urmare a vătămării corporale a unui minor. Pentru această categorie de persoane neîncadrate în câmpul muncii s-a considerat că ele nu pot suferi o pagubă materială datorită pierderii capacității de muncă decât de la data când vor începe să muncească, dată de la care au dreptul la repararea pagubei constînd din diminuarea veniturilor ca urmare a incapacității de muncă totală sau parțială¹⁹.

Mai recent practica judiciară s-a pronunțat în sensul că și un minor care nu are încă venituri proprii din muncă poate suferi o pagubă materială ca urmare a diminuării capacității de muncă. Minorul desfășoară și el o activitate și anume o activitate de pregătire. Se consideră o pagubă materială supusă reparării cheltuielilor suplimentare necesare pregătirii școlare și profesionale²⁰. Dacă minorul a rămas cu infirmități care se repercutează direct asupra rezultatelor activității sale la învățătură, ceea ce atrage nevoia de a fi sprijinit de o persoană calificată, cheltuielile efectuate în acest scop reprezintă o pagubă materială. Dar ca urmare a vătămării corporale a minorului pot rezulta și alte pagube materiale, cum ar fi necesitatea unor îngrijiri medicale și alimentări deosebite. „Toate aceste consecințe avînd un echivalent patrimonial trebuie considerate că dau loc unei situații prejudiciabile” se arată în dec. secției civile T.S. nr. 311/1976²¹. Astfel, în cazul pierderii unui ochi de către un copil minor s-a considerat ca o pagubă materială supusă reparării, necesitatea asistenței medicale continue și a sprijinului unui pedagog, precum și procurarea unor mijloace de învățămînt adecvate.²²

¹⁷ C.D. 1974, p. 592. În speță Tribunalul Suprem a criticat hotărîrea instanței care a obligat pe inculpat să plătească 150 lei lunar cu titlu de despăgubiri fiicei victimei vătămării corporale, pe motiv că are drept la despăgubiri numai persoana care a suferit un prejudiciu direct de pe urma accidentului, instanța urmînd să includă în cuantumul despăgubirilor ce i se cuvin și cheltuielile suplimentare pentru creșterea și educarea minorei.

¹⁸ C.D. p. 470.

¹⁹ T. Popescu, P. Anca, *Teoria generală a obligațiilor*, E.S. București, 1968, p. 171.

²⁰ Dec. col. civ. T.S. nr. 1383/1970, C.D. 1970, p. 151, dec. secției civile T.S. nr. 311/1976 C.D. 1976, p. 130.

²¹ „R.R.D.” nr. 8, 1976, p. 59.

²² Dec. secției penale nr. 510/1974, C.D. p. 480.

În același sens s-a considerat că este îndreptățită la despăgubiri mama victimei deși fiul era minor și urma cursurile unei școli profesionale, în măsura în care face dovada că a fost ajutată de victimă la muncile agricole și la alte munci²³.

Credem că din soluțiile analizate rezultă tendința luării în considerare a tuturor situațiilor prejudiciabile, a tuturor pagubelor care pot avea un echivalent bănesc, chiar în ipoteza în care întinderea pagubei se poate stabili printr-un calcul aproximativ.

3. *Evoluția practicii judiciare privind criteriile de stabilire a daunelor în caz de vătămare corporală.* Evoluția practicii judiciare, pe linia aplicării consecvențe a principiului reparării integrale a pagubei, se poate deduce nu numai din precizarea cuprinsului noțiunii de pagubă materială dar și din precizarea criteriilor de evaluare a pagubei.

În cazul vătămării corporale paguba materială supusă reparării cuprinde cheltuielile efectuate cu îngrijirea sănătății și veniturilor nerealizate din cauza incapacității temporare sau permanente.

Stabilirea veniturilor nerealizate presupune în principiu cunoașterea veniturilor realizate anterior vătămării corporale și veniturile realizate ulterior.

Pentru primul termen — veniturile anterioare — s-a precizat că trebuie luate în considerare veniturile nete, cu caracter permanent și dacă ele variază, venitul mediu anual²⁴. Se preconizează ca în evaluarea daunelor să fie luată în considerare situația dinamică a veniturilor victimei și nu situația statică²⁵. În acest sens cităm decizia secției civile T.S. nr. 812/1976 în care se arată: „În cazul cauzării de prejudicii ceea ce trebuie reparat este paguba produsă nu numai la data când a avut loc fapta ilicită ci și aceea care se prezintă ca o prelungire directă și nemijlocită a prejudiciului inițial. Prin urmare în cazul în care se învederează că *partea vătămată ar fi beneficiat în mod cert de o majorare a venitului lunar* dacă și-ar fi continuat activitatea obișnuită această diferență de care a fost lipsită se va considera că reprezintă o pagubă ce trebuie acoperită pentru a se realiza o concordanță necesară între cuantumul prejudiciului și cel al despăgubirilor”²⁶ (sub. n. R.S.).

S-a precizat de asemenea că instanța trebuie să țină seama de toate veniturile nu numai de veniturile declarate la fisc²⁷. Se consideră că judecătorul nu este chemat să pedepsească o fraudă fiscală și să reducă

²³ Dec. col. pen. nr. 864/168, C.D. p. 349.

²⁴ M. Mayo, *op. cit.*, p. 13 și urm.; Dec. secției penale T.S. nr. 984/1973, C.D. p. 454; dec. secției penale T.S. nr. 3661/1973, „R.R.D.” nr. 12, 1974, p. 73.

²⁵ V. Pătulea, *op. cit.*, p. 62 și urm.

²⁶ „R.R.D.” nr. 12, 1976, p. 60. În același sens dec. secției civile 1589/1974, publicată în *Repertoriul de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și altor instanțe judecătorești pe anii 1969—1975*, „Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 234.

²⁷ În acest sens în dec. col. pen. 1037/1964 se arată că, împrejurarea că victima infracțiunii avea venituri din exercitarea ocazională a unor meserii fără plata impozitelor legale nu justifică excluderea acestora din calculul despăgubirilor civile, C.D. 1964, p. 382. În speță, victima desfășura în afara activității în C.A.P. și alte activități ocazionale de zidar, tinichigiu, care constituiau o sursă de venituri suplimentare.

daunele cuvenite în funcție de veniturile victimei declarate. Misiunea sa este de a stabili cât mai exact întinderea pagubei²⁸.

La prima vedere veniturile nerealizate datorită incapacității de muncă se stabilesc foarte simplu, prin deducerea veniturilor realizate ulterior vătămării corporale, ajutor de boală, pensie etc. din cele realizate anterior.

O analiză atentă demonstrează că acest procedeu nu poate duce întotdeauna la o justă evaluare a daunelor.

Veniturile obținute de victimă după provocarea vătămării corporale ar putea rămâne aceleași sau să nu scadă în aceeași măsură cu incapacitatea de muncă, datorită unor împrejurări întâmplătoare care n-au nici o legătură cu noua capacitate de muncă. De aceea se preconizează în literatura juridică ca elementul de comparație să nu fie câștigurile efective ci veniturile pe care victima le poate realiza în condițiile capacității de muncă reduse²⁹. Incapacitatea de muncă se stabilește în funcție de gradul de vătămare corporală și de profesia victimei.

Într-o soluție mai veche a practicii noastre judiciare s-a afirmat că victima nu este îndreptățită să primească despăgubiri pentru diminuarea capacității de muncă în situația în care ea poate realiza aceleași venituri, întinderea prejudiciului stabilindu-se în raport cu câștigul de care cel prejudiciat a fost lipsit ca urmare a accidentului³⁰. Cu alte cuvinte s-a considerat că în situația în care ulterior vătămării corporale victima realizează aceleași venituri, nu există pagubă materială.

În soluții mai recente Tribunalul Suprem consideră posibilă acordarea de despăgubiri chiar dacă ulterior vătămării corporale victima realizează venituri asemănătoare sau mai mari decât cele anterioare.

Prin dec. col. civil T. S. nr. 1 603/1972³¹ este criticată soluția tribunalului județean care a considerat că reclamantul nu a suferit nici un prejudiciu deoarece realizează aceleași venituri. Tribunalul Suprem arată că *esențială este împrejurarea că prin fapta culpabilă a autorului victima a suferit o diminuare a capacității de muncă și deci un prejudiciu concret*, actual, cert, urmînd ca eventual printr-o expertiză, în care pornindu-se de la datele medico-legale privind *diminuarea capacității de muncă, să se aprecieze care este echivalentul bănesc corespunzător acestei reduceri, ținînd seama de profesia reclamantului, gradul de calificare, condițiile concrete de muncă și orice alte criterii de natură să exprime o asemenea echivalență patrimonială* (subl. ns.).

Observăm că în decizia citată nu se iau drept criterii pentru stabilirea pagubei veniturile realizate de victimă ulterior vătămării, deoarece acestea sînt rezultatul unui efort suplimentar al victimei și persoana păgubită nu poate fi obligată să suporte consecințele activității ilicite a cărei victimă a fost.

Într-o altă decizie care afirmă același principiu că victima este îndreptățită la despăgubiri, chiar dacă după agresiune a realizat venituri

²⁸ H. et L. Mazeaud, A. Tunc, *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile delictuelle et contractuelle*, Montchrestien, Paris, 1969, ed. 5, t. III, p. 533.

²⁹ Idem *op. cit.*, vol. III, p. 529.

³⁰ Dec. col. civ., T.S. nr. 1866/1955, C.D. vol. 1, p. 177.

³¹ C.D. p. 149.

asemănătoare sau mai mari decât cele anterioare datorită unui efort suplimentar, se arată că victima are dreptul să i se acorde despăgubiri corespunzătoare cheltuielilor deosebite în ce privește hrana, medicamentele etc., cheltuieli făcute în scopul de a avea asigurată posibilitatea sub raport fizic și psihic de a depune eforturile suplimentare ce se impuneau pentru obținerea aceluiași venit³². Regăsim în această decizie ideea efortului suplimentar ca justificare a soluției adoptate dar și drept criteriu pentru stabilirea daunelor³³. În soluțiile citate determinarea cuantumului daunelor se face în funcție de venitul normal pe care victima cu o capacitate de muncă redusă o poate realiza și nu de venitul efectiv realizat ulterior vătămării corporale, deci după criteriul incapacității de muncă.

În literatura juridică se face distincție între incapacitatea specială de a desfășura o anumită activitate profesională, al cărui procent poate să difere la două persoane cu aceeași vătămare corporală, în funcție de profesia persoanei și incapacitatea în viața curentă, privind desfășurarea activității curente, care este în general aceeași la același grad de vătămare corporală³⁴.

În cazul vătămării corporale un element al pagubei efective îl constituie cheltuielile necesitate de îngrijirile medicale dar și alte cheltuieli pe care trebuie să le facă victima datorită incapacității în viața curentă. Astfel, vătămarea corporală poate determina necesitatea unui însoțitor, în care caz daunele trebuie să cuprindă și cheltuielile necesare pentru plata însoțitorului.

De asemenea, dacă victima are în îngrijire copii minori și ca urmare a vătămării corporale va trebui să facă cheltuieli suplimentare pentru creșterea și educarea minorului ea are drept la recuperarea acestor cheltuieli de la autorul faptei ilicite³⁵.

Se pune întrebarea dacă autorul faptei ilicite poate fi obligat la repararea lor de îndată ce se constată necesitatea unor asemenea cheltuieli, respectiv în raport de incapacitatea în viața curentă sau victima trebuie să facă dovada efectuării lor.

Se pare că soluțiile practicii judiciare nu sînt unitare. Astfel, în situația unei vătămări corporale care a determinat necesitatea unui însoțitor, Tribunalul Suprem a considerat că obligația de reparare există numai în măsura în care victima beneficiază efectiv de un însoțitor, altfel, nu există pagubă³⁶.

³² Dec. col. pen. nr. 2345/1974, C.D., p. 478. În speță victima care a pierdut vederea la un ochi a rămas cu o infirmitate permanentă de 35 %.

³³ Se preconizează ca acest criteriu al efortului suplimentar să se aplice nu numai cînd victima realizează aceleași venituri dar și atunci cînd obține venituri mai mici dar cu prețul unui efort mai mare V. Ursa, *op. cit.* p. 276. În acest scop este necesar ca aria investigațiilor făcute prin expertiza medicală să fie extinsă, V. Pătulea, *op. cit.*, p. 67 și urm.

³⁴ Jacques Braud, *Comment concilier la réparation équitable du préjudice corporel avec un charge financière supportable pour les assurés ?* „Revue trimestrielle de droit civil”, 1973, p. 723. În același sens în literatura noastră juridică autorul V. Ursa propune adoptarea termenului de „activitate umană normală” munca retribuită fiind o subdiviziune a acestei categorii generale, *op. cit.* p. 273.

³⁵ Dec. secției penale nr. 592/1974, C.D. 1974, p. 463.

³⁶ Dec. secției penale nr. 1656/1974, C.D. p. 465.

Într-o altă decizie, se arată că dacă victima infracțiunii de vătămare corporală gravă are nevoie pentru deplasare de un însoțitor ea are drept la o „despăgubire echivalentă sumei ce se plătește în asemenea împrejurări”³⁷, (s. n.). Din această formulare rezultă că dreptul la cheltuielile pentru un însoțitor nu este condiționat de dovada angajării unui însoțitor.

În același sens, într-un caz de vătămare a sănătății unei femei casnice Tribunalul Suprem a considerat că dreptul la despăgubiri nu este condiționat de angajarea unei persoane care să lucreze în gospodăria familiei. Diminuarea capacității de muncă crează o prezumție puternică a pagubei care dispensează pe titularul dreptului de a face alte probe. Angajarea ori neangajarea ulterioară a unei persoane care s-o ajute este irelevantă³⁸.

Problema se pune în mod identic și în cazul vătămării corporale a unui minor a cărei îngrijire și pregătire determină necesitatea unor cheltuieli suplimentare. Este acordarea lor condiționată de dovada efectuării lor sau este suficientă dovada necesității lor (respectiv a vătămării corporale și a consecințelor ei)? Ni se pare că o soluție unitară se impune pentru toate aceste ipoteze. Credem să soluția nu poate fi decât acordarea daunelor în măsura în care victima a făcut proba incapacității generale și speciale, determinate de vătămarea corporală și necesitatea unor cheltuieli suplimentare. Dealtfel când daunele se stabilesc sub forma unor plăți lunare (ceea ce se întâmplă cel mai frecvent) într-o soluție diferită ar însemna că lună de lună trebuie dovedite cheltuielile efectuate, ceea ce este evident imposibil.

Reținem în concluzie cu privire la criteriile de determinare a daunelor în cazul vătămării corporale următoarele: a) stabilirea daunelor trebuie făcută în funcție de incapacitatea specială determinată de vătămarea corporală. Nu interesează venitul pe care îl realizează efectiv victima ci venitul pe care victima l-ar putea realiza fără eforturi suplimentare la gradul de incapacitate specială provocată de vătămarea corporală; b) trebuie luată în considerare nu numai incapacitatea specială, determinată de profesia victimei, ci și incapacitatea generală de a desfășura anumite activități în viața curentă; c) nu interesează cheltuielile efective efectuate datorate incapacității în viața curentă ci cheltuielile care ar trebui efectuate pentru înlocuirea sau sprijinirea victimei în desfășurarea acestor activități.

Soluțiile cercetate ale practicii judiciare cu privire la cuprinsul noțiunii de pagubă materială cât și cu privire la criteriile de evaluare a ei dovedesc tendința asigurării reparării integrale a pagubei materiale cauzate victimei prin vătămarea corporală, în conformitate cu principiile echității socialiste.

³⁷ Dec. secției penale nr. 3200/1975, „R.R.D.” nr. 10, 1976, p. 66.

³⁸ Dec. col. civ. nr. 1911/1960, C.D. p. 230—231.

EVALUAREA JUDICIARĂ A PAGUBELOR CAUZATE PRIN VĂTĂMAREA CORPORALĂ ÎN DREPTUL GERMAN ¹

DE

PETER ARENS

În Germania litigiile privind repararea pagubelor fac parte din categoria acțiunilor care ridică cele mai dificile probleme în materie de probe. Pe de altă parte, ca urmare a tehnicizării vieții moderne, cazurile de provocare de pagube sînt tot mai frecvente, mai ales în domeniul circulației rutiere. Aplicarea regulilor generale în materia probelor privind măsura în care trebuie făcută proba (măsura convingerii judecătorului) și sarcina probei ar duce în multe cazuri la rezultate nedorite. Așa se explică de ce jurisprudența și literatura au căutat căi de remediere. Ca o cale de ușurare a sarcinii probațiunii amintim așa-numita probă prin prezumții care se referă la cazurile în care anumite fapte sînt dovedite, iar din aceste fapte pe baza unor principii generale sau speciale, rezultate ale experienței, se trag concluzii cu privire la prezența sau absența altor fapte. Proba prin prezumții are un rol însemnat în primul rînd în accidente de circulație. Importantă este și răsturnarea sarcinii probei în anumite cazuri, de exemplu, în cazul garanției producătorului sau la încălcarea unor reguli privind prevenirea accidentelor. Și în cazul încălcării unor obligații profesionale ale medicului intervine o răsturnare a sarcinii probei, cînd există o vătămare care reprezintă, în lumina experienței medicale, o greșeală tipică a medicului. Se vorbește în știința și practica germană despre o „deplasare a răs-

¹ Materialul a fost elaborat de prof. dr. Peter Arens din Freiburg în cadrul temei la care colaborează cadre didactice de la Facultatea de drept din Iași cu cadre didactice de la Facultatea de drept din Freiburg. *Evaluarea pagubelor cauzate prin vătămarea corporală și moartea victimei.*

În prezentul studiu profesorul dr. Peter Arens face trimiteri la următoarele lucrări: Rosenberg-Schwab, *Zivilprozessrecht*, Ed. 12, 1977; Stoll, *Haftungsverlagerung durch beweisserechliche Mittel*, Ac. P. 1976, 145 ff; Stein Johnas Pohle, *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Ed. 19, 1972; Maassen, *Beweissmassprobleme im Schadensersatzprozess*, Köln, 1975; Jauernig, *Zivilprozessrecht*, Ed. 18, 1977; Baumbach-Lauterbach, *Zivilprozessordnung*, Ed. 35, 1977; Hainmüller, *Der Anscheinsbeweis und die Fälligkeit im heutigen deutschen Schadensersatzprozess*, Tübingen, 1966; Pröhl, *Beweiserleichterungen im Schadensrecht*, 1966; Hanau, *Die Kausalität in der Pflichtwidrigkeit*, 1971; Blo Meyer, *Zivilprozessrecht*, 1966; Grunsky, *Grundlagen des Verfahrensrechts*, Ed. 2, 1974; Stoll, *Die Beweislastverteilung bei positiven Vertragsverletzungen*, Festschrift für Fritz von Hippel, Tübingen, 1967 (Nota traducătorului).

punderii prin mijloace ținând de dreptul probelor". Nu vom insista asupra acestor înlesniri în materia probelor dezvoltate de practică și literatură și care au fost cercetate în repetate rînduri. Dorim să ne ocupăm de o dispoziție specifică dreptului german și care are o mare importanță în toate litigiile privind repararea pagubei și anume § 287 cod procedură civilă (Z.P.O.). Ali-niatele 1 și 2 care ne interesează aici, stabilesc: „dacă între părți există un litigiu cu privire la faptul dacă s-a produs o pagubă și la întinderea ei decide instanța, după liberă convingere, cu luarea în considerare a tuturor împrejurărilor. Dacă și în ce măsură se admite administrarea unor probe sau se dispune din oficiu efectuarea unor expertize, rămîne la aprecierea instanței“.

Sfera acestei dispoziții, a cărei aplicare provoacă dificultăți, trebuie stabilită în strînsă corelație cu reglementările de drept material privind cazurile de răspundere. Regula fundamentală a dreptului răspunderii delictuale, § 823 cod civil, stabilește ca premisă a acțiunii în daune vătămarea unor bunuri sau valori ocrotite de lege și anume viața, integritatea corporală sau sănătatea (așa-numitele cauze concrete ale răspunderii) ca urmare a unor acțiuni ilicite². Această vătămare trebuie să rezulte dintr-o acțiune sau inacțiune a pîritului (așa-numita cauză care generează răspunderea — haftungsbegründende Kausalität). Paguba pretinsă, ca de exemplu, cheltuieli de îngrijire medicală, trebuie să rezulte din încălcarea dreptului (așa-numita cauză care justifică răspunderea — haftungs-ausfüllende Kausalität). Apoi se poate întîmpla ca și întinderea pagubei să fie îndoielnică și să formeze obiect de litigiu. Fără dispoziția cuprinsă în § 287 cod procedură civilă toate aceste premise ar trebui dovedite pentru formarea convingerii depline a judecătorului. Conform opiniei dominante pentru această probă deplină nu este suficientă nici o verosimilitate foarte ridicată de 95%, judecătorul trebuind să fie pe deplin convins. Este evident că datorită dificultăților de probațiune această necesitate a deplinei probațiuni ar duce în multe cazuri la eșuarea acțiunii în daune. Pentru a evita acest rezultat, legiuitorul a introdus în codul de procedură civilă § 287 (fost § 260 al vechiului cod). După opinia încă dominantă astăzi, dar nu unanimă, cauza concretă a răspunderii, deci existența raportului causal între acțiune sau inacțiune și vătămarea unui bun ocrotit de lege, trebuie dovedită deplin conform regulii § 286 cod procedură civilă. Dimpotrivă, pentru causalitatea care justifică răspunderea (deci raportul causal între vătămarea unui bun ocrotit de lege și pagubă) („dacă“ s-a produs o pagubă în sensul § 287) este aplicabilă, după opinia dominantă, dar nu necontestată, bazată și pe jurisprudența Tribunalului Suprem Federal, dispoziția cuprinsă în § 287. Este necontestată aplicabilitatea § 287 la stabilirea întinderii pagubei.

Pentru a arăta în ce măsură aplicarea § 287 se referă la ușurarea probațiunii trebuie să explicăm în ce măsură este atenuată cerința privind

² În dreptul german, în materia răspunderii delictuale există (spre deosebire de sistemul dreptului nostru) sistemul cazuistic de enumerare a faptelor ilicite care pot genera răspunderea. Pe lângă dispozițiile generale de consacrară a răspunderii pentru fapte ilicite prin § 826, a cărei aplicare implică existența culpei sub forma intenței, există dispoziții care enumeră categorii fundamentale de fapte ilicite care angajează răspunderea autorului, indiferent de forma culpei (§ 823, 824, 825, 835 etc.) N.T.

deplina convingere a judecătorului. Hotărârile instanțelor nu conțin lămuriri directe cum să distingem măsura probațiunii conform dispozițiilor § 286 și § 287. Se găsesc în ele formulări ca : instanța trebuie să hotărască conform § 287 după libera convingere cu luarea în considerare a tuturor împrejurărilor ; se mai opune modul de probațiune conform § 287 dovedirii „exacte” conform § 286 ; în alte hotărâri se spune că, în limitele § 287, judecătorul de fond este mult mai liber în alegerea și aprecierea rezultatelor dezbaterilor decât în cadrul § 286. În primul rînd, el ar putea stabili un raport cauzal numai pe baza unei probabilități considerabile. Ar ajunge și o probabilitate precumpănitoare sau un grad suficient de probabilitate. Nici literatura nu cuprinde indicații precise. Rosenberg—Schwab resping în mod vădit orice diminuare a deplinei convingeri a judecătorului. Jauernig consideră că § 287 nu se referă, ca regulă, la sarcina probei, ci la măsura probațiunii, dar lasă deschisă problema ce grad de probabilitate ar fi suficient.

După părerea noastră, se poate face distincție în ceea ce privește măsura probațiunii, după cum este vorba despre raportul de cauzalitate între vătămarea unui bun ocrotit de lege și pagubă sau despre problema întinderii pagubei. Se pot invoca în favoarea acestei diferențieri soluții recente ale Tribunalului Suprem Federal, între care o decizie din 7 iulie 1970. În speță se punea problema dacă epilepsia reclamantului a fost provocată de accidentul de producerea căruia se face vinovat pîrîtul sau de o lovitură la cap primită de reclamant în altă împrejurare. Tribunalul Suprem Federal a considerat că în stabilirea raportului de cauzalitate n-ar fi vorba despre o apreciere în sensul curent al cuvîntului. În același sens s-a pronunțat Tribunalul Suprem Federal și în alt caz în care este vorba despre raportul cauzal între o vătămare relativ ușoară și moartea survenită, două săptămîni mai tîrziu, ca urmare a unei embolii pulmonare.

Și aici se menționează expres că n-ar trebui să se admită incertitudini considerabile în stabilirea desfășurării faptelor. § 287 ar crea unele posibilități mai largi pentru judecătorul de fond în stabilirea succesiunii cauzale în măsura în care n-ar trebui să excludă posibilitățile mai puțin verosimile de desfășurarea ulterioară a faptelor, numai în prezența unei probabilități care atinge limita certitudinii, ce se cere în mod obișnuit.

Acestor cazuri li se pot opune cele în care este vorba despre întinderea pagubei. În aceste cauze Tribunalul Suprem Federal admite că judecătorul ar fi îndreptățit la o adevărată apreciere, chiar cu o parțială neluare în considerare a sarcinii probei, ceea ce altfel nu ar fi admisibil nici în cadrul § 287. Aceasta pare să fie interpretarea justă. O adevărată apreciere poate avea loc numai în ceea ce privește întinderea pagubelor. În ceea ce privește stabilirea raportului de cauzalitate, în măsura în care aceasta cade sub incidența § 287, deci raportul de cauzalitate între vătămarea bunului ocrotit și producerea pagubei se cere o măsură mai mare de certitudine. Indicarea unor procente nu este posibilă, dar trebuie să pornim de la ideea că este necesar mai mult decât o verosimilitate predominantă.

Această opinie privind aplicarea unei măsuri diferite a probațiunii raportului de cauzalitate și a întinderii pagubei a provocat critici. Autorii Rosenberg—Schwab consideră că folosirea unor măsuri diferite de probațiune ar crea incertitudini și ar trebui evitată. Maassen consideră dimpotrivă,

că pentru tot domeniul § 287 verosimilitatea precumpănitoare ar fi suficientă. Această opinie se încadrează în poziția generală a autorului, care consideră, împotriva opiniei dominante, că, în general, cerința convingerii depline a judecătorului ar trebui înlocuită prin aceea a probațiunii precumpănitoare. Totuși, calea de mijloc preconizată aici pare să corespundă juris prudenței Tribunalului Suprem Federal.

Dar cu acestea problemele pe care le ridică aplicarea § 287 nu sînt nici pe departe soluționate. Cele mai multe probleme care se ivesc la aplicarea § 287 se referă la cauzalitatea care justifică răspunderea (haftungsausfüllende Kausalität). În ce constă în fiecare caz în parte așa-numita faptă concretă care generează răspunderea și care trebuie dovedită în conformitate cu § 286 înainte ca instanța să poată proceda în conformitate cu § 287? Nu toate categoriile de fapte care generează răspunderea sînt așa de simple ca cele cuprinse în § 823 al. 1 cod civil. Dealtfel, chiar la aceste fapte se ivesc dificultăți. În timp ce în trecut practica n-a adoptat un punct de vedere unitar, Tribunalul Suprem Federal a stabilit printr-o hotărîre care a devenit fundamentală, o diferențiere între evenimentul cauzator al pagubei și pagubă. § 287 cod procedură civilă trebuie să fie aplicat numai raportului cauzal între fapta concretă generatoare de răspundere și pagubă. Neclară și contradictorie este jurisprudența Tribunalului Suprem Federal în problema ce anume aparține, în fiecare caz în parte, de cauzalitatea care generează răspunderea, respectiv de fapta concretă ce generează răspunderea. În hotărîrea fundamentală amintită, Tribunalul Suprem Federal a considerat drept cauză a răspunderii faptul că victima a fost *vătămată* prin acțiunea păgubitoare. Acest criteriu a cîștigat ulterior teren în jurisprudență. După părerea noastră el este extrem de neclar și necorespunzător pentru o delimitare utilă a aplicării § 286 și § 287, ceea ce urmează să și demonstrăm prin cîteva exemple: într-un proces privind un accident de circulație Tribunalul Suprem Federal a admis că problema dacă un participant la circulație care a fost căleat de un autovehicul ar fi putut să evite accidentul se referă la cauza concretă a răspunderii și se poate dovedi numai în conformitate cu § 286. (Hot. din 12 noiembrie 1968). Asta este, desigur, just, nu sîntem însă de acord cu afirmația ulterioară că problema în ce măsură a avut loc o vătămare corporală a reclamantului trebuie soluționată în conformitate cu § 287. Această probă trebuie făcută în conformitate cu § 286 pentru că în conformitate cu dreptul material (§ 823 cod civil și urm.) vătămarea corporală, iar nu simpla producere a accidentului, este cauza răspunderii. Cele două împrejurări coincid de obicei, dar nu în mod necesar. Accidentul crează doar un pericol deosebit de acut. Dar dintr-un simplu pericol nu se naște dreptul la daune, pentru că nu pericolul este cauza răspunderii. În acest fel, prin hotărîrea citată, Tribunalul Suprem Federal a lărgit domeniul de aplicare al § 287. A confirmat această tendință și în alte hotărîri, ca în aceea din 11 ian. 1972. Și acolo este vorba despre un accident de circulație provocat exclusiv de pîrît. Mama reclamantei, care era gravidă în a 6-a lună, a fost rănită. După nașterea reclamantei s-a dovedit că aceasta suferea de o paralizie spastică congenitală ca urmare a vătămării creierului. În cadrul acțiunii în daune s-a pus problema dacă

vătămarea creierului copilului a fost o consecință a accidentului mamei. Aici nu ne preocupă problema dacă reclamanta poate avea pretenții, deși nu era încă născută, deși nu avea capacitatea juridică în momentul producerii accidentului. Tribunalul Suprem Federal a răspuns afirmativ. Copilul a fost vătămat în stare de făt și poate avea pretenții proprii. Dar faptele care justifică răspunderea trebuie stabilite separat. Nu se poate porni de la premisa că rănirea mamei implică rănirea copilului, pentru că de multe ori rănirea mamei poate să nu ducă la o rănire a fătului. Copilul deci trebuie să dovedească cauza concretă a răspunderii, vătămarea sa ca urmare a accidentului, în conformitate cu § 286, deci pe deplin. Abia după aceea instanța ar fi putut stabili, în conformitate cu § 287, raportul causal între vătămarea corporală și pagubă. Tribunalul Suprem Federal a considerat însă că prin dovada că în starea de făt a putut avea și el de suferit, copilul a făcut și dovada vătămării sale corporale. Această constatare înseamnă doar că a existat un pericol de vătămare, dar nu era stabilit că vătămarea creierului era consecința accidentului. Și în această hotărâre Tribunalul Suprem Federal a extins considerabil domeniul de aplicare al § 287. Desigur că problema găsirii unor alte mijloace de evitare a dificultăților de probațiune la răniri prenatale rămîne deschisă. În acest domeniu nu trebuie exagerată cerința convingerii judecătorului cu privire la cauzalitatea acțiunii și inacțiunii.

În alte hotărâri, Tribunalul Suprem Federal a restrîns domeniul de aplicare al § 287 și anume prin folosirea aceluiași criteriu al „vătămării”. Astfel, prin hotărîrea din 27 iunie 1963 s-a admis acțiunea în răspundere, introdusă de un elev, pe temeiul încălcării obligațiilor de serviciu (§ 839 B.G.B.), starea de fapt fiind următoarea: la ora de gimnastică reclamantul a căzut de pe o bîrnă de echilibru și s-a rănit. El a pretins că accidentul s-a datorat faptului că podeaua era excesiv de lunecoasă și că acest lucru ar constitui o încălcare a îndatoririlor de serviciu de către funcționarii primăriei. Pîrta a pretins că accidentul s-a datorat unui pas greșit a reclamantului. Tribunalul Suprem Federal a considerat că dușumeaua ar fi fost prea lunecoasă și deci ar exista o încălcare a îndatoririlor de serviciu. În același timp a cerut dovada, în conformitate cu § 286, a faptei care a provocat vătămarea reclamantului întrucît ar fi vorba despre o problemă privind cauza concretă a răspunderii. Întrebarea dacă cauza pagubei o constituie faptul că dușumeaua era lunecoasă sau pasul greșit al reclamantului n-ar putea fi rezolvată în baza § 287.

În același mod a decis Tribunalul Suprem Federal într-un alt caz în care era vorba despre încălcarea unor obligații de serviciu. O persoană arestată a fost deținută timp de 8 zile în aceeași celulă cu o persoană bolnavă de tuberculoză. Deși în momentul arestării era sănătoasă, după trei săptămîni s-a constatat că s-a îmbolnăvit de tuberculoză. Această persoană a introdus o acțiune în daune întemeiată pe încălcarea obligațiilor de serviciu. În fața instanței de recurs expertiza a stabilit că tuberculoza reclamantului se datorește reactivării unei infecții vechi. Tribunalul Suprem Federal a considerat că există o încălcare a obligațiilor de serviciu. În același timp el a cerut reclamantului să facă dovada infectării sale în celulă în conformitate cu dispozițiile § 286. Problema dacă încălcarea obligației de servi-

ciu a adus atingerea reclamantului ar fi un element component al cauzei concrete a răspunderii. Numai pentru soluționarea problemei, ce pagube au rezultat pentru reclamant din contractarea prin infecție a tuberculozei, ar fi aplicabil § 287.

Dacă comparăm aceste două decizii privind aplicarea § 839 B.G.B. cu cele două decizii privind aplicarea § 823 alin. 1 B.G.B., prezentate anterior, rezultă limpede că la aplicarea § 823 alin. 1 B.G.B. domeniul de aplicare a § 287 cod procedură civilă se lărgeste considerabil prin aplicarea criteriului „vătămării”, pe cînd la aplicarea § 839 B.G.B. domeniul de aplicare a § 287 cod procedură civilă se îngustează considerabil, folosindu-se același criteriu al vătămării. Acest lucru este uluitor dacă ne gîndim la cauzele care au justificat renunțarea la proba deplină prin adoptarea textului 287 cod procedură civilă. S-a argumentat că necesitatea probei depline ar favoriza pe autorul faptei ilicite și ar defavoriza victima. Această idee implică însă că, pentru aplicarea § 287 existența faptei ilicite și a pretinsului autor, să fie stabilită cu certitudine. Dar tocmai în cazurile în care s-a făcut aplicarea § 823 alin. 1. B.G.B. lucrurile nu stau așa, deoarece autorul nu era ținut de o anumită obligație de conduită, ci de obligația generală de a nu păgubi pe altul. Aci Tribunalul Suprem Federal a considerat suficientă existența pericolului pentru aplicarea § 287 cod procedură civilă, în timp ce pentru încălcarea obligațiilor de serviciu prevăzută de § 839 B.G.B. unde încălcarea unei obligații legale era certă, s-a cerut dovedirea atingerii unor bunuri ocrotite de lege, în orice caz în cauzele privind vătămări corporale. Această jurisprudență contradictorie arată ce dificultăți există în practica aplicării § 287 cod procedură civilă și cît de greu este pentru părți să prevadă dacă instanța va proceda în conformitate cu § 286 sau § 287. Dar de acest lucru depinde posibilitatea lor de a aprecia situația probelor înaintea procesului.

În literatura de specialitate nu găsim considerații amănunțite privind criteriile de delimitare a aplicării paragrafelor 286 și 287 în probleme de cauzalitate. Jauernig face distincție între cauzalitatea care generează răspunderea și cauzalitatea care justifică răspunderea și consideră că atingerea unui bun ocrotit de lege ține de cauzalitatea care generează răspunderea. Și Rosenberg—Schwab cer o probă deplină a vătămării unor bunuri ocrotite de lege (*Rechtsgutsverletzung*) înainte de a se putea trece la aplicarea § 287. Blomeyer adaugă că, în măsura în care fapta ce a generat paguba ține de cauza concretă a răspunderii, ea trebuie dovedită în conformitate cu § 286. În literatura de comentare a textelor, autorii Baumbach—Lauterbach se opresc la criteriul vătămării pentru stabilirea cauzei concrete a răspunderii, la fel Stein Jonas Pohle (prelucrat de Schumann—Leopold). În literatura de specialitate Prölss respinge complet aplicarea § 287 la cauzalitatea care justifică răspunderea și evită astfel dificultățile de delimitare arătate mai sus, desigur cu prețul dezavantajării victimei. O poziție oarecum opusă a adoptă Hanau: el distinge în cadrul normelor dreptului material al răspunderii normele care impun o anumită conduită (cum este încălcarea îndatoririlor de serviciu § 839) de cele care implică o anumită acțiune ilicită. În primul caz, cauza care generează răspunderea constă în nerespectarea conduitei prescrise, cum ar fi încălcarea îndatoririlor de ser-

viciu. Cauza concretă a răspunderii există, iar pentru stabilirea pagubelor ce au rezultat s-ar putea recurge la aplicarea § 287. În cazurile de răspundere care implică anumite acțiuni — § 823 alin. 1 — vătămarea bunului ocrotit de lege, a proprietății sau sănătății, stă pe primul plan. În această măsură concepția lui Hanau cu privire la cazurile de răspundere care implică anumite acțiuni coincide cu concepția dominantă. Dar el se îndepărtează de aceasta pe considerentul că încălcarea dreptului nu coincide cu vătămarea concretă a bunului ocrotit, și că ea, constînd în nerespectarea drepturilor altuia, trebuie să existe încă înainte de vătămarea reală. În această concepție, la cazurile de răspundere care implică anumite acțiuni ilicite periclitarea nemijlocită a dreptului sau bunului ocrotit constituie cauza concretă a răspunderii. Dacă această periclitare a dreptului respectiv a dus la încălcarea sa, s-ar putea stabili în conformitate cu § 287. Această concepție coincide cu soluțiile Tribunalului Suprem Federal, discutate mai sus, în care „vătămarea“ este considerată o cauză suficientă a răspunderii. Prin aceasta se ajunge la o extindere a domeniului de aplicare a § 287, care nu coincide cu regulile dreptului material. Este adevărat că în așa-numite cazuri de apărare preventivă a dreptului s-au admis acțiuni prin care se pretindea abținerea de la anumite activități, chiar numai în prezența pericolului săvîrșirii lor. Pentru acțiunea în daune, despre care este vorba aici, simpla periclitare nu este suficientă. Se cere existența încălcării unui drept. Existența sa trebuie dovedită în așa-numitele cazuri de răspundere care implică anumite acțiuni (Eingriffstatsbestände). În favoarea acestei afirmații se poate invoca următoarea considerație. Aplicarea § 287 constituie o derogare de la regula după care cel păgubit trebuie să facă dovada deplină a premiselor pretențiilor sale împotriva pretinsului autor. Pentru aceasta trebuie să existe o justificare. Noi am vedea justificarea derogării în favoarea autorului în faptul că acesta provoacă victimei, prin acțiunea sa ilicită, nu numai o pagubă posibilă, dar în același timp și riscul de a fi obligat la probațiune. Este echitabil ca și el să poarte acest risc, desigur cu condiția ca toate premisele răspunderii, cu excepția existenței pagubei, să fie dovedite deplin, în conformitate cu § 286. Simpla periclitare nu este suficientă, pentru că altfel ne-am îndepărta prea mult de normele dreptului material. La aceasta se adaugă faptul că criteriul periclitării, indiferent dacă vorbim despre o periclitare „nemijlocită“, „concretă“ este prea neprecis să fie utilizabil în practică. Viața modernă creează o multitudine de pericole însă reclamantul îi va fi ușor să dovedească un asemenea pericol. Numai cu aceasta nu se poate justifica aplicarea § 287. Rămîne deschisă problema pentru cazurile de răspundere pentru nerespectarea unei anumite conduite obligatorii, cum este încălcarea îndatoririlor de serviciu, dar și a obligațiilor contractuale. Ne-am ocupat de cazuri în care este vorba despre încălcarea unor îndatoriri de serviciu care au provocat o vătămare corporală, deci vătămarea unui drept ocrotit și prin dispozițiile § 823 B.G.B. Aici Tribunalul Suprem Federal a cerut dovada deplină, în conformitate cu § 286, a faptului că tocmai încălcarea îndatoririi de serviciu a provocat paguba. În alte cazuri încălcarea îndatoririlor de serviciu sau a obligațiilor contractuale n-a dus la vătămări corporale, ci doar la pagube materiale. Se poate da ca exemplu cazul unui funcționar de la un Institut

de cercetării chimice care a dat un avis necorespunzător privind o băutură răcoritoare ce urma să intre în producție. Reclamantul, biziundu-se pe acest avis, a pornit producția. Produsul dovedindu-se necorespunzător, reclamantul a suferit o pagubă. Aici Tribunalul Suprem Federal a apreciat raportul causal între avis și pagubă în conformitate cu dispozițiile § 287. Este vorba despre interese patrimoniale care nu sînt apărute nemijlocit prin dispozițiile § 823 alin. 1. B.G.B. Poziția diferită față de cazurile de vătămare corporală este evidentă. Se pune problema cauzei acestei diferențieri. Tribunalul Suprem Federal n-a motivat expres această deosebire întrucît trebuie să ne limităm la presupuneri. O cauză posibilă ar putea fi situația probatorie de fapt: pagube pur patrimoniale, în primul rînd, cîștiguri sau șanse nerealizate sînt cel mai adesea greu de dovedit. S-ar putea ca Tribunalul Suprem să se fi lăsat ghidat, în ceea ce privește delimitarea aplicării § 286 și § 287 și de posibilitățile reale de probațiune în acest domeniu. Urmarea este că proba mai ușoară conform § 287 este considerată suficientă în cazul acesta, întrucît cerința unei probe depline ar lipsi pe reclamant de orice șansă și astfel ar lipsi de eficiență regula corespunzătoare a răspunderii din dreptul material. Această soluție este respinsă de Rosenberg—Schwab care consideră că și la atingerile aduse patrimoniului trebuie să facem distincție între atingerea adusă patrimoniului ca o cauză concretă a răspunderii și paguba ce rezultă din ea (cauzalitatea care justifică răspunderea) pentru că altfel și cauzalitatea care generează răspunderea s-ar putea dovedi după § 287. Argumentul că, în caz contrar, rămîne de neînțeles de ce ar trebui să limităm înlesnirile de probațiune numai la atingerile aduse patrimoniului, nu este destul de convingător: tocmai aceste cazuri provoacă greutatea de probațiune.

Rămîne deschisă întrebarea cum trebuie procedat în cazurile în care, ca urmare a încălcării unor obligații de serviciu sau obligații contractuale, a fost încălcat un drept ocrotit prin dispozițiile § 823 alin. 1 B.G.B., ca proprietatea sau sănătatea. Pentru a se putea aplica § 287 existența vătămării corporale trebuie dovedită anticipat, conform § 286. Am susținut în altă parte punctul de vedere după care în cazul încălcării unor îndatoriri de serviciu și obligații contractuale, obligațiile de conduită existau independent de fapta cauzatoare de prejudicii și erau concretizate prin contract și îndatoririle de serviciu. Dacă la delimitarea domeniului de aplicare a § 287 se pune accentul pe presupunerea de participare la riscul probațiunii, atunci această presupunere este mai puternică aici decît în cazul așa-numitelor acțiuni ilicite deoarece autorul este obligat să se abțină de la acțiunea păgubitoare în baza unei obligații legale, concrete. S-ar putea ca această propunere de limitare a domeniului de aplicare a § 287 să fie discutabilă. Astfel, împotriva ei Stoll afirmă că punctul de plecare a oricărei reguli de răspundere civilă este ocrotirea anumitor bunuri și nu interdicția unei anumite conduite. Cauza concretă a răspunderii ar fi deci vătămarea bunului ocrotit prin regula răspunderii. Astfel, îngrijirea greșită a unui pacient (încălcarea de contract) încă nu constituie cauza concretă a răspunderii. Stoll consideră că vătămarea unui bun ocrotit de lege constituie cauza concretă a răspunderii, indiferent dacă sîntem în prezența unei încălcări a normei printr-o acțiune ilicită (§ 823 al. 1. B.G.B.) sau a încălcării unei

anumite conduite prescrisă de lege. Rosenberg—Schwab sînt de acord cu această concepție. Această opinie duce la îngustarea considerabilă a domeniului de aplicare a § 287, tocmai la vătămări corporale. La prima vedere ea pare să servească certitudinii dreptului. Există însă pericolul ca instanțele care nu aplică § 287 să reducă tacit cerința convingerii deplină a judecătorului, fără ca acest lucru să se oglindească în motivarea hotărîrii. Asupra cerinței deplinei convingeri a judecătorului se pot purta discuții, dar ea continuă să stea la baza opiniei dominante în dreptul german care refuză să recunoască probabilității precumpănitoare calitatea de probă în afara § 287. Într-o problemă așa dificilă cum este convingerea judecătorului, care implică atîtea momente subiective, este greu de modificat practica instanțelor și juriștilor. Noi am prefera de aceea „soluția mică” a unor corecturi la aplicarea § 287 și ne menținem părerea privind modificări pentru cazurile de răspundere în care norma impune o anumită conduită.

O ultimă problemă de care ne ocupăm este problema de probă, foarte frecventă în dreptul german, legată de aplicabilitatea § 287 și anume problema pagubelor ulterioare. Cităm cu titlu de exemplu trei cazuri soluționate de Tribunalul Suprem Federal. În primul, soluționat prin hotărîrea din 10 iunie 1958, se punea problema dacă sinuciderea fiului, respectiv soțului, reclamanților este consecința unui accident de circulație de care se face vinovat pîrîtul, de pe urma căreia victima a suferit o fractură de bază de craniu. Instanța de recurs a refuzat să recunoască drept cauză principală a sinuciderii scăderea rezistenței psihice provocată prin accident. Hotărîrea a fost casată de Tribunalul Suprem Federal. Raportul causal cu fapta generatoare a răspunderii este incontestabil. În cazul acestei sinucideri ar fi vorba doar despre ce pagubă s-a produs prin accident și deci ar fi aplicabil § 287. Tribunalul Suprem Federal a considerat aici cel de-al doilea fapt ca o pagubă ulterioară și l-a interpretat ca o parte a cauzei care justifică răspunderea.

Tot așa s-a hotărît prin decizia din 13 nov. 1962. Pîrîtul l-a tratat pe tatăl reclamantei de o exemă cu un produs conținînd resorcin care i-a provocat o alergie puternică. După trecerea acesteia s-a constatat o boală de sînge și măduvă care i-a provocat moartea după cîțiva ani. Este vorba despre o legătură causală între vătămarea corporală (criza de alergie provocată de pîrît) și îmbolnăvirea care a provocat moartea. Tribunalul Suprem Federal a aplicat § 287 considerînd că ar fi vorba despre raportul causal între cauza concretă a răspunderii și consecințele sale păgubitoare ulterioare. Pentru aceasta ar fi suficientă o probabilitate considerabilă.

În cea de a treia decizie din această serie, reclamantul pretinde că epilepsia de care suferă se datorează accidentului provocat de pîrît în care reclamantul a fost rănit la cap. O altă cauză a epilepsiei poate fi o lovitură la cap primită de reclamant prin lovirea sa, cu capota portbagajului de către fiul său. Și aici Tribunalul Suprem Federal a recurs la § 287 pentru stabilirea cauzalității. Există o serie întregă de soluții care se referă în principal la probleme privind raportul causal medical în care Tribunalul Suprem Federal s-a pronunțat în același sens. În literatură, unii autori sprijină această soluție alții o resping.

În primul rînd, trebuie excluse cazurile în care prin aceeași faptă păgubitoare i-au fost încălcate victimei mai multe drepturi ca, de exemplu, distrugerea mașinei și vătămarea sănătății într-un accident. Aici e vorba de mai multe consecințe imediate pentru a căror stabilire este aplicabil § 286. De apariția unor pagube ulterioare trebuie să distingem și pagubele inițiale care cresc ulterior, cum ar fi scăderea vederii provocată de o rănire a ochilor, care progresează cu timpul sau un picior rănit care cu timpul s-a anchilozat ș.a. Aceste consecințe influențează întinderea pagubei încît este aplicabil § 287. Vătămarea secundară sau ulterioară este distinctă : aici prima atingere adusă unui drept ocrotit este cauza unei ulterioare încălcări din care pot rezulta din nou pagube. Dacă facem consecvent distincția între vătămarea unui bun ocrotit de lege și pagubă, rezultă că și pentru stabilirea acestor pagube secundare sau ulterioare ar trebui aplicat § 286.

Aceste scurte considerații asupra domeniului de aplicare al § 287 sînt menite să demonstreze ce greutăți, dar și ce posibilități, creează dispozițiile sale. Reiner Schmidt a spus odată despre § 287 că „posibilitățile sale fericite și de natură să inspire frică aduc mereu surprize celor ce nu fac parte din instanța de fond“. Ar trebui încercat de înlăturat, pe cît posibil, aceste surprize astfel încît aplicabilitatea § 287 să fie previzibilă. Trebuie evitată și interpretarea § 287 ca un fel de normă de trimitere de drept material pentru reglementarea problemelor despăgubirilor pe calea unei evaluări judecătorești. S-ar putea vedea „un sîmbure de drept material“ în § 287, dar am dori să limităm importanța sa, în primul rînd, la dreptul procesual. Nu este vorba despre o dispoziție prin care sînt modificate premisele de drept material ale acțiunii în dezdăunare, ci pentru anumite premise ale pretențiilor, cerințele de probă sînt ușurate. Aceasta este o problemă a dreptului procesual și în această măsură § 287 este o dispoziție complementară.

UNELE OBSERVAȚII PRIVIND LOCAȚIUNEA CA ACCESORIU A CONTRACTULUI INDIVIDUAL DE MUNCĂ

DE

DUMITRU MACOVEI

Politica generală a partidului, edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate au drept țel suprem ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor, sporirea gradului de civilizație a vieții întregii societăți. Acestui țel îi sînt subordonate toate eforturile pentru dezvoltarea în ritm intens a economiei naționale, pentru creșterea venitului național.

Urmărind realizarea acestui obiectiv fundamental, în Programul adoptat la cel de-al XI-lea Congres al Partidului Comunist Român se arată că : „Se va intensifica construcția de locuințe în orașe și sate . . . Pînă în 1990 se vor construi circa 3,0 — 3,5 milioane locuințe, din care circa 2,5 milioane în orașe. Prin aceasta se va asigura soluționarea în linii generale a problemei spațiului locativ...”¹.

Dezvoltarea în ritm înalt a economiei naționale și îndeosebi a industriei, asigurarea condițiilor optime de viață și confort a persoanelor încadrate în muncă și a familiilor acestora a determinat crearea de fonduri ale întreprinderilor, pentru construcția de locuințe proprietate de stat date în administrarea lor directă².

Astfel, potrivit art. 51, al. 1, din Legea nr. 5/1973 privind administrarea fondului locativ și reglementarea raporturilor dintre proprietari și chiriași, suprafețele locative din clădirile proprietate de stat aflate în administrarea întreprinderilor și organizațiilor economice de stat se închiriază de către conducerile acestora.

Deosebit de aceste suprafețe locative, unitățile socialiste mai au în administrarea lor pentru asigurarea nevoilor de locuit a propriilor persoane

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Ed. politică, București, 1975, p. 91.

² A se vedea art. 2 din Legea nr. 4/1973 privind dezvoltarea construcției de locuințe, vînzarea de locuințe din fondul de stat către populație și construirea de case de odihnă proprietate personală.

încadrate și ale familiilor acestora „locuințe de serviciu”³. Acestea din urmă sînt situate în incinta unității ori în imediata apropiere a acesteia sau a locului de muncă și ele se atribuie de către unitate acelor oameni ai muncii a căror prezență permanentă în preajma locului de muncă este impusă de caracterul specific al muncii, cum ar fi personalul de pază, de întreținere ș.a.

Contractul de închiriere a suprafețelor locative aflate în administrarea întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, precum și locuințele de serviciu și terenurile aferente lor, se repartizează de unitățile respective numai acelor persoane cu care s-a încheiat contract individual de muncă avînd deci calitatea de persoană încadrată în muncă al respectivei unități.

Așa fiind, acest mod de repartizare și, deci, și încheierea contractului de închiriere este condiționată de existența contractului individual de muncă între aceleași părți. Deci, trăsătura caracteristică a acestui mod de repartizare a locuințelor o constituie faptul că contractul de locațiune este un contract accesoriu față de contractul individual de muncă al persoanei încadrate beneficiar al repartizării⁴. Dealtfel, acest caracter este prevăzut de art. 51, al 2 și art. 56, al. 1 din Legea nr. 5/1973 și art. 4, al. 1 din Decretul nr. 195/1977.

Legislația muncii permite părților ca la încheierea contractului individual de muncă⁵ să insereze pe lângă cele mai importante condiții de muncă determinate pe cale normativă și care formează partea legală a acestui contract și numeroase alte condiții prin liberul lor arbitru, formînd partea lui convențională. Printre aceste obligații pe care și le pot asuma cele două părți — figurează adeseori și clauza facultativă a acordării unei locuințe necesare, ca accesoriu al contractului de muncă. Cum convenția constituie legea părților, îndeplinirea obligațiilor unității de a repartiza persoanei încadrate o suprafață locativă corespunzătoare nu ridică probleme.

Se pune firesc întrebarea dacă în lipsa stipulării la încheierea contractului individual de muncă a unei asemenea clauze unitatea poate repartiza ori nu unui om al muncii al ei o suprafață locativă aflată în administrarea sa.

În opinia noastră, considerăm că nimic nu se opune, ci, dimpotrivă, în condițiile existenței, pe de o parte a unei necesități reale de spațiu a unei persoane încadrate, iar pe de altă parte, a posibilităților din partea unității, o asemenea operațiune să poată avea loc.

Legea nu condiționează repartizarea unei asemenea suprafețe locative de inserarea unei asemenea clauze la încheierea contractului individual

³ Pentru înțelesul noțiunii de „locuință de serviciu” a se vedea: Trib. Supr., sec. civ., dec. nr. 510 din 11 martie 1973 și dec. nr. 194 din 23 ianuarie 1974, în I. Mihulea, *Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1969 — 1975*, Ed. științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 161 — 162.

⁴ Cf. Petre Anca, Maria Ioana Eremia, *Dreptul locativ în lumina noii reglementări socialiste*, Ed. Academiei, București, 1970, p. 142.

⁵ Contractul individual de muncă — încheiat cu o unitate socialistă — este o convenție scrisă prin care o persoană se obligă să pună forța sa de muncă la dispoziția celeilalte părți contractante, pentru a desfășura o activitate în cadrul unei anumite funcții, meserii sau specialități, într-o anumită localitate sau rază determinată și a îndeplini celelalte obligații prevăzute de lege (respectarea disciplinei, îndeplinirea normei de muncă etc.), iar unitatea se obligă să retribue munca prestată, să ia toate măsurile necesare pentru asigurarea condițiilor corespunzătoare desfășurării normale a procesului de producție sub aspectul protecției muncii și productivității muncii și să aducă la îndeplinire toate prevederile conținute de legi și convenția părților.

de muncă, ci doar de existența acestui contract ce conferă persoanei respective calitatea de persoană încadrată a unității. Astfel, art. 51, al. 1, din Legea nr. 5/1973 dispune imperativ că „aceste suprafețe locative aflate în administrarea unităților menționate se închiriază de conducerile acestora numai personalului lor“.

Unitatea are obligația, potrivit art. 75, al. 4, din Legea nr. 57/1974, legea retribuirii după cantitatea și calitatea muncii să asigure suprafața locativă corespunzătoare celor transferați în interesul serviciului din altă localitate. În calitate de cesionar al contractului individual de muncă, aceasta va asigura celui transferat suprafața locativă corespunzătoare, fie din fondul locativ de stat administrat de unități specializate subordonate comitetelor executive ale consiliilor populare, fie din fondul administrat de unitate. În această din urmă situație, contractul de locațiune va constitui, evident, un accesoriu al contractului individual de muncă“.

În dreptul comun, este posibil ca, contractul accesoriu să se nască în același timp cu contractul principal sau după încheierea celui dintîi și poate fi cuprins în contractul principal, ca o clauză a acestuia, sau poate fi încheiat separat.

În cazul nostru, existența în cadrul contractului individual de muncă (principal) a clauzei facultative de atribuire a unei suprafețe locative corespunzătoare persoanei încadrate respective, nu înseamnă și nașterea contractului accesoriu de locațiune, ci pentru existența acestuia este necesar actul administrativ de repartizare și apoi încheierea contractului de locațiune care implică fără nici o excepție calitatea de persoană încadrată.

Deci, calitatea de persoană încadrată în muncă (în unitatea respectivă) constituie o condiție legală obligatorie pentru validitatea repartizării locuințelor și încheierii unui asemenea contract de locațiune. Mai mult chiar, existența acestei calități nu este suficientă doar în momentul încheierii contractului de locațiune, ci ea trebuie să subziste pentru exercitarea dreptului de folosință tot timpul, cu unele excepții strict limitativ prevăzute de lege⁶. În literatura juridică de specialitate s-a exprimat opinia — și căreia ne raliem — potrivit căreia „în aceste ipoteze, ordinul de repartizare este emis sub condiția rezolutorie pe care o constituie desfacerea — am spune noi încetarea — controlului de muncă“.

De vreme ce calitatea de persoană încadrată în muncă a unității respective constituie o cerință legală obligatorie atît pentru obținerea calității de beneficiar al repartizării, cît și pentru aceea de locatar în contractul de locațiune încheiat în temeiul acesteia, lipsa acestei calități atrage sancțiunea nulității acestor acte. Simplul fapt că persoana căreia i s-a repartizat locuința a avut anterior calitatea de persoană încadrată al unității respective nu este de natură să înlăture această sancțiune.

Contractul individual de muncă, la fel ca și contractul de locațiune sînt contracte cu prestații succesive în timp. În cazul constatării nulității,

⁶ Excepțiile privesc pe pensionarii care au lucrat în unități cel puțin 10 ani și pe foștii oameni care pot deține locuința încă 3 luni de la încetarea acestei calități. Excepțiile privesc doar suprafețele locative prevăzute de art. 51 din Legea 5/1973 nu și locuințele de serviciu.

efectele vor opera pentru viitor, ele neafectînd prestațiile ireversibile : prestarea muncii și faptul de a fi locuit.

Așa fiind, în cazul constatării nulității contractului de muncă, prestațiile reciproce ale părților derivînd din acesta vor înceta. Nu însă la fel se vor petrece lucrurile cu contractul accesoriu de locațiune în cazul suprafețelor locative prevăzute la art. 51, al. 1, din Legea nr. 5/1973, unde prestațiile vor putea continua potrivit al. 3 al aceluiași articol, însă nu mai mult de 3 luni de la încetarea contractului de muncă.

În practică, se poate pune problema ce se întîmplă cu chiria care a fost greșit calculată pe baza unei retribuiții tarifare lunare de încadrare la care nu era îndreptățit omul muncii indiferent cui aparține culpa (unității sau persoanei încadrate în muncă) și indiferent dacă contractul de muncă este valid sau s-a constatat nulitatea lui, precum și faptul că locațiunea este sau nu accesoriu al contractului de muncă.

Răspunsul la o asemenea chestiune nu poate fi decît recalcularea chiriei avînd ca bază de calcul retribuiția tarifară lunară corect stabilită⁷.

Potrivit legislației în vigoare, dacă chiriașul a plătit o chirie mai mare decît cea legală, diferențele plătite în plus vor fi socotite în contul chiriei viitoare.

În cazul în care contractul de muncă ar înceta, fie pe motiv de nulitate, fie din altă cauză și diferența de chirie plătită în plus de către persoana încadrată ar întrece chiria pe 3 luni — la care este îndreptățit să folosească locuința după încetarea contractului de muncă — ori eliberează locuința deîndată sau pînă la împlinirea acestui termen, aceasta este îndreptățită la restituirea sumei nedatorate, căci contrar unitatea s-ar îmbogăți fără justă cauză.

Contractul de muncă fiind un contract cu prestații succesive în timp poate fi suspendat în principalele sale efecte. Așa fiind, se pune firese întrebarea : ce se întîmplă cu contractul de locațiune încheiat în baza unui asemenea contract ?

Este cunoscut faptul că suspendarea contractului individual de muncă a fost creată pentru salvarea acestuia de la încetare în ipotezele în care, dintr-o cauză sau alta, nu este posibilă prestarea muncii de către persoana încadrată o anumită perioadă de timp. Alături de caracterul temporar al suspendării, aceasta este și parțială — în sensul că nu suspendă contractul în întregime, ci doar principalele sale efecte, astfel că contractul de muncă continuă să subziste „la fel și calitatea de persoană încadrată în muncă. Așa fiind, este firese ca și contractul accesoriu de locațiune să subziste, suspendarea principalelor efecte ale contractului de muncă să se repercuteze doar asupra calculului chiriei — omul muncii primind pe această perioadă o sumă cu diverse titluri și care, uneori, este mai mică decît retribuiția tarifară lunară.

⁷ A se vedea în acest sens : pct. 8 din Anexa 2 aprobat prin H.C.M. nr. 860/1973, în „B.O.“ nr. 107 din 19 iulie 1973 ; Trib. Supr. dec. de îndrumare nr. 5 din 27 septembrie 1975, pct. 13, în „R.R.D.“ nr. 12, 1975, p. 12.

În ceea ce privește încetarea acestor categorii de contracte, menționăm că în timp ce validitatea contractului principal se analizează în funcție numai de propriile sale elemente, contractul accesoriu mai depinde — după cum am văzut — și de validitatea contractului principal al cărui accesoriu este — *accessorium sequitur principalem*.

Altfel spus, deosebit de cauzele care determină, direct, încetarea controlului de locațiune se adaugă și acelea care determină acest efect indirect, prin încetarea contractului principal de muncă.

Așa fiind, încetarea contractului individual de muncă — cu excepțiile strict limitativ prevăzute de lege (art. 51, al. 4, din Legea nr. 5/1973), atrage deplin drept încetarea contractului de închiriere, această încetare neconstituind o facultate la dispoziția unității contractante.

În timp ce dreptul de folosință a persoanelor încadrate și familiilor lor care ocupă locuințe de serviciu se pierde odată cu încetarea contractului de muncă (art. 56, al. 2), cei care dețin suprafețe locative în baza art. 51 din legea citată, sînt obligați să elibereze locuința deținută, „în termen de 3 luni de la încetarea contractului de muncă” (art. 51, al. 3).

În fine, personalul de deservire al clădirilor cu mai multe locuințe, precum și personalul casnic, care dețin suprafața locativă ca accesoriu al contractului de muncă, pierde dreptul de folosință a acestei suprafețe odată cu încetarea contractului de muncă, fără a li se atribui altă suprafață locativă (art. 69, al. 1).

În situația în care omul muncii a lucrat în unitatea respectivă cel puțin 10 ani și i s-a atribuit o locuință ca accesoriu al contractului de muncă, în condițiile art. 51, al. 1, el are dreptul să o dețină și după desfacerea contractului de muncă pe temeiul pensionării (art. 51, al. 4). Legea nu distinge asupra modului pensionării, adică dacă pensionarea s-a făcut la cererea persoanei încadrate sau al unității și nici asupra categoriei de pensie, adică pentru munca depusă și limită de vîrstă, ori pentru invaliditate.

Considerăm că această prevedere ar trebui extinsă în toate cazurile de desfacere a contractului individual de muncă din inițiativa unității pentru cauze care exclud culpa persoanei încadrate⁸. Dealtfel, din întreaga economie a Legii nr. 5/1973 reiese că evacuarea nu se poate face decît numai în situații deosebite și se dispune de către instanța judecătorească. Or, în cazul nostru, încetarea locațiunii apare ca o sancțiune care nu se justifică cu nimic.

Adoptarea unei asemenea prevederi ar fi de natură să contribuie într-o măsură sporită la traducerea în fapt a principiului îmbinării armonioase a intereselor generale cu cele personale, în ultimă analiză, a principiilor eticii și echității socialiste.

⁸ D. Macovei, *Desfacerea contractului de muncă de către unitate*, teză de doctorat, 1975, dactilo. p. 173, la Biblioteca Facultății de drept Iași.

MODIFICĂRILE ADUSE LEGII DE ORGANIZARE ȘI FUNCȚIONARE A CONSILIILOR POPULARE — EXPRESIE A ÎMBINĂRII RAPORTURILOR ÎNTRE ORGANELE CENTRALE ȘI CONDUCEREA DE STAT PE PLAN LOCAL

DE

MARIA DVORACEK

I. Acordînd o atenție deosebită asigurării cadrului democratic corespunzător participării nemijlocite și conștiente a întregului popor la conducerea societății, Partidul Comunist Român militează pentru crearea și perfecționarea unui astfel de sistem de organe ale statului care să facă posibilă tocmai o asemenea participare.

Element deosebit de important în cadrul acestui sistem, consiliile populare și comitetele — birourile — lor executive au fost reglementate prin Legea nr. 57/1968, a cărei modificare și completare a făcut obiectul unor reglementări succesive, concretizate — într-o formă legislativă unică — la 2 iulie 1976, prin votarea și republicarea integrală a Legii de organizare și funcționare a consiliilor populare.

Cu prilejul primului Congres al deputaților consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare¹, s-a atras atenția asupra necesității îmbunătățirii Legii consiliilor populare, în vederea creșterii rolului acestora, a perfecționării activității organelor administrației² de stat precum și a creării celui mai adecvat cadru instituțional necesar participării maselor largi muncitoare la conducerea treburilor de stat și obștești³.

Congresul deputaților consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare cît și conferințele pe țară ale președinților consiliilor populare au fost prevăzute încă din 1975 prin legea nr. 5 din 25 iulie 1975

¹ Lucrările congresului s-au desfășurat între 4—6 februarie 1976. Congresul are loc o dată la cinci ani, fiind convocat prin decret al Consiliului de Stat în termen de un an de la data alegerilor generale de deputați în organele puterii de stat.

² A se vedea: E. Coeș, *Aspecte juridice ale activității de coordonare în administrația de stat pe plan central*, în „S.C.J.” nr. 1/1978, p. 87—58; M. Anghene, *Necesitatea codificării normelor privind administrația de stat*, în „Rev. rom. de drept”, nr. 3 din 1976, p. 24 și urm.

³ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orașenești și comunale*, Ed. pol., București, 1976, p. 51-53.

care a abrogat legea nr. 11 din 1973 referitoare la Congresul deputaților consiliilor populare județene și conferințele președinților consiliilor populare comunale și orașenești. La rîndul său, legea nr. 5 din 23 iulie 1975 a suferit modificări și completări prin legea nr. 3 din 24 aprilie 1976 privind Congresul, camera legislativă și conferințele⁴ consiliilor populare. Or, întrucît aceste modificări vizau în modul cel mai direct organizarea și funcționarea consiliilor populare și a comitetelor — birourilor — lor executive⁵, a fost firesc ca ele să apară în textul integral al legii din 2 iulie 1976.

Prevederile legii din 2 iulie 1976 apar ca un corolar al experienței dobîndite de consiliile populare, în decursul celor 8 ani care au trecut de la aplicarea legii nr. 57, dat fiind amplificarea activității acestora și, pe cale de consecință, prin complexitatea atribuțiilor conferite prin legi și alte acte normative, prin propunerile făcute de participanții la Congresul consiliilor populare și la conferințele județene ale deputaților, precum și prin sugestiile comitetelor și birourilor executive ale consiliilor populare.

Modificările și completările aduse legii organice a consiliilor populare fac parte integrantă din măsurile luate de conducerea de partid și de stat, privind antrenarea întregului popor la conducerea vieții sociale. În același timp, s-a avut în vedere faptul că, în perioada care a trecut de la adoptarea Legii nr. 57, în viața socială și economică a țării s-au produs schimbări importante, care au determinat noi reglementări, și care, în mod firesc, trebuiau a fi reflectate în mod corespunzător în cuprinsul Legii de organizare și funcționare a consiliilor populare.

În mod evident, elementele noi cuprinse în lege, au la bază prevederile înscrise în Programul Partidului Comunist Român⁶, privind făurirea unei societăți socialiste multilateral dezvoltate, potrivit cărora se urmărește: *creșterea* rolului organelor locale ale puterii⁷ în conducerea întregii activități economice și sociale pe plan local, *asigurarea* de către aceste organe — a dezvoltării armonioase a tuturor unităților administrativ-teritoriale, în temeiul Planului național unic de dezvoltare economico-socială a țării precum și *rezolvarea* la un nivel calitativ superior a problemelor privind organizarea muncii și vieții cetățenilor din unitățile administrativ-teritoriale respective.

Tendința este ca aceste organe (consiliile populare) să devină adevărate „tribune” de dezbatere democratică și soluționare operativă și efi-

⁴ Conferința pe țară a președinților consiliilor populare se convoacă prin decret al Consiliului de Stat, în termen de 6 luni de la data alegerilor de deputați în consiliile populare municipale, orașenești și comunale. Conferințele pe județe ale consiliilor populare municipale, orașenești și comunale au loc o dată la doi ani și jumătate și se organizează de către comitetele executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București.

⁵ A se vedea: I. Ceterchi, *Programul legislativ al etapei făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, în *Legislația și perfecționarea relațiilor sociale*. Ed. Acad. București, 1976, p. 22.

⁶ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Ed. pol., București, 1975, p. 120—125.

⁷ I. Vintu, M. Anghene, M. Străoanu, *Organele locale ale administrației de stat în Republica Socialistă România*, Ed. Acad. București, 1971, p. 255. și urm.

cientă a problemelor pe care conducerea unităților administrativ-teritoriale le ridică, astfel încît, să justifice încrederea alegătorilor⁸ dar, în aceeași măsură, să asigure respectarea riguroasă, în toate domeniile, a legilor statului.

II. *Legea cuprinde prevederi noi* referitoare la răspunderea organelor locale ale puterii (art. 16 al. c) și administrației de stat (art. 27, al. a și b) privind organizarea, îndrumarea și controlul îndeplinirii planului de dezvoltare economico-socială în profil teritorial precum și răspunderea directă a acestora pentru realizarea planului economiei locale și a bugetului local. De asemenea, prin lege sînt stabilite atribuțiile consiliilor populare (art. 16, al. c și art. 27 al. h) în : organizarea îndeplinirii sistematizării teritoriului și a localităților urbane și rurale, amplasarea construcțiilor de locuit (în cadrul unor ansambluri compacte, integrate armonios în fizionomia fiecărei localități), modernizarea arterelor de circulație etc.

În aceeași măsură au fost introduse prevederi noi privind sporirea responsabilității consiliilor populare și a comitetelor și birourilor executive, pentru aprovizionarea și buna servire a populației, pentru asigurarea controlului și îndrumarea unitară a rețelei de unități de stat și cooperatiste de desfacere a produselor și de prestări de servicii (art. 10, 27, al. j).

Referindu-se la comitetele executive și la birourile executive ale consiliilor populare (cap. III) în lege este subliniat faptul că, „ele exercită drepturile și îndeplinesc obligațiile pe care le au ca persoană juridică, județul, municipiul, sectorul municipiului București, orașul și comuna,” (art. 25) și că, alături de consiliile populare, ele au obligația de a organiza și coordona — potrivit unor programe speciale de măsuri — întreaga activitate de popularizare, cunoaștere și înțelegere a legilor statului și de a asigura aplicarea și respectarea lor (art. 3).

Prin lege s-au adus modificări privind constituirea și funcționarea consiliilor populare precum și organizarea, funcționarea comitetelor executive. Aceste modificări au rolul de a reflecta într-un mod corespunzător răspunderile sporite care revin organelor locale ale puterii și administrației de stat, precum și raportul între aceste organe și conducerea de stat pe plan central.

Avem în vedere faptul că noua lege (art. 18) prevede alegerea — pentru conducerea lucrărilor sesiunilor, consiliului popular — a unui prezidiu compus din 8 — 9 membri. Dintre membrii săi — conform art. 22 — prezidiul alege președintele sesiunii consiliului popular. Față de vechea reglementare a Legii 57/1968, potrivit căreia conducerea sesiunilor consiliilor populare se exercita de către comitetul executiv (biroul executiv) al consiliilor populare noua prevedere este în deplină concordanță cu natura juridică (organe ale puterii de stat) ale consiliilor populare. Ca atare, era firesc ca un organ al administrației de stat — în această situație, comitetul (biroul) executiv — să nu aibă calitatea de a conduce sesiunile organului de putere, față de care se află în raporturi de subordonare și ale cărui hotărîri urmează să le execute.

⁸ A se vedea : S. Popescu, *Raporturile dintre societate, stat și persoane, cu specială privire la raporturile dintre organele administrației de stat și cetățeni*, în „S.C.J.” nr. 4/1977, p. 311 — 325.

Într-un studiu privitor la creșterea rolului consiliilor populare, dr. Mircea Anghene⁹ menționează faptul conducerii sesiunilor organelor locale ale puterii și în alte țări socialiste. Astfel, poate fi avut în vedere : un *prezidiu* ales la fiecare sesiune (U.R.S.S.), un *prezidiu permanent*, cum este, de pildă, în R. P. Polonă, sau un *organ politico-executiv* ales dintre deputați, cum este, de pildă, în R. S. F. Iugoslavia. În alte țări (R. S. Cehoslovacă și R. P. Ungară) conducerea sesiunilor este încredințată *președintelui* consiliului popular.

Sarcinile complexe care revin comitetelor executive¹⁰ ale consiliilor populare¹¹ (în mod deosebit a celor județene și al municipiului București) au determinat reînființarea în cadrul acestor comitete, a *biroului permanent* (art. 36), compus din președinte, prim vicepreședinte, precum și vicepreședintele comitetului executiv. Biroul permanent poate decide în problemele activității curente a comitetului executiv, urmînd ca în prima ședință a comitetului executiv să informeze comitetul executiv cu privire la deciziile adoptate.

Textul art. 72 prevede situațiile în care funcțiile de președinte, prim vicepreședinte sau vicepreședinte ai consiliului sau biroului executiv al consiliului popular rămîn vacante. În această ipoteză, în mod excepțional și provizoriu pot ocupa — pe bază de delegare — aceste funcții chiar persoane care nu au calitatea de deputat. În acest caz, delegarea se face prin decret prezidențial pentru consiliul popular județean și cel al municipiului București și prin decizie a comitetului executiv al consiliului popular județean și al municipiului București, pentru celelalte comitete și birouri executive. Evident, delegarea ia sfîrșit odată cu efectuarea de noi alegeri în consiliul popular respectiv.

III. *Prevederi noi* au fost introduse în scopul asigurării condițiilor necesare creșterii participării conștiente a maselor de cetățeni la conducerea vieții de stat pe plan local. Astfel, în cea de-a doua secțiune a capitolului patru, remarcăm consacrarea adunării cetățenești ca formă democratică de participare a maselor de cetățeni la dezbaterile principalelor probleme ale activității economico-sociale, privind satele, comunele și orașele, cît și obligația consiliilor populare¹² respective, de a prezenta periodic în fața acestora, dări de seamă cu privire la îndeplinirea atribuțiilor ce le revin. De asemenea, legea insistă asupra întăririi și dezvoltării legăturilor consiliilor populare cu organele locale ale Frontului Unității Socialiste, pentru mobilizarea cetățenilor la rezolvarea sarcinilor prevăzute în planurile de dezvoltare economico-sociale. În lege (art. 48 și 49) a fost consacrată și alegerea unui delegat sătesc al consiliului popular (pentru fiecare din satele componente ale comunelor — cu excepția satului de reședință — precum și pentru cele dependente de municipii și orașe) dintre deputați sau alți cetățeni, care să reprezinte interesele satului respectiv — în cadrul sesi-

⁹ Mircea Anghene, *Creșterea rolului consiliilor populare în conducerea de stat pe plan local în lumina noilor acte legislative*, „R.R.D.” nr. 9/1976, p. 12.

¹⁰ I. Iovănaș, *Exercitarea atribuțiilor Consiliilor populare de către comitetele sau birourile lor executive*, „R.R.D.” nr. 4/1976 p. 10—16.

¹¹ T. Drăganu, *Drept constituțional*, Ed. did. și ped., București, 1972, p. 415 și urm.

¹² N. Prisca, *Drept constituțional*, Ed. did. și ped., București 1977, p. 464—473.

unilor și ședințelor de comitet sau de birou executiv — și să urmărească, alături de deputații acelui sat, aducerea la îndeplinire a hotărârilor luate.

IV. *Modificările* aduse Legii de organizare și funcționare a consiliilor populare au făcut obiectul unor ample și profunde dezbateri în ședința Camerei legislative a consiliilor populare — organ deliberativ cu activitate permanentă creat în scopul asigurării dezvoltării economico-sociale a județelor, orașelor și comunelor țării.

Creată la 24 aprilie 1976, Camera legislativă a consiliilor populare (alcătuită din totalitatea deputaților membri ai comitetelor executive ale consiliilor populare județene și al municipiului București), are sarcina de a analiza problemele majore ale dezvoltării economico-sociale a județelor, orașelor și comunelor, de a dezbate și vota — înainte de a fi supuse spre adoptare Marii Adunări Naționale — proiectele de legi referitoare la dezvoltarea unităților administrativ-teritoriale.

Nu poate fi întâmplător faptul că, în prima sa ședință, Camera legislativă și-a început activitatea tocmai cu dezbaterea Legii de organizare și funcționare a consiliilor populare. În consecință, în lege au fost incluse și prevederile corespunzătoare punerii de acord a dispozițiilor Legii de organizare și funcționare a consiliilor populare cu cele din Legea privind Congresul, Camera legislativă și conferințele consiliilor populare.

În vederea înlăturării politicii partidului și statului, Camera legislativă face propuneri Marii Adunări Naționale, Consiliului de Stat sau președintelui Republicii în toate domeniile privind activitatea de stat pe plan local. Acest fapt evidențiază rolul activ al Camerei legislative în soluționarea oricăror preocupări din cadrul local al unităților administrativ-teritoriale¹³, în concordanță deplină cu interesele generale, precum și în asigurarea îmbinării armonioase a activității de pe plan central cu activitatea locală.

Varietatea și complexitatea atribuțiilor ce revin Camerei legislative, faptul votării de către Camera legislativă doar a proiectelor de legi — care urmează abia ulterior a fi adoptate de Marea Adunare Națională — componența sa, faptul intrării în vigoare a hotărârilor Camerei după aprobarea lor de către președintele Republicii Socialiste România și publicarea în *Buletinul Oficial*, însăși denumirea de Cameră legislativă, crează unele ezitări privitoare la determinarea naturii juridice a acestui organism.

O orientare prețioasă în stabilirea naturii juridice a Camerei legislative o poate constitui analiza categoriilor de atribuții conferite Camerei, precum și precizarea rolului acesteia în sistemul democrației noastre socialiste („adevărat parlament al organelor locale ale puterii și administrației de stat”) făcută de Secretarul general al partidului la primul Congres al consiliilor populare județene.

Astfel, Camerei legislative i-au fost conferite trei categorii de atribuții, privind: *elaborarea legilor, executarea și aplicarea unitară a legilor pe plan local și atribuții privitoare la actele cu caracter normativ elaborate de ministere și celelalte organe centrale ale administrației de stat.*

¹³ Al. Negoită, *Știința administrației*, Ed. did. și ped. București 1977, p. 56—58.

În exercitarea atribuțiilor privind elaborarea legilor, Camera dezbate și votează toate proiectele de legi privitoare la dezvoltarea unităților administrativ-teritoriale, avînd în vedere în mod deosebit proiectul planului de dezvoltare a economiei locale și proiectul bugetului local. Pe această cale se urmărește fundamentarea științifică a proiectelor de legi în cadrul unei concepții unitare și de perspectivă în vederea dezvoltării echilibrate a tuturor unităților administrativ-teritoriale.

Avînd inițiativa legislativă — manifestată prin dreptul de a *iniția* și *propune* Marii Adunări Naționale adoptarea proiectelor de legi privind domeniul său de activitate — Camerei legislative i s-a conferit și dreptul de a *dezbate* și *aproba* proiectele de legi inițiate de Consiliul de Miniștri precum și de alte organe, dacă acestea se referă la activitatea ce se desfășoară în unitățile administrativ-teritoriale.

Evident că, în această situație, inițiativa legislativă a Consiliului de Miniștri, ca organ suprem al administrației de stat, va fi limitată de dreptul de a *dezbate* și *aproba* conferit Camerei legislative privind proiectele de legi care țin de domeniul acestor atribuții conferite Camerei. Pe de altă parte, sub unele aspecte, însăși *subordonarea verticală* a comitetelor executive față de Consiliul de Miniștri, precum — după cum vom vedea — și a organelor locale de specialitate față de ministere și celelalte organe centrale ale administrației de stat va suferi unele modificări, dat fiind competența Camerei în aceste domenii.

Avînd în vedere atribuțiile privitoare la executarea și aplicarea unitară a legilor pe plan local, Camera adoptă hotărîri cu privire la dezvoltarea — pe plan local — a vieții economico-sociale (dezvoltarea industriei locale, organizarea muncii în agricultură, activitatea de gospodărie comună, perfecționarea administrației locale, sistematizarea teritoriului, aprovizionarea populației, dezvoltarea învățămîntului etc.). Proiectele de hotărîri inițiate de Consiliul de Miniștri sau de conducătorii organelor centrale, privind activitatea locală urmează a fi dezbătute și aprobate de Camera legislativă și semnate (art. 12, al. 2) de președintele Camerei precum și de inițiatorul proiectului de hotărîre (primul ministru, ministrul sau conducătorul organului central).

În sfîrșit, în legătură cu ultima grupă de atribuții în vederea armonizării depline a activității organelor centrale de specialitate ale administrației de stat cu activitatea organelor locale ale puterii și administrației de stat, precum și în vederea lărgirii autonomiei consiliilor populare în rezolvarea treburilor de stat pe plan local, s-a conferit Camerei legislative dreptul de a *dezbate* și *aproba* orice acte cu caracter normativ, elaborate de ministere și celelalte organe centrale, dacă acestea conțin dispoziții privitoare la activitatea locală. Pe linia aceluiași raționament, textul art. 11 al legii prevede că proiectele de acte cu caracter normativ — care urmează a fi dezbătute și adoptate de Cameră — să fie, în prealabil, trimise spre examinare consiliilor populare județene și Consiliului popular al municipiului București.

Avînd în vedere toate aceste considerente legate de competența Camerei legislative¹⁴, aceasta apare ca un organ destinat să asigure îndrumarea unitară a activității consiliilor populare, organ în cadrul căruia se îmbină activitatea de exercitare a puterii cu activitatea executivă. În același timp, Camera legislativă apare și ca un organ politic-executiv al forului colectiv de conducere a activității organelor locale ale puterii și administrației de stat, respectiv al Congresului consiliilor populare.

Modificările aduse legii de organizare și funcționare a consiliilor populare sînt în măsură să asigure și cadrul necesar pentru o mai largă și mai competentă participare a maselor de cetățeni la dezbaterile principalelor probleme ale dezvoltării economico-sociale ale localităților țării noastre, precum și la exercitarea — de către acestea — a controlului permanent asupra activității organelor locale ale puterii și administrației de stat.

¹⁴ N. Prisca, în *Drept constituțional*, Ibidem, p. 491 și urm. o include în categoria „organelor speciale de conducere, reprezentare și coordonare a activității organelor locale ale puterii de stat.

RAPORTUL JURIDIC PENAL ȘI RĂSPUNDEREA PENALĂ

DE

OCTAVIAN LOGHIN

În literatura juridică socialistă, odată cu intensificarea preocupărilor privind raportul juridic penal, s-a pus, cum era de altfel firesc, și problema corelației dintre acest raport juridic și răspunderea penală.

Autorii care au abordat problema se declară cu toții de acord că între raportul juridic penal și răspunderea penală există o strînsă legătură, dar opiniile lor se diferențiază, chiar foarte mult, atunci cînd încearcă să precizeze în ce anume constă această legătură.

După o primă opinie, pe care o găsim exprimată atît în studii consacrate special raportului juridic penal sau răspunderii penale¹, cît și în cursuri, manuale sau alte lucrări de drept penal², răspunderea penală este concepută ca obligație a infractorului de a suporta pedeapsa sau, mai exact, consecințele penale ale infracțiunii săvîrșite.

După o altă opinie³, obligația infractorului de a suporta pedeapsa, presupunînd dreptul corelativ al statului de a aplica pedeapsa, răspunderea penală apare ca fiind atît dreptul statului cît și obligația infractorului. Corelația dintre raportul juridic penal și răspunderea penală și-ar găsi expresia, în felul acesta, în aceea că răspunderea penală constituie însăși conținutul raportului juridic penal.

În sfîrșit, după o a treia opinie⁴, considerîndu-se, pe de o parte, că răspunderea penală reprezintă conținutul raportului juridic penal, iar pe

¹ „A. A. Piontkovski, *O poniati ugolovnoi otvetstvenosti*”, *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 12/1967, p. 40.

² M. A. Sargorodski, N. A. Beliaev, *Kurs sovetskogo ugolovnogogo prava, cialsti obșaiata*, Leningrad, 1968, p. 223; M. A. Gelfer, N. I. Grisaev, B. V. Zdravomislava, *Sovetskoe ugolovnoe pravo*, Moskva, 1972, p. 82; L. Biro, *Drept penal*, partea generală, Cluj 1971, p. 276; T. Vasiliu, D. Pavel ș.a., *Codul penal al R. S. România*, comentat și adnotat, partea generală, Ed. științifică, Buc., 1972, p. 500; V. Dongoroz, S. Kahane ș.a., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, partea generală, vol. I, Ed. Academiei R.S.R., Buc., 1969, p. 19 (punctul de vedere rezultă implicit).

³ I. M. Brainin, *Osnovanie ugolovnoe otvetstvenosti i razneișie voprost ucenie o sostave prestuplenie v sovetskom ugolovnom prave*, avtoref, doct. dis. Harkov, 1963, p. 9; M. I. Zagorodnikov, *O soderžanii ugolovno pravovih otnoșenii*, *Sovetskoe gosudarstvo i pravo*, 11/1963, p. 85; M. Zolyneak, *Drept penal*, partea generală, vol. I, Iași, 1973, p. 125—126.

⁴ A. E. Natasev, N. A. Stucicov, *Osnovi teorii ispravitelno trudovogo prave*, Moskva, 1967, p. 7, 10; I. Oancea, *Drept penal*, partea generală, București, 1971, p. 58; M. M. Costin, *Răspunderea juridică în dreptul R.S.R.*, Ed. Dacia, Cluj, 1974, p. 15—32.

de altă parte, că orice fenomen se definește prin conținutul său, se ajunge chiar la o identificare a raportului juridic penal cu răspunderea penală.

Punctele de vedere mai sus arătate reflectă tendința literaturii de specialitate de a atribui răspunderii penale două sensuri: unul restrîns, în care răspunderea penală înseamnă obligația infractorului de a suporta consecințele penale ale săvîrșirii infracțiunii și unul mai larg, în care răspunderea penală apare drept conținut al raportului juridic penal sau chiar ca fiind însuși acest raport juridic. După opinia noastră, ambele sensuri ale noțiunii de răspundere penală răspund unor necesități, găsindu-și, în felul acesta, justificarea.

Astfel, atunci cînd se vorbește de răspunderea pentru săvîrșirea unei infracțiuni, întrucît această răspundere revine persoanei care a săvîrșit infracțiunea, noțiunea de răspundere penală nu poate fi folosită decît într-un sens restrîns, adică în sensul de obligație a infractorului. În același sens restrîns este folosită noțiunea și atunci cînd se vorbește de caracterul personal al răspunderii penale, de agravarea sau atenuarea răspunderii penale, de înlăturarea sau înlocuirea acestei răspunderi etc.

Chiar și autorii care sînt înclinați să identifice răspunderea penală cu raportul juridic penal sau cu conținutul acestui raport juridic nu se pot lipsi de sensul restrîns al noțiunii de răspundere penală. Cercetînd instituția răspunderii penale, acești autori își concentrează atenția asupra obligației infractorului de a răspunde pentru infracțiunea săvîrșită, asupra diferitelor aspecte ale acestei obligații, ignorînd sau acordînd o pondere redusă în tratarea problemelor dreptului corelativ al statului ori statului ca subiect al răspunderii penale⁵.

Dealtfel, autorii care se pronunță pentru un sens larg al noțiunii de răspundere penală, arătînd că răspunderea penală reprezintă, în esență, un raport juridic, nu omit să sublinieze că ea implică, înainte de toate, obligația de a răspunde față de stat pentru infracțiunea săvîrșită⁶.

Dacă, în lumina celor arătate mai sus, folosirea într-un sens restrîns a noțiunii de răspundere penală, răspunzînd unor necesități, am putea spune chiar de ordin practic, apare ca fiind justificată, nu este mai puțin adevărat că nu poate fi ignorat, mai ales dacă avem în vedere tratarea riguros științifică a problemei, nici sensul larg al acestei noțiuni. Într-adevăr, deși elementul caracterizant al răspunderii penale îl constituie obligația infractorului de a suporta consecințele penale ale infracțiunii săvîrșite, totuși această obligație nu poate fi concepută fără dreptul corelativ al statului, deoarece, în genere, nu există obligație fără ca acestea să-i corespundă un drept. Pe de altă parte, drepturile și obligațiile nu există independent de anumite persoane care să fie purtătoare ale respectivelor drepturi și obligații. În sfîrșit, persoanele care sînt purtătoare de drepturi și obligații, aflîndu-se într-un raport social, iar acest raport fiind reglementat de norme de drept,

⁵ I. Oancea, *op. cit.*, p. 417 și urm.; M. N. Costin, *op. cit.*, Cap. IV. intitulat *Subiectul răspunderii juridice*.

⁶ L. V. Bagrii-Bahmatov, *Ugolovnaia otvetstvenosti i nakazanie*, Minsk, 1976, p. 23.

răspunderea juridică, prin urmare și răspunderea penală, dobîndește un sens larg, sens prin care se apropie de însuși raportul juridic. De acest sans larg al noțiunii de răspundere penală nu se poate face abstracție atunci cînd se cercetează fundamentul filozofic al răspunderii penale, principiile care guvernează această răspundere, precum și alte aspecte, cu implicații filozofice și politice, ale instituției răspunderii penale.

Deși noțiunea de răspundere penală este folosită în literatura de specialitate în două sensuri — unul restrîns și altul larg — care, răspunzînd unor necesități, sînt din această cauză justificate, totuși răspunderea penală nu se confundă și nu trebuie confundată cu raportul juridic penal. După cum se știe, raportul juridic penal este acel raport juridic care se naște, în momentul săvîrșirii infracțiunii, între stat și infractor și în care statul apare ca titular al dreptului de a aplica sancțiunea, iar infractorul ca titular al obligației de a o suporta, în scopul reintegrării și apărării ordinii juridice. Odată cu nașterea raportului juridic penal, adică în momentul săvîrșirii infracțiunii, se naște și răspunderea penală, care revine celui ce a săvîrșit infracțiunea și care se realizează în cadrul acestui raport juridic. Între raportul juridic penal și răspunderea penală există, în felul acesta, o strînsă legătură. Constituirea însă numai premisa și cadrul în care se realizează răspunderea penală, raportul juridic penal nu se identifică cu aceasta. Ca răspundere care revine celui ce a săvîrșit infracțiunea, răspunderea penală apare, înainte de toate, ca o obligație. Este adevărat că nici o obligație nu poate fi concepută fără un drept corelativ și că de drepturi și obligații nu se poate vorbi fără anumite persoane cărora să le revină aceste drepturi și obligații, persoane care să se afle într-un anumit raport juridic, dar aceasta nu înseamnă că se poate pune semnul egalității între răspunderea penală și raportul juridic penal, generat de același fapt juridic și în cadrul căruia ea se realizează. Legiuitorul însuși, în diferite texte ale Codului penal, referindu-se la răspunderea penală, are în vedere nu raportul juridic penal în totalitatea elementelor sale ci, dimpotrivă, numai obligația celui ce a săvîrșit infracțiunea de a suporta consecințele faptei săvîrșite. Astfel, referindu-se la răspunderea penală a unei anumite categorii de infractori (minorii), legiuitorul prevede în alin. 2 al art. 99 c.p. că „minorul care are vîrsta între 14 și 16 ani răspunde penal numai dacă se dovedește că a săvîrșit fapta ca discernămint“, iar în alin. 3 al aceluiași text de lege că „minorul care a implinit vîrsta de 16 ani răspunde penal“. Răspunderea penală a minorului, la care se referă textele citate, avînd neîndoios înțelesul de obligație a acestuia de a suporta consecințele penale ale infracțiunii săvîrșite, înseamnă că legiuitorul dă noțiunii de răspundere penală această accepție restrînsă și nicidecum una mai largă, care să includă dreptul corelativ al statului sau celelalte elemente ale raportului juridic penal. Noțiunea de răspundere penală este folosită în același sens restrîns și în textele care se referă la cauzele care înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării, ca și în cele care se referă la individualizarea pedepselor (Art. 72 și urm. din Codul penal).

Pe de altă parte, răspunderea penală, ca instituție fundamentală a dreptului penal, are o problematică largă și specifică, care privește obligația

de a suporta consecințele penale ale infracțiunii săvârșite și nu alte elemente sau aspecte ale raportului juridic penal. Ceea ce interesează, în primul rînd, în cadrul instituției răspunderii penale, este infractorul ca subiect al acestei răspunderi, condițiile în care ea intervine, cauzele care o înlătură, o agravează sau o atenuază, modul cum trebuie individualizată și altele care sînt tot atît de strîns legate de persoana infractorului și care privesc obligația acestuia de a suporta consecințele infracțiunii pe care a săvîrșit-o. De aceea, în tratate, manuale și cursuri de drept penal, instituția răspunderii penale necesită o tratare separată, distinctă de cea a raportului juridic penal, după cum necesită o tratare distinctă infracțiunea, care constituie faptul juridic generator al raportului juridic penal, și pedeapsa, care constituie obiectul acestui raport juridic.

Pe de altă parte, o tratare distinctă se impune și în ceea ce privește raportul juridic penal, deoarece problema acestui raport juridic este legată de problema dreptului penal ca ramură de drept. Într-adevăr, ceea ce justifică constituirea unui ansamblu de norme juridice într-o ramură distinctă de drept constă, după cum se știe, în specificul relațiilor sociale pe care le reglementează aceste norme. Or, normele juridice penale reglementează relațiile sociale dintre stat și infractor, care se leagă ca urmare a săvîrșirii de infracțiuni, relații care devin, în felul acesta, raporturi juridice penale.

APRECIEREA MĂRTURIILOR CONCORDANTE PRECUM ȘI A CELOR CONTRADICTORII

DE

AUREL CIOPRAGA

Privită sub raport cantitativ, adică sub raportul surselor prin mijlocirea cărora organele judiciare dobîndesc informații cu privire la modul de săvîrșire a faptelor deduse în fața lor, mărturia poate fi plurală cînd astfel de informații provin de la cei care simultan au fost prezenți la producerea faptelor, și în calitate de martori au perceput împrejurări legate de săvîrșirea acestora, ori singulară cînd faptele s-au produs în prezența unui singur martor.

De asemenea, privită în raport cu celelalte probe ce se administrează în pricinile penale, fie că faptele s-au produs în prezența unui singur sau mai multor martori, mărturia poate constitui, alături de celelalte probe, un element, o verigă în ansamblul probelor existente în aceeași cauză, după cum, în absența altor mijloace de informare, mărturia atît plurală cît și singulară poate constitui unicul material probator.

Cînd mărturia ce provine de la o singură sau mai multe persoane constituie, în ansamblul probelor administrate în aceeași cauză, doar un element probator, operația finală de apreciere a probelor impune, între altele, evaluarea mărturiei în raport cu celelalte probe pentru a se constata dacă se armonizează sau nu cu acele alte mijloace de informare.

Cînd mărturia constituie singurul material probator operația de apreciere presupune, atunci cînd ne aflăm în prezența mai multor mărturii, evaluarea critică a ansamblului mărturiilor iar atunci cînd o singură mărturie constituie o probă exclusivă, aprecierea presupune luarea în considerare mai cu seamă a factorilor de credibilitate legați de personalitatea martorului.

Oricum s-ar înfățișa lucrurile, aprecierea mărturiei, atît într-un caz cît și în altul, este însoțită de o seamă de dificultăți.

Astfel, în prima dintre situații, dificultățile de apreciere sînt date de prezența mai multor depoziții care, după cum se știe, pot fi concordante în privința împrejurărilor esențiale și chiar coincidente în privința celor mai neînsemnate detalii, după cum, alteori, între astfel de depoziții se pot constata importante contradicții ori nepotriviri în privința unor circumstanțe secundare.

În cea de a doua situație, dificultățile legate de aprecierea unei mărturii izolate sînt date de caracterul singular al mărturiei în contextul celor-

alte probe existente în aceeași cauză, iar atunci cînd convingerea organului judiciar ar urma să se întemeieze pe o mărturie unică, dificultățile sînt date de caracterul de probă exclusivă a acestei mărturii.

De aici necesitatea de a privi diferențiat problemele legate de aprecierea mărturiei plurale și a mărturiei izolate.

a. Aprecierea mărturiilor ce concordă în privința împrejurărilor esențiale, dar între care se constată existența unor contradicții, precum și a mărturiilor ce coincid asupra celor mai neînsemnate detalii

De regulă, depozițiile celor care în condiții obiective și subiective similare de percepție au asistat în calitate de martori la producerea aceluiași fapt, se armonizează, concordă în privința faptului principal, a circumstanțelor esențiale legate de activitatea infracțională. Momentele principale legate de producerea aceluiași fenomen dobîndesc o semnificație generală, comună pentru toți cei în prezența cărora s-a petrecut respectivul fenomen, ceea ce conduce la realizarea aceleiași percepții. Aceasta explică de ce principalele secvențe pe care le parcurge activitatea infracțională, principalele activități întreprinse de infractor, de cel împotriva căruia s-au îndreptat consecințele infracțiunii, succesiunea activităților infracționale, natura și însușirile instrumentelor folosite, precum și alte aspecte în aceeași măsură semnificative, se regăsesc, fidel reproduse, în depozițiile tuturor martorilor care au perceput faptele în aceleași condiții.

Așadar, cînd concordanța sub aspectul împrejurărilor esențiale a mărturiilor nu poate fi pusă pe seama relei-credințe, adică pe seama unui concert fraudulos realizat între martori și cel în favoarea căruia urmează a se depune mărturie, explicația fenomenului trebuie căutată, pe de o parte, în caracterul unitar, pînă la un punct, în identitatea proceselor psihice, în reflectarea corectă în psihicul martorilor a faptelor esențiale, în similitudinea condițiilor de percepție (aceleași raporturi spațiale, aceeași perspectivă, aceleași condiții de vizibilitate, de audiere etc.) iar de pe altă parte, în semnificația deosebită a unor aspecte legate de săvîrșirea infracțiunii care le detașează sensibil de restul aspectelor considerate secundare și care se impun astfel atenției fiecăruia și sînt la fel percepute de toți cei de față, în fine, în absența unor cauze subiective de distorsionare a faptelor.

Dar, dacă e firesc ca depozițiile martorilor să se armonizeze în privința împrejurărilor semnificative (faptelor principale), tot atît de firesc e ca pe fondul suprapunerii lor să se constate existența unor nepotriviri, a unor discordanțe cu privire la anumite împrejurări accesorii, neesențiale¹.

Situații dintre cele mai simple, deduse în fața organelor judiciare, susțin acest adevăr. Așa, bunăoară, în cazul banal al aplicării unor violențe, produse sub privirile mai multor persoane, depozițiile pot coincide în elementele lor esențiale. Dar pe fondul coincidenței tuturor mărturiilor vor exista, cu caracter de legitate, elemente de diferențiere. Astfel, în exemplul nostru, deliberat simplificat, pot exista deosebiri mai cu seamă în acele părți

¹ François Gorphe, *La critique du témoignage*, Deuxième édition, Paris, 1927, p. 7 ș.u.

ale mărturieii ce implică anumite aprecieri și care, de aceea, vor purta amprenta subiectivității. Astfel, se pot constata discordanțe în privința aprecierii dimensiunilor, durității obiectului vulnerant cu care s-au aplicat loviturile, numărului loviturilor aplicate etc.

Nu numai concordanța ci și nepotrivirile din cuprinsul depozițiilor, în privința unor aspecte de detaliu, își află cauza în condițiile obiective și subiective ale percepției².

Astfel, dacă avem în vedere condițiile obiective în care s-au aflat martorii în momentul percepției, similitudinea condițiilor de percepție nu înseamnă întotdeauna identitate de condiții pentru toți cei prezenți la producerea unui anumit fapt. Cu alte cuvinte, a percepe un fapt în condiții similare nu înseamnă, de cele mai multe ori, a-l percepe în condiții identice. Adeseori e suficient ca una din condițiile de percepție — să zicem raporturile spațiale — să fie ușor modificată în raport cu un anumit număr de martori pentru a se schimba în mod corespunzător perspectiva, unghiul vizual. Aceasta explică, chiar și atunci când faptul produs nu e din cele mai complexe și nici de o succesiune rapidă în timp, percepția numai a unora din aspectele secundare și ignorarea sau percepția greșită a unor aspecte de detaliu.

Prezența, alături de elementele concordante, a unor nepotriviri, a unor discordanțe în privința unor aspecte puțin semnificative, dacă aceste din urmă nepotriviri pot primi o explicație convingătoare, nu e de natură a se răsfrînge asupra valorii mărturiilor care se armonizează în privința elementelor esențiale.

Dar, existența, în cuprinsul depozițiilor martorilor, a unor nepotriviri cu privire la unele aspecte de detaliu își găsește explicația și în cauze de ordin individual, subiectiv inseparabil legate de personalitatea celui ce percepe. Astfel, dacă în anumite împrejurări unul și același obiect poate fi perceput în mod diferit de către aceeași persoană, cu atât mai explicabilă este existența unor deosebiri în percepția aceluiași fenomen realizată de mai multe persoane. De aceea, în seria cauzelor de ordin subiectiv, nepotrivirile dintre depozițiile martorilor trebuie căutate în caracterul orientativ și selectiv al percepției, în împrejurarea „că fiecare om percepe realitatea înconjurătoare prin prisma subiectivității sale proprii, în concordanță cu anumite stări de motivație actuală, concretizate în tendințe, trebuințe, interese, preferințe etc.”³. Aceasta explică dirijarea atenției și percepția fidelă a acelor împrejurări legate de producerea fenomenului care răspund intereselor, preferințelor etc. fiecărui martor și reducerea corespunzătoare a sensibilității martorului față de acele informații care nu răspund unor astfel de trebuințe, interese, preferințe etc. și cu privire la care e firesc să se constate existența unor nepotriviri.

Dar, practica judiciară ilustrează și un alt aspect legat de aprecierea depozițiilor celor care în condiții similare au fost martori la producerea aceluiași fenomen. Este vorba de acele situații în care depozițiile sînt total

² Grigore Gr. Theodoru, *Dreptul procesual penal român*, Partea generală, vol. II, Centrul de multiplicare Iași, p. 140.

³ Mihai Golu, *Percepție și activitate*, Editura științifică, București, 1971, p. 110.

coincidente, se suprapun complet chiar în privința celor mai nesemnificative elemente. În cuprinsul unor astfel de depoziții, cele mai neînsemnate aspecte sînt reproduse cu o fidelitate surprinzătoare mergînd pînă la identitate; oricare din depoziții reprezintă o repetare invariabilă a celorlalte.

După cum se știe, două, și cu atît mai mult nu număr sporit de depoziții, nu calchiază una pe alta, nu se suprapun total, nu pot fi coincidente în toate elementele; depoziția unei persoane nu poate fi o copie perfectă a mărturiei celui sau celor, care în condiții similare de loc și timp, au perceput unul și același fenomen.

De aceea, astfel de mărturii îndreptătesc suspiciunea organului judiciar de a fi rezultatul unei înțelegeri realizate între martori, eventual între martori și cel pentru care se depune mărturia, de regulă învinuitul sau inculpatul. Și aceasta mai cu seamă atunci cînd nu numai depozițiile martorilor sînt coincidente între ele ci și cînd acestea coincid pînă la detalii cu declarațiile învinuitului sau inculpatului, sau cînd atît în depozițiile celor dintîi cît și în declarațiile învinuitului sau inculpatului se regăsesc invariabil reproduse crîmpeie întregi sau se folosesc termeni, expresii identice.

Aprecierea unor atare mărturii reclamă o prudentă examinare a cauzelor acestor suspecte coincidențe care, de cele mai multe ori, își au originea în punerea deliberată de acord a martorilor.

b. *Aprecierea mărturiilor între care se constată importante contradicții*⁴.

E posibil ca între depozițiile martorilor să se constate contradicții asupra uneia sau mai multor împrejurări ce prezintă, în pricina dată, un anumit interes⁵.

Prezența contradicțiilor indică fie o eroare, fie reaua-credință de o parte sau de alta, după cum, cel puțin teoretic, nu este exclusă nici posibilitatea existenței relei-credințe de ambele părți. Aprecierea unor atare mărturii presupune, înainte de toate, identificarea părții față de care se află inexactitatea, iar apoi stabilirea faptului dacă aceasta se datorește unei cauze voluntare (rea-credință) sau involuntare (eroare).

Valoarea acestor mărturii diferă după cum contradicția există între depozițiile martorilor aflați de aceeași parte sau de părți opuse. De aici și necesitatea de a distinge între următoarele două situații:

a. martorii între ale căror depoziții se constată contradicții au dobîndit această calitate la propunerea uneia din părți, cu alte cuvinte contradicția există între depozițiile martorilor aflați de aceeași parte;

b. martorii între ale căror depoziții se constată contradicții au dobîndit această calitate la propunerea părților situate pe poziții procesuale și interese contrarii sau din inițiativa organului judiciar (martori în învinuire și martori în apărare); cu alte cuvinte, în această din urmă situație, contradicția există între depozițiile martorilor aflați de părți diferite.

În prima dintre situații, existența contradicției poate indica faptul că eroarea sau reaua-credință se află de partea pentru care au depus toți

⁴ François G o r p h e, *L'Appréciation des preuves en justice, Essai d'une méthode technique*, Paris, 1974, p. 391 — 392.

⁵ D. S. K a r e v (red.), *Sovetskii ugolovniïi process*, „Izdatelstvo viššaia škola“, Moskva, 1968, p. 139.

martorii contradictorii. Consecința ce se desprinde de aici în privința valorii acestei mărturii diferă după cum contradicția între depozițiile martorilor aflați de aceeași parte poartă asupra faptului principal sau asupra unei împrejurări accesorii.

Cînd contradicția poartă asupra faptului principal iar în urma verificării depozițiilor aceasta rămîne ireductibilă, deoarece nu se poate ști care dintre depozițiile contrarii e veridică, acestea nu pot fi reținute de către organul judiciar. Dacă în urma acestei verificări se identifică care anume depoziție e eronată sau de rea-credință, aceasta va fi îndepărtată urmînd a fi reținută cea pe care organul judiciar o consideră exactă și sinceră.

Dacă depozițiile sînt conforme în privința faptului principal și contradictorii asupra unor împrejurări de detaliu, soluția diferă după cum contradicția se datorește unei cauze voluntare sau involuntare. Cînd contradicția existentă între depoziții e pusă pe seama unei cauze involuntare (eroare), acestea fac dovada faptului principal numai dacă poartă asupra unei împrejurări accesorii, distincte de faptul principal, și nu e de natură a face verosimilă presupunerea existenței unei erori asemănătoare în privința faptului principal.

Cînd contradicția se datorește unei cauze voluntare (rea-credință) aceasta e de natură a discredita nu numai mărturia în cuprinsul căreia se constată ci chiar mărturiile cu care se armonizează în privința faptului principal, deoarece, sub aparența concordanței, se poate ascunde punerea de acord a martorilor.

În cea de a doua situație (contradicții între martorii aflați de părți opuse) prezența contradicției indică faptul că una din mărturii e falsă sau eronată fără a se ști însă de care parte se află eroarea sau minciuna. De aceea se impune a se identifica de care anume parte se află neadevărul, iar soluția ce se impune depinde, ca și în cazul precedent, de caracterul voluntar sau involuntar al inexactității, precum și de împrejurarea dacă aceasta poartă asupra faptului principal sau asupra unui element de detaliu.

REFLECTAREA UNOR CONCEPȚII SOCIOLOGICE MODERNE ÎN ACTUALA LEGISLAȚIE A MUNCII

DE

P. ANDREI și GH. FILIP

Construirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism este legată de cunoașterea realităților sociale și de folosirea avantajelor acestei cunoașteri, în vederea ocrotirii obstacolelor care pot apărea în viața socială.

Cunoașterea realității sociale — afirmă sociologia marxistă — este cu atât mai necesară cu cât fenomenul repetării, în viața socială, se desfășoară în condiții profund diferite de cele ale științelor naturii și „grație cercetărilor efectuate pe căile sociologiei concrete, realitatea socială poate fi ținută neconținut sub observație, cunoscută în adâncime, minuită și orientată în așa fel, încât scopurile stabilite să poată fi atinse cu maximum de eficacitate, printr-un minimum de cheltuieli de forțe și bunuri”¹.

Această cunoaștere nu constituie un scop în sine, ci este necesară pentru ca pe baza ei să se orienteze întreaga dezvoltare viitoare a societății noastre. Așa cum se subliniază în documentele Congresului al XI-lea, „Programul P.C.R. se întemeiază pe analiza materialist-dialectică a dezvoltării istorice contemporane, a tendințelor de viitor, înarmînd partidul cu principiile de bază ale luptei pentru transformarea revoluționară a societății”².

Înfăptuirea mărețelor obiective stabilite în Programul adoptat la cel de al XI-lea Congres al partidului, impune participarea tuturor cetățenilor apti de muncă la realizarea acestora, în tripla lor calitate de proprietari, producători și beneficiari.

În aceste condiții munca constituie o necesitate atât pentru existența individului, pentru afirmarea multilaterală a personalității sale, cât și pentru progresul întregii societăți.

Totodată, evoluția socială impune crearea cadrului legislativ corespunzător actualei etape de dezvoltare, de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Pornind de la aceste considerente ne propunem să examinăm modul în care unele concepții sociologice moderne se reflectă în legislația muncii.

Desfășurarea unei activități organizate, prin încadrarea în muncă, pune problema stabilirii unei relații individ — organizație, părți care conlucrează și se completează continuu.

Definirea, cât și stabilirea relațiilor dintre acești doi factori, organizație și participanți la procesul de producție, încadrați în muncă, fac obiectul cercetării atât al sociologiei concrete cât și al cercetării și reglementării actuale din legislația muncii.

Astfel, unii autori au stabilit că prin unitate se înțelege ceea ce „numim” organizat, „adică coordonat conștient în vederea realizării unuia sau mai multor scopuri”³. La această definiție trebuie să adăugăm că noțiunea de organizație nu poate fi lipsită de conținutul său uman, așa cum face sociologul citat, el referindu-se mai mult la procesul de organizare. Această definiție trebuie completată cu precizarea că organizarea a intervenit în cadrul organizației. Cu timpul, în cadrul vieții sociale moderne a intervenit însă și procesul invers, acela al organizării anticipate, care precede organizația, apariția sistemului devenind un efect al organizării.

¹ M. Constantinescu, *Direcțiile actuale ale cercetării sociologice în țara noastră*, Volumul *Cercetări sociologice contemporane*, Ed. științifică, București, 1966, p. 10.

² *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Ed. politică, București, 1975, p. 214.

³ A. Willener, *Interpretation de l'organisation dans l'industrie*, Ed. Mouton, Paris, 1967, p. 12.

Dar conceptul de organizație nu este legat numai de îndeplinirea acelor condiții necesare pentru existența unei persoane juridice (sistem de organizare propriu, patrimoniu distinct și scop determinat) ci și de existența unor persoane aflate în interacțiune, într-o anumită structură funcțională, sprijinindu-se pe activitatea acelor care activează în mod organizat, în cadrul organizației.

În dreptul nostru socialist, această concepție se reflectă în prevederile de principiu ale art. 1, din Legea nr. 5/1978, cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat. Potrivit acestui text, întreprinderea este unitatea de bază în care oamenii muncii își desfășoară activitatea încadrându-se în colectivul organizației respective, devenind astfel participanți la administrarea patrimoniului încredințat.

Ideea de organizare a muncii se reflectă în dreptul nostru pe două planuri: o organizare pe plan general, la nivelul întregii societăți (macrosocial), care precede unitatea și constituie un comandament pentru aceasta, și organizare în cadrul unității (la nivel microsocial).

Sub primul aspect, art. 3, din Codul muncii, stabilește că repartizarea și încadrarea în muncă se fac în concordanță cu obiectivele planului de dezvoltare economico-socială, cu cerințele eficienței muncii, în vederea unei dezvoltări armonioase, echilibrate, a tuturor județelor țării.

Organizarea muncii în cadrul unităților socialiste, sub cel de al doilea aspect, în conformitate cu art. 5 din Codul muncii, se face prin stabilirea unor relații noi, de colaborare, intrajutorare și respect reciproc, relații care au la bază principiul „toți pentru unu și unu pentru toți”. Acest principiu înscris în Codul muncii reprezintă consacarea în textul legii a concepției sociologice moderne cu privire la baza motivațională a participării în relația individ-organizație.

Cel de al doilea subiect al relației organizație-individ este participantul la procesul muncii, persoana încadrată în muncă.

Încadrarea în muncă, în actuala etapă de dezvoltare a societății noastre, nu mai are aceeași configurație ca aceea prevăzută de art. 12, din Legea nr. 3/1950, anteriorul Cod al muncii. Contractul de muncă nu mai poate fi redus la simpla înțelegere scrisă sau verbală potrivit căreia o persoană se obligă să presteze o anumită muncă în schimbul unei remunerații. Chiar în literatura de specialitate burgheză se remarcă faptul că activitatea de participare prin muncă a individului nu este numai rezultatul unui contract, cu drepturi și obligații corespunzătoare stabilite prin lege, ci și dorința interioară de a obține unele satisfacții, prin participarea în grupuri și subgrupuri, la realizarea capacităților personale în muncă, pe plan social etc.⁴.

Dacă în orînduirea capitalistă se poate vorbi doar de o tendință spre autorealizare, recunoscută doar de către unii autori cu vederi progresiste, fără a cunoaște o consacrare pe plan legislativ, în țara noastră sînt asigurate garanții materiale și juridice necesare traducerii efective în viață a acestora autorealizări, care permite tuturor oamenilor muncii afirmarea multilaterală a personalității lor.

Astfel, potrivit art. 8,9 și 10 din Codul muncii și art. 2 și 3, din Legea nr. 12/1971, privind încadrarea și promovarea în muncă a personalului din unitățile socialiste de stat, personale încadrate au nu numai drepturile și îndatoririle concrete rezultate din contractul de muncă, ci devin participante active la organizarea, conducerea și controlul activității în care lucrează. În același timp, le revin atît dreptul cît și îndatorirea de a-și consacra întreaga capacitate, pricepere și putere de muncă pentru buna gospodărire și dezvoltare a unității în care lucrează.

Expresie a adîncirii și perfecționării democrației socialiste, instituționalizarea prin lege a diferitelor forme organizatorice de participare a oamenilor muncii la organizarea, conducerea și controlul activității unităților în care muncesc, contribuie nu numai la realizarea aspirațiilor cu caracter profesional, ci și a aspirațiilor lor pe plan social. Se evidențiază astfel, în normele dreptului muncii, concepțiile sociologice moderne privind realizarea participantului în procesul muncii, în relația organizație-individ, prin deținerea unei anumite ierarhii profesionale, concomitent cu aceea a unei ierarhii sociale. Astfel, potrivit art. 11, pct. 4, din Codul muncii, personale încadrate în muncă obțin, în semn de prețuire din partea societății, pentru rezultatele muncii lor, recompense morale și materiale, iar în conformitate cu art. 19, lit. d și f, au dreptul să aleagă și să fie alese în organele de conducere colectivă, să fie promovate în categorii superioare de încadrare sau în funcții superioare, beneficiind astfel de condițiile create de orînduirea socialistă pentru afirmarea și valorificarea aptitudinilor și capacităților personale.

Diferențierea gradului de participare a fiecărui individ este o problemă discutată în sociologia concretă, tocmai în vederea autorealizării persoanei încadrate în muncă.

⁴ Pierre Rolle, *Introduction à la sociologie du travail*, Librairie Larousse, 1971, p. 123.

În lucrările de sociologie aplicată se discută posibilitatea evaluării gradului de participare prin stabilirea unor criterii fixe sau indicatori, pentru ierarhizarea participanților în procesul muncii sau în ierarhia socială.

În concepția socialistă se respinge însă așa-zisa teorie a „relațiilor umane“, care prin soluțiile pe care le propune nu face altceva decât să frîneze inițiativa individuală și, prin aceasta, să se ajungă la stabilirea unei ierarhii nedrepte. Evaluarea gradului de participare în țara noastră se realizează în funcție de contribuția efectivă concretizată în rezultatele obținute în muncă și valoarea lor socială.

Gabriel Tarde considera că pentru indivizi există o necesitate de subordonare în care își are izvorul autoritatea, idee reluată de psihologul L. Stein, care vede în autoritate o problemă de psihologie socială, autoritatea răspunzând unei trebuințe de supunere care există în sufletul omenesc.

O asemenea concepție este contrară tendinței de autorealizare, de afirmare a personalității, fără a nega însă existența unei necesități de protecție a persoanei din partea colectivității. Pe de altă parte, autoritatea nu poate fi explicată prin existența instinctelor, ci prin necesitățile impuse de viața socială. Prezența mai multor persoane în aceeași acțiune colectivă face absolut obligatorie aplicarea anumitor reguli care să le coordoneze, să le disciplineze activitatea de dobîndire de la natură a celor necesare existenței lor⁵.

Clasicii marxism-leninismului au subliniat necesitatea organizării, conducerii și controlului în procesul muncii pentru armonizarea activității fiecărui individ, cu activitatea întregii colectivități din care face parte⁶.

În același sens sociologul Petre Andrei arăta că „în lumina explicării sociologice, autoritatea apare ca o manifestare constantă a voinței generale, ca o necesitate socială, care se impune individului, dîndu-i normele statornice de ordonare și reglementare a voinței sale. Autoritatea ideală este aceea care respectă libertatea tuturor, întrucît ea nu vine în conflict cu interesul general. O astfel de autoritate are un caracter autonom, în sensul că este consimțită, aleasă de oamenii care colaborează cu dînsa la îndeplinirea rolului pe care îl are“.

În socialism tăria autorității constă în forța de care dispune tocmai datorită calității pe care o are de a reprezenta voința socială, cit și în scopul urmărit, de a armoniza interesele generale ale societății cu cele personale, de a satisface în tot mai mare măsură necesitățile materiale și spirituale ale celor ce muncesc.

Adoptînd terminologia sociologului F. Waxweiller, Gh. Bourceanu analizează funcțiile autorității printre care și funcția de coordonare sincretică. El arată că această coordonare se realizează atunci cînd autoritatea armonizează într-o voință unică interese contradictorii în relația individ-grup, „contopind conștiința eurilor într-o conștiință de Noi“.

Autoritatea în esență își îndeplinește funcția de coordonare sincretică dacă „grupul este unul, dacă și în ce măsură membrii săi au conștiința de Noi“⁷.

În analiza pe care ne-am propus să o facem apare necesitatea studierii noțiunii de autoritate și a actelor sale de conducere, așa cum am văzut, pe de o parte, se relevă posibilitatea existenței unor contradicții între tendințele subiective ale indivizilor și cerințele obiective de participare la activitatea de organizare. Concepțiile sociologice moderne relevă posibilitatea din ce în ce mai mare de soluționare a acestor conflicte și posibilitatea întocmirii prognozelor social-economice⁸.

Concepțiile sociologice moderne referitoare la funcția de coordonare sincretică a autorității se reflectă în legislația socialistă și, în mod deosebit, în legislația muncii, în formele de conducere colectivă, de răspundere colectivă, disciplină etc., menite să creeze, în fiecare unitate, acel microclimat care să realizeze „conștiința de Noi“. Nu este vorba numai de participarea aceluia încadrat în muncă în procesul de organizare și în cadrul organizației, ci mai mult, de

⁵ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. 25, Ed. politică, București, 1969, p. 389.

⁶ Referindu-se la necesitatea coordonării muncii, Marx scria: „Orice muncă nemijlocit socială sau colectivă, executată pe scară mai mare, are nevoie într-o măsură mai mare sau mai mică de o dirijare, care coordonează activitățile individuale și îndeplinește funcțiile generale care rezultă din mișcarea întregului corp productiv, spre deosebire de mișcarea organelor sale independente. Un violonist izolat se dirijează singur, o orchestră are nevoie de dirijor“. K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. 23, Ed. politică, București, 1966, pp. 341—342.

⁷ P. Andrei, *Sociologie generală*, Ed. Academiei R.S.R., București, 1970, p. 360.

⁸ Gh. Bourceanu, *Autoritatea în psihologia socială. Sociologia în acțiune*, vol. II, Centrul de sociologie al Universității „Al. I. Cuza“ Iași, 1973, p. 142—144.

⁹ M. Constantinescu, *Rolul actual al sociologiei românești*, „Era socialistă“ nr. 2/1972, p. 9.

exercitarea autorității prin puterea de decizie pe care o are în virtutea dreptului consacrat prin lege fiecărui participant de a exercita autoritatea în tripla sa calitate de producător, de proprietar al mijloacelor de producție și de beneficiar al tuturor bunurilor materiale și spirituale ale societății.

Corespunzător lărgirii și ridicării pe o treaptă superioară a democrației socialiste, oamenii muncii poartă întreaga răspundere pentru conducerea directă și efectivă a fiecărei unități economice, pentru gospodărirea eficientă a bunurilor ce le sînt încredințate spre administrare, avînd îndatorirea de a se preocupa neconștient de bunul mers al unității din care fac parte. Instituționalizarea adunărilor generale ale oamenilor muncii, organizarea de consilii ale oamenilor muncii la toate întreprinderile și celelalte unități socialiste de stat, acordarea de atribuții sporite tuturor acestor organe de conducere colectivă, lărgirea competenței lor și creșterea ponderii muncitorilor și maiștrilor care lucrează nemijlocit în producție în consiliile oamenilor muncii — se subliniază în preambulul Legii nr. 5/1978 — au creat cadrul organizatoric de participare efectivă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la procesul de elaborare și adoptare a deciziilor, la conducerea nemijlocită a unităților, a întregii societăți, de manifestare deplină a democrației socialiste și de exercitare a autoconducerii muncitorești.

Din analiza actelor normative constatăm că exercitarea autorității de către colectivele de muncă se concretizează în trei categorii de acte: acte de dispoziție, acte de avizare și acte de recomandare.

Astfel, din categoria actelor de dispoziție, ca mijloc de manifestare a autorității în funcția de coordonare sincretică, menționăm dispozițiile articolului 76 și urm., din Codul muncii, privind încheierea contractului colectiv de muncă de către colectivul oamenilor muncii care dezbate și aprobă încheierea acestui contract în adunarea generală. Potrivit art. 79, același cod, contractul colectiv constituie un izvor de drepturi și obligații pentru toate persoanele încadrate, neresppectarea acestora atrăgînd răspunderea, după caz, disciplinară, materială sau penală.

În aceeași categorie de acte de autoritate se încadrează și aprobarea regulamentului de ordine interioară a unității, potrivit Îndrumarului Ministerului Muncii și Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor, ca și dreptul adunării generale a oamenilor muncii de a considera activitatea organelor de conducere colectivă ca nesatisfăcătoare și, în consecință, să ceară înlocuirea acestora, potrivit art. 71, din Legea nr. 5/1978.

Din categoria actelor de avizare menționăm dreptul colectivului de muncă de a-și exprima părerea cu privire la încadrarea și promovarea în muncă a cetățenilor, inclusiv a persoanelor ce urmează a ocupa funcții de conducere. Acest drept este consacrat de art. 9, punctul 6, din Codul muncii și art. 16, din Legea nr. 12/1971.

În sfîrșit, din categoria actelor de recomandare menționăm prevederile art. 10, pct. 2, din Codul muncii, care acordă dreptul colectivului de muncă de a cere sancționarea sau îndepărtarea din cadrul colectivului de muncă a acelor care încalcă ordinea sau disciplina ori nu-și îndeplinesc sarcinile stabilite, dispoziție care nu a existat în anterioarele reglementări ale legislației muncii.

* * *

Din cele expuse mai sus, constatăm că utilizarea investigațiilor sociologice în toate domeniile vieții sociale, are drept rezultat o îmbunătățire a metodelor de muncă, de conducere a acesteia, creșterea eficienței întregii activități social-economice.

Fără îndoială că modul în care se reflectă concepțiile sociologice moderne în legislația muncii poate fi studiat și din numeroase alte și importante puncte de vedere cum ar fi acelea a orientării și perfecționării individului în viața socială, problema tineretului, problema asigurărilor sociale, calificarea și perfecționarea calificării forței de muncă, mobilitatea în activitatea profesională, includerea factorilor în ergonomie, recrutarea și repartizarea în muncă etc.

În cadrul acestei analize am relevat numai unele aspecte ale concepțiilor sociologice moderne, reflectate în mod creator în actuala legislație a muncii și anume, acelea legate de relația individ—organizație și ideea de autoritate.

Studiul întreprins relevă următoarele concluzii:

1. Contradițiile semnalate de sociologia concretă, existente între individ și organizație și-au găsit în actuala legislație socialistă a muncii o justă și fericită soluționare prin posibilitatea creată fiecărui om al muncii de a se autoorganiza, de a participa la organizarea, conducerea și controlul activității unității în care lucrează și de a se afirma pe plan profesional, cît și pe plan social;

2. Coordonarea sincretică, funcția a autorității, capătă în actuala legislație a muncii un caracter autonomic, autoritatea reprezentînd voința celor încadrați în muncă, care se supun ei și colaborează cu ea pentru îndeplinirea rolului pe care îl are în societatea noastră socialistă.

UNELE ASPECTE PRIVIND REVIZUIREA PENTRU INCONCILIABILITATEA HOTĂRÎRILOR PENALE

DE

T. PLĂEȘU

I. Legea de procedură penală admite posibilitatea revizuirii pentru cazul cînd două sau mai multe hotărîri judecătorești definitive nu se pot concilia¹.

Prevederea unui atare caz de revizuire în Codul de procedură penală, alături de celelalte cazuri de revizuire, își găsește justificarea în aceea că inconciliabilitatea hotărîrilor definitive constituie un indiciu că cel puțin una dintre acestea este urmarea unei erori judiciare, eroare ce își are izvorul în oricare din cauzele la care face referire art. 394 alin. I lit. a, b, c și d, C. pr. pen. Într-adevăr existența unor hotărîri judecătorești definitive ce au reținut situații, de fapt contradictorii, ce se exclud reciproc sau nu pot coexista, se datorează necunoașterii de către oricare dintre instanțele de judecată care a pronunțat una dintre hotărîri a acelor fapte sau împrejurări pe baza cărora s-au pronunțat alte instanțe de judecată și de aici imposibilitatea de a fi avut în vedere toate faptele, toți făptuitorii, cît și legăturile ce există între aceste fapte ori natura contribuției fiecărei persoane la una sau alta dintre fapte. Eroarea judiciară conținută de oricare dintre hotărîrile inconciliabile se poate datora și mărturiei mincinoase, înscrisului fals, comiterii unei infracțiuni în legătură cu respectiva cauză de către un membru al completului de judecată, procuror, persoană care a efectuat acte de cercetare penală.

Se poate afirma că, și în cazul de revizuire prevăzut de art. 394 alin. I lit. e C. pr. pen., eroarea judiciară conținută de una sau unele dintre hotărîrile inconciliabile poate fi urmare

¹ Inconciliabilitatea hotărîrilor constituie cel mai vechi motiv de revizuire cunoscut în legislația noastră, luîndu-se de model legislația franceză. Astfel, Regulamentul Organic în vigoare în Muntenia prevedea că se poate uza de calea de atac a revizuirii atunci „cînd doi oameni vor fi osîndiți prin osebite hotărîri ca niște săvîrșitori, uneia și aceleiași vini, și acele hotărîri neputînd să se unească între dînsule, vor face dovada de nevinovăție ori a unuia ori a altuia dintre cei osîndiți” (art. 296 lit. g, alin. 2. pct. 1). Sub influența aceleiași legislații franceze, Codicele penal și de procedură penală din 1850, aplicabil în Muntenia, zis și Codul Barbu Știrbei (art. 244), cît și Codul de procedură penală de la 1864 (art. 445 al. 1) au inclus între cazurile de revizuire și motivul privitor la inconciliabilitatea hotărîrilor. Deși acest caz de revizuire este cunoscut în legiurile penale române încă de la Regulamentul Organic, în practica judiciară publicată sînt semnalate doar puține situații cînd s-a dispus desființarea a două sau mai multe hotărîri judecătorești pe considerentul că nu se pot concilia. După cunoștința noastră doar în trei situații (ne referim la practica publicată) s-a făcut aplicațiunea acestui caz de revizuire (a se vedea Decizia Curții de Casație și Justiție, sect. a II-a, din 24 nov. 1899, în „Curierul Judiciar” din 1900, nr. 2, p. 15; Decizia Curții de Casație și Justiție din 18 febr. 1900, în „Curierul Judiciar”, nr. 19/1900, pag. 147; adnotarea din Codul de procedură penală, partea a III-a (art. 404 — 603) adnotat cu doctrină și jurisprudență română și franceză de Const. Gh. Rătescu și N. Pavelescu, Institutul de arte grafice „Vremea”, 1923, pag. 385).

fie a necunoașterii unor fapte sau împrejurări, fie a mărturiei mincinoase, înscrisului fals, înfracțiunii comise de către un membru al completului de judecată, procuror, persoană care a efectuat acte de cercetare penală. Cu toate acestea nu se poate uza de niciunul dintre motivele de revizuire prevăzute de art. 394 alin. 1 lit. a, b, c sau d, C. pr. pen. deoarece ar urma ca fiecare hotărâre în parte să fie revizuită, dat fiind că nu este posibil a se decide, de la început, care dintre hotărârile inconciliabile conține o eroare judiciară. Judecarea separată ar fi de natură a crea noi inconciliabilități și ar constitui o încălcare inutilă a muncii organelor judiciare. Ca urmare, în cazul revizuirii unei singure hotărâri, nu am avea certitudinea aflării adevărului cu privire la toate faptele și toate persoanele, iar de aici posibilitatea unei greșite aplicări a legii penale și civile.

Este în interesul aflării adevărului și al aplicării corecte a legii penale și civile, ca toate hotărârile judecătorești definitive ce nu se pot concilia să fie revizuite în cadrul unei proceduri unice de revizuire, de către o singură instanță de judecată, a cărei competență va fi determinată după regulile privind competența în caz de indivizibilitate și conexitate (art. 401, 35 C.pr.pen.).

2. Codul de procedură penală se referă la inconciliabilitatea între două sau mai multe hotărâri judecătorești definitive. Legea folosește expresia „hotărâri judecătorești” fără a face o altă precizare, ceea ce impune pentru început a stabili, în raport de dispozițiile legale, care sînt hotărârile judecătorești avute în vedere. Este știut că sentințele și deciziile pronunțate de instanțele de judecată în rezolvarea pricinilor penale — ca urmare a judecării în primă instanță, în recurs sau recurs extraordinar — pot fi împărțite în sentințe sau decizii ce privesc rezolvarea acțiunii penale și eventual a acțiunii civile (art. 345, 346 C.pr.pen.) și sentințe sau decizii prin care sînt rezolvate orice alte aspecte ale cauzei² ori prin care prima instanță se dezinvestește fără a soluționa fondul cauzei³.

În sensul dispozițiilor art. 394 alin. 1 lit. c C.pr.pen. vor fi luate în seamă numai hotărârile ce rezolvă fondul cauzei, acele hotărâri ce dau o rezolvare acțiunii penale și eventual acțiunii civile, potrivit art. 345, 346 C.pr.pen. Rezolvînd acțiunea penală și acțiunea civilă se statuează în legătură cu existența faptei, vinovăția făptuitorului și răspunderea penală a acestuia, respectiv, întrunirea condițiilor răspunderii civile, ceea ce impune aflarea adevărului cu privire la faptă și făptuitor pentru a se putea face o corectă aplicare a legii. Cit privește hotărârile prin care sînt rezolvate orice alte aspecte ale cauzei, altele decît fondul, prin aceste hotărâri instanța de judecată nu are a se pronunța asupra învinuirii aduse inculpatului ci asupra acelor incidente ce se ivesc în cursul executării pedepsei sau a unor schimbări în executarea hotărîrilor etc. Cu atît mai mult, atunci cînd instanța se dezinvestește fără a soluționa fondul sau rezolvă un conflict de competență etc., chestiunile în discuție vizează constatarea unor încălcări ale dispozițiilor legii privitoare la competență sau alte asemenea aspecte.

Hotărârile a căror revizuire se cere pe considerentul că sînt inconciliabile, pot fi pronunțate de instanțele civile sau militare din țara noastră.

Dar dacă una sau mai multe ori chiar toate hotărârile judecătorești ar fi ale unor instanțe judecătorești străine, se poate cere în fața instanțelor române revizuirea lor?

Este posibil ca o hotărîre judecătorească pronunțată de o instanță de judecată din străinătate — prin aspectele de fapt și de drept pe care le rezolvă cit și prin efectele sale — să intereseze activitatea de îndeplinire a justiției din țara noastră. În atare condiții legea noastră de procedură penală permite — în cadrul asistenței juridice internaționale — recunoașterea acestor hotărâri.

Odată recunoscute, hotărârile pronunțate de instanțele de judecată străine în materie penală produc anumite efecte. Astfel, în condițiile art. 6 C.pen., autoritatea de lucru judecat

² Așa ar fi sentințele pronunțate de judecătorie sau tribunalul de primă instanță în situațiile prevăzute în titlul al III-lea al părții speciale a Codului de procedură penală privitor la „Executarea hotărîrilor penale”, sau în ce privește reabilitarea (a se vedea, Gr. Gr. Theodoru, *Hotărârile penale supuse recursului*, în „R.R.D.” — 7/1969, p. 14; D. V. Mihăescu și V. Rămurăanu, *Căile extraordinare de atac în procesul penal*, Ed. științifică, Buc., 1970, p. 134).

³ Cum ar fi sentințele de declinare de competență (art. 42 C.pr.pen.), de restituire sau trimitere a cauzei la procuror (art. 300, 332, 333, 335, 336, 337 C.pr.pen.) sau în situația în care se trimite dosarul organului competent în condițiile art. 285 C.pr.pen.

a hotărîrilor străine poate fi invocată⁴, fie că este vorba de o hotărîre de condamnare sau de achitare⁵. De asemenea, dacă pedeapsa prevăzută în hotărîrea străină nu a fost executată sau a fost executată numai în parte, instanțele române procedind la recunoaștere, vor substitui pedeipsei neexecutate sau restului de pedeapsă o pedeapsă corespunzătoare potrivit legii penale române (art. 6 alin. ultim C.pen., art. 521 alin. 3. C.pr.pen.). Deci instanța procedind la recunoașterea hotărîrii de condamnare nu trece la o rejudecare a cauzei, ci substituie pedeipsei sau restului de pedeapsă o pedeapsă corespunzătoare, ca natură și quantum, celei din legea română, astfel că hotărîrea străină neexecutată total sau parțial devine executabilă pe teritoriul țării noastre.

În sfîrșit, recunoașterea unor atare hotărîri produce unele consecințe indirecte ocazionale, cum ar fi incidența prevederilor art. 37 alin. ultim C.pen. privind recidiva, sau alte efecte potrivit legii penale române (de exemplu: pentru caracterizarea persoanei infractorului, potrivit art. 72 alin. 1 C.pen., în vederea individualizării pedeipsei, ori potrivit dispozițiilor art. 81 C.pen., privitoare la suspendarea condiționată a executării pedeipsei)⁶.

În aceste condiții, din moment ce s-a procedat la recunoașterea hotărîrilor penale străine de către instanțele penale române, considerăm că în fața instanțelor române poate fi invocată existența unei stări de inconciliabilitate între atare hotărîri sau între acestea și cele pronunțate de instanțele române⁷. În acest fel, din moment ce o hotărîre judecătorească — pronunțată de o instanță penală străină a fost recunoscută de instanțele române, este cazul a se da posibilitatea ca în fața instanței române să se ia în discuție starea de inconciliabilitate ce ar exista între aceasta și alte hotărîri — străine sau românești — date fiind consecințele decurg din existența unei hotărîri judecătorești definitive. Altfel s-ar ajunge la situația inacceptabilă ca să rămînă în ființă două sau mai multe hotărîri ce nu se pot concilia iar pentru înlăturarea acestor stări de inconciliabilitate fiind necesar a se apela la instanțele judecătorești străine, ceea ce ar fi uneori foarte dificil, dacă nu chiar imposibil.

Adoptînd teza că în fața instanțelor judecătorești române se poate aduce în discuție problema inconciliabilității hotărîrilor judecătorești străine, implicit se naște întrebarea: ce soluție vor adopta instanțele române în caz că ar constata o atare stare de inconciliabilitate?

Cunoscut fiind că justiția este acea formă fundamentală de realizare a puterii de stat care constă în judecarea și soluționarea pricinilor civile, penale și altele, prin aplicarea legii la cazurile concrete⁸ evident că nu vom preconiza posibilitatea ca instanțele române să desființeze hotărîrea pronunțată de o instanță străină, instanțele române putînd desființa numai hotărîrile pronunțate de judecătorii și tribunalele din țara noastră.

Ca urmare, în măsura în care, în urma judecării cererii de revizuire întemeiată pe motivul de inconciliabilitate, se va constata că eroarea judiciară este conținută de hotărîrea pronunțată de instanțele române, aceasta va fi desființată, hotărîrea străină, ca urmare a recunoașterii, producîndu-și efectele. În situația în care eroarea ar fi conținută de hotărîrea judecătorească străină, aceasta neputînd fi desființată de instanțele române, se va anula hotărîrea de recunoaștere, ceea ce are ca urmare înlăturarea efectelor pe care legea română le recunoaște hotărîrii străine. În această ultimă ipoteză, rămîne în vigoare hotărîrea instanței române în legătură cu chestiunea de fapt ce a format obiectul inconciliabilității.

3. În literatura juridică din țara noastră totdeauna s-a considerat că revizuirea hotărîrilor judecătorești definitive este dictată de un interes general al procesului penal — aflarea

⁴ V. Gr. Theodoru, *Despre puterea lucrului judecat în procesul penal*, în „J. N.” — nr. 2/1963, p. 46.

⁵ V. Rodica Mihaela Stănoiu, *Asistența juridică internațională în materie penală*, Ed. Academiei, Buc., 1975, p. 181.

⁶ V. Rodica Mihaela Stănoiu, *op. cit.*, p. 183.

⁷ Opinie contrară — Traian Pop — *Drept procesual penal*, vol. IV, p. 516; D. V. Mihăescu și V. Rămureanu, *op. cit.* p. 130. Tribunalul Suprem avînd a se pronunța în legătură cu această chestiune a adoptat același punct de vedere, motivînd astfel: este inadmisibilă revizuirea unei hotărîri judecătorești pronunțată de o instanță judecătorească din străinătate, chiar dacă a fost recunoscută de instanțele noastre competente, deoarece recunoașterea unei hotărîri judecătorești străine nu echivalează cu rezolvarea fondului cauzei (sublinierea noastră — T.P.). (Decizia 57/1971, a secției penale, în *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969—1975*, întocmit de V. Papadopol și Mihai Popovici, Ed. științifică și enciclopedică Buc. 1977, p. 386 pct. 23).

⁸ N. Prisca, *Drept constituțional*, Ed. didactică și pedagogică, Buc., 1977, p. 499.

adevărului — încât faptele sau împrejurările reținute prin hotărîrea atacată nu sînt conforme cu realitatea obiectivă. Inconciliabilitatea trebuie să se refere la faptele stabilite în hotărîri, deoarece nu se pot concilia faptele pe care se întemeiază o hotărîre cu faptele pe care se întemeiază cealaltă hotărîre⁹ sau, într-o altă formulare, hotărîrile să fie neconciliabile sub raportul existenței faptului și imputabilității sale față de persoanele condamnate¹⁰.

În ceea ce privește însă încălcarea normelor legii penale și civile cu ocazia judecării unor pricini penale, atare încălcări pot fi înlăturate doar pe calea recursului sau a recursului extraordinar¹¹.

În condițiile codului de procedură penală în vigoare literatura juridică a abordat în același fel această chestiune, considerîndu-se că finalitatea revizuirii o constituie pronunțarea unei hotărîri conforme cu adevărul¹².

Față de formularea dată dispoziției art. 394 alin. 1, lit. e. C.pr.pen., care cere ca între două sau mai multe hotărîri judecătorești definitive să existe o stare de inconciliabilitate, fără a preciza însă sub ce aspecte să fie inconciliabile, cît și față de posibilitatea ca în cazurile de la lit. b, c, și d să se poată cere revizuirea nu numai cînd hotărîrile sînt netemeinice ci și atunci cînd sînt nelegale, trebuie de văzut dacă nu s-ar putea lua în considerare problema inconciliabilității hotărîrilor privitoare la aplicarea normelor legii penale sau civile.

În cazul în care un martor, un expert, un interpret a comis o mărturie mincinoasă în cauza a cărei revizuire se cere, sau un înscris ce a stat la baza hotărîrii a fost declarat fals, ori un membru al completului de judecată, procuror, persoană ce a efectuat acte de cercetare penală a săvîrșit o infracțiune în legătură cu cauza a cărei revizuire se cere, într-adevăr se poate cere revizuirea și atunci cînd hotărîrea este numai nelegală, nu și netemeinică, deoarece faptele sau împrejurările reținute corespund probelor și reprezintă adevărul, dar cu toate acestea soluția dată cauzei nu este conformă cu prevederile legii penale ori civile sau nu este justă deoarece s-a dat pe baza unei mărturii mincinoase etc. (art. 394 alin. 1 lit. b, c și d, C.pr.pen.).

Deși există o strînsă legătură între legalitatea și temeinicia unei hotărîri, condiționîndu-se reciproc, totuși revizuirea va privi numai legalitatea hotărîrii, întrucît sub aspectul temeiniciei, față de declararea mărturiei ca mincinoasă, a înscrisului ca fals etc., situația de fapt ce se reține corespunde restului probelor și reprezintă adevărul, rămînînd doar a se lua în discuție, ca urmare a noilor constatări, chestiunea încadrării juridice a faptei, recunoașterea ori înlăturarea unor circumstanțe atenuante sau agravante, individualizarea pedepsei. Ca urmare, revizuirea — pentru motivele prevăzute la art. 394 alin. 1 lit. b, c și d C.pr.pen. — poate fi cerută și numai pentru înlăturarea nelegalității hotărîrii.

În ceea ce privește însă cazul prevăzut de art. 394 alin. 1 lit. e, C.pr.pen., considerăm că nu se poate pune problema inconciliabilității ce ar privi aplicarea normelor penale ori civile în una sau alta dintre hotărîrile inconciliabile, deoarece încălcarea dispozițiilor legii penale și civile trebuie considerată totdeauna ca o încălcare esențială a legii, în sensul art. 409 C.pr.pen., ceea ce ar da loc la un recurs extraordinar. Pe de altă parte, ar fi lipsit de un interes practic revizuirea a mai multor hotărîri penale definitive dintre care doar prin una nu s-a făcut o corectă aplicare a legii penale sau civile unor situații de fapt la care se referă și celelalte hotărîri. Or, se poate foarte bine recurge la desființarea respectivei hotărîri pe calea unui recurs extraordinar, fără a mai fi supuse revizuirii și desființate și celelalte hotărîri.

4. Cunoscut fiind că o hotărîre judecătorească cuprinde mai multe părți — partea introductivă, expunere, dispozitiv — se pune întrebarea care dintre părțile hotărîrilor trebuie luate în seamă în vederea evidențierii stării de inconciliabilitate ?

Față de mențiunile pe care le cuprinde fiecare dintre părțile componente ale unei hotărîri judecătorești, pentru a vedea dacă două sau mai multe hotărîri judecătorești definitive sînt inconciliabile, se va lua în seamă mai întîi dispozitivul hotărîrilor pentru a ști ce soluție a dat instanța, față de ce persoane, pentru ce fapte și în temeiul căror dispoziții legale. Luînd în seamă însă numai dispozitivul hotărîrilor nu totdeauna am putea ajunge la o concluzie cer-

⁹ Traian Pop, *op. cit.*, vol. IV., p. 517.

¹⁰ I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, Ed. a II-a, revăzută și completată cu doctrină de Vintilă Dongoroz, vol. V, Tipografia „Curierul Judiciar”, Buc., 1927, p. 606, nr. 873, I. Ionescu-Dolj, *Curs de procedură penală română*, Buc., 1937, p. 472.

¹¹ I. Tanoviceanu, *op. cit.* vol. V., p. 594; Traian Pop, *op. cit.*, vol. IV., p. 507.

¹² D. V. Mihăescu și V. Rămureanu, *op. cit.*, p. 108.

tă cu privire la cele ce au statuat instanțele de judecată referitor la faptele și persoanele judecate, temeiurile de drept care au dus la adoptarea unei anumite soluții.

Cum însă cele trei părți ale unei hotărâri judecătorești formează un tot unitar, se va lua în seamă și expunerea hotărârii în care sînt concretizate constatările instanței privitoare la faptele pe care le-a reținut, că au fost comise ori nu, persoanele ce se fac vinovate de săvîrșirea lor, legăturile ce există între aceste fapte, contribuția participanților la comiterea aceluiași fapte, considerentele pentru care instanța a adoptat una sau alta dintre soluțiile prevăzute de lege, temeiurile de fapt și de drept ale acestei soluții¹³.

Orice constatări pe care le face instanța, pe baza probelor administrative, pot fi luate în seamă numai în măsura în care instanța de judecată le dă o anumită semnificație juridică, lucru ce rezultă din dispozitivul hotărârii, încît orice constatări ale instanței de judecată cu privire la fapte și persoane sau la temeiurile de drept ce ar impune o anumită soluție, nu pot fi luate în considerare decît în măsura în care aceasta a decis asupra lor prin dispozitiv.

Față de aceste considerații vom spune că inconciliabilitatea a două sau mai multe hotărâri judecătorești definitive trebuie să reiasă din dispozitivul și expunerea care o justifică¹⁴.

¹³ În același sens, D. V. Mihăescu și V. Rămureanu, *op. cit.*, p. 214. În literatura juridică s-a exprimat și o altă opinie: inconciliabilitatea să reiasă din dispozitivul hotărîrilor, părțile din hotărîre cu caracter expozitiv sau cele ce constituie simple considerente în desfășurarea motivării hotărîrii nu pot forma premisele contrarietății de hotărîri (Gh. Chivulescu și Lefter Buru, *Considerații asupra revizuirii penale*, în „J.N.” nr. 1/1958, p. 19).

¹⁴ Inconciliabilitatea unor hotărîri ca motiv de revizuire trebuie să decurgă din dispozitivele acestor hotărîri și din considerentele lor, care fac corp comun cu dispozitivele (Decizia penală 4327/1 oct. 1956 a Trib. reg. Brașov, în „J.N.” nr. 6/1958, p. 1086).

RĂSPUNDEREA CIVILĂ DELICTUALĂ, MIJLOC LEGAL DE OCROTIRE A PERSOANEI

DE

GH. LUPU

1. Societatea în care trăim, privită în întregul său, ca și fiecare ins care o compune, simte azi, mai mult ca oricând, nevoia de ordine și securitate. Aceste deziderate sînt satisfăcute prin respectarea întocmai a normelor etice, politice și juridice, care în socialism sînt, una față de alta, tot mai convergente, se întrepătrund prin conținutul lor și se condiționează reciproc în realizarea lor. Orice abatere de la aceste norme atrage după sine o răspundere morală, politică sau juridică, constatînd în obligația „de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită, obligație ce incumbă autorului faptei contrare acestor reguli și care poartă întotdeauna amprenta deza-probării sociale a unei asemenea conduite”¹.

Importanța răspunderii juridice rezultă din rolul pe care dreptul îl joacă în societatea noastră socialistă. Astfel, Programul partidului nostru, referindu-se la întărirea legalității socialiste, preconizează așezarea pe bază de norme legale a întregii activități economico-sociale, perfecționarea continuă a legislației socialiste și a principiilor de drept, elaborarea unor norme juridice care să țină seama de realitățile noi, proprii orînduirii socialiste și comuniste².

2. Răspunderea juridică, la rîndul său, în funcție de norma de drept care o reglementează, îmbracă diferite forme ca cea de răspundere penală, administrativă, civilă etc.

În cadrul răspunderii civile un loc important îl ocupă, prin sfera ei largă de aplicare și funcția socială pe care o îndeplinește, răspunderea delictuală. Pe drept cuvînt, remarcă cu ani în urmă Leon Mazeaud : „Ideea unei responsabilități civile, adică a unei obligații de a repara prejudiciul cauzat este fără îndoială una din primele concepții ale dreptului. Cel care a suferit o pagubă, victima, înțelege să obțină o reparație și autoritatea intervine pentru a reglementa această reparație, pentru a determina condițiile în care autorul daunei este responsabil și întinde-rea acestei responsabilități”³.

3. Deși regula răspunderii civile delictuale potrivit căreia, oricine săvîrșește o faptă prin care cauzează altuia un prejudiciu este obligat să repare acea daună, apare simplă și clară ca un precept de morală, istoria dezvoltării ei pînă la această formă, precum și semnele de întrebare pe care le ridică adaptarea ei permanentă la dinamica vieții sociale, complică lucrurile și reclamă noi soluții problemelor care se pun mereu.

Nașterea și dezvoltarea ideii de responsabilitate a cunoscut în decursul vremii patru faze : răzbunarea privată, compozițiunea voluntară, compozițiunea legală și represiunea orga-nizată de stat⁴.

¹ Mircea N. Costin, *Răspunderea juridică în dreptul Republicii Socialiste România*, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 19.

² A se vedea Programul P.C.R., în *Congresul al XI-lea al P.C.R.*, Ed. pol., București, 1975, p. 700—706.

³ Henriet Jean Mazeaud, André Tunc, *Traité théorique et pratique de la responsabilité civile delictuelle et contractuelle*, Editions Manchrestien, Paris, p. 111.

⁴ Ambroise Colin, Henri Capitant, *Cours élémentaire de droit civil français*, tome deuxième, Vem ed. Paris, 1928, p. 367. În același sens, N. D. Ghimpa, *Responsabilitatea civilă delictuală și contractuală, Studiu de doctrine și jurisprudență*, București, 1946, p. 19 și urm.

Prima fază se caracterizează prin aceea că victima se consideră îndreptăţită a se răzbuna, aplicînd celui care a vătămat-o acelaşi tratament la care a fost supusă ea. După cum se exprimă plastic, atît Capitant cît şi Josserand, acesta este gestul instinctiv al copilului care bate obiectul pe care l-a lovit⁵. Faza aceasta şi-a găsit expresia în legea talionului; dinte pentru dinte, ochi pentru ochi.

În faza următoare — a compoziţiunii voluntare — ideea răzbunării se atenuează. În loc de a-i cauza autorului o pagubă analoagă, victima este îndreptăţită la o indemnizaţie pecuniară a cărei întindere o apreciază ea. Este sistemul practicat timp îndelungat la germani şi este menţinut, de asemenea, în monumentele vechiului drept roman⁶.

Odată cu evoluţia societăţii şi perfecţionarea aparatului de stat, s-a trecut la o a treia fază, a compoziţiunii legale, în care fixarea daunei nu mai este lăsată la aprecierea victimei, ci autoritatea o ia pe seama ei; puterea publică în acest sistem fixează cuantumul dezdăunării la care victima are drept.

În ultima etapă a represiunii organizate de către stat, ideea răzbunării private dispăre complet, dreptul de a pedepsi fiind preluat exclusiv de către stat. Simultan cu aplicarea sancţiunii represive autorul delictului poate fi obligat la cererea victimei şi la repararea prejudiciului cauzat acesteia.

Cele patru faze se întîlnesc deopotrivă atît în legislaţia greacă cît şi în cea romană.

Deosebit de importantă este ultima fază şi mai precis, momentul în care răspunderea civilă se desprinde de răspunderea penală, dobîndind fiecare o existenţă autonomă. După cum se exprimă profesorul Gaudemet, „întregul efort al progresului juridic asupra acestui punct, după dreptul roman, a tîns să distingă în mod net ceea ce era confundat; pe de o parte responsabilitatea penală dînd loc la o acţiune publică cu caracter represiv, pe de altă parte răspunderea civilă dînd loc la o simplă acţiune privată, o simplă acţiune în indemnizaţie⁷”.

Altfel spus indemnizaţia ia loc represiunii. Ideea de răzbunare este înlocuită prin cea de reparare a pagubei. Aceasta este una din distincţiile dreptului nou de dreptul vechi.

În al doilea rînd, în vechiul drept roman delictetele sînt precis şi limitativ prevăzute de lege, iar fiecare în parte dă naştere la o altă acţiune. În schimb, în dreptul modern se instituie o regulă generală cu caracter de principiu, a responsabilităţii civile, largă şi suplă, aplicabilă tuturor cazurilor de răspundere delictuală.

În sfîrşit, în vechiul drept roman responsabilitatea era obiectivă; ea era angajată în afară de orice idee de culpă. Se dădea lovitură pentru lovitură, indiferent dacă era vorba de un copil, de un animal sau de un obiect neînsufleţit, în virtutea unui reflex instinctiv⁸. Mai tîrziu reflexiunea ia loc reflexului şi responsabilitatea devine tributară imputabilităţii; numai dacă există culpabilitate va exista responsabilitate; culpa este baza teoriei transformate, care din obiectivă cum era pînă atunci, a devenit subiectivă⁹.

Astfel prefigurată, concepţia care stă la baza responsabilităţii civile se va perpetua de-a lungul secolelor; primită în vechiul drept francez, ea a trecut în codul civil de la 1804, ale cărui articole 1382 şi 1383 sînt consacrarea ei reinnoită¹⁰.

4. Codul civil francez de la 1804 a constituit o sursă de inspiraţie, mai mult sau mai puţin fidelă, pentru o serie de ţări atît europene cît şi extraeuropene, printre care se numără ţara noastră, Belgia, Luxemburg, Olanda, Italia, Polonia, Spania, Portugalia (şi prin acestea din urmă ţările din America Latină), precum şi ţările francophone care şi-au cucerit independenţa¹¹. Aceasta se explică atît prin concepţia sa avansată cît şi prin calităţile sale tehnico-juridice.

Istoria universală a dreptului şi înrudirile dintre legislaţiile naţionale contemporane învederează, ceea ce ştiinţa juridică contemporană a admis în general, că nu există nici o ţară care să aibă un sistem juridic fără nici o asemănare cu alte sisteme juridice naţionale¹².

Într-o formă suplă şi lapidară, Codul civil român de la 1864, urmînd modelul său francez, reglementează răspunderea civilă delictuală stabilind cu valoare de principiu că „orice faptă

⁵ Ambroise Colin, Henri Capitant, *op. cit.*, p. 364; Luis Josserand, *Cours de droit civil français*, tom. II, Paris, 1930, p. 197.

⁶ Ambroise Colin, Henri Capitant, *op. cit.*, p. 364.

⁷ E. Gaudemet, *Théorie générale des obligations*, Sirey, 1965, p. 301.

⁸ Louis Josserand, *op. cit.*, p. 197.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ V. Zlătescu, *Probleme de drept civil comparat, în legătură cu clasificarea marilor sisteme de drept*, în „R.R.D.”, 1969, nr. 1, p. 54.

¹² *Ibidem*, p. 60.

a omului, care cauzează altuia un prejudiciu obligă pe acela din a cărui greșeală s-a ocazionat a-l repara" (art. 998). La acest text se adaugă dispoziția art. 99 c. civ. potrivit căreia „omul este responsabil nu numai de prejudiciul ce a cauzat prin fapta sa, dar și de acela ce a cauzat prin neglijența sau imprudența sa”. Și, în sfârșit, art. 1000 din același cod, în primul său alineat, completează conturul răspunderii civile delictuale precizând că „sîntem asemenea responsabili de prejudiciul cauzat prin fapta persoanelor pentru care sîntem obligați a răspunde sau de lucrurile ce sînt sub paza noastră”.

Alineatele următoare ale art. 1000, împreună cu art. 1001, 1002 și 1003, care epuizează în codul nostru civil capitolul intitulat „despre delictе și cvasidelictе”, ca și reglementările din alte acte normative privitoare la această instituție¹³, nu reprezintă decît cazuri speciale de aplicare a principiilor generale cuprinse în textele de bază. Aceste cazuri speciale de răspundere civilă întîlnite în dreptul civil român nu fac excepție de la regulă în ce privește condițiile ei esențiale, fiindcă excepția, întotdeauna, este expres prevăzută de lege și rămîne de strictă interpretare.

6. Afirmația care s-a făcut nu de mult în literatura noastră juridică potrivit căreia „instituția răspunderii civile tinde să devină pe plan mondial, cel mai important domeniu al dreptului”¹⁴ nu este lipsită de teme; aceasta mai ales dacă răspunderea civilă este privită în general (și ca răspundere contractuală) și în contextul intensificării activității umane și a schimbului permanent de valori din ce în ce mai variat și mai complex.

Răspunderea juridică civilă (delictuală și contractuală) reprezentînd prin ea însăși o sancțiune (constînd în reparațiunea datorită victimei¹⁵), îndeplinește în societatea noastră socialistă, în același timp, o funcție reparatorie, o funcție educativă și o funcție de prevenire¹⁶.

7. Nu întîmplător, deși foarte succint, am urmărit evoluția în timp a răspunderii civile delictuale. De la nașterea ei ca un mijloc de satisfacere a unui instinct barbar și foarte apropiat de regnul animal — răzbunarea — care nu protegia cu nimic ființa celui vătămat (ca să nu mai vorbim de soarta autorului), răspunderea civilă delictuală se transformă treptat, devenind în forma ei clasică, un mijloc juridic eficace care apără deopotrivă pe victimă și autor.

Fără a se pierde din vedere caracterul de clasă al acestei instituții și rolul ei în dreptul burghez, incontestabil că prin construcția ei tehnico-juridică este una din acele constante ale dreptului, capabilă — prin schimbarea și adoptarea finalității sale — să satisfacă interesele unor structuri sociale esențiale diferite și să reziste cu succes timpului.

Fenomen suprastructural, instituția răspunderii civile urmează legitatea care guvernează raportul dintre bază și suprastructură. Menirea ei este să asigure apărarea relațiilor socialiste, prin ocrotirea dreptului de proprietate socialistă, a relațiilor contractuale, prin influențarea conștiinței sociale, întărirea legalității și a ordinii de drept socialiste.

Prin rolul pe care îl are în consolidarea relațiilor socialiste, instituția răspunderii civile delictuale contribuie implicit la bunăstarea și securitatea omului în orînduirea noastră socialistă. Această instituție joacă, însă, un rol direct și deosebit de important în ocrotirea personalității umane. Și mai mult, în formarea și dezvoltarea ei morală.

8. Funcția reparatorie a răspunderii civile delictuale are ca scop apărarea drepturilor civile patrimoniale ale cetățenilor, a căror bază o constituie, în principal, sistemul economic socialist și munca onestă a fiecăruia. Ea se realizează prin întregirea patrimoniilor diminuate ca urmare a unor delictе civile prin compensarea valorică a unor pagube materiale încercate de victimă în urma pierderii capacității de muncă sau dispariției susținătorului legal, ca efect al unui delict civil. Este un prim aspect al ocrotirii persoanei prin această formă de răspundere juridică.

9. Funcția reparatorie însă, privită în contextul dreptului socialist, cunoaște rezonanțe care o depășesc, cel puțin prin sfera lor. Este vorba de noua viziune asupra răspunderii civile delictuale. „Este tocmai viziunea care, spre deosebire de dreptul civil burghez, pune accentul — îl pune în mod necesar — prin ceea ce, în explicarea sau justificarea răspunderii

¹³ A se vedea, de exemplu, *Codul aerian al R.S.R. din 30 dec. 1953* (modificat prin Decr. nr. 204 din 11 mai 1956), art. 59 și 57); *Codul de procedură penală al R.S.R. în vigoare*, din 19 noiembrie 1969, art. 54—57; *Decretul nr. 31 din 30 ian. 1954*, art. 35 ș.a.

¹⁴ Paul Cosmovici, *Rolul educativ al răspunderii civile în perspectiva revoluției tehnico-științifice contemporane*, în *Dreptul ca instrument de formare, dezvoltare și ocrotire a personalității umane*, Editura Academiei R.S.R., București, 1973, p. 145.

¹⁵ Traian Ionașcu și Eugen Barasch, *Răspunderea civilă delictuală. Culpă ca element necesar al răspunderii civile delictuale*, în „S.C.J.”, 1970, nr. 1, p. 24.

¹⁶ *Ibidem*, p. 25.

civile delictuale deci în obiectivele pe care și le-a propus, înseamnă rolul de determinare, pentru ocrotirea omului sau apărarea bunurilor, a unei anumite comportări¹⁷. Aceasta este funcția educativă a răspunderii civile delictuale.

Intervine aici importanța răspunderii civile pentru culpă sau, mai precis, importanța răspunderii civile ca urmare a comiterii unui delict civil.

Literatura juridică din țara noastră recunoaște într-o unanimitate categorică rolul educativ al principiului răspunderii pentru culpă¹⁸.

După o analiză temeinică a cauzelor care au determinat elaborarea concepției răspunderii obiective (este vorba de progresul tehnic și limitele naturale — fizice și psihice — ale ființei umane), Paul Cosmovici este de părere că „principiul culpei va câștiga noi valențe și va putea contribui la forme adecvate, la perfecționarea omului și la menținerea unei anumite concordanțe între ființa umană și propriile ei creații pe linia stacastică a devenirii”¹⁹.

Așa cum în domeniul științei și tehnicii omul a creat forțe capabile să-l amenințe pe propriul lor creator și în domeniul științelor sociale — și ne vom limita la exemplul dreptului — omul este tentat a inventa unele mijloace a căror victimă poate fi el însuși. Este cazul răspunderii fără vină.

10. Prin repararea pagubei, efectul educativ se realizează în persoana victimei nu numai sub raportul material, dar și sub cel juridico-moral, prin satisfacerea unei cerințe de justiție — restabilirea și respectarea unui drept — și pînă la urmă a unei reguli de echitate. În acest mod sporește încrederea omului în ordinea de drept, în capacitatea societății de a-l ocroti și îi dă un sentiment de securitate.

În același timp, funcționarea precisă a răspunderii civile îi oferă victimei, dar mai ales autorului, un model de comportament.

Sanționarea autorului unui delict civil cu obligația de a repara prejudiciul, nu poate, în condițiile orînduirii noastre socialiste să nu aibă asupra acestuia un rol educativ, să nu constituie un îndemn pentru perfecționarea lui morală. Aceasta cu atît mai mult, cu cît răspunderea va fi strict proporționată la dimensiunile delictului civil. Altfel aplicată ea amenință să aibă efectul contrar celui scontat.

În acest mod este ocrotită de normele răspunderii juridice civile nu numai victima, dar și autorul delictului. El trebuie să răspundă numai dacă a comis un delict civil — unicul temei al răspunderii — și numai în limitele consecințelor faptei sale ilicite și vinovate.

Altcum, a face răspunzător pe un nevinovat sau a-i înăspri răspunderea peste limitele ei normale, înseamnă a-l transforma într-o victimă. În acest caz, rolul educativ pentru el și exemplul bun pentru alții, încetează.

11. În sfîrșit, funcția preventivă se desprinde din cea reparatorie și educativă, intrucît sancțiunea aplicată și efectul scontat în sufletul uman dă autorului, terților și chiar victimei un model de comportament și avertizează asupra acelor acțiuni pe care nu trebuie să le întreprindă. Astfel se tinde la un regim de ordine în care individul se simte ocrotit și în siguranță.

¹⁷ *Ibidem*, p. 25.

¹⁸ Paul Cosmovici, *op. cit.*, în *loc. cit.*, p. 151.

¹⁹ *Ibidem*.

CONȚINUTUL OBLIGAȚIEI DE A CONTRACTA CA OBIECT AL NEÎNȚELEGERILOR PRECONTRACTUALE

DE

FLORIN SAVA și ȘTEFAN RAUSCHI

Obiectul neînțelegerilor precontractuale poate fi analizat sub mai multe aspecte: al obligației generale de a contracta; al clauzelor viitorului contract ori al refuzului de a contracta.

În cele ce urmează ne vom ocupa de câteva aspecte ale conținutului obligației de a contracta ca obiect al neînțelegerilor precontractuale. Pentru a sublinia importanța în această materie a reglementărilor introduse prin H.C.M. nr. 1270/1975, vom analiza acest conținut, în mod succint, anterior intrării în vigoare a acestor reglementări și mai în detaliu după intrarea lor în vigoare.

1. Conținutul obligației de a contracta anterior H.C.M. nr. 1270/1975

Anterior intrării în vigoare a H.C.M. nr. 1270/1975 privind aprobarea Nomenclatorului produselor pentru care se elaborează balanțe, coordonatorii și competențele de aprobare a balanțelor materiale, în literatura noastră juridică s-a constatat¹ — pe baza dispozițiilor art. 4, 5 și 10 din Legea nr. 71/1969 — că, deși în toate cazurile încheierea contractului economic este obligatorie pentru părți, obligația de a contracta nu are același conținut în situația existenței repartii, a extrasului de balanță ori, în lipsa acestora, a simplei convenții a părților. Astfel, în cazul contractelor economice care au drept temei actul concret de planificare sub forma repartii, obligația de a contracta are un conținut concret deoarece cuprinde atit părțile cit și determinarea clauzelor principale ale viitorului contract; în cazul contractelor care se încheiau pe baza extraselor de balanță, obligația de a contracta avea un conținut mai puțin determinat, cuprinzînd doar limitele generale ale clauzelor viitorului contract pe care părțile urmau să le stabilească în amănunt cu ocazia perfectării contractului; în sfîrșit, în cazul contractelor referitoare la produsele pentru care nu se elaborează balanțe materiale și care se încheie prin simplul acord al părților, obligația de a contracta are un caracter general, nedeterminat pînă în momentul în care beneficiarul solicită încheierea contractului.

În aceeași perioadă, pe baza dispozițiilor art. 10, alin. 2, din Legea nr. 71/1969, s-a formulat opinia², valabilă și astăzi, că după obiectul lor, neînțelegerile precontractuale se clasifică în:

- a) neînțelegeri privind anumite clauze ale viitorului contract;
- b) neînțelegeri privind refuzul de a contracta.

Importanța determinării conținutului obligației de a contracta pentru materia neînțelegerilor precontractuale constă în aceea că în timp ce prima categorie de neînțelegeri poate avea ca obiect orice obligație de a contracta, indiferent de gradul ei de determinare, cea de a doua categorie nu poate avea ca obiect decît obligațiile de a contracta cu un conținut determinat, obligații născute din acte concrete de planificare, emise pe baza balanțelor materiale aprobate. Este concluzia rezultînd din interpretarea per a contrario a dispozițiilor art. 10, alin. 2 din Legea

¹ R. Sanilevici, *Corelația dintre plan și contractul economic*, „R.R.D.” nr. 2/1973, p. 19 și urm. Șt. D. Cărpenu, *Încheierea contractului economic în lumina noilor prevederi legale*, „R.R.D.” nr. 2/1973, p. 54—55.

² Șt. D. Cărpenu, *Legislație economică și arbitraj*, Ed. did. și ped. Buc. 1974, p. 125—131.

contractelor economice, care au următorul conținut: „Neînțelegerile ivite cu prilejul încheierii contractelor, inclusiv cele privind neîncheierea contractelor economice în baza balanțelor aprobate și repartițiilor emise, care nu au putut fi conciliate de părțile contractante, se vor rezolva de: ...”. (sublinierea ns.). Așadar, obligațiile de a contracta cu un conținut nedeterminat, referitoare la produsele neprevăzute în balanțele materiale aprobate, nu pot forma obiectul neînțelegerilor privind refuzul de a contracta în procedura de soluționare prevăzută de Legea contractelor economice.

Se ridică însă problema de a ști în ce sistem vor fi rezolvate aceste din urmă neînțelegeri precontractuale? Deoarece întrebarea este valabilă și astăzi urmează să ne ocupăm de acest aspect în paragraful următor.

2. Conținutul actual al obligației de a contracta

Odată cu intrarea în vigoare a H.C.M. nr. 1270/1975³ conținutul obligației de a contracta s-a modificat în mod substanțial deoarece, în conformitate cu dispozițiile art. 3 din hotărîre, „Coordonatorii de balanțe sînt obligați să emită repartiții la toate produsele din nomenclatorul prevăzut la art. 1”, adică din Nomenclatorul produselor pentru care se elaborează balanțe aprobat prin hotărîre și prevăzut în anexa nr. 1.

Prin aceasta s-a simplificat sistemul de transmitere către părțile viitorului contract a sarcinilor de plan rezultînd din balanțe; s-a unificat izvorul și conținutul obligației de a contracta produsele prevăzute în balanțele materiale; s-a eliminat extrasul de balanță ca temei al contractelor economice, repartiția rămînd singurul mijloc juridic de transmitere a sarcinilor de plan rezultînd din balanțe.

Dar hotărîrea nu se limitează doar la perfecționarea sistemului de planificare prin balanțe. Înscriindu-se pe linia măsurilor de perfecționare continuă a mecanismului economic — care aveau să culmineze cu Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. din 22—23 martie 1978 și adoptarea la data de 6 iulie 1978 a noii Legi nr. 5/1978 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat — H.C.M. nr. 1270/1975 a introdus pentru prima dată un sistem juridic complex de reglare a producției în raport cu necesitățile reale ale economiei și populației. Ne referim la faptul că în afara repartițiilor hotărîrea în discuție introduce sistemul convențiilor prealabile contractării ca nou temei al contractelor economice și desigur ca un nou izvor al obligației de a contracta.

Fiind cunoscut faptul că produsele pentru care se întocmesc balanțele materiale și se emit repartiții sînt cele de o importanță deosebită pentru dezvoltarea pe ansamblu a economiei și deficitare în anumite etape (art. 5 alin. 3 și 4 din Legea nr. 71/1969; art. 37 din Legea nr. 14/1971 și art. 79 alin. 3 și 4 din Legea nr. 8/1972), cît și acela că repartițiile au semnificația de a stabili restricții la consum (art. 37 din Legea nr. 14/1971), în literatura juridică s-a pus problema semnificației convențiilor prealabile contractării cît și întrebarea: „... care anume produse sînt avute în vedere de art. 6 (în prezent art. 12 — nota ns.) al H.C.M. nr. 1270/1975 ?”⁴. Răspunsul a fost acela că „Din moment ce prin anexa nr. 1 din hotărîre sînt stabilite ... produsele pentru care se elaborează balanțe materiale, înseamnă că produsele cuprinse în anexa nr. 2 din hotărîre sînt produse pentru care nu se elaborează balanțe materiale...”⁵. Desigur, produsele din anexa nr. 2 nu puteau fi aceleași din anexa nr. 1. Ceea ce se susține însă este faptul că anexa nr. 2 cuprinde toate celelalte produse ce pot face obiectul contractelor economice în afara celor prevăzute în anexa nr. 1, deoarece „Pentru asemenea produse, ..., contractele economice se încheiau pe baza sarcinilor din planul cincinal, prin acordul liber al părților, fără a fi nevoie de acte de planificare (repartiții) prin care să se concretizeze sarcinile de plan”⁶. Pentru a ne înlătura orice dubiu se conchide că, „în prezent contractele economice au ca temei al încheierii lor, fie repartițiile, fie convențiile prealabile”, contractele economice fiind deci „de două feluri: contracte economice încheiate prin acordul părților pe baza repartițiilor; contracte economice încheiate prin acordul părților pe baza convențiilor prealabile”⁷. În ce privește semni-

³ H.C.M. nr. 1270/1975 a intrat în vigoare la data de 30 dec. 1975 cînd a fost publicat în „B. Of.” nr. 189/1975. Hotărîrea a fost republicată într-o nouă numerotare în „B. Of.” nr. 122 din 22 nov. 1977 în baza art. IV din H.C.M. nr. 264/1977 care i-a adus completări substanțiale.

⁴ Șt. D. Cărpeneanu, *Aspecte noi privind temeiul încheierii contractelor economice*, „R.R.D.” nr. 9/1976, p. 21—25.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

ficația convențiilor prealabile s-a considerat inițial că ar fi aceea a unor „*contracte economice prealabile*”, prin care se asigură cadrul juridic necesar pentru *producerea* unor materiale și produse necesare economiei naționale⁸, pentru ca ulterior să se ajungă la concluzia unanimă, pe care o îmbrățișăm, în sensul căreia convenția prealabilă este un „*act de planificare specific, săvârșit de părți, în interesul lor propriu*”⁹.

O serie de afirmații făcute în legătură cu acest nou act de planificare cit și cu hotărârea care-l reglementează nu ni se par în afară de orice critică. Credem însă util a reproduce în prealabil conținutul art. 12 din H.C.M. nr. 1270/1975 (în numerotarea sa actuală): „În scopul asigurării integrale a bazei materiale a planului, pentru materialele și produsele nominalizate în lista anexă nr. 2 la prezenta hotărâre, centralele industriale și celelalte unități economice furnizoare au obligația de a preciza, prin convenții încheiate prealabil contractării produselor respective, volumul, destinația și defalcarea pe trimestre a resurselor, pe beneficiari, de comun acord cu aceștia, astfel încât să se asigure acoperirea integrală a necesităților justificate de consum, pe bază de norme, și să se preîntâmpine realizarea de producție fără desfacere asigurată” (alin. 1).

1. Verificând lista anexă nr. 2 comparativ cu anexa nr. 1 la hotărârea în discuție am constatat că cele două anexe cuprind produse diferite, că lista nr. 2 cuprinde în total un număr de 248 de produse a căror natură este ilustrată de următoarele exemple: produse de pădure și semifabricate (araci de vie și pentru legume, spalieri, bulumaci etc.); curele, chingi etc.; țesale, potcoave pentru cai și colți gheață; stropitori grădină, seceri etc.; cozi unelte și scule; centuri țărănești, hamuri ș.a.

În raport cu aceste constatări cit și cu dispozițiile art. 12 din hotărâre din care rezultă necesitatea acoperirii numai a necesităților justificate de consum cit și a *preîntâmpinării realizării de producție fără desfacere asigurată*, acestea drept rațiuni ale întocmirii listei anexă nr. 2, în respectarea cărora dispozițiile alin. 3 din același articol prevăd că „băncile vor lua măsuri de a nu finanța fabricarea de materiale și produse cuprinse în lista anexă nr. 2” pentru care nu s-au încheiat convenții prealabile, ne exprimăm părerea că această listă anexă nr. 2 la H.C.M. nr. 1270/1975 nu cuprinde toate celelalte produse netrecute în Nomenclatorul anexă nr. 1, ci doar un anumit gen de produse, și anume, acelea care nu au desfacerea asigurată din diferite motive cum ar fi: uzura morală, nerentabilitate, necompetitivitate etc., adică produse la care fabricația trebuie restrinsă la strictul necesar satisfacerii consumului actual pînă cînd vor fi înlocuite cu alte produse competitive, cu desfacere asigurată, așa cum rezultă și din hotărârea Plenei C.C. al P.C.R. din 22-23 martie 1978.

2. Dacă este adevărat că aceste convenții prealabile constituie un nou temei al contractelor economice, nu ni se pare posibil ca aceste temeiuri să se reducă numai la două: repartițiile și convențiile prealabile și că deci a dispărut cel de al treilea temei general al încheierii contractelor economice și anume acordul părților în lipsa unui act concret de planificare și aceasta pentru simplul motiv că în orice moment furnizorii pot fabrica sau asimila produse noi, așa cum sînt și obligați să o facă prin dispozițiile art. 4 alin. 2 din Legea contractelor economice, care să nu fie trecute nici în lista anexă nr. 2, nici în Nomenclatorul anexă nr. 1 dar care vor fi desigur contractate în conformitate cu dispozițiile legale sus-citate cit și cu cele ale art. 2, alin. 1 din H.C.M. nr. 1011/1972.

3. Dacă semnificația juridică a convențiilor prealabile este aceea a unor acte de planificare specifice pe care și le impun părțile înseși în executarea sarcinilor proprii de plan, semnificația economică este aceea de a restrînge fabricarea produselor care nu au desfacerea asigurată. Aceasta cu atît mai mult cu cît — așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — „trebuie să înțelegem că nu putem să nu ținem seama, în activitatea economică, de legitățile economice obiective, pe care trebuie să le aplicăm... Trebuie să producem numai în raport cu necesitățile de consum ale populației, cu cerințele pieții interne și externe... Este necesar să ținem seama de cerere și să oferim produsele de care societatea, oamenii au realmente nevoie. Să nu admitem nici un fel de producție care nu este cerută de societate, numai de dragul de a produce”¹⁰. Sub acest

⁸ Ibidem.

⁹ Șt. D. Cărpénaru, *Rolul convențiilor prealabile în stabilirea raporturilor juridice dintre organizațiile socialiste*, „R.R.D.” nr. 6/1978, p. 10; Vezi și opinii similare exprimate anterior: R. Sanilevici, *Tendințe noi în reglementarea activității de planificare economică*, „R.R.D.” nr. 6/1977, p. 13; Val. I. Prisăcaru, *Regimul juridic al aprovizionării tehnico-materiale*, Ed. Academiei R.S.R., Buc. 1977, p. 43-44.; V. Stănescu și M. Constantinescu, *Spre un drept economic socialist român*, în vol. *Dreptul românesc contemporan*, Ed. șt. și encic. Buc. 1977, p. 256.

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plehara Consiliului Național al Oamenilor Muncii, din 26 aprilie 1978*, Ed. pol. Buc. 1978, p. 19.

aspect trebuie să observăm că pînă în anul 1975 nu a existat un instrument juridic concret care să fie pus la dispoziția părților contractante în vederea echilibrării relației cerere-ofertă în ipoteza în care cererea este mai mică decît oferta. Sancțiunea contravențională aplicabilă persoanelor fizice vinovate de punerea în fabricație a unor produse care nu au asigurată desfacerea prin contracte economice, prevăzută de dispozițiile art. 4, lit. a din H.C.M. nr. 306/1970 fiind lipsită de eficiență deoarece practica a dovedit că și produsele contractate fără un studiu temeinic al cererii reale pot să nu aibă desfacerea asigurată, legiuitorul a introdus acest instrument juridic prealabil contractării care să asigure realizarea de produse cu desfacere asigurată. Pentru cealaltă ipoteză a dezechilibrului cerere-ofertă a existat și există instrumentul juridic al repartiției care, așa cum am văzut, are semnificația de a impune restricția la consum. Desigur, în ipoteza echilibrului dintre cerere și ofertă nu sînt necesare măsuri juridice de echilibrare, motiv pentru care și contractele economice se pot încheia prin simplul acord de voință al părților dar tot în executarea sarcinilor lor de plan. Așadar, și după intrarea în vigoare a H.C.M. nr. 1270/1975 a rămas în ființă acest din urmă temei al contractelor economice, cit și această categorie de contracte.

În concluzie, după intrarea în vigoare a H.C.M. nr. 1270/1975, există următoarele categorii de contracte economice:

a) contracte care se încheie pe bază de act de planificare (decizie economică) denumit repartiție, care vizează toate produsele din balanțele materiale;

b) contracte care se încheie pe baza actului de planificare specific (bilateral) denumit convenție prealabilă, care vizează produsele trecute în lista anexă nr. 2 la H.C.M. nr. 1270/1975;

c) contracte care se încheie prin simplul acord al părților, în executarea sarcinilor lor de plan, pentru produsele care nu fac obiectul Nomenclatorului anexă nr. 1 și listei anexă nr. 2 la aceeași hotărîre.

În raport cu aceste categorii de contracte din domeniul aprovizionării tehnico-materiale configurația conținutului obligației de a contracta este următoarea:

a) obligații cu un conținut concret, determinat prin actul de planificare al repartiției;

b) obligații determinate generic sub aspectul volumului maximal, trimestrial, pe bază de convenții prealabile;

c) obligații generale rezultînd din sarcinile globale de plan pentru care nu s-au emis repartiții și nu s-au încheiat convenții prealabile.

În ce privește neînțelegerile precontractuale, după obiectul lor, vom distinge în conformitate cu disp. art. 10, alin. 2 din Legea contractelor economice:

a) neînțelegeri privind anumite clauze ale contractelor;

b) neînțelegeri privind refuzul de a contracta dar numai pentru obligația izvorînd din balanțele aprobate și repartițiile emise. Aceste două categorii de neînțelegeri se rezolvă după procedura prevăzută de Legea contractelor economice, care este o procedură specifică, de drept economic.

c) neînțelegeri privind refuzul de a contracta în cazul în care obligația rezultă din convenții prealabile ori din sarcinile globale de plan pentru care nu s-au emis repartiții. Această din urmă categorie de neînțelegeri precontractuale este exclusă de la procedura de soluționare reglementată de Legea contractelor economice și ridică problema de a se ști în ce sistem procedural urmează a se soluționa. Trebuie să observăm, în primul rînd, că un asemenea refuz este sancționat contravențional prin dispozițiile art. 4, lit. a, par. 2 din H.C.M. nr. 306/1970. Aceasta însă nu este de natură a rezolva și neînțelegerea precontractuală care, după opinia noastră, nu își poate găsi soluționarea decît pe cale administrativă, la organele ierarhic superioare furnizorului care a refuzat încheierea contractului.

A admite că și neînțelegerile precontractuale din primele două categorii se rezolvă în domeniul administrativ, așa cum se susține uneori în literatura de specialitate, ar însemna că neînțelegerile din cea de a treia categorie nu pot fi soluționate în nici un sistem, fiind lăsate la discreția furnizorului, ceea ce nu este posibil.

DEPLINELE PUTERI ÎN NEGOCIEREA TRATATELOR INTERNAȚIONALE

DE

PAUL OLCESCU

Negocierile în vederea încheierii tratatelor internaționale fiind purtate de către persoane fizice reprezentanți ai statelor, pentru a se cunoaște de către ceilalți parteneri calitatea și drepturile pe care le au, ele trebuie abilitate, operațiune care se face prin anumite înscrisuri denumite depline puteri care pot emana de la șeful statului, de la primul ministru sau de la ministrul afacerilor externe.

Art. 2 al. 1 lit. c al Convenției de la Viena stabilește că „prin expresia depline puteri”, se înțelege un document emanând de la autoritatea competentă a unui stat și desemnând una sau mai multe persoane împuternicite să reprezinte statul pentru negocierea, adoptarea sau autentificarea textului unui tratat, pentru a exprima consimțământul statului de a fi legat printr-un tratat sau pentru a îndeplini oricare alt act cu privire la tratat”.

Se poate desprinde o primă constatare din acest text și anume aceea că expresia „depline puteri” nu trebuie înțeleasă în sensul strict al termenului, ele neconferind reprezentanților o putere discreționară pe care să o poată utiliza după bunul lor plac.

Înscrisul prin care se oferă deplinele puteri va limita în funcție de intenția statului, întinderea puterilor acordate doar la actele stipulate.

Textul prezintă însă o neclaritate atunci când se referă la „îndeplinirea oricărui act cu privire la tratat”.

În comentariul Comisiei de drept internațional asupra proiectului de tratat se arată că acest enunț se referă la alte acte decât cele privitoare la încheierea tratatelor în special cele referitoare la declararea nulității sau încetarea efectelor tratatului. În această situație, reprezentantul trebuie să prezinte depline puteri care să ateste calitatea sa de a prezenta documentul referitor la nulitatea sau încetarea efectelor, dacă acest document nu este semnat de către șeful statului, primul ministru sau ministrul de externe¹.

Fiind vorba de acte importante, în deplinele puteri va trebui de specificat în mod expres calitatea reprezentantului și dreptul său de a prezenta instrumentul care are pentru statul în cauză drept consecință nulitatea sau încetarea efectelor tratatului.

Deplinele puteri, sub aspectul naturii juridice, au cunoscut o anumită evoluție datorită conținutului care li s-a atribuit.

Până în secolul al XVIII-lea, deplinele puteri aveau caracterul unui mandat în sensul că reprezentantul angaja statul prin tratatul negociat și semnat, șeful statului (de regulă monarhul) obligându-se să ratifice tratatul² cu excepția cazului în care reprezentantul și-ar fi depășit

¹ *Extrait du Rapport de la Commission du droit international sur les travaux de sa dix-huitième session*, 4. V-9. VII. 1966 67-18 629, p. 97.

² Putem cita ca exemple în acest sens deplinele puteri date de regele Angliei Eduard I pentru negocierea unui tratat cu Franța sau deplinele puteri portugheze acordate cu ocazia încheierii tratatului cu Olanda care se terminau cu formula: „tot ce va fi săvârșit de el (reprezentantul regelui) îl voi considera valabil ca și cum ar fi fost săvârșit de mine”. Vezi M. J o n e s, *Full powers and ratification*, Cambridge, 1949, p. 1 — 10.

mandatul. Deplinele puteri reprezentau sub acest aspect un element de validitate a tratatului, ratificarea îmbrăcînd un caracter formal de reconfirmare a deplinelor puteri prin care monarhul se obliga să ratifice tratatul negociat și semnat de către reprezentant.

Începînd cu secolul al XIX-lea deplinele puteri își pierd acest caracter, limitele plenipotențiarilor fiind reduse doar la dreptul de a negocia și autentifica (de obicei prin semnătură) tratatele, revenind ulterior statului să aprecieze în ce măsură poate să devină parte la tratat prin ratificare sau în alt mod. A. Mc Nair afirmă în legătură cu această modificare că deplinele puteri au dobîndit caracterul limitat de a atesta că persoana care a primit deplinele puteri are calitatea de a reprezenta statul la negocierea tratatului³.

Întîlnim în această modificare a esenței deplinelor puteri o oarecare contradicție. În perioada în care datorită în special imposibilității de a ține permanent legătura cu monarhul său, pentru a-l pune la curent cu textul tratatului, ratificarea constituia o obligație pentru acesta și avea după cum am arătat un caracter formal întrucît urmărea într-o mai mică măsură aprobarea textului tratatului. Ulterior, cînd posibilitățile de comunicare s-au perfecționat, permițînd șefului de stat să cunoască „la zi” clauzele tratatului care se negociază, deplinele puteri își pierd din vechea importanță, ratificarea urmărind, nu reconfirmarea deplinelor puteri și constatarea eventualelor încălcări ale imputernicirilor, ci aprobarea conținutului tratatului. Explicația o putem găsi în faptul că statele își iau toate măsurile de precauție posibile, caracterul limitat al deplinelor puteri lăsîndu-le libertatea de a aprecia ulterior negocierii în ce măsură pot deveni parte la tratatul negociat de către plenipotențiar.

Din punctul de vedere al formei, deplinele puteri constituie după cum s-a văzut înscrisul care emană de la organele competente, semnate de către persoanele în drept, avînd aplicat și sigiliul oficial. Această formă solemnă este necesară datorită faptului că înscrisul în cauză atestă calitatea de reprezentant al statului și limitele în care acesta poate activa, în practica relațiilor internaționale nefiind cunoscute cazuri de depline puteri care să nu îmbrace această formă.

În ceea ce privește conținutul deplinelor puteri, acesta trebuie să exprime în mod clar intenția statului de la care emană pentru a nu se crea confuzii în legătură cu întinderea puterilor sale. Claritatea conținutului trebuie să se refere în special la efectul semnării de către reprezentant a textului tratatului întrucît semnarea poate semnifica în primul rînd o autentificare a textului care va fi urmată de semnarea oficială; în al doilea rînd ea poate să semnifice exprimarea consimțămîntului statului de a deveni parte la tratat care va intra astfel în vigoare prin semnare; în al treilea rînd semnarea semnifică momentul terminării negocierilor și al adopțării textului tratatului, avînd deci tot un caracter de autentificare, tratatul semnat urmînd însă să fie ratificat. În doctrină se mai discută cazul în care reprezentantul fiind imputernicit să semneze sub rezerva ratificării, în tratat se prevede că acesta va intra în vigoare prin semnare. În această situație pentru statul în cauză tratatul va intra în vigoare prin ratificare potrivit prevederilor din deplinele puteri⁴, urmînd ca pentru celelalte state să intre în vigoare prin semnare.

Deplinele puteri, limitînd drepturile reprezentantului și indicînd în mod clar intenția statului cu privire la actele pe care acesta le poate efectua nu trebuie însă să aibă un caracter rigid care să îngreuească libertatea de acțiune a reprezentantului. În limitele deplinelor puteri acesta trebuie să aibă capacitatea de decizie față de problemele care se ridică în cursul negocierilor fără să fie obligat să ia mereu legătura cu organele statului sau pentru a obține aprobări în acest sens. În condițiile în care toți reprezentanții la negocieri ar fi legați în permanență de indicațiile și aprobările date de către organele lor statale, activitatea lor ar fi filipsită de conținut iar negocierile, care s-ar tergiversa pe perioade lungi, s-ar transforma în dialoguri indirecte între organele statelor, în care rolul negociatorului s-ar reduce doar la cel de a transmite statului său poziția celorlalți participanți în problemele aflate în discuție.

Deplinele puteri și mai ales instrucțiunile date reprezentantului trebuie să aibă suplețea necesară pentru a permite acestuia să acționeze cu promptitudine și abilitate în toate circumstanțele care apar în cursul negocierilor și în același timp să ia deciziile care corespund în cea mai mare măsură intențiilor și intereselor statului său. Evident că reprezentantul va ține legătura cu organele statului său, acestea rezervîndu-și dreptul de a interveni fără însă ca prin aceasta, să se anihihileze rolul negociatorului și să se împiedice desfășurarea în bune condiții a negocierilor,

³ A. Mc Nair, *Law of Treaties*, Oxford, 1961, p. 120 — 121.

⁴ G. Fitzmaurice, în *Yearbook of the International Law Commission*, 1956, vol. II, p. 133, 114, 124.

cu atât mai mult cu cât limitele stabilite prin deplinele puteri oferă statului posibilitatea de a nu fi de acord cu actele reprezentantului și de a acționa în consecință.

În practica negocierii tratatelor internaționale s-a ridicat problema dacă toate categoriile de reprezentanți ai statelor trebuie să prezinte depline puteri plecându-se de la ideea că unii dintre aceștia, datorită funcției lor ar fi exceptați de la această obligație.

Proiectul Comisiei de drept internațional prevedea în art. 6 par. 1 că „în afară de cazurile prevăzute la par. 2 o persoană nu este considerată ca reprezentând un stat pentru adoptarea sau autentificarea textului unui tratat sau pentru exprimarea consimțământului de a deveni parte la tratat decât dacă:

a — prezintă deplinele puteri cuvenite;

b — rezultă din împrejurări că în intenția statelor interesate deplinele puteri nu sînt necesare.

În comentariul Comisiei pe marginea acestui paragraf se arată că prezentarea deplinelor puteri constituie pentru reprezentantul unui stat garanția fundamentală a dreptului reprezentantului altui stat de a-l reprezenta și de a îndeplini în numele acestuia anumite acte și în același timp stabilește că aparține statelor dreptul de a decide, fără nici un pericol, că nu este necesară prezentarea deplinelor puteri⁵.

În discuțiile purtate la conferință nu s-au manifestat divergențe decât în legătură cu formularea imprecisă și rigidă a acestui paragraf.

Reprezentantul Suediei a arătat în acest sens că formularea este rigidă pentru că limitează cazurile în care o persoană poate fi considerată ca reprezentant al unui stat pentru adoptarea sau autentificarea textului unui tratat și este imprecisă întrucît nu indică cum rezultă din împrejurări intenția statelor de a nu cere prezentarea deplinelor puteri⁶, această ultimă obiecțiune fiind luată în considerare la redactarea finală a paragrafului.

Reprezentantul României analizînd formularea Comisiei a considerat-o suficient de suplă pentru a satisface exigențele practicii statelor, chiar dacă necesită unele ameliorări, întrucît reflectă în mare măsură modurile de a reprezenta statele la negocieri: un mod formal prin persoanele care dețin depline puteri, un mod neformal cînd două state (sau mai multe considerăm noi) convin că nu sînt necesare deplinele puteri pentru că existența altor factori constituie un gaj suficient de încredere reciprocă⁷.

În redactarea finală adoptată de conferință art. 6 (devenit art. 7 în convenție) par. 1 stipulează că „O persoană este considerată ca reprezentînd un stat pentru adoptarea sau autentificarea textului unui tratat sau pentru a exprima consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat dacă:

a) prezintă depline puteri cuvenite sau;

b) rezultă din practica statelor interesate sau din alte împrejurări că aveau intenția de a considera această persoană ca reprezentînd statul în acest scop și a nu pretinde prezentarea de depline puteri. Rezultă din această redactare o îmbunătățire a formulării față de proiectul Comisiei cît și o mai mare claritate adusă al. b în legătură cu modalitățile de constatare a intenției statelor de a nu pretinde prezentarea deplinelor puteri.

Plecînd de la o veche practică internațională potrivit căreia anumite categorii de reprezentanți, datorită funcțiunii lor au drepturi largi în domeniul reprezentării statelor, inclusiv dreptul de a participa la negocierea, adoptarea și autentificarea tratatelor internaționale fără a fi obligați să prezinte depline puteri proiectul Comisiei de drept internațional a prevăzut în par. b a art. 6 (devenit art. 7 în convenție) că „În virtutea funcțiilor lor fără a fi obligați să prezinte depline puteri, sînt considerați ca reprezentînd statul lor:

a) șefii de stat, șefii guvernelor și miniștrii afacerilor externe, pentru toate actele referitoare la încheierea unui tratat;

b) șefii de misiune diplomatică, pentru adoptarea textului unui tratat ce se încheie între statul acreditant și statul acreditat;

c) reprezentanții acreditați ai statelor la o conferință internațională sau pe lângă o organizație internațională ori pe lângă un organ al acesteia, pentru adoptarea textului unui tratat în această conferință, organizație sau în acest organ“.

⁵ *Extrait du Rapport de la commission, . . .*, loc. cit, p. 27.

⁶ Doc. A/Conf. 39/C.1) SR. 13, 9.IV.1968, p. 5.

⁷ Doc. A/Conf. 39/C.1/SR. 13, 9.IV.1968, p. 17.

Nesucitind obiecțiuni de natură să aducă modificări paragraful a fost adoptat în această redactare.

Consacrarea acestei reguli nu înlătură însă posibilitatea ca în cazul unor tratate internaționale importante din punct de vedere politic, șefii de state, șefii guvernelor sau miniștrii afacerilor externe, prevăzuți la primul alineat, să prezinte depline puteri existind din acest punct de vedere precedente în practica internațională.

La Congresul de la Berlin din 1878 au participat primii miniștri ai Germaniei, Austriei, Rusiei, Angliei, precum și miniștrii de externe ai Franței, Italiei, Germaniei, Angliei etc. care potrivit prevederii din preambulul tratatului încheiat au procedat la prezentarea deplinei puteri, găsite în bună și convenită formă⁸; tratatul de pace cu Germania de la Versailles din 28 iunie 1919 a fost negociat și semnat de către președintele S.U.A., primii miniștri ai Marii Britanii, Franței, Greciei, Poloniei, României, Cehoslovaciei precum și de către miniștrii de externe etc. care de asemenea au schimbat deplinele puteri găsite în bună și convenită formă⁹.

Cu atât mai mult acest lucru este posibil în cazul șefilor misiunilor diplomatice sau al reprezentanților acreditați la conferințe sau organizații internaționale, în cazul cărora statele, de comun acord, pot stabili ca aceștia să fie abilitați și cu depline puteri la negocierea, adoptarea sau autentificarea unor tratate.

După cum s-a văzut, deplinele puteri emană de la organele care au dreptul de a reprezenta statul în relațiile internaționale. Sub aspectul validității unui tratat interesează însă ce se va întâmpla cu actele referitoare la îndeplinirea unui tratat îndeplinite de către persoane care nu sînt împuternicite în acest scop de către state.

Articolul 8 al Convenției, care nu diferă decât ca formulare de proiectul Comisiei prevede în acest sens că: „Un act referitor la încheierea unui tratat îndeplinit de o persoană care, în temeiul articolului 7, nu poate fi considerată ca autorizată a reprezenta un stat pentru acest scop este fără efect juridic, afară numai dacă nu a fost confirmat ulterior de către acest stat”

În comentariul Comisiei s-a arătat că inserarea acestui articol s-a făcut nu datorită frecvenței cazurilor de acest gen ci faptului că practica a consemnat câteva cazuri citindu-se în acest sens două exemple: primul în anul 1908 cînd Ministrul Statelor Unite în România a semnat două convenții fără a avea aibă nici un fel de abilitare și al doilea, în 1951, la Stresa, cînd o convenție a fost semnată de un reprezentant în numele Norvegiei și Suediei deși avea abilitare numai pentru prima țară. Comisia a considerat normal și Conferința a fost de acord ca în asemenea situații statul în cauză să nu recunoască valabilitatea acestor acte după cum în egală măsură poate să confirme ulterior actele îndeplinite și să-și manifeste consimțămîntul de a deveni parte la tratat¹⁰.

În legătură cu textul articolului, L. Takacs și M. Niciu consideră că el ridică următoarele probleme:¹¹

În primul rînd, dacă el se referă și la viciile de fond ale deplinei puteri. Considerăm că această problemă nu se poate pune întrucît în intenția autorilor textului, care rezultă din comentariul Comisiei, cazurile vizate sînt cele în care deplinele puteri de a reprezenta un stat nu au existat și nici nu rezultă din împrejurări intenția statului de a le fi dat.

A doua problemă se referă la confirmarea ulterioară de către stat a actelor îndeplinite. Întrucît textul nu aduce lumină, în mod normal confirmarea poate fi expresă sau așa cum consideră autorii tacită, statele avînd libertatea de a alege una din cele două modalități, importantă fiind nu modalitatea aleasă ci faptul că actele nu sînt lovite de nulitate și nu afectează ca atare validitatea tratatului.

A treia problemă ridicată de autorii citați este cea a momentului în care va opera actul confirmat, în opinia exprimată soluția ex tunc sau ex nunc urmînd să fie dată de la caz la caz, după natura actului și a împrejurărilor în care a intervenit confirmarea. În rezolvarea problemei, după opinia noastră, trebuie de plecat de la modalitatea confirmării actului. În cazul confirmării tacite, soluția nu poate fi decât ex tunc, iar în cel al confirmării exprese soluția poate fi ex tunc sau ex nunc după cum este specificat în confirmare.

⁸ Pierre Albin, *Les grands traités politiques* (de 1815-a 1914) Paris 1923, p. 204—207.

⁹ Louis Le Fur et Georges Chklaver, *Recueil des textes de droit international public*, Paris, Dalloz 1934, p. 297—302.

¹⁰ *Extrait du Rapport de la Commission...*, loc. cit., p. 28.

¹¹ L. Takacs, M. Niciu, *Drept internațional public*, Edit. did. și ped. Buc. 1976, p. 225.

În practică se cunosc însă și cazuri în care statele în mod intenționat nu remit depline puteri reprezentanților lor fie în scopul de a tergiversa negocierile, fie în cel de a negocia în mod formal, neavînd intenția de a încheia un acord.

Astfel în anul 1939, cînd situația politică europeană era plină de tensiune ca urmare a acțiunilor agresive ale Germaniei naziste, Uniunea Sovietică a propus Angliei și Franței la 25 mai, încheierea unui pact de asistență mutuală, cerînd insistent trimiterea unor misiuni militare avînd împuterniciri depline. Cele două puteri occidentale au amînat luarea unei decizii și abia la 10 august au trimis la Moscova delegații compuse din militari care însă nu aveau depline puteri¹² ceea ce a determinat guvernul sovietic să întrerupă negocierile; în cazul în care negocierile ar fi putut decurge în mod normal și pactul s-ar fi încheiat¹³ evoluția situației internaționale ar fi urmat, poate, o altă cale decît cea cunoscută.

Deplinele puteri constituie înainte de începerea negocierilor obiectul unei verificări din partea celorlalți participanți consemnîndu-se acest lucru în preambulul tratatului¹⁴, în cazul negocierilor bilaterale procedîndu-se la schimbul lor între cele două state negociatoare¹⁵.

Procedura diferă în cadrul conferințelor internaționale unde se instituie comisii speciale de verificare a deplinelor puteri, de regulă în prima ședință plenară.

Comisia va verifica deplinele puteri depuse de reprezentanți și va comunica în cel mai scurt timp rezultatul președintelui în funcțiune al conferinței, urmînd ca înscrisurile ca atare să fie depuse la depozitarul tratatului care se va încheia. Schimbul deplinelor puteri nu este posibil la tratatele multilaterale întrucît fiecare reprezentant ar avea nevoie de atîtea instrumente cîți participanți sînt. Uneori se pot ivi dificultăți de ordin politic în verificarea deplinelor puteri atunci cînd este vorba de reprezentanți ai unor state care fie că nu sînt recunoscute fie că se află în relații neamicale cu unii dintre participanții la conferință, fie din alte motive; aceste dificultăți pot să întîrzie depunerea rezultatului verificării fără ca aceasta să împiedice desfășurarea negocierilor. În cazul în care unele dintre deplinele puteri nu vor fi găsite în bună și cuvenită regulă, reprezentanții respectivi vor pierde dreptul de a participa la lucrările conferinței.

Practica conferințelor inițiate de Organizația Națiunilor Unite pentru codificarea dreptului internațional a introdus o distincție între scrisorile de acreditare „lettres de créance” și deplinele puteri¹⁶.

Scrisorile de acreditare autorizează pe reprezentanți să participe la conferință și să voteze și semneze actul final ale cărui prevederi nu obligă statele. Scrisorile de acreditare sînt trimise de guverne Secretarului General și înaintate comisiei de verificare a deplinelor puteri.

Deplinele puteri împuternicesc, în această practică, pe reprezentanți să semneze un tratat și să îndeplinească toate actele care au efectul de a lega statul printr-o dispoziție convențională.

Verificarea deplinelor puteri în cazul negocierilor purtate în cadrul organizațiilor internaționale se face potrivit prevederilor actelor lor constitutive. Astfel deplinele puteri ale reprezentanților în Consiliul de Securitate, ale reprezentanților statelor care nu sînt membri în

¹² W. Churchill, *The Second World War*, 1) *The gathering storm*, ed. V-a, Cassell-Londra, mai 1967, în colectiv, *Memorial de război*, Edit. pol., Buc., 1976, p. 69; Geneviève Tabouis, *20 ani de tensiune diplomatică*, Ed. pol., Buc., 1965, p. 405.

¹³ Eșuarea tratatelor de la Moscova a contribuit la declanșarea celui de-al doilea război mondial. Vezi Colectiv, *Relații internaționale în acte și documente (1917—1930)*, Ed. did. și ped., Buc., 1974, p. 337.

¹⁴ De exemplu în preambulul Tratatului de la Varșovia, din 14 mai 1955 se arată că „..... (reprezentanți) prezentînd deplinele lor puteri găsite în bună și cuvenită formă, au convenit asupra celor ce urmează....” în P. Reuter et A. Gros, *Traité et documents diplomatiques*, Paris, 1970, p. 178.

¹⁵ De exemplu, în preambulul convenției consulare încheiată între România și U.R.S.S. la 14 martie 1972 se arată că „.... care, (reprezentanți) după schimbul deplinelor puteri, găsite în bună și cuvenită formă, au convenit asupra celor ce urmează....” în Colectiv, *Relațiile consulare ale României*, Ed. pol. Buc., p. 486.

¹⁶ Yves Daudet, *Les Conférences des Nations Unies pour la codification du Droit international*, Paris, 1968, p. 172.

consiliu sau ale reprezentanților statelor care nu sînt membre ale O.N.U. ultimele două categorii participînd la lucrările ca invitați, sînt verificate de Secretarul general, care supune un raport aprobării Consiliului¹⁷; deplinele puteri ale reprezentanților în Consiliul Economic și Social al O.N.U. sînt comunicate Secretarului general cu cel tîrziu douăzeci și patru ore înaintea primei ședințe la care acești reprezentanți trebuie să asiste urmînd ca președintele și vicepreședinții să le examineze și să facă raport Consiliului¹⁸.

¹⁷ Art. 13, 14 și 15 din Regulamentul interior provizoriu al Consiliului de Securitate, în *Organizația Națiunilor Unite și instituțiile sale specializate*, Ed. pol., Buc., 1970, p. 132 — 133.

¹⁸ Art. 19 din Regulamentul interior al Consiliului Economic și Social, ibidem p. 155.

REFLEXIONS SUR LA SOLUTION PACIFIQUE DES DIFFERENDS DANS LE CADRE DES ORGANISATIONS INTERNATIONALES

PAR

CONSTANTIN ANDRONOVICI

Dans la solution pacifique des différends, un rôle très important revient à l'ONU par le Conseil de Sécurité : „Pour assurer l'action rapide et efficace de l'ONU — prévoit l'article 24 alinéa 1 de la Carte — ses membres confèrent au Conseil de Sécurité la principale responsabilité pour maintenir la paix et la sécurité internationale“.

La compétence du Conseil de Sécurité dans la solution des différends apère sur deux plans : le premier concerne des différends et situations à caractère international, le deuxième concerne les différends qui pourraient menacer la paix. La Carte et le Règlement Intérieur Provisoire établissent la procédure, les moyens, les modalités utilisés par le Conseil de Sécurité dans son activité.

Nous rappelons ici — sans entrer au fond du problème — que ni la Carte ni un autre document international ne précisent les sens des notions „différend“ et „situations“. Suzanne Bastid considère qu'on peut parler de différend lorsqu'il y a une contestation précise où l'on ne peut faire abstraction de l'individualité des parties en cause ; par contre on parle d'une situation lorsque le fait international a un caractère objectif, qu'on pourrait considérer indépendamment par rapport aux états les plus intéressés¹.

M. Malița et Al. Bolintineanu, expriment un point de vue semblable : „Logiquement et dans l'esprit de la Carte, la notion de différend désignerait un malentendu survenu entre deux ou plusieurs pays, qui a déjà atteint l'étape où les parties ont formulé, chacune, les prétentions, qui présentent donc d'une manière assez nette leurs positions. Par opposition, la situation, serait un état de choses qui n'a pas encore le caractère d'un conflit, mais celle, comme le montre la Carte, donne lieu à des divergences entre les états et peut se transformer en différend²“.

F. I. Northedge considère qu'il existe des différences entre les disputes et les situations de friction, comme il les appelle³. Par dispute il entend un différend entre deux ou plusieurs Etats, différend dont la source réside dans des questions de droit ou de fait, tandis que dans les situations de friction il y a un antagonisme ou un état de tension déterminés par des causes différentes d'ordre politique, idéologique, économique, historique etc.

Tandis que les disputes, dit-il, peuvent être résolues dans des conditions favorables, les situations de friction peuvent, dans le meilleur des cas, être seulement rendues moins aiguës.

Admettre le point de vue de l'auteur signifierait qu'on aurait en permanence dans la vie internationale des sources de tension et, implicitement, d'hypothétiques possibilités de déclencher les conflits. Et cela parce que, dans le monde, des différences de conceptions politiques, idéologiques, historiques etc. continueront à exister. Nous considérons que dans le stade actuel de développement de la société internationale, les différences d'ordre politique, idéolo-

¹ I. Cloșca, *Despre diferențele internaționale și căile soluționării lor*, București, 1973, p. 14 (*Sur les différends internationaux et les voies de leur solution*).

² Al. Bolintineanu, M. Malița, *Carta ONU — document al erei noastre*“ București, 1970, p. 167 — 168 (*La Carte ONU — Document de notre ère*).

gique etc., ne doivent pas constituer des causes de tension ou même de conflits. Le caractère hétérogène de la société actuelle est une réalité avec laquelle nous sommes obligés de nous habituer; nous devons aussi constater que la vie de la société internationale se déroule et continue à évoluer sur les fondements solides de la volonté des Etats qui la composent en tant qu'entités souveraines. Les préoccupations des facteurs de responsabilité des Etats devraient se diriger avant tout vers la solution des problèmes pressants de l'humanité comme la liquidation du décalage existant entre les pays industrialisés et les pays en voie de développement, l'énergie et les matières premières, l'alimentation etc.

A ce propos, dans une interview accordée à la revue polonaise „Polityka“, le secrétaire général de l'ONU Kurt Waldheim disait: „La session (il s'agissait de la Session spéciale de l'O.N.U. du printemps 1974 consacrée à l'étude de l'économie des matières premières et aux problèmes du développement économique, N.A.) est arrivée à la conclusion que le système actuel de gestion des matières premières est périmé, un système nouveau, un nouvel ordre économique étant nécessaires“⁴.

On peut conclure que les différences qui séparent ces notions sont plutôt d'ordre théorique; dans la pratique internationale, ces différences s'estompent ou même disparaissent.

Revenant au rôle des organisations internationales dans la solution pacifique des différends, il faut mentionner que leurs statuts constitutifs, leurs documents de base consacrent des moyens pour solutionner à l'amiable les conflits. Nous trouvons ce principe dans La Carte de l'Organisation des Unités Africaines (art. 3, alinéa 4), La Carte de l'Organisation des Etats Américains, la Carte de l'Organisation des Etats de l'Amérique Centrale; Le Pacte de la Ligue Arabe (art. 5), dans le Traité de Varsovie (art. 1) aussi bien que dans de nombreux accords bi ou multilatéraux, des déclarations etc., conclus par les Etats, membres de ces organisations.

L'analyse des textes de ces documents aussi bien que la pratique, nous montre que certaines organisations, bien qu'elles interdisent l'utilisation de la force pour solutionner les différends, c'est le cas par exemple du Pacte de la Ligue Arabe (art. 5) ne font pas toujours appel aux moyens pacifiques pour solutionner les conflits ce qui a mené à utiliser d'autres solutions (en 1958 — le conflit du Liban et de l'Egypte — appel à l'ONU; en 1963 — conflit Algérie — Maroc — solutionné par l'Organisation de l'Unité Africaine); dans le cas d'autres organisations le mécanisme de régler les conflits s'est avéré être plus efficace: c'est le cas de l'Organisation de l'Unité Africaine et de l'Organisation des Etats Américains.

Dans le cadre des organisations internationales, à caractère régional ou dans le cadre de l'ONU, le rôle des hommes d'Etat dans la solution pacifique des différends n'est pas estompé par l'activité de ces organisations; tout au contraire celles-ci offrent quelquefois un cadre propice pour l'intervention et les actions des hommes d'Etat.

Nous nous arrêterons à un seul aspect concernant le rôle des organisations internationales dans la solution des différends: le rapport existant entre le Conseil de Sécurité et les organisations régionales dans la solution des différends, il s'agit plus précisément de la compétence du Conseil de Sécurité et des organisations régionales dans ce domaine jusqu'à présent, la pratique nous montre (voir l'affaire de Guatemala, le conflit Liban-Egypte de 1958, le conflit Cuba-Etats Unis etc.), que dans la plupart des conflits entre deux Etats membres d'une organisation internationale à caractère régional, l'intervention du Conseil de Sécurité n'a pas été efficace.

En ce que concerne la solution des différends à caractère local, même si l'on reconnaît un droit prioritaire aux organisations régionales, nous considérons qu'un grand rôle doit revenir au Conseil de Sécurité conformément aux art. 34 — 37 de la Carte; cela s'impose surtout lorsque les organisations régionales n'ont pas l'initiative de solutionner le conflit ou freine sa solution.

On peut néanmoins conclure que les mécanismes de l'ONU et des organisations internationales à caractère régional, malgré certaines imperfections, contribuent en large mesure à la solution pacifique des différends.

³ F. S. Northedge, *The Settlement of International Disputes*, David Davies, Annual Memorial Lecture, London, 1969, p. 8.

⁴ „Lumea“, „Nr. 50, București, 1974, p. 24 („Le Monde“).

Les Nations Unies constituent certainement un cadre, un forum important pour les négociations „multilatérales“⁵.

Cette remarque vaut tout aussi bien pour les organes principaux de l'ONU que pour ses institutions spécialisées. Par le truchement des mécanismes existant dans le cadre des Nations Unies, par la publicité des débats, par le rôle du Secrétaire général dans la solution de certains différends, l'organisation internationale a démontré sa capacité d'intervenir dans leur réglementation pacifique.

⁵ A. K. Brohi, *The Influence of the United Nations on Modern Diplomacy*, in „Pakistan Horizon, vol. XX, nr. 4, 1967, p. 361“.

PREȘEDINTELE DE REPUBLICĂ ÎN SISTEMUL CONSTITUȚIONAL FRANCEZ

DE

ELENA PIPERNEA

Dezvoltarea constituțională a Franței după al doilea război mondial parcurge două etape principale. Prima etapă începe din anul 1946, prin instaurarea celei de-a patra republici — durează 12 ani — și se caracterizează printr-un regim republican parlamentar ale cărui principii au fost consacrate de Constituția adoptată la 27 octombrie 1946. A doua etapă începe la 4 octombrie 1958, prin adoptarea unei noi constituții care consacră instaurarea celei de-a cincea republici franceze și care se caracterizează printr-o diminuare vădită a regimului parlamentar în favoarea unui regim în care se întărește rolul Președintelui Republicii și al guvernului în detrimentul Adunării Naționale.

Noua orientare a regimului constituțional, legiferată prin Constituția din 1958, s-a conturat în condițiile unei crize politice și economice, agravate de războiul Franței împotriva Algeriei, la care s-a adăugat și teama cercurilor conducătoare de eventualitatea izbucnirii unui război civil. În aceste condiții, mișcarea gaullistă a căutat să asigure un sprijin larg politicii generalului de Gaulle, în scopul anihilării efectelor crizei în care se găsea Franța.

Reflectind principiile exprimate de generalul de Gaulle în discursul său, ținut la Bayeux în 1946, Constituția din 1958, marchează, prin conținutul său instaurarea în Franța a unui regim, în cadrul căruia executivul dobândește primatul asupra legislativului.

Întărirea executivului se realizează în primul rând, prin poziția nouă a Președintelui de republică în sistemul organelor statului, a cărei autoritate crescândă se manifestă prin acordarea de puteri proprii și printr-un drept de acțiune directă în conducerea afacerilor publice¹. Rolul său crește, de asemenea, și în ceea ce privește formarea și atribuțiile guvernului, precum și poziția nouă pe care o dobândește în ierarhia protocolară. Toate acestea situează Președintele de republică pe primul loc în raport cu celelalte organe ale statului și în special față de parlament².

Confirmată de însăși ordinea în care este reglementată de constituție, instituția Președintelui de republică — titlul II — deci înaintea parlamentului a cărei consacrare juridică o găsim abia în titlul IV — titlul III fiind rezervat guvernului, noua orientare schimbă echilibrul puterilor în favoarea executivului³. „După noua constituție — scrie Marcel Prélôt — legislatorul ordinar este președintele și guvernul său. În aceste condiții epitetul clasic de „executiv“ nu mai corespunde unei puteri care se mulțumește de a „asigura executarea legilor“, ci care, cu excepția materiilor rezervate în mod expres parlamentului, dispune de o putere normativă generală și necondiționată⁴.

¹ Louis T r o t a b a s, *Manuel de Droit public et Droit administratif*, Ed. XVIII-a, Paris, 1975, p. 43 și André H a u r i o u — *Droit constitutionnel et Institutions politiques*, Ed. III-a, Paris, 1968, p. 719.

² V. Decr. 1 167 — 2 dec. 1967 — relatif aux préséances dans les cérémonies publiques — cf. L. T r o t a b a s... *op. cit.*, p. 43.

³ Constitution du 4 oct. 1958 — Texte au J.O. du 5 oct. 1958 — cf. L. T r o t a b a s, *op. cit.*, p. 391.

⁴ Marcel P r e l o t, *Pour comprendre la nouvelle constitution*, Edition Centurion, Paris, 1959, p. 69.

Comparînd din acest punct de vedere actuala constituție cu constituțiile anterioare ale Franței, noul regim stabilit în 1958 este departe de parlamentarismul clasic.

În pofida afirmațiilor făcute de unii oameni politici în 1958 ca M. Janot, spre exemplu, care la dezbaterile Comitetului Consultativ Constituțional, spunea: „... ceea ce noi am organizat nu este un regim prezidențial, ci un regim parlamentar“, sau M. Debré care declara, cu aceeași ocazie că „Președintele de Republică, ca orice președinte de republică parlamentară, nu are altă putere decît aceea de a solicita o altă putere“, practica politică ne demonstrează că tenta parlamentarismului în Franța după 1958 a fost mult estompată de prerogativele Președintelui, ale cărui puteri sînt nelimitate⁵. A. Hauriou, consideră, de asemenea, că ceea ce s-a proclamat a fi realizat în 1958, este o republică parlamentară rațională, a cărei funcționare este controlată de un „Președinte de Republică arbitru“, investit, în caz de forță majoră, cu puteri excepționale, însă dornic ca în împrejurări normale, să mențină dialogul și echilibrul între puteri⁶.

Realitatea este însă cu totul alta. Dacă în timpul celei de-a treia și a patra Republici Franceze, instituția președintelui de republică fiind considerată doar ca o magistratură morală, constituția din 1958 a răsturnat acest echilibru, prin prerogativele de autoritate supremă acordată șefului de stat.

Poziția juridică a Președintelui în sistemul constituțional actual este determinată, în acest sens, de articolul 5 care îl definește ca organul suprem care „veghează la respectarea constituției și care asigură prin abstracțiune funcționarea regulată a puterilor publice, precum și continuitatea statului. El este garantul independenței naționale și integrității teritoriului și respectării acordurilor comunității și tratatelor“⁷.

Deși textul articolului citat urmărește să precizeze locul pe care îl deține Președintele în sistemul constituțional actual, redactarea lui este destul de ambiguă în ceea ce privește rolul și prerogativele sale în viața statului. Pe de o parte, Președintele Republicii este îndrituit să aibă un rol activ în viața statului, iar pe de altă parte i se pretinde să mențină o riguroasă neutralitate politică. Or, aceste două exigențe sînt destul de dificil de conciliate⁸.

Înclinăm să credem că această ambiguitate a fost determinată de dorința constituenților din 1958 de a crea o putere arbitrară, independentă de partidele politice. Dar termenul de „arbitraj“ aplicat la viața politică a creat de fapt o incontestabilă echivocitate datorită multiplelor sale sensuri. „A arbitra“ în concepția lui Benjamin Coustant, înseamnă, a preciza competențele fiecărei puteri politice și a împiedica pe vreuna din ele să împietze într-un fel sau altul asupra atribuțiilor celeilalte⁹. Dar „a arbitra“ mai poate însemna și a decide. Or, constituenții din 1958 se pare că acesta era sensul pe care vroiau să-l utilizeze și nu cel enunțat, care, așa cum era formulat, se apropia mai mult, de concepția lui B. Coustant.

Ulterior, datorită acestei echivocități, s-a renunțat la acest arbitraj, pentru o concepție mai largă a funcției prezidențiale. Potrivit acestei concepții se delimitează sfera de activitate ce aparține executivului, în domeniul rezervat Președintelui și cel rezervat guvernului, în special în probleme de politică externă și apărare națională. Ulterior, însăși această delimitare în cadrul executivului a fost înlocuită cu o nouă concepție care întărește rolul și atribuțiile Președintelui de Republică și atenuează rolul guvernului și poziția lui în ierarhia organelor statului. În modul acesta, Președintele celei de-a cincea Republici iese din cadrul stabilit de constituție pentru a-și asuma direct responsabilități fundamentale în cadrul statului. „Statul este astăzi înainte de toate șeful de stat“, declara la 3 februarie 1960 Primul ministru, de la tribuna senatului, cu ocazia dezbaterilor privind adoptarea legii menținerii ordinii și pacificării în Alger¹⁰.

Așadar, creșterea ascendentă a prerogativelor Președintelui de Republică, mai ales după anul 1962, produce schimbări de echilibru chiar în cadrul puterii executive. Modificarea în același an a articolului 7 al constituției privind modul de alegere al Președintelui care urmează acum să se facă prin sufragiu universal, crează guvernului o poziție de dependență totală față de șeful statului, căruia îi datorează însăși existența sa.

Pînă la această modificare, în regimul parlamentar al Franței, organizarea puterii executive era „bicefală“ fapt ce asigura un anumit echilibru. Acest „bicefalism“ își avea geneza

⁵ A. Hauriou, *op. cit.*, p. 719

⁶ *Ibidem*, p. 720.

⁷ Constitution du 4 oct. 1958 (Titre II) *op. cit.*, p. 391.

⁸ Gheorghe Gheorghe, *Separarea puterilor în stat — Teorie și realitate*, Ed. științifică și enciclopedică, Buc., 1976, p. 184 ș.u.

⁹ cf. A. Hauriou, *op. cit.*, p. 733.

¹⁰ L. Troabas, *op. cit.*, p. 46.

în tradițiile istorice, fiind determinat la origine de condițiile în care s-a format parlamentarismul, într-o țară în care existau atunci două elemente asociate ale executivului: regele și miniștri.

Desigur că acest motiv de ordin tradițional nu este singura explicație că într-un stat ca Franța există funcția de șef al statului distinctă de cea de șef al guvernului. Existența șefului de stat în actuala organizare a Republicii Franceze are cu totul altă semnificație, mult mai actuală și determinată de alte considerente decât cele istorice.

Contradicțiile de ordin social-economic au facilitat în Franța declanșarea unor conflicte care amenințau pozițiile cercurilor conducătoare în stat. La aceste considerente dacă mai adăugăm și rolul pe care l-a jucat personalitatea generalului de Gaulle în viața politică a Franței, vom înțelege că, existența unui șef de stat alături de guvern, ca exponent al puterii executive, reprezenta mijlocul prin care clasele conducătoare își asigurau un control permanent asupra parlamentului în componența căruia intrau și reprezentanți cu vederi democratice, progresiste.

Proclamând primatul Președintelui, poziția lui supremă în stat, constituția din 1958 consacră și principiul neresponsabilității acestuia, ca o garanție a asigurării permanenței statului. În virtutea acestei dispoziții la care se adaugă cea potrivit căreia Președintele nu este ales de parlament, el este exonerat de orice răspundere politică față de acesta pentru acțiunile sale, el nefiind supus nici unui control.

Principiul neresponsabilității Președintelui este consacrat în articolul 69 care prevede că: „Președintele de Republică nu este responsabil de actele săvârșite în exercițiul funcțiilor sale, decât numai în caz de înaltă trădare”. Aceasta se numește așa-zisa responsabilitate politică a Președintelui, cînd în caz de înaltă trădare el răspunde în fața Înaltei Curți de Justiție.

Pe considerentul că acest organ suprem de justiție este compus din parlamentari și pentru că punerea sub acuzare, în caz de înaltă trădare, este de competența parlamentului, unui autor de drept constituțional, acreditează ideea că din acest punct de vedere Președintele rămîne responsabil, totuși, în fața organului legiuitor¹¹. Pentru restul funcțiilor sale, Președintele rămîne supus unei responsabilități politice în fața alegătorilor, responsabilitate care se poate concretiza printr-un refuz al națiunii de a-i acorda votul la apelurile sale, așa cum s-a întâmplat, spre exemplu, în 1969 cînd generalul de Gaulle s-a retras din viața politică a Franței.

Pentru a-i consolida poziția supremă în stat și pentru a i se asigura o independență totală față de parlament, constituanții din 1958 au stabilit condițiile de alegere a Președintelui total diferite de cele stabilite de constituțiile din 1875 și 1946.

Urmărind întărirea puterii executive și în primul rînd creșterea rolului Președintelui în sistemul organelor de stat, constituanții din 1958 au fost puși în fața unei mari dileme privind găsirea unui mod de alegere care să corespundă acestor scopuri. Dacă s-ar fi menținut prevederile constituției din 1946, potrivit cărora, parlamentul era îndrituit a face alegerea, ar fi însemnat să se mențină o stare de dependență a Președintelui față de acest organ, ceea ce ar fi însemnat recunoașterea unui anumit control parlamentar, în exercitarea atribuțiilor Președintelui; dacă s-ar fi adoptat de la început sufragiu universal, exista riscul ca de fapt să se instaureze în Franța un regim prezidențial. În aceste condiții, constituanții din 1958, au adoptat o soluție intermediară consacrand în constituție alegerea Președintelui prin sufragiu indirect¹².

Așadar, pînă la modificarea articolelor 6 și 7 din constituție prin legea din 6 noiembrie 1962, alegerile prezidențiale s-au făcut pe baza sufragiului indirect. Corpul electoral era alcătuit din deputați, membrii ai parlamentului, membrii Consiliilor generale și ai adunărilor teritoriale de dincolo de mare, primarii și reprezentanții aleși ai consiliilor comunale¹³.

Practica politică, pe de o parte, iar pe de altă parte personalitatea și rolul generalului de Gaulle ca șef al statului, a făcut posibilă modificarea articolelor 6 și 7 ale Constituției, prin legea din noiembrie 1962 care introduce sufragiul universal direct, ca modalitate de alegere a Președintelui de Republică.

Pe baza modificărilor din 1962, alegerea Președintelui se face pe o perioadă de șapte ani, de către cetățeni prin sufragiu universal și direct, cu majoritatea absolută a voturilor exprimate¹⁴.

¹¹ L. Trotabas., *op. cit.*, p. 48.

¹² G. Burdeau, *op. cit.*, p. 487.

¹³ *Ibidem*, p. 488.

¹⁴ I. Benditer, C. Brădescu, *Prelegeri de drept constituțional al țărilor burgheze*, Buc., 1967, p. 394.

Președintele Republicii Franceze este reeligibil la infinit. Această reglementare este o excepție de la regula dreptului comparat. În S.U.A., președintele nu poate fi ales decât de două ori consecutiv; în Germania Federală și în Italia, șeful statului nu este reeligibil; și în Franța în perioada celei de-a patra Republici, Președintele nu era reeligibil decât o singură dată.

Investit cu largi prerogative, Președintele își exercită atribuțiile în toate domeniile vieții de stat. Clasificarea acestor atribuții se poate face folosind două criterii și anume: un prim criteriu ar rezulta din enumerarea pe care o face constituția și din condițiile de exercitare cărora le sunt supuse aceste atribuții. Potrivit acestui criteriu unele atribuții ale Președintelui sint exercitate prin intermediul unor acte care trebuiesc contrasemnate de Primul ministru, iar altele pot fi exercitate prin acte semnate numai de Președinte¹⁵.

Rolul contrasemnării primului ministru, pe unele din actele prin intermediul cărora Președintele își exercită o parte din atribuții este acela de a transfera executarea acestor acte în sarcina guvernului.

O altă clasificare a cărei criteriu îl găsim tot în textul constituțional, distinge atribuții generale, specifice unui șef de stat într-un regim parlamentar și atribuții proprii deosebit de importante, care permit Președintelui să ocupe primul loc în viața publică a statului¹⁶.

Conform tradiției parlamentare, atribuțiile pentru a căror exercitare se cere contrasemnătura ministerială se referă la dreptul Președintelui de a prezida Consiliul de Miniștri, dreptul de promulgare a legilor, dreptul de a cere parlamentului o nouă deliberare a legii, semnarea decretelor și ordonanțelor, numirea înalților funcționari civili și militari, dreptul de a acredita ambasadori și trimiși extraordinari, dreptul de grație, încheierea și ratificarea tratatelor¹⁷.

Însemnate atribuții îi sint conferite Președintelui în domeniul relațiilor internaționale. Potrivit dispozițiilor articolului 53 al constituției afacerile străine constituie un domeniu rezervat Președintelui de Republică. El este îndrituit a ratifica un tratat de asistență mutuală fără a fi necesară autorizarea prealabilă a parlamentului. În aceleași condiții, Președintele poate adera la un sistem colectiv de apărare sau de a hotări singur retragerea țării dintr-o organizație internațională¹⁸.

Corelativ cu responsabilitățile sale în conducerea relațiilor internaționale, Președintele are o autoritate directă și în ce privește apărarea națională. Președintele Republicii este șeful suprem al armatei.

O a doua categorie de atribuții sint cele pe care Președintele le exercită fără contrasemnătură. Importanța și semnificația lor rezultă cu claritate din raporturile publice.

În conformitate cu dispozițiunile constituționale, Președintele numește și demite singur pe Primul ministru și pe membrii guvernului; are dreptul de a supune referendumului orice proiect de lege¹⁹ deschide și închide prin decret prezidențial sesiunile extraordinare ale parlamentului; are dreptul de a dizolva Adunarea Națională și de a comunica cu adunările parlamentului prin intermediul mesajelor prezidențiale.

Președintele Republicii — potrivit articolului 64 al constituției — „este garantul independenței magistraturii”. În virtutea acestui drept, Președintele numește pe cei nouă membri ai Consiliului superior al magistraturii și prezidează ședințele acestuia.

Un alt drept cu care este investit Președintele se referă la Consiliul Constituțional. Numește trei membri, din cei nouă care formează acest consiliu, avind totodată și dreptul de a cere acestui organ să examineze constituționalitatea tratatelor și legilor ordinare.

Președintele de Republică mai este investit, potrivit Constituției, și cu unele atribuțiuni extraordinare. În condiții excepționale, Președintele are dreptul de a lua măsuri excepționale, atunci cînd împrejurările o cer.

¹⁵ L. Trotabas, *op. cit.*, p. 393.

¹⁶ *Ibidem* p. 48.

¹⁷ Constitution du 4 oct. 1958-art. 9, 10, 18, 14, 15, 17, 52, *op. cit.*

¹⁸ Spre exemplu, la 10 martie 1966 Președintele Franței a hotărît retragerea țării sale din organizația militară a Atlanticului de nord. Ch. Rousseau, *La Constitution du 1958 et les traités internationaux*, Melanges Basdevant, 1960, p. 403 ș.u.

¹⁹ S-a recurs la referendum în 6 noiembrie 1962 pentru aprobarea legii privind revizuirea Constituției; prin referendumul din 1969 a fost pus în discuție și respins proiectul legii privind regionalizarea teritoriului și reforma senatului; în urma acestui refuz, generalul de Gaulle s-a retras din funcția de Președinte; o nouă aplicare a referendumului a făcut-o Pompidou la 23 apr. 1972 cu ocazia ratificării tratatelor de adeziune a Angliei și a altor state la Comitetul Economic European. L. Trotabas, *op. cit.*, p. 50.

Din cele expuse, rezultă că în reglementarea constituțională actuală, Președintele de Republică deține puterea supremă și primul loc în sistemul organelor în stat.

Retragerea generalului de Gaulle de pe arena politică a Franței în 1969 și mai ales după moartea sa, fizionomia vieții politice franceze a început să prindă contururi noi. Instituționalizarea alegerii Președintelui prin sufragiu universal, lărgirea atribuțiilor lui, trecerea de la obligații pur reprezentative — ceea ce jargonul politic francez numea „a inaugura expoziții de crizanteme” — la desemnarea primului ministru și ai membrilor guvernului, la definirea coordonatelor și priorităților politicii generale a statului au îndreptat atenția oamenilor politici și a opiniei publice, asupra acestei instituții²⁰.

Preluată de Georges Pompidou, funcția de șef al statului, în condițiile în care în Franța se instalase criza economică, dobindește noi coordonate.

Apărător al instituțiilor existente, G. Pompidou, într-o declarație făcută la posturile de radio și televiziune, în preajma alegerilor legislative din martie 1973, declara: „De 15 ani încoace, Franța trăiește o mare aventură. Singura mea speranță, singura mea dorință este aceea de a ajuta să continue ascensiunea sa în liniște și pace civilă²¹.”

Comentînd intervenția șefului statului francez, ziarul „Combat” scria: „Președintele consideră că o victorie a stîngii ar amenința instituțiile actuale și lasă să se înțeleagă că nu va ține seama de această eventuală victorie²².”

Intervenția Președintelui Pompidou a fost determinată de creșterea rolului și prestigiului Partidului Comunist Francez a cărui șanse în viitoarele alegeri prezidențiale se conturau ferm. Afirmînd că alegerile legislative constituie un duel între uniunea stîngii și „toți ceilalți”, șeful statului francez a recunoscut locul important pe care-l reprezintă Uniunea stîngii în viața politică a țării, forța de atracție pe care o exercită în păturile largi ale electoratului. Secretarul general al P. C. Francez, Georges Marchais, referindu-se la comentariile Președintelui Pompidou a declarat: „Partidul Comunist Francez va rămîne hotărît de partea legalității și democrației, neprecupețînd nici un efort pentru ca voința exprimată democratic prin sufragiu universal să fie respectată²³.”

În acest context, cercurile politice franceze discută dacă n-ar trebui revizuită Constituția din 1958 și în ceea ce privește durata mandatului prezidențial.

Considerentele acestei revizuii ar fi determinate, pe de o parte, de faptul că în condițiile sufragiului universal ar fi prea mult a cere poporului să aleagă un șef de stat pe o perioadă așa de lungă; pe de altă parte, se pune întrebarea dacă în condițiile actuale este oportun a menține această durată lungă a mandatului și de a vedea înfruntîndu-se în mod inegal două autorități: Președintele Adunării Naționale și Președintele de Republică, în condițiile în care durata mandatelor lor fiind diferită nu se poate asigura o concordanță de vederi.

Aceste considerente au determinat pe unii oameni politici și chiar pe fostul Președinte Pompidou de a propune o revizuire a Constituției, care să reducă de la șapte la cinci ani durata mandatului prezidențial²⁴. Reducerea mandatului prezidențial la cinci ani, ar face posibilă reinstaurarea echilibrului între Președinte și Adunarea Națională. Dar în aceste condiții se ivese noi semne de întrebare la care oamenii politici încearcă să găsească răspuns. Presupunînd că această revizuire se realizează, se pune din nou întrebarea, care vor fi prerogativele Președintelui, în ipoteza, care nu poate fi exclusă, în care majoritatea prezidențială nu va coincide cu majoritatea parlamentară? Admițînd că aceste prerogative vor rămîne la fel de întinse, cum sînt în momentul de față, înseamnă că în Franța se va introduce, în mod oficial, regimul prezidențial în pofida blocajului pe care îl implică cele două puteri. A crede că se introduce pe această cale regula potrivit căreia majoritatea parlamentară va trebui să aibă ultimul cuvînt, ar însemna o revizuire a sistemului celei de-a IV-a Republici ceea ce în condițiile actuale pare o imposibilitate de a obliga la o diminuare a poziției și a puterilor unui șef de stat care nu este ales de parlament ci de către popor.

Considerată de Constituție ca republică parlamentară, în fapt, din analiza organizării constituționale și a practicii politice, rezultă că cea de-a cincea Republică franceză instaurată în 1958 se apropie mai mult de un regim prezidențial.

²⁰ Revista „Lumea”, nr. 57 — 24 decembrie 1970, p. 2.

²¹ Paul Diaconescu — *Accente noi în competiția electorală*, în revista „Lumea”.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ G. Burdeau, *op. cit.*, p. 495.

Bicefalismul executiv, inerent parlamentarismului clasic, se estopează, şeful statului arogându-şi aproape în întregime dreptul şi calitatea de a hotărî opţiunile fundamentale care angajează ţara.

Poziţia şi rolul guvernului ca şi a parlamentului, nu mai pot fi definite decît în perspectiva unei ierarhii în care voinţa Preşedintelui de Republică ocupă primul loc.

Trebuie relevat însă că această concentrare a puterii în prerogativele cu care este investit Preşedintele de Republică şi care uneori depăşesc chiar cadrul constituţional, nu a fost întotdeauna consecinţa unei decizii unilaterale. Au fost situaţii cînd parlamentul şi guvernul determinaţi de anumite conjuncturi politice şi-au ratificat ei propria lor depozitare în favoarea Preşedintelui.

Este concludentă în acest sens, dezbaterea care a avut loc cu ocazia adoptării legii din 2 februarie 1960 prin care se acorda puteri depline preşedintelui de Gaulle. La această dezbateri, P. Coste-Floret a depus un amendament prin care propunea ca ordonanţele pe care guvernul era autorizat să le adopte, să intre în vigoare numai „sub semnătura generalului de Gaulle, Preşedintele Republicii.

Dacă ne gîndim că articolul 13 al Constituţiei din 1958 prevedea că în toate situaţiile „Preşedintele de Republică semnează ordonanţele şi decretele deliberate în consiliul de miniştri” ajungem la concluzia că amendamentul propus nu putea avea decît o singură semnificaţie: aceea de a obliga confirmarea printr-o lege, ca încrederea Adnării Naţionale să fie acordată deplin şefului statului şi că semnătura nu este o simplă aplicare a formulei constituţionale, ci dovada că măsurile adoptate de guvern sînt expresia politicii prezidenţiale. Primul ministru şi-a însuşit punctul de vedere al autorului amendamentului şi departe de a lua poziţie în apărarea prerogativelor care i-au fost conferite prin articolul 20 şi 21 ale Constituţiei, a declarat că mulţumită acestei legi „ordonanţele vor putea fi supuse aprobării Preşedintelui de Republică care va fi în ultimă instanţă judecătorul oportunităţii lor.

Din cele expuse rezultă că în condiţiile actuale, în Franţa, celelalte organe ale statului nu deţin altă autoritate decît aceea pe care Preşedintele o delegă acestora.

²⁵ G. Burdeau *op. cit.*, p. 502.

IMPLICAȚII ALE RAPORTURILOR DE FAMILIE ÎN LEGISLAȚIA LOCATIVĂ

DE

DUMITRU RADU și FLORIN SAVA

O chestiune care tinde să capete din ce în ce mai multă actualitate în teoria și practica judiciară este aceea a implicațiilor raporturilor de familie în legislația locativă.

Spațiul restrîns în care dezvoltăm analiza și considerentele noastre ne impune a enunța numai următoarele aspecte asupra cărora ne vom opri :

- a) cadrul general legislativ al dobîndirii și pierderii dreptului de folosință locativă ;
- b) evacuarea în temeiul art. 24 din Legea nr. 5/1973 ;
- c) reintegrarea în spațiul locativ ;
- d) partajarea dreptului de folosință sau a celui de proprietate asupra locuinței, în caz de divorț.

Intenționînd elaborarea unui studiu critic și, pe cît posibil, de opinie, nu vom aborda decît acele probleme asupra cărora, față de ce s-a spus pînă în prezent, considerăm că se poate adăuga ceva util.

§ 1. Cadrul general legislativ al dobîndirii și pierderii dreptului de folosință asupra locuinței

Analiza normelor ce reglementează relațiile de familie impune uneori și cunoașterea legislației locative. Se poate afirma însă că, de fiecare dată, reglementarea raporturilor locative este, prin finalitatea sa, adiacentă cu aceea a reglementării relațiilor de familie, că între cele două reglementări există anumite corelații.

Credem că vom reuși să punem mai bine în lumină aceste aspecte, analizînd, pe de o parte, *natura juridică* a dreptului de folosință locativă, iar pe de altă parte, acele *dispoziții legale* care impun anumite limitări¹ ale acestui drept, dată fiind politica statului nostru de a asigura o justă și echitabilă folosire a spațiului locativ.

1.1. *Natura juridică* a dreptului de folosință locativă a fost și este controversată. Astfel, multă vreme s-a susținut că acest drept ar fi *real*². Mai recent, a fost emisă și o altă părere, și anume a unui *drept complex*³ care, după caz, urmează a fi privit ca : un *drept de creanță* față de proprietar ; un *drept propriu* aparținînd fiecărui membru al familiei, opozabil atît celorlalți membri ai familiei, cît și terților ; un *drept nepatrimonial*, opozabil celor care l-ar tulbura fără intenție de deposedare ș.a.

În ce ne privește, subscriem la părerea care înfățișează dreptul de folosință locativă ca pe un drept complex. Concluzia naturii complexe—asa cum o întîlnim la autorul citat — nu satisface însă, după opinia noastră, toate cerințele. Nu le satisface, deoarece, sus-citatul autor o limitează numai la dreptul de folosință locativă al beneficiarilor locatari, fără a o

¹ Vezi comentariile asupra Legii nr. 4/1973 și Legii nr. 5/1973, de A. Hilsenrad și C. Oprișan, „R.R.D.” nr. 5/1973, p. 31—43.

² P. Anca, *Structura juridică a dreptului de folosință privind suprafața locativă*, „S.C.J.” nr. 1/1956, p. 107—152.

³ Mircea Mureșan, *Natura juridică a dreptului de folosință locativă*, „R.R.D.” nr. 8/1973, p. 12 și urm.

extinde și la acela al altor categorii de beneficiari, care nu sînt nici locatari și nici proprietari ca de exemplu soțul ori soția și copiii membrilor familiei locatarului principal. Acești beneficiari au drepturi locative subordonate drepturilor proprii ale membrilor de familie care le-au determinat primirea în locuință⁴.

În prezența argumentelor de similitudine — excluzînd bineînțeles ceea ce se impune a fi exclus — teza naturii juridice complexe a dreptului de folosință locativă trebuie recunoscută și în favoarea acestei din urmă categorii de beneficiari.

1.2. Precizările făcute impun însă nevoia și interesul de a înfățișa dispozițiile legale din care direct sau indirect sînt deduse, pentru titularii lui, prerogativele acestui drept.

1.2.1. Desigur, în primul rînd ne interesează sfera acestor titulari. Aceasta rezultă din analiza noțiunii de familie, așa cum a definit-o legiuitorul în cuprinsul legilor nr. 4/1973 și nr. 5/1973.

Se observă însă că textele din cele două legi nu coincid în ce privește compunerea familiei. Astfel, în timp ce art. 15 alin. 2 din Legea nr. 5/1973 arată că „fac parte din familie... soții și copiii, precum și părinții soților, întreținuți de aceștia”, art. 5 alin. 2 din Legea nr. 4/1973 prevede că din familie fac parte... „soțul, soția și copiii minori”.

Dispozițiile acestor două texte — deși diferă sub aspectul semnalat — privesc în contextul întregii legislații locative, prezintă și dau naștere, în ce privește dreptul de folosință locativă al uniunilor familiale, la unele *trăsături și consecințe comune*. Aceasta o deducem din următoarele constatări:

a) și într-un caz și în celălalt, delimitarea prin lege a uniunii familiale are în vedere recunoașterea unui drept de folosință *limitat* numai la nevoile de locuit ale acesteia;

b) în ambele cazuri, dreptul de folosință locativă urmează a fi recunoscut, la un anumit moment dat, celor care îndeplinesc calitatea de membru al uniunii familiale;

c) în fine, și într-un caz și în celălalt, invocarea sau opunerea dreptului de folosință locativă presupun dovada dobîndirii și păstrării, de către cei interesați, a calității de membru al uniunii familiale în condițiile și formalitățile prevăzute de lege⁵.

Examinarea dobîndirii și pierderii dreptului de folosință locativă, în lumina celor de mai sus, înseamnă întregirea ideii că acest drept este strîns legat de calitatea de membru al colectivului familial.

Fără a repeta ceea ce s-a analizat deja în literatura juridică pe această temă⁶, facem în continuare unele precizări.

Astfel, în ceea ce-i privește pe membrii colectivelor familiale care dobîndesc drepturi de folosință locativă în locuințe din fondul de stat, baza legală a dreptului lor o constituie dispozițiile referitoare la norma locativă și la trecerea lor nominală în contractul de închiriere (art. 6 și 15 alin. 1 din Legea nr. 5/1973). În virtutea acestor dispoziții legale, deși contractul de închiriere se încheie de către un singur membru al colectivului familial (locatarul principal sau titularul contractului), drepturile celorlalți membri de familie nu derivă din drepturile acestuia ci, direct din contract fie prin reprezentarea lor legală de către titularul contractului, fie în calitate lor de terți cu un statut special.

Într-adevăr, la o analiză mai detaliată observăm că nu toți membrii prevăzuți de dispozițiile art. 15, alin. 2 din Legea nr. 5/1973 ca făcînd parte din familie, pot avea calitatea de părți în contractul de închiriere ci, numai aceia care participă direct ori prin reprezentant la încheierea contractului. Ceilalți nu pot avea decît calitatea de terți, însă terți cu un statut

⁴ Asupra acestei probleme a se vedea și Decizia de îndrumare a Planului Tribunalului Suprem nr. 5/1975, pct. 4, publicată în „Buletinul Oficial” partea III-a, nr. 212/1975.

⁵ *Practică judiciară*: Copilul care, căsătorindu-se, s-a mutat în locuința celui alt soț, își pierde dreptul locativ, astfel că, revenind după divorț în locuința părinților, nu și-l redobîndește, ci are calitatea de tolerat. Trib. Suprem, Secția civ., dec. nr. 98 din 15 ian. 1974, în „CD” 1974, p. 110; Convenția încheiată de soții despărțiți în fapt, cu privire la folosirea locuinței comune exclusiv de către unul din ei, își produce toate consecințele din momentul părăsirii locuinței de către soțul renunțător și atîta vreme cît nu a fost considerată inefficientă pe cale judiciară sau ca urmare a reluării traiului în comun. Trib. jud. Brașov, decizia civ. nr. 628 din 1 iunie 1973, R.R.D. 5/1974, p. 74.

⁶ O. Rădulescu, *Condițiile în care se realizează intrarea unui soț în spațiul locativ deținut de celălalt soț*, „R.R.D.” 3/1975, p. 10 și D. Cosma, *Drepturile locative ale membrilor de familie ai locatarului principal*, în „R.R.D.” nr. 6/1975, p. 29.

special, deoarece, în timp ce drepturile lor izvorăsc din contract, obligațiile lor izvorăsc din lege⁷.

1.3. În legătură cu schimbările ce pot interveni ulterior încheierii contractului de închiriere în structura colectivului familial, se impun a fi relevate unele aspecte.

1.3.1. Astfel, în ce privește *dobîndirea* calității de membru al colectivului familial⁸, este necesar a se face distincție între membrii care dobîndesc această calitate de drept, fără a li se putea face vreo opunere din partea celorlalți membri și persoanele care sînt primite în suprafața locativă, altele decît cele prevăzute de dispozițiile art. 15 alin. 2 din Legea nr. 5 din 31 martie 1973, pentru care considerăm că este necesar asentimentul acestora.

Motivăm distincția făcută pe dispozițiile art. 100 din Codul familiei care prevăd: „copilul minor locuiește la părinții săi”, pe disp. art. 15 alin. 2 din Legea nr. 5/1973 care prevăd componența colectivului familial, cit și pe îndrumarea dată de instanța supremă prin Decizia nr. 5/1975, pct. 4, în care se vorbește de persoane care „sînt primite”, ceea ce, evident, presupune asentimentul celor care compun grupul familial la data primirii.

Cum trebuie privit dreptul de folosință locativă al acestor din urmă persoane: ca un *drept propriu* sau ca un *drept subordonat* dreptului membrului de familie care le-a determinat primirea?

Datorită faptului că primirea se face — așa după cum se motivează în decizia de îndrumare pre-citată — „în suprafața locativă.” atribuită familiei, aceste persoane nu pot dobîndi un drept propriu, ci un *drept subordonat* dreptului locativ al membrului de familie care le-a determinat primirea datorită unor raporturi de familie care implică o locuință comună ori în temeiul unor obligații de întreținere.

1.3.2. O problemă care ar putea fi discutată este aceea a perspectivei în timp a dreptului locativ subordonat: în prezența unor modificări ale elementelor raportului juridic existent care determină apariția unui spațiu locativ excedentar, dreptul subordonat nu se poate transforma în drept locativ propriu?

Să pot formula argumente în favoarea unui răspuns afirmativ, bazate pe ideea de echitate etc.

Avînd în vedere însă că discuția prezintă interes numai în limitele raportului juridic existent cit și îndrumările instanței supreme în sensul că drepturile subordonate încetează odată cu drepturile proprii de care aparțin (pct. 4, alin. penultim, partea finală), credem că răspunsul nu poate fi decît negativ.

Titular al dreptului locativ propriu nu poate fi decît persoana care, în sensul art. 15 alin. 2 din Legea nr. 5/1973, face parte din familie. Persoanele care au un drept locativ subordonat nu fac parte din familia definită de legislația locativă ci se află cu membrii acestei familii în anumite raporturi care, potrivit Codului familiei ori a unor obligații de întreținere, implică o locuință comună. Aceste persoane nu pot deveni titulari a unor drepturi locative proprii decît devenind membri ai familiei definită de Legea nr. 5/1973 prin căsătorie, înfiere, stabilirea filiației, adică prin mijloace de dreptul familiei și nu de drept locativ.

Apariția unei suprafețe locative excedentare în apartamentul în care locuiește o persoană cu drepturi locative subordonate nu poate duce la transformarea dreptului subordonat în drept propriu pe calea exercitării dreptului la extindere, întrucît dreptul de extindere îl au numai locatarii aflați în apartament (pct. 5 din decizia de îndrumare), care sînt prevăzuți nominal în contractul de închiriere, adică locatarul principal (art. 5 din lege) și membrii familiei sale (art. 15 alin. 2 din lege).

Nu este mai puțin adevărat că și persoanele cu drepturi locative subordonate vor putea, în conformitate cu dispozițiile art. 7 alin. 2 din lege, să închirieze suprafața locativă devenită excedentară în apartamentul în care locuiesc însă nu prin modificarea contractului de locațiune preexistent ci prin încheierea unui nou contract și aceasta numai în lipsa unor persoane îndreptățite la extindere. Nu este vorba deci de transformarea dreptului subordonat într-un drept locativ propriu, ci de dobîndirea unui drept locativ propriu în cadrul unui nou contract de închiriere.

În lipsa persoanelor îndreptățite la extindere, credem că, unitatea locativă va trebui să închirieze cu prioritate suprafața devenită excedentară tocmai persoanelor cu drepturi locative subordonate, care locuiesc în apartament, bineînțeles dacă aceste persoane îndeplinesc condițiile impuse de legislația locativă în vigoare.

⁷ Vezi pentru amănunte: Fl. M. Sava, *Considerații asupra drepturilor locative ale persoanelor ce fac parte din familie*, A.U.I., Științe juridice, anul 1976, p. 107 și urm.

⁸ De aspectele mai deosebite ale pierderii dreptului de folosință locativă urmează să ne ocupăm mai jos: V. § 2 și 4.

1.3.3. Ulterior Deciziei de îndrumare nr. 5 din 27 septembrie 1975 practica judiciară a rămas relativ săracă în relevarea unor situații concrete de persoane cu drepturi locative subordonate. S-a decis totuși că un asemenea drept dobîndește persoana care se căsătorește cu un membru din familia titularului contractului de închiriere, drept care încetează să mai subziste atunci cînd se stinge dreptul propriu al membrului de familie căruia îi este subordonat⁹.

Sub acest aspect este necesară precizarea, la cele arătate anterior, în sensul că mijloacele de drept familial sau faptele juridice, prin care persoanele cu drepturi locative subordonate sau alte persoane pot dobîndi drepturi locative proprii, trebuie să se producă în raport direct cu titularul contractului de închiriere și nu cu membrii familiei acestuia. Astfel, soții sau copiii membrilor familiei titularului contractului de închiriere vor dobîndi doar drepturi locative subordonate, în timp ce soțul sau soția titularului cît și copiii și părinții soților vor dobîndi drepturi locative proprii, dacă sînt întreținuți de soți.

1.3.4. În legătură cu drepturile locative proprii ale copiilor, așa cum au fost precizate prin îndrumările instanței supreme, credem că sînt necesare cîteva observații.

În primul rînd, dacă pentru copiii din afara căsătoriei, aparținînd oricărui soț, existența la data încheierii căsătoriei și deci a încheierii contractului de închiriere, dobîndirea unor drepturi proprii apare normală, pentru aceeași categorie de copii născuți în timpul căsătoriei, din relațiile extraconjugale ale soțului sau ale soției față de care soțul a obținut tăgada paternității, dobîndirea unor drepturi locative proprii ni se pare discutabilă. Astfel, în ipoteza în care soții divorțează iar spațiul locativ se atribuie soțului inocent s-ar putea ajunge la situația anormală ca în acest spațiu să continue a avea drepturi locative proprii și copilul născut din relațiile extraconjugale ale soțului infidel.

În al doilea rînd, decizia de îndrumare dă o interpretare care tinde a modifica dispozițiile art. 15 alin. 2 din Legea nr. 5/1973. Astfel, în alineatul 1 al pct. 4 din decizie se reiterează dispoziția indicată fără respectarea semnelor de punctuație din textul legii (dispare virgula de după cuvintele „părinții soților”) rezultînd ideea, neconformă — după părerea noastră — cu legea, că cerința întreținerii, pentru a face parte din familia definită de legislația locativă, se referă numai la părinții soților nu și la copiii lor.

O asemenea interpretare ni se pare contrară principiilor și finalității sistemului legislației noastre. Ne referim în special la concordanța dintre legislația locativă și cea de dreptul familiei în cadrul sistemului unitar al legislației.

Din acest punct de vedere trebuie să observăm că drepturile locative proprii, recunoscute de legislația locativă în favoarea copiilor și părinților soților, nu reprezintă decît un aspect al dreptului la întreținere reglementat de dispozițiile art. 107 și respectiv 86 și urm. din Codul familiei¹⁰.

Or, dreptul la întreținere își are rațiunea în starea de nevoie în care se află membrii familiei ce nu au puțința unui cîștig din muncă, din cauza unei incapacități de a munci, bătrînețe etc. (art. 86, alin. 2, C. familiei), copiii fiind prezumați în nevoie pe tot timpul minorității (art. 86 alin. 3 C. fam.) cît și în perioada continuării studiilor, fără a depăși vîrsta de 25 ani (Decizia de îndrumare nr. 2/1971; art. 86 și 101, C. fam.).

Dacă însă copiii, ca și părinții soților, nu se mai află ori nu se află în stare de nevoie, conservarea în continuare pentru copii ori recunoașterea pentru părinți a unor drepturi locative proprii în apartamentul soților apare nejustificată și în dezacord cu finalitatea legii.

Dealtmînter, instanța supremă a decis recent, într-o decizie de speță¹¹, că persoana care locuiește în casa părinților săi după ajungerea la vîrsta majoratului nu mai are un drept locativ propriu pe care să-l poată opune noului proprietar în cazul în care părinții înstrăinează imobilul prin vînzare.

Se impune astfel concluzia, în ce privește pe copii, că drepturile lor locative proprii în apartamentul părinților se păstrează numai cît timp sînt minori ori se află în nevoie datorită stării de sănătate, continuării studiilor etc. Odată cu dispariția acestor situații dispare și dreptul lor locativ propriu¹².

⁹ Tribunalul Suprem, secția civilă, decizia nr. 1795 din 2 noiembrie 1976, „R.R.D.” nr. 4/1977, p. 60.

¹⁰ Vezi în acest sens: Trib. Supr. secția civ. dec. nr. 1775/1976, „C.D.” 1976, p. 114—116.

¹¹ Tribunalul Suprem, secția civilă, decizia nr. 99 din 18 ian. 1977, „R.R.D.” nr. 7/1977, p. 68—69.

¹² Pentru un punct de vedere contrar, a se vedea: Trib. Supr., sec. civ., dec. nr. 117/1971 în Repertoriu I. Mihuța, 1969 — 1973, p. 156.

În ipoteza în care prin încetarea drepturilor locative proprii ale copiilor, în apartament ar apare suprafață locativă excedentară în raport cu ceilalți membri ai familiei, dreptul propriu al copiilor se poate transforma într-un drept locativ propriu individualizat operind, ceea ce practica judiciară a denumit defalcarea contractului de închiriere și individualizarea dreptului locativ propriu¹³.

În lipsa unei suprafețe locative excedentare, ca urmare a încetării drepturilor locative proprii ale copiilor, credem că aceștia pot locui în continuare în apartamentul părinților ca simpli toleranți până la dobândirea unei locuințe proprii, în condițiile legii.

Desigur, se poate ridica întrebarea de ce copiii care nu mai sînt întreținuți de părinții lor nu-și păstrează în apartamentul acestora măcar un drept locativ subordonat?

Cele arătate anterior în legătură cu raportul dintre dreptul locativ propriu și dreptul locativ subordonat, cu imposibilitatea (de principiu) transformării dreptului locativ subordonat într-un drept locativ propriu ne relevă, pentru similitudine, și imposibilitatea păstrării unui drept locativ subordonat în favoarea acestor copii. Rațiunea recunoașterii atît a drepturilor locative proprii cît și a drepturilor locative subordonate se află, așa cum am văzut, în existența unor obligații de întreținere (care implică și asigurarea locuinței) rezultînd fie din raporturile de familie fie din alte raporturi juridice. În măsura în care dintre persoanele beneficiare unele au și calitatea de soț ori soție a titularului contractului de închiriere, de copii sau părinți ai soților, legea le recunoaște un drept locativ propriu în raport cu titularul contractului. Pentru celelalte persoane beneficiare legea nu recunoaște decît un drept locativ subordonat în raport cu oricare dintre membrii familiei definite de dispozițiile art. 15 alin. 2.

Or, odată cu încetarea obligației de întreținere față de copiii soților, dispare atît rațiunea drepturilor locative proprii cît și a drepturilor locative subordonate, neputîndu-se pune problema păstrării unor astfel de drepturi locative în favoarea acestor copii.

Problema determinării dreptului de locațiune propriu sau subordonat în cazul locuințelor proprietate personală urmează a fi privită și rezolvată în lumina aceluiași considerații.

1. 4. Înainte de a încheia considerațiile noastre privind cadrul legislativ al dobîndirii și pierderii dreptului de folosință locativă apreciem necesar a reaminti, ceea ce subliniam la început, că acest drept este determinat de calitatea de membru al colectivului familial (art. 15 alin. 1 și 2 din Legea nr. 5/1973) cît și de existența unui spațiu locativ (apartament), respectiv a normei locative pentru fiecare membru din familie (art. 3 și 6 din aceeași lege). Observăm că este vorba despre subiectele pasive și obiectul material al contractului de închiriere. Dar în ce raport¹⁴ se află aceste două elemente ale contractului?

1.4.1. Punem această întrebare întrucît, de regulă, în contractele civile acest raport este static, în sensul că atît subiectele cît și obiectul sînt determinate în momentul încheierii contractului, ele rămînînd aceleași pe tot timpul vieții contractului. Dintr-un anumit punct de vedere acest caracter static, al raportului subiecte—obiect, își găsește expresia în principiul relativității consacrat de dispozițiile art. 973 C. Civil: „Convențiile n-au efect între părțile contractante“.

Contractul de închiriere, reglementat de Legea nr. 5/1973, ne relevă însă un raport dinamic: în timp ce obiectul rămîne același (apartamentul ca suprafață), subiectele (membrii familiei) se pot schimba (ca număr) fie micșorîndu-se prin decese, plecări etc., fie mărindu-se prin nașteri, primiri etc.

Legiuitorul a reglementat, sumar, dar a reglementat numai prima ipoteză prin instituția suprafeței excedentare (art. 7).

A doua ipoteză nu este reglementată. Legea prevede doar unele soluții ca dreptul de extindere, schimbul de locuințe.

De lege ferenda, am propune reglementarea și a celei de a doua ipoteză sub denumirea de „suprafață deficitară“, adică acea suprafață locuibilă care este sub norma locativă prevăzută de dispozițiile art. 6 din lege. Dacă pentru apartamentele cu suprafață excedentară se plătește o chirie majorată (art. 33), pentru apartamentele cu suprafață deficitară ar urma să se plătească o chirie diminuată. De asemenea, s-ar putea reglementa un sistem eficient și obligatoriu al schimbului între locuințele cu suprafață excedentară și locuințele cu suprafață deficitară și aceasta pe baza unei evidențe a diamicii acestor suprafețe locuibile, evidență care ar trebui să fie publică la unitățile de gospodărire locativă.

¹³. Tribunalul Suprem, secția civ., decizia nr. 97 din 18 ian. 1977, „R.R.D.“ nr. 7/1977, p. 68.

¹⁴. Folosim termenul de raport în sens matematic, comparativ, care scoate în evidență modificările cantitative din cele două elemente comparate.

O asemenea reglementare ar avea, după părerea noastră, atât rolul de a satisface mai echitabil necesitățile locative ale familiilor numeroase, de a limita posibilitățile de speculare a spațiilor locative excedentare cât și de a înlătura regimul oarecum preferențial pe care îl au în prezent apartamentele din fondul locativ de stat față de cele proprietate personală. În adevăr, dacă analizăm comparativ dispozițiile cap. II cu cele ale cap. IX ale Legii nr. 5/1973, vedem că în timp ce locatarul principal are doar *dreptul* să subînchirieze o parte din suprafața locativă a locuinței, care nu constituie suprafață excedentară compusă din una sau mai multe camere separate (art. 17 alin. 1) ori suprafață acordată peste norma locativă în crondiciile art. 7 alin. 3 (art. 18), proprietarul are *obligatia* de a închiria camerele care depășesc nevoile de locuit ale familiei sale (art. 60, alin. 1, lit. b).

În practică însă, în lipsa unei evidențe a dinamicii suprafețelor excedentare compuse din camere separate și în prezența dispozițiilor care nu permit închirierea, să zicem, legală a acestor suprafețe, locatarii principali sînt determinați la specularea acestor suprafețe prin convenții ne-legale și oneroase¹⁵.

1.4.2. Un alt aspect, legat de dinamica colectivului familial, este acela al posibilității de primire în apartament și de înscriere în contract a părinților soților, în cazul în care aceștia se află în situația prevăzută de dispozițiile art. 15 alin. 2 din lege, adică: sînt întreținuți ori au nevoie de ajutor sau asistență datorită vîrstei înaintate ori a stării de sănătate nesatisfăcătoare deși au venituri proprii.

Am văzut că legea, din punctul de vedere al dobîndirii drepturilor locative proprii, nu face nici o deosebire între copiii soților și părinții acestora, unicul criteriu fiind acela al stabi-lirii stării de nevoie prevăzută de dispozițiile art. 15, alin. 2.

Pe de altă parte, dispozițiile art. 8 din Decretul nr. 68/1976 privind schimbarea domi-ciliului din alte localități în orașe declarate, potrivit legii, orașe mari, nu condiționează expres schimbarea domiciliului părinților, aflați în nevoie, la copiii locuind în astfel de orașe de exis-tența, în apartamentul copiilor a spațiului locativ care să asigure norma locativă a părinților¹⁶.

Cu toate acestea, comisiile instituite prin dispozițiile art. 9 din Decretul nr. 68/1976 condiționează aprobarea mutării părinților, aflați în nevoie, la copiii lor de existența supra-fețelor locuibile excedentare care să le asigure norma locativă prevăzută de art. 6 din Legea nr. 5/1973 și aceasta în timp ce copiii soților locatari sînt înscriși în contractul de închiriere prin simplul fapt al nașterii, recunoașterii paternității etc.

Această practică discriminatorie ni se pare contrară finalității reglementărilor din dome-niul familiei și cel locativ și anume, repetăm, asigurarea întreținerii, a ajutorului sau asistenței de care copiii sau părinții soților locatari au nevoie datorită vîrstei, continuării studiilor, stării de sănătate nesatisfăcătoare etc. cît și caracterului învederat al contractului de închiriere pe care legiuitorul nu l-a conceput ca un cadru juridic static ci ca unul dinamic care să asigure exercițiul deplin al drepturilor locative ale tuturor membrilor de familie în perspectiva oricăror modificări pe care le presupune trecerea timpului.

§ 2. Evacuările în temeiul art. 24 din Legea nr. 5/1973

Cauzele de evacuare judecătorească cu titlul de sancțiune, reglementate de dispozițiile art. 24 din Legea nr. 5/1973 nu diferă, în principiu, de cele ale legislației precedente¹⁷. Din acest motiv discuțiile purtate pe marginea textelor anterioare își păstrează valabilitatea și astăzi.

Una din problemele la care ne vom referi, discutate în literatura și practica judiciară, este și aceea a caracterului colectiv sau individual al sancțiunii.

Formularea din art. 21, alin. 1 al Legii nr. 10/1968, preluată identic de art. 24, alin. 1 al Legii nr. 5/1973, în sensul că „Locatarii principali și cei ce locuiesc împreună cu aceștia... vor fi evacuați...”, a determinat pe unii autori să considere că sancțiunea evacuării are un caracter exclusiv colectiv și că textul nu este susceptibil de altă interpretare¹⁸, așa cum era cel al

¹⁵ Este de notorietate că, spre exemplu, în municipiul Iași o cameră separată se închi-riază prin astfel de convenții la prețuri de 500 — 600 lei lunar, în timp ce familii numeroase sînt nevoite să locuiască în apartamente cu suprafață deficitară.

¹⁶ Vezi, O. C a l m u s h i, *Schimbarea domiciliului din alte localități în orașe declarate, potrivit legii, orașe mari*, „R.R.D.” nr. 7/1977, p. 11 — 12.

¹⁷ Vezi comparativ art. 47 din Dec. nr. 78/1952 și art. 21 din Legea nr. 10/1968, acte normative abrogate.

¹⁸ Gh. P ă r n u ș a n u, *Regimul evacuării în legislația locativă*, „R.R.D.” nr. 4/1969, p. 55 — 56; Gh. M i t r a c h e, *În legătură cu schimbul de locuințe și cu drepturile locative ale membrilor de familie*, „R.R.D.” nr. 7/1970, p. 88 și 92.

art. 47 alin. 1 din Decretul nr. 78/1952: „..., locatarul poate fi supus evacuării...”. Practica judiciară a continuat însă a fi constantă, și sub regimul noilor reglementări, în a aprecia, de la caz la caz, caracterul individual sau colectiv al sancțiunii¹⁹.

2.1. Ceea ce credem că se cuvine clarificat în această dispută nu ni se pare a fi caracterul sancțiunii (individual sau colectiv) ci criteriile după care instanța va aplica sancțiunea individuală ori colectivă a evacuării.

Desigur, criteriul general de aplicare a sancțiunii nu poate fi decât culpa, stabilită fie în sarcina exclusivă a unui singur membru din familie, fie în sarcina întregului colectiv familial. Stabilirea culpei și a forme sale implică însă de asemenea anumite criterii. Un astfel de criteriu ar putea rezulta, după opinia noastră, din natura dreptului sau, respectiv, obligației încălcate.

Obligațiile locative, așa cum rezultă ele din dispozițiile art. 24 al Legii nr. 5/1973, pot avea o natură patrimonială sau o natură nepatrimonială.

Sub acest aspect, obligațiile de plată a chiriei (lit. d) ori de păstrare a integrității locuinței, clădirii în care aceasta este situată, instalațiilor și accesoriilor acestora, precum și oricăror alte bunuri aferente lor (lit. a), sînt de natură patrimonială ori pot avea o expresie patrimonială, în timp ce obligațiile de a avea o comportare care să nu facă imposibilă conviețuirea celorlalți locatari din apartament sau clădire ori de a nu împiedica folosirea normală a locuinței de către alți locatari (lit. b) sînt de natură nepatrimoniale²⁰.

În prima ipoteză, sancțiunea evacuării va avea caracter colectiv, intrucît, deși prin lege aceste obligații nu sînt solidare, în practică oricare din membrii colectivului familial poate evita sancțiunea prin plata cotelor de chirie restante ori a contravalorii degradărilor²¹. Lipsa plății generează prezumția de culpă în sarcina tuturor membrilor colectivului familial care vor suporta împreună sancțiunea.

În cea de a doua ipoteză, daunele fiind imposibil de remediat de către ceilalți membri ai colectivului familial, sancțiunea evacuării va avea, în principiu, caracter individual, urmînd a fi suportată numai de persoana care și-a încălcat obligațiile locative. Spunem „în principiu” deoarece, practica judiciară a învederat că și în cazul obligațiilor nepatrimoniale colectivul familial, în întregul său, se poate afla în culpă. Este cazul în care acest colectiv nu își exercită rolul educativ, manifestînd o atitudine de acceptare a activității celui vinovat și nu ia măsurile ce se impun pentru a-l determina să revină la o comportare corespunzătoare²², situație în care sancțiunea evacuării va avea caracter colectiv. Cînd însă, cu toate măsurile luate, persoana vinovată nu își corectează comportarea și chiar cei ce locuiesc împreună cu ea sînt victime acestei comportări, sancțiunea evacuării va avea caracter individual aplicîndu-se numai față de această persoană²³. O situație mai dificilă este aceea în care persoana vinovată are calitatea de soț sau de soție. Dificultatea rezultă din existența unor reglementări speciale, atît în materia familiei, potrivit cărora soții nu pot fi obligați să se despartă în fapt și să trăiască separat decît după desfacerea căsătoriei prin divorț (art. 26, 30, 35, 36 și 37 și 37 și urm. din Codul familiei), cit și în materie locativă, potrivit cărora soții au dreptul la o singură locuință, iar domiciliul comun este de natura căsătoriei (art. 6 și 15 din Legea nr. 5/1973; art. 9 din HCM nr. 860/1973)²⁴. Consecința este aceea că nu se poate dispune evacuarea numai a soțului vinovat, chiar dacă aceasta este cerută de însuși celălalt soț, singur sau împreună cu alți colocatari din apartament sau imobil ori cu asociația locatarilor (Decr. 387/1977)*, ci a

¹⁹ Vezi: Ioan Mihulea, *Probleme de drept din practica judiciară a secției civile a Tribunalului Suprem pe anul 1975*, „R.R.D.” nr. 12/1976, p. 35 – 26 cit și practica judiciară acolo citată; Tribunalul Județean Satu Mare, decizia civ. nr. 423/1974, „R.R.D.” nr. 10/1975, p. 66 – 67.

²⁰ M. Mureșan, *op. cit.*, p. 20.

²¹ P. Anca, *op. cit.*, p. 173; D. Cozma, *Raporturile de familie și regimul legal al olosirii locuințelor*, „L.P.” nr. 9/1958, p. 31.

²² Tribunalul Suprem, secția civilă, decizia nr. 1090 din 13 mai 1972, R., „R.D.” nr. f/8/1973 p. 157.

²³ Tribunalul Suprem, secția civilă, dec. nr. 1090/1972, „R.R.D.” nr. 3/1973, p. 157.

²⁴ I. Mihulea, *op. cit.*, loc. cit.

* Decretul nr. 387 din 27 oct. 1977 pentru aprobarea Statutului privind organizarea și funcționarea asociației locatarilor, a fost publicat în „B.O.” nr. 116 din 16 nov. 1977, partea I. Prin acest decret s-a abrogat HCM nr. 1678/1969 privind aprobarea Statutului tip al asociației locatarilor cf. Legii nr. 10/1968.

întregului grup familial din care acesta face parte²⁵. Aceasta nu înseamnă că împotriva unui astfel de soț nu poate fi pronunțată o sancțiune cu caracter individual cum ar fi aceea penală (art. 320 C. pen.) sau contravențională (art. 2 lit. c din Decretul nr. 153/1970)²⁶. De asemenea, în anumite limite este posibilă și evacuarea însă nu pe calea unei acțiuni principale ci pe calea unei cereri pentru ordonanță președințială, introdusă în cursul procesului de divorț, în conformitate cu dispozițiile art. 613² din C.pr.civ. așa cum au fost modificate prin Decretul nr. 174/1974 și care permit a se lua, vremelnic, măsuri cu privire la folosința locuinței de către soți²⁷.

2.2. O ultimă problemă asupra căreia ne vom opri în cadrul acestui paragraf este aceea a aplicării dispozițiilor art. 24 din Legea nr. 5/1973 în legătură cu suprafețele locative propriete personală. Chestiunea a fost îndelung discutată în literatura juridică și prezintă, după opinia noastră, două aspecte distincte:

a) aplicarea acestor dispoziții față de persoanele (locatarii) care au închiriat o suprafață locativă proprietate personală;

b) aplicarea acestor dispoziții chiar față de proprietarii unor astfel de suprafețe locative. În ce privește primul aspect, sub imperiul legislației locative anterioare Legii nr. 5/1973 (care, așa cum am văzut, nu diferă în principiu de cea în vigoare, sub aspectele ce le analizăm) s-au emis două opinii. Într-o opinie²⁸ s-a susținut că dispozițiile art. 21 din Legea nr. 10/1968 (preluate de Legea nr. 5/1973 sub art. 24) nu sînt aplicabile „contractelor de închiriere pentru suprafețele cu destinație de locuințe din apartamentele proprietate personală...” întrucît aceste suprafețe „...rămîn supuse dreptului comun (art. 1416 și urm. C.civ.)”. Opinia se întemeiază pe interpretarea sistematică a art. 52 din Legea nr. 10/1968 (corespunzător art. 63 din Legea nr. 5/1973) însă numai în raport cu acest act normativ. În altă opinie²⁹ la care ne alăturăm, s-a susținut că dispozițiile în discuție sînt aplicabile și imobilelor proprietate personală și aceasta tot într-o interpretare sistematică a aceluiași text însă în raport cu întregul nostru sistem de drept în materie. Sub acest aspect, dreptul comun îl constituie legislația locativă și nu „dispozițiile din Codul civil care urmează a se aplica numai în cazuri cu totul excepționale cînd lipsesc dispoziții concrete în legislația locativă”. Învăderăm în plus că, în prima opinie, deși se acceptă aplicarea legislației locative în ce privește obligațiile locatarilor din imobile proprietate personală, sub aspectul sancțiunilor aplicabile, în cazul nerespectării acelor obligații, se face trimitere la dispozițiile Codului civil, scindîndu-se astfel, în mod nejustificat, sancțiunea de celelalte elemente ale normei juridice locative.

În ce privește cel de-al doilea aspect, în literatura juridică mai veche³⁰, subliniindu-se caracterul mai mult teoretic al discuției, s-a susținut că „proprietarul poate fi evacuat din imobilul proprietatea sa, atunci cînd prin purtarea sa abuzivă se încadrează în rîndul celor vizati de art. 47 lit. c din Decretul nr. 78/1952”. Dacă sub regimul Decretului nr. 78/1952 această opinie era în totul justă, în raport cu dispozițiile art. 3. din acel act normativ, care asimilau în totul pe proprietar cu locatarul, astfel încît practica judiciară³¹ a statuat principiul după care proprietarul nu poate intra în apartamentul său fără ordin de repartitie, sub regimul actualelor acte normative, și avem în vedere în principal Legea nr. 5/1973, Legea nr. 4/1973 și Decretul nr. 387/1977, care au desființat sistemul ordinelor de repartitie pentru fondul locativ cu destinație de locuințe, reglementînd distinct locațiunea de dreptul de proprietate personală asupra locuințelor, o asemenea opinie nu se mai justifică nici măcar sub aspect teoretic. În adevăr, în timp ce art. 5 din Legea nr. 5/1973 prevede că „Locatarul principal este persoana fizică sau juridică titulară a contractului de închiriere”, art. 3. alin. 2 din Decretul nr. 78/1952 prevedea că „Locatarul principal este titularul contractului de închiriere sau proprietarul locuind în apartamentul său”; (sublinierea ns. D.R. și F.L.S.) iar alineatul 1 al aceluiași articol prevedea că „... este locatar orice persoană care locuiește legal în clădire”. Aceasta nu înseamnă că, în prezent, pentru faptele prevăzute de art. 24 lit. b din Legea nr. 5/1973 pro-

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

²⁸ S. Beligrădeanu, *Principiile noii legislații locative*, „R.R.D.” nr. 10/1968, p. 24.

²⁹ Gh. Părăușanu, *op. cit.*, loc. cit.

³⁰ D. Dumitrescu, *Probleme controversate în materie locativă*, „L.P.” nr. 2/1959, p. 54. Vezi în același sens: V. Grădișteanu, *Cu privire la exercițiul și natura juridică a acțiunii în evacuare, prevăzută de art. 47 din Decretul nr. 78/1952*, „L.P.” nr. 3/1957, p. 296.

³¹ Tribunalul Suprem, decizia civilă nr. 488/1952, „C.D.” 1955, vol. I, p. 141.

prietarii de apartamente nu pot fi sancționați penal (art. 320 C.pen.) sau contravențional (art. 2, lit. c din Decretul nr. 153/1970). Este ceea ce rezultă și din dispozițiile art. 9 lit. k ale Statutului privind organizarea și funcționarea asociației locatarilor, aprobat prin Decretul nr. 387/1977, în sensul căora comitetul asociației locatarilor are dreptul de a sesiza organele de jurisdicție în legătură cu abaterile, de la normele de conviețuire socialistă sau obligațiile locative, săvârșite de locatari. (Credem că statutul folosește aici termenul de „locatari” pentru a desemna pe membrii asociației locatarilor și persoanele ce fac parte din familiile acestora, intrucit, conform art. 3 din Statut, „Sînt de drept membri ai asociației locatarilor : titularii contractelor de închiriere ; persoanele fizice care locuiesc în apartamentele ce le aparțin în proprietate personală,...” ; etc. Apare deci evident că statutul face distincție între locatari și proprietari, dar folosește pentru ambele categorii de persoane cit și pentru membrii lor de familie termenul generic de „locatari”. Dealtminteri, și asociația este a „locatarilor” dar cuprinde, ca membri, ambele categorii de persoane. Este, deci, în afară de orice îndoială că legiuitorul nu a intenționat să asimileze, ca în 1952, pe locatari cu proprietarii de apartamente). Aceleași dispoziții prevăd însă și o serie de sancțiuni specifice în materie locativă, aplicabile deopotrivă locatarilor cit și proprietarilor de apartamente, cum sînt : chemarea în fața comitetului asociației și atenționarea ; punerea în discuția adunării generale a asociației ; aducerea la cunoștința organelor de conducere colectivă din unitățile în care sînt încadrate persoanele vinovate, în caz de abateri repetate.

§ 3. Reintegrarea în spațiu locativ

3.1. Cu toate că dispozițiile Codului familiei nu reglementează expres obligația soților de a locui împreună, practica judiciară³² și literatura juridică³³ sînt unanime în a aprecia că unul din principalele efecte personale nepatrimoniale ale căsătoriei este obligația de coabitare. Dealtfel, așa cum s-a subliniat, „scopurile esențiale și firești ale căsătoriei pot fi efectiv realizate numai dacă soții au o locuință comună³⁴ și „trăiesc efectiv împreună³⁵”.

3.1.1. Ca și în cazul altor obligații familiale³⁶ legislația locativă prevede măsuri care să înlănească și îndeplinirea obligației de coabitare de către soți reglementînd, așa cum am văzut, dreptul locativ propriu al fiecărui soț în suprafața locativă unică afectată familiei (art. 6 și 15 din Legea nr. 5/1973 și art. 9 din H.C.M. nr. 860/1973).

Observăm că, obligația familială de coabitare, care presupune îndatorirea fiecărui soț de a colouci și conviețui cu celălalt soț, este completată, dublată în cazul soților locatari de o obligație civilă locativă care presupune respectarea de către fiecare soț a dreptului locativ propriu al celuilalt soț.

În timp ce îndeplinirea obligației de coabitare este un fapt omisiv și nu poate fi sancționată decît pe calea divorțului³⁷, îndeplinirea obligației civile locative se manifestă prin fapte comisive și poate fi sancționată, după caz, prin mijloace penale (art. 320 C. pen), contravenționale (art. 2, lit. c din Decretul nr. 153/1970) sau civile.

3.1.2. În cazul în care soții nu folosesc un apartament închiriat ci proprietate personală a unuia din ei, temeiul legal al dreptului locativ al soțului neproprietar îl constituie tocmai obligația de coabitare născută din actul căsătoriei³⁸. Așadar, obligația de coabitare, în această ipoteză, implică atît îndatorirea de colouciure pentru fiecare soț, cit și aceea de respectare a dreptului locativ propriu al soțului neproprietar.

3.1.3. În sfîrșit, în ipoteza în care apartamentul folosit este proprietate comună a soților, dreptul de folosință locativă, respectiv obligația locativă, rezultă din însuși dreptul de proprietate al fiecărui soț.

³² Plen Trib. Supr. Decizia de îndrumare nr. 26 din 27 sept. 1962, „C.D.” 1962, p. 36 — 37 și „C.D.”. 1952 — 1965, p. 34.

³³ Tr. Ionașcu ș.a., *Căsătoria în dreptul R.P.R.*, Edit. Academici, Buc., 1964, p. 152 și urm. ; A. Ionașcu ș.a., *Familia și rolul ei în societatea socialistă*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca 1975, p. 108 ; I. Albu, *Dreptul familiei*, Ed. did. și ped., Buc. 1975, p. 112.

³⁴ A. Ionașcu ș.a. *op. cit.*, loc. cit.

³⁵ I. Albu, *Op. cit.*, loc. cit.

³⁶ Ne referim la obligația de întreținere. Vezi supra, 1. 3. 4. p. 114.

³⁷ Tr. Ionașcu, *Op. cit.*, p. 153 și urm. și Decizia de îndrumare nr. 26 din 27 sept. 1962, sus citată.

³⁸ Vezi, Trib. Supr., secția civ., decizia nr. 1090 din 17 iunie 1976, C.D. 1976, p.

3.1.4. Pentru ceilalți membri de familie, atunci când soții folosesc un apartament închiriat, temeiul legal al dreptului locativ îl constituie contractul de închiriere (din momentul încheierii lor în contract), și al obligațiilor locative—fie contractul fie chiar legea³⁹, iar când soții folosesc un apartament proprietate personală, temeiul legal al drepturilor locative îl constituie obligația generală de întreținere⁴⁰.

Indiferent însă de temeiul juridic al drepturilor și obligațiilor locative, dacă acestea aparțin soților sau celorlalți membri de familie, dacă sînt proprii sau subordonate, nerespectarea lor atrage aceeași gamă largă de sancțiuni: penale, contravenționale sau civile.

3.2. Creație a practicii judiciare, sancțiunea civilă aplicabilă actelor de nerespectare a drepturilor locative, manifestate în special sub forma izgonirii din suprafața locativă comună, este cunoscută sub denumirea de *acțiunea în reintegrare*. Ea poate fi definită ca acel drept procesual, aparținînd titularului unui drept locativ, de a cere în justiție repunerea (reintegrarea) sa în exercițiul (folosința) acestui drept în contradictor cu membrii sau membrul de familie care nu i-l recunosc sau i l-au încălcat prin izgonire.

În practica judiciară, s-a ridicat chestiunea, de a se ști, dacă, odată cu reintegrarea, instanța poate dispune și asupra modului în care, pe viitor, se va folosi suprafața locativă de către părțile în litigiu.

Credem că soluția diferă după cum un atare litigiu se poartă între soți; între soți sau unul din soți și alți membri de familie; între ceilalți membri de familie, iar pe de altă parte și după calea procesuală aleasă.

3.2.1. Înainte de a ne expune părerea, pentru aceste ipoteze, considerăm necesare cîteva observații generale.

În primul rînd, trebuie să observăm că *obiectul* acțiunii în reintegrare îl constituie pretenția reclamantului de a fi repus în folosința dreptului său locativ, iar *modalitatea* de satisfacere a acestei pretenții este dispunerea simplă reintegrării.

În al doilea rînd, calea judiciară prin care se realizează o asemenea acțiune este, de regulă, ordonanța președințială fiind îndeplinite condițiile impuse de dispozițiile art. 581 C.pr.civ.: urgența și pericolul întîrzierii (rezultînd, spre exemplu, din faptul că reclamantul nu are o altă locuință) iar pe de altă parte, aparența dreptului și posibilitatea soluționării fără prejudicarea fondului (rezultînd din calitatea de soț sau alt membru de familie a reclamantului)⁴¹. Părțile într-o astfel de cauză sînt reclamantul, respectiv persoana izgonită ori a cărei drept nu se recunoaște și pîritul, respectiv persoana care a comis izgonirea ori nu recunoaște dreptul locativ al reclamantului.

Spre deosebire de aceasta, stabilirea modului de folosire a suprafeței locative se poate realiza numai în cadrul unei acțiuni de partaj de folosință ori de partaj definitiv care implică abordarea fondului în contradictor cu toate persoanele interesate, în cazul nostru — cu toți membrii de familie titulari de drepturi locative proprii. O asemenea acțiune nu poate fi rezolvată decît printr-o hotărîre de fond.

În concluzie, rezolvarea concomitentă a reintegrării cu stabilirea modului de folosire a suprafeței locative nu este posibilă pe calea judiciară a ordonanței președințiale⁴² în nici una din ipotezele sus-indicate.

3.3. Revenind la aceste ipoteze, să vedem dacă, și în ce condiții este posibilă rezolvarea concomitentă a celor două capete de cerere pe calea judiciară a hotărîrii de fond.

În ipoteza litigiului dintre soți, trebuie să constatăm că partajul de folosință a bunurilor comune (și dreptul locativ este un bun comun)⁴³ apare inadmisibil, deoarece, „atîta timp cît există comunitatea de bunuri și soții nu sînt divorțați, aceștia administrează și folosesc im-

³⁹ Vezi pentru această distincție, Fl. Sava, op. cit., loc. cit.

⁴⁰ Vezi supra pag. 114 și practica judiciară citată acolo la pct. 11 subsol.

⁴¹ Vezi, Trib. Supr., Plenul, dec. de îndr. nr. 5/1975, pct. 15, loc. cit.; sec. civ., dec. nr. 1395/1973, în Repertoriu I. Mihuță, 1969 — 1975, p. 155, și nr. 2648/1973, în „R.R.D.” nr. 9/1974, p. 65; Trib. jud. Constanța, dec. civ. nr. 1158/1973, în „R.R.D.” nr. 9/1974, p. 63—64.

⁴² Pentru ipoteza litigiului între soți, vezi: Trib. jud. Constanța, dec. civ. nr. 1158/1973, loc. cit.

⁴³ I. Albu, op. cit., p. 147 și D. Cozma, op. cit., loc. cit., p. 85.

preună bunurile comune și dispun tot astfel de ele, așa cum se arată în prevederile art. 35 din C. familiei...; cu totul excepțional și numai pentru motive temeinice, legea permite împărțirea în timpul căsătoriei a bunurilor comune în totul sau în parte, iar nicidecum împărțirea folosinței lor⁴⁴ (art. 36, alin. 2 din C. familiei). Pe de altă parte, partajul de folosință nefiind reglementat de lege, are ca temelie juridică învoiala copărtașilor⁴⁵. Or, între soți orice convenție contrară regimului comunității de bunuri este nulă în conformitate cu dispozițiile art. 80, alin. 2 din C. familiei. Așadar, reintegrarea se poate dispune concomitent numai cu partajul definitiv al suprafeței locative ocupate de soți și, bineînțeles, numai printr-o hotărâre judecătorească de fond. Desigur, în acest cadru judiciar, instanța va putea admite cererea de reintegrare, respingând cererea pentru partaj dacă se vor constata neîndeplinite condițiile prevăzute de dispozițiile art. 36, alin. 2 din C. familiei. De asemenea, instanța va respinge capătul de cerere pentru partaj și atunci când va constata că partajul nu este practic posibil și nu satisface interesele legitime locative ale ambilor soți⁴⁶, cit și ale celorlalți membri de familie.

În celelalte două ipoteze, având în vedere că soții nu au interese procesuale contrarii, credem că soluția reintegrării concomitentă cu a partajului de folosință sau a partajului definitiv este admisibilă dacă partajul este posibil în natură, nu se încalcă drepturile locative ale celorlalți membri de familie și în primul rând cele comune ale soților. Admițând însă că drepturile locative ale celorlalți membri de familie, cu excepția soților, nu au o existență permanentă ci una temporară, pentru perioada în care se află în nevoie⁴⁷, trebuie să admitem că și efectele reintegrării cu determinarea modului de folosire a suprafeței locative sînt temporare. De asemenea, efectele unui astfel de partaj sînt limitate numai la persoana reintegrată, ceilalți membri de familie rămînînd în continuare în exercitarea codevălmașă a drepturilor lor locative.

§ 4 Partajarea dreptului de folosință sau a celui de proprietate asupra locuinței, în caz de divorț

4.1. Soluțiile ce urmează a fi pronunțate de instanțele judecătorești cu privire la dreptul de folosință a locuinței în caz de divorț sînt arătate de către instanța noastră supremă în îndrumările date prin Decizia nr. 5/1975, pct. 8.

Îndrumările — și mai ales considerentele — acestei decizii ne dau prilejul ca, în problema menționată, să facem cîteva sublinieri. Sugerate de practica judiciară, sublinierile noastre nu privesc decizia însăși, ci lărgirea cadrului ei interpretativ. Astfel, conform dispoziției cuprinse în art. 22 din Legea nr. 5/1973, instanța supremă reține ca soluție de principiu acordarea beneficiului contractului de închiriere soțului în favoarea căruia s-a constatat existența unui criteriu de preferință.

Criteriile de preferință, arătate de art. 22 din Legea nr. 5/1973, pot însă intra în concurs unul cu celălalt. Așa de pildă, soțul căruia, deși se face vinovat de desfacerea căsătoriei, i se încredințează spre creștere și educare copiii, va obține beneficiul contractului de închiriere înaintea celui alt soț. Criteriul prioritar al încredințării copiilor — fără a se ține seama dacă aceștia provin din căsătoria desfăcută, din altă căsătorie sau din afara căsătoriei — trecînd înaintea criteriului obținerii divorțului din vina celui alt soț⁴⁸.

În considerentele acestei decizii instanța supremă reține ca posibilă și soluția împărțirii locuinței „... dacă a atare împărțire este practic posibilă și satisface interesele legitime ale ambilor soți”.

Reținem deci că instanța supremă a avut în vedere ca, la pronunțarea de către instanțele judecătorești a soluției împărțirii locuinței, să se constate îndeplinirea cumulativă a celor două condiții a) posibilitatea împărțirii folosinței locuinței și b) satisfacerea intereselor legitime de locuit ale ambilor soți.

⁴⁴ Trib. Supr., sec. civ., dec. nr. 1479/1972, „C.D.” 1972, p. 207 — 208.

⁴⁵ Trib. Supr. sec. civ., dec. nr. 784/1977, „R.R.D.” nr. 11/1977, p. 60.

⁴⁶ Vezi infra 4.1 și practica judiciară acolo citată.

⁴⁷ Vezi supra 1, pag. 113.

⁴⁸ Vezi dec. col. civ. al Tribunalului Suprem nr. 43/1960, în C.D., 1960, p. 289; idem. dec. nr. 867/1966 în „C.D.” 1966, p. 124.

În ce privește *prima condiție*, socotim că pentru a se putea vorbi de o împărțire „practic posibilă”, trebuie avute în vedere următoarele : a) partajarea să se refere numai la suprafața locativă ocupată de soți în timpul căsătoriei, fără deci a se nesocoti drepturile locative ale celorlalți membri ai familiei cum ar fi, spre exemplu, copiii majori⁴⁹ sau părinții unuia dintre foștii soți⁵⁰ ; b) nevoile de locuit ale soțului în favoarea căruia s-a reținut criteriul prioritar, să fie acoperite prin existența unei camere separate⁵¹.

Satisfacerea intereselor legitime ale ambilor soți, respectiv cea de a doua condiție, ridică problema modului de rezolvare a eventualelor conflicte de interese, cum ar fi, spre exemplu, conflictul dintre interesul legitim al soțului beneficiar de a i se asigura o cameră în plus și interesul celui alt soț de a se dispune partajarea. În această privință reținem că practica judiciară este constantă : asigurarea cu prioritate a drepturilor locative strict necesare ambilor soți, urmînd ca după aceea, și în măsura posibilităților, să se asigure soțului beneficiar o cameră în plus⁵².

4.2. O altă problemă — în chestiunea de care ne ocupăm — ar fi aceea a valorificării efective a dreptului de a ocupa locuința comună de către soțul căruia i-a fost atribuită, atunci cînd fostul soț se împotrivesc.

Două ar fi ipotezele posibile : hotărîrea de divorț să cuprindă mențiunea expresă a evacuării soțului nebeneficiar ; hotărîrea să nu cuprindă această mențiune, ci numai aceea a atribuirii locuinței soțului beneficiar.

Dacă în prima ipoteză valorificarea efectivă a dreptului de folosință exclusivă a locuinței se poate face pe calea executării silită, în cea de a doua ipoteză credem că acest lucru nu este posibil. Sub acest aspect este interesat de văzut dacă instanța de divorț, căreia i s-a cerut în condițiile art. 22 din Legea nr. 5/1973 și atribuirea locuinței, se poate pronunța sau nu și în legătură cu evacuarea, în cazul în care aceasta nu s-a cerut expres. Cu alte cuvinte, se ridică problema de a se ști dacă capătul de cerere privind atribuirea beneficiului contractului de locațiune investeste instanța de a dispune și evacuarea, deși aceasta nu s-a cerut direct. Aceasta cu atît mai mult cu cît, din contextul pct. 8 (considerente) al Deciziei de îndrumare nr. 5/1975, s-ar părea că răspunsul este afirmativ.

În practică este posibil ca soțul nebeneficiar să nu locuiască în locuința ce face obiectul contractului de locațiune. Este evident că, în această situație, cererea de evacuare a acestuia este lipsită de obiect și interes, urmînd a fi respinsă ca nefondată dacă s-a formulat, în timp ce cererea de atribuire a beneficiului contractului de locațiune rămîne întemeiată și admisibilă.

Pe de altă parte, în timp ce cererea privind atribuirea beneficiului contractului de locațiune are caracterul unei cereri în constatarea existenței acestui drept, cu consecința că hotărîrea ce se va da asupra acestui aspect nu este susceptibilă de executare silită, cererea privind evacuarea are caracterul unei cereri în realizarea dreptului de folosință exclusivă a locuinței, hotărîrea, sub acest aspect, fiind susceptibilă de executare silită.

Așadar, cele două aspecte sînt distincte și nu pot fi promovate în instanța de divorț decît prin capete de cerere separate.

⁴⁹ Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 21 din 11 ian., 1965, în *C.D.* 1965, p. 146.

⁵⁰ Idem, dec. nr. 867 din 29 aug., 1966, în *C.D.* 1966, p. 124.

⁵¹ Este cerința impusă de dispozițiile alin. 2 și 3 ale art. 3 din Legea nr. 5/1973.

⁵² Vezi, Trib. Supr., col. civ., dec. nr. 185/1966, *C.D.* 1966, p. 117—120 ; idem, dec., civ. nr. 807/1971 în Repertoriu I. Mihulea, 1969 — 1975, p. 160, nr. 328.

SEMNAREA TRATATELOR INTERNAȚIONALE

DE

PAUL OLCESCU

Modalitatea cea mai veche cunoscută în istoria relațiilor internaționale prin care statele devin părți la tratatele negociate este cea a semnării.

Statele care pot recurge la semnare pentru a deveni părți la tratate sînt cele care au participat la negocieri, situație utilizată în mod frecvent în cazul tratatelor bilaterale.

În cazul tratatelor multilaterale, utilizarea modalității semnării este mai puțin frecventă fiind înțilnită de exemplu în cazul actelor constitutive a organizațiilor internaționale situație cînd se folosește așa-numita clauză a triplei opțiuni¹.

Utilizarea acestei clauze permite statelor să devină părți la tratatele în cauză prin : a) semnare, fără rezerva acceptării; b) semnare sub rezerva acceptării, urmată de acceptare; c) acceptare.

Clauza de triplă opțiune este înțilnită de exemplu în Convenția privind crearea Organizației maritime consultative interguvernamentale (I.M.C.O.) din 1948² sau în Statutul Agenției pentru Energia Atomică din 1956³.

Semnarea, ca modalitate de a deveni parte la tratat poate fi utilizată și de către statele care nu au participat la negocieri prin recurgerea la așa-numita semnătură înțirziată (signature différée) care constă în semnarea tratatului la o dată ulterioară adoptării.

Rousseau consideră că această procedură a avut următoarea evoluție⁴ :

a) la origine, semnătura înțirziată constituia un simplu artificiu destinat să dea timp plenipotențiarilor împiedicați de instrucțiunile guvernelor lor să semneze. Procedura era rezervată pentru o scurtă perioadă de timp numai statelor care participaseră la negocieri;

b) mai tîrziu, semnătura înțirziată a fost deschisă și unor state determinate, pentru a le permite să devină părți;

c) în epoca actuală s-a permis statelor care nu au participat la negocieri să semneze tratatele respective fără să se fixeze o limită în timp pentru acest lucru.

Semnătura înțirziată este deschisă în practica statelor și acelor tratate care intră în vigoare prin ratificare, situație în care ea are caracterul unei autentificări înțirziate. Astfel art. 9 par. 1 din Tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare (Moscova, 1 iulie 1968) prevede că „Prezentul Tratat este deschis spre semnare tuturor statelor....” în par. 3 al articolului fiind înserată clauza ratificării.⁵

Procedura a fost criticată pentru faptul că această permisiune dată statelor care nu au participat la negocieri este inutilă și de natură a crea confuzii întrucît aceste state dispun de o altă procedură de a deveni părți la un tratat elaborat fără prezența lor⁶.

Critica este într-o anumită măsură întemeiată însă privește un aspect formal al problemei. În condițiile în care problematica vieții internaționale contemporane interesează toate statele această procedură permite statelor care nu au participat la negocieri dar care sînt interesate în obiectul tratatului să recurgă la această modalitate simplă și rapidă pentru a deveni părți la tratat. S-ar putea obiecta că acest lucru ar fi posibil de realizat prin aderare cu care semnătura înțirziată are unele asemănări. Procedura aderării este însă mai complexă decît cea a semnării și uneori supusă unor condiții care ridică probleme pentru statele care doresc să devină părți la tratatele pe care nu le-au negociat.

¹ N. Blix, *Treaty-making power*, Londra—New York, 1960, p. 292.

² Art. 57, partea a XVI-a din Convenție.

³ Art. XXI, part. A din Statut.

⁴ Ch. Rousseau, *Droit international public*, Tome I, Paris, 1970, p. 116.

⁵ Aceeași prevedere o înțilnim și în art. 10 par. 1 și 2 a Tratatului cu privire la interzicerea amplasării armelor nucleare și a altor arme de distrugere în masă pe fundul mărilor și oceanelor și în subsolul lor (Moscova, 11 februarie 1971).

⁶ M. Nguyen Quoc Dinh, *Cours de droit international public*, Paris, 1970, p. 151.

Semnarea tratatelor are ca efect faptul că statele devin părți la tratat numai dacă acest lucru a fost stabilit în prealabil de părți; în caz contrar ea are caracterul unei autentificări a textului.

În acest sens, Convenția de la Viena din anul 1969 prevede în art. 12 :

1. Consimțământul unui stat de a fi legat printr-un tratat se exprimă prin semnătura reprezentantului acestui stat :

- a) cînd tratatul prevede că semnătura va avea acest efect ;
- b) cînd este stabilit pe o altă cale că statele care au participat la negociere conveniseră că semnătura va avea acest efect ; sau
- c) cînd intenția statului de a conferi semnăturii acest efect rezultă din deplinele puteri ale reprezentantului său sau a fost exprimată în cursul negocierii.

2. În aplicarea paragrafului 1 ;

- a) parafarea unui text are valoarea semnăturii tratatului dacă este stabilit că statele care au participat la negociere conveniseră în acest fel ;
- b) semnătura ad referendum pusă pe un tratat de către reprezentantul unui stat, dacă acesta o confirmă, are valoarea semnăturii definitive a tratatului.

Textul articolului adoptat în forma propusă de Comisia de drept internațional în proiectul din anul 1966, deși caută să cuprindă toate cazurile în care statele pot deveni părți la tratat prin semnare prezintă unele imprecizii.

În mod normal tratatele prevăd în partea finală modalitatea prin care statele devin părți la tratat, sub acest aspect pct. a al par. 1 fiind suficient de clar atunci cînd stipulează că leagă statele dacă tratatul prevede acest lucru.

Problema devine dificilă cînd tratatul nu conține nici o prevedere în acest sens, situație în care trebuie de determinat care a fost intenția părților.

Soluția dată la pct. b al. par. 1 este imprecisă sub două aspecte :

- 1. care este modalitatea prin care să se determine că statele care au participat la negocieri au avut această intenție ;
- 2. cînd se va determina acest lucru și de către cine, în special în cazul tratatelor multilaterale.

În comentariul Comisiei de drept internațional cu privire la această problemă se arată în mod lapidar că trebuie de utilizat elementele probante pentru a determina intenția statelor⁷. Dezbaterile Conferinței nu au acordat atenția cuvenită acestui punct, textul în forma în care a fost adoptat fiind imprecis ceea ce poate da naștere la dificultăți în aplicarea lui.

În ceea ce privește pct. 3 al par. 1, acesta este de asemenea clar întrucît statele pot arăta în deplinele puteri intenția ca semnătura reprezentantului să le angajeze sau pot oricînd în cursul negocierilor să-și exprime această intenție. Intenția trebuie însă exprimată în mod expres fie în deplinele puteri fie în cursul negocierilor pentru a se evita eventualele dificultăți de interpretare.

Punctul 2 al paragrafului 2 ridică o problemă și anume cea a momentului în care se constată intenția statelor de a conferi parafării valoarea semnăturii. Formularea „.... că statele care au participat la negociere conveniseră că semnătura avea acest efect” este ambiguă. În mod logic înțelegerea dintre state trebuie să intervină după parafare căci dacă statele ar fi convenit acest lucru înainte de parafare, ea nu ar mai fi fost necesară întrucît se putea recurge direct la semnare pentru a se evita astfel determinarea intenției părților în cauză.

O altă problemă este cea ridicată de reprezentantul Belgiei care referindu-se la intenția statului de a acorda parafării această valoare a arătat că atunci cînd parafarea este făcută de către șefii de state, primii miniștri sau miniștrii de externe, ea este echivalentă cu o semnătură în bună și cuvenită formă⁸.

Considerăm pe marginea acestei interpretări că indiferent de rangul reprezentantului care a parafat tratatul, intenția de a conferi parafării valoarea semnăturii trebuie să rezulte în mod neîndoios din înțelegerea intervenită între părți.

Punctul 2 al paragrafului 2 referindu-se la situația în care se poate da semnăturii ad referendum valoarea de semnătură definitivă ridică numai problema momentului din care operează confirmarea statului. Reprezentantul Spaniei a susținut că statele trebuie să aibă libertatea de a hotări dacă dorește să devină părți din momentul semnării ad referendum sau din momentul confirmării acestei semnături⁹.

⁷ Extrait du *Rapport de la Commission du Droit International sur les travaux de sa dix-huitième session*, 4 mai — 19 juillet 1966, 67—18629, p. 30.

⁸ Doc. A/Conf. 39/C. 1/SR. 17, 11, IV, 1968, p. 10.

⁹ Doc. A/Conf. 39/C.1/SR. 17, 11.IV.1968, p. 12.

Intrucît textul nu spune nimic în această privință considerăm că statele au latitudinea de a alege soluția ex tunc sau ex nunc pe care trebuie însă să o specifice în mod expres în actul prin care confirmă semnăturii ad referendum valoarea de semnătură definitivă.

Practica statelor cunoaște cazuri în care tratate supuse ratificării intră în vigoare din momentul semnării. Astfel art. IX al Tratatului de prietenie și cooperare dintre Republica Socialistă România și Republica Argentina semnat la Buenos Aires la 8 martie 1974 prevede că „prezentul tratat intră în vigoare în momentul semnării și va fi supus ratificării conform procedurii constituționale în vigoare în cele două state”¹⁰.

Se pune întrebarea care este modalitatea prin care statele devin părți la aceste tratate? Dacă ele devin părți prin semnare atunci care este rolul ratificării, iar dacă devin părți prin ratificare ce valoare are semnarea, ținînd cont de faptul că tratatul intră în vigoare din acest moment.

Plecînd de la regula că tratatele produc efecte numai din momentul intrării în vigoare iar executarea obligațiunilor și exercitarea drepturilor decurgînd din tratat revine numai statelor părți considerăm că la aceste categorii de tratate statele devin părți prin semnare.

Recurgerea în aceste cazuri și la ratificare îmbracă un rol formal, statele luîndu-și însă prin această măsură o garanție suplimentară în vederea asigurării respectării și stabilității tratatelor respective.

Semnarea ca modalitate de a deveni parte la tratat cunoaște o mare dezvoltare în special din sec. al XIX-lea, cînd statele au început să încheie pe lîngă tratate în sens îngust care erau semnate și supuse apoi ratificării și tratate la care statele devin părți prin semnare denumite acorduri în formă simplificată¹¹.

Practica încheierii acordurilor în formă simplificată s-a dezvoltat datorită procedurii de încheiere mult mai simplă decît cea clasică ceea ce permite statelor să obțină în perioade scurte de timp reglementările juridice necesare satisfacerii intereselor lor în domenii variate.

În redactarea articolului 12 din Convenție care se adresează în special acestei categorii de tratate nu s-a utilizat această denumire datorită faptului că în practica internă a statelor ea nu a fost în mod uniform reținută și în plus se pot crea unele confuzii între aceste acorduri și cele la care statele devin părți prin aprobare sau acceptare, a căror procedură este de asemenea mai simplă decît cea clasică, a ratificării.

Acordurile în formă simplificată se caracterizează în primul rînd prin procedura rapidă a încheierii și în al doilea rînd prin existența în mod frecvent a unei pluralități de instrumente (schimburi de scrisori, de note sau de declarații) care le deosebesc, cel puțin într-o anumită măsură, de tratatele în sens îngust.

Urmărind stabilirea unei distincții între aceste două categorii de tratate Bittner le clasifică în tratate ce se încheie după o procedură complexă (negociere, semnare, ratificare) și cele care se încheie după o procedură simplă (negociere, semnare)¹². În cazul primei categorii reprezentantul va avea imputerniciri limitate numai la negociere și semnare în timp ce pentru celelalte va fi imputernicit să angajeze statul prin semnătură.

J. Basdevant consideră că există următoarele deosebiri între tratatele în sens îngust și acordurile în formă simplificată¹³.

a) din punctul de vedere al organelor care le încheie acordurile în formă simplificată se stabilesc, în general, fără intervenția șefului statului, organul investit cu competența de a încheia tratate. Această distincție nu ni se pare semnificativă întrucît există tratate în care intervenția organului investit cu puterea de a încheia este evidentă¹⁴; b) din punctul de vedere al formei, se folosește de obicei nu un singur instrument, ci o pluralitate de instrumente care

¹⁰ Tratatul de prietenie și cooperare dintre Republica Socialistă România și Republica Guineea semnat la Conakry la 10 martie 1974, prevede în art. XII același lucru.

¹¹ În Statele Unite unde aceste acorduri se încheie în mare număr ele se numesc „executive agreements” deoarece se consideră că încheierea lor intră în atribuțiile președintelui — șeful puterii executive, fără să fie necesară incuviințarea Senatului.

¹² L. Bittner, *Die Lehre von den Völkerrechtlichen Vertragsurkunden*, Berlin—Leipzig, 1924, p. 25—50 și 265—266.

¹³ J. J. Basdevant, *La conclusion et la rédaction des traités et des instruments diplomatiques autres que les traités*, în „R.C.” 1926, V. 15, p. 615—626.

¹⁴ Pierre Vellas indică drept acord în formă simplificată pe cel de tristă amintire de la München din 29 sept. 1938 încheiat între Germania, Marea Britanie, Franța și Italia, semnat de primii miniștri ai statelor în cauză. Vezi Pierre Vellas, *Droit international et science politique*, Paris, 1967, p. 48.

se schimbă între state : c) din punctul de vedere al procedurii prin care statele devin părți la tratat, acordurile în formă simplificată nu sînt, în general, ratificate.

După Dehousse nu există nici o deosebire de fond între tratatele în sens îngust și acordurile în formă simplificată, ambele categorii avînd aceeași valoare obligatorie¹⁵.

În practica statului nostru, acordurile în formă simplificată nu sînt, în general, încheiate decît cu privire la probleme a căror reglementare nu depășește atribuțiile acordate organelor administrației de stat prin Constituție¹⁶. Practica internațională pe lingă acorduri în probleme de mai mică importanță, cunoaște și acorduri în formă simplificată încheiate în domenii majore ale relațiilor internaționale. Acorduri politice importante ca cele de la Yalta și Potsdam din 1945 sau privind semnarea unei alianțe (convenția militară franco-rusă din 17 august 1892), restabilirea păcii (acordurile din 1 ianuarie și 3 aprilie 1946, încheiate de Thailanda cu Marea Britanie și Australia care puneau capăt stării de război între aceste țări), cesiuni de teritorii (acordul de la München din 29 septembrie 1938 cu privire la cedarea unei părți din teritoriul Cehoslovaciei, Germaniei) au fost încheiate în formă simplificată. Pe lingă aceste categorii procedura se mai utilizează în cazul unor convenții militare (de armistițiu, de încetare a focului) precum și acorduri cu caracter tehnic (acorduri vamale, aeriene, postale). Domeniile variate care pot constitui obiectul reglementării prin acorduri în formă simplificată au dus la o creștere a numărului acestora apreciindu-se că ele ar reprezenta 50% din totalul tratatelor.

Printre acordurile în formă simplificată pot fi citate „gentlemen's agreements”, „care nu au efecte juridice directe, dar ale căror clauze constituie angajamente cu caracter politic (de exemplu Carta Atlanticului care conținea prima declarație de principii privind pacea viitoare, semnată de primul ministru al Angliei și de președintele S.U.A. la 14 august 1941).

Din punct de vedere constituțional s-a considerat că distincția dintre aceste două categorii de tratate constă în faptul că obligativitatea tratatelor în sens îngust rezultă din textele constituțiilor în timp ce caracterul obligator al acordurilor în formă simplificată ar rezulta din prezumția de legalitate existentă în cazul actelor săvîrșite de către organele de administrație în limita competenței lor funcționale¹⁷. Această distincție nu poate însă opera în cazul acordurilor în formă simplificată al căror obiect ține de competența de a încheia tratate care aparține șefului statului.

Rousseau consideră că forța obligatorie a acordurilor în formă simplificată nu este întotdeauna absolută, ea avînd două limite : una de ordin juridic, validitatea internațională a acestor instrumente fiind subordonată validității lor constituționale interne și alta de ordin politic întrucît pune în joc responsabilitatea unui ministru care nu a reușit să obțină aprobarea parlamentului pentru un acord negociat și semnat de el¹⁸.

Considerăm însă că aceste limitări sînt valabile și în cazul tratatelor în sens îngust¹⁹ și ca atare, opinia nu este concludentă.

Ceea ce putem desprinde din această succintă prezentare a problemelor pe care le-au ridicat acordurile în formă simplificată este faptul că nu există nici în practica internațională nici în cea constituțională o regulă rigidă care să consacre o distincție netă între obiectul celor două categorii de tratate, sub acest aspect fiind înclinați să ne raliem opiniei lui Dehousse. Statele, în raport cu interesele lor, pot recurge fie la tratate în sens îngust în probleme care obișnuit sînt reglementate prin acorduri în formă simplificată, fie prin intermediul acestora să reglementeze probleme importante care în procedura clasică constituie obiectul tratatelor în sens îngust ; de altfel singura distincție netă pe care am arătat-o este că acordurile în formă simplificată se încheie printr-o procedură rapidă și simplă, răspunsul la creșterea numărului lor fiind dat tocmai de acest fapt. În spiritul acestei opinii participanții la Conferința de la Viena s-au situat pe poziția de a nu acorda prioritate nici unei modalități de a deveni parte la tratat recunoscînd atît procedurii clasice a ratificării cît și celei a acordurilor în formă simplificată calitatea de a oferi statelor posibilitatea de a realiza reglementări juridice corespunzătoare intereselor lor²⁰.

¹⁵ F. Dehousse, *La ratification des traités*, Paris, 1935, p. 96 și urm.

¹⁶ T. Drăganu, V. Cîmpeanu, M. Nicu, *Cîteva considerații asupra ratificării tratatelor internaționale*, în *Studia Universitatis Babeș Bolyai*, Cluj, seria a III-a, fasci. cola 2, p. 68 și urm., 1960.

¹⁷ Ch. Rousseau, *op. cit.*, p. 73.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Este cunoscut de exemplu refuzul Senatului S.U.A. de a ratifica tratatul de pace de la Versailles negociat de Președintele Wilson.

²⁰ Vezi în acest sens Doc. A/Conf. 39/C. 1) SR. 17, p. 4 (Reprezentantul Ghanei), p. 5 (Reprezentantul Italiei), p. 11 (Reprezentantul statului Chile); Doc. A/Conf. 39/C. 1) SR, 16, p. 5 (Reprezentantul Poloniei) p. 8 (Reprezentantul Irakului), p. 17 (Reprezentantul Spaniei) etc.

CORRESPONDENȚĂ DIN FREIBURG

„POUR UNE JUSTICE A VISAGE HUMAIN“ — PREMIER CONGRÈS INTERNATIONAL DE DROIT JUDICIAIRE PRIVÉ À GAND 1977

A l'occasion des dix ans d'existence du Code de procédure civile belge, le premier congrès international de droit judiciaire privé a eu lieu à Gand du 27 août au 4 septembre 1977. Ouvert par Mr. R. van Elslande, Ministere de la Justice, ce congrès comblait enfin une lacune parmi les congrès internationaux de Droit.

Le thème général du Congrès, „Pour une Justice à Visage Humain“, est d'une actualité brûlante et vise à montrer que les Codes de procédure civile de notre époque manquent de perfectionnement et qu'il faut les améliorer. Pour discuter tous ces problèmes, 250 participants de 45 nations, dont le Brésil, le Ghana, le Japon, la Hongrie, le Mexique, la Pologne, le Sénégal, la Finlande et beaucoup d'autres, se sont rencontrés à Gand. Une multitude de thèmes ont été traités par des rapports généraux résumant un grand nombre de rapports nationaux. Pour 12 rapports généraux 126 rapports nationaux ont été faits. Les rapporteurs nationaux venaient de pays différents quant à leur situation géographique et à leur système social. Les états socialistes étaient amplement représentés. Les langues du Congrès étaient le français, l'anglais, l'espagnol, le hollandais et l'allemand.

Conformément au thème propre du Congrès, les thèmes particuliers contenaient en premier lieu des questions générales, comme „Les principes fondamentaux du droit judiciaire privé“ traité par Monsieur le Professeur Habscheid (B.R.D.), „L'assistance judiciaire“ traité par Monsieur le Professeur Denti (Italie), „L'humanisation du procès“ traité par Monsieur le Professeur Bidart (Uruguay). D'autre part, il y avait des thèmes très actuels en ce moment dans tous les pays, comme „L'accélération de la procédure“ traité par Monsieur le Professeur Jacob (Angleterre), un „Master“ de compétence spéciale. „L'administration de la preuve en droit judiciaire“ et „La double instance“.

Pendant trois journées les rapporteurs généraux ont donné un compte rendu de 30 minutes de chaque thème examiné dans la matinée. La discussion avait lieu dans l'après-midi et était très vive. Dans la discussion sur les instances on pouvait constater un point de vue différent entre les pays socialistes (communistes) et les pays non-socialistes : les derniers se sont expliqués pour une deuxième instance de fait, tandis que les pays socialistes se sont prononcés pour une instance de droit comme deuxième instance. Le point de vue socialiste, d'après lequel les couches inférieures de la population doivent être protégées par le tribunal aussi dans le procès civil, a été exposé avec fermeté dans toutes les discussions.

Le programme général (réceptions, excursions, diners etc.) donna l'occasion d'entretiens personnels et d'approfondissements des contacts scientifiques. Il reste à espérer que ce premier Congrès international de droit judiciaire privé sera suivi d'autres.

Oleg de Lousanoff

A CINCEA ÎNTÎLNIRE JURIDICĂ ROMÂNNO-FRANCEZĂ

A cincea întâlnire juridică româno-franceză a avut loc la Montpellier de la 13 la 16 octombrie 1977.

Delegația română, condusă de prof. dr. doc. T.R. Popescu, era compusă din Yolanda Eminescu, cercetător principal la Institutul de cercetări juridice din București, I. Gliga, decanul Facultății de drept din Cluj-Napoca, Mihai Jacotă, profesor la Facultatea de drept din Iași, Alexandru Bolintineanu, M. Zlătescu, concilieri la Consiliul Legislativ, și Corneliu Birsan asistent la Facultatea de drept din București.

Din delegația franceză au făcut parte domnii Mare Ancel, Brunois, președintele Societății de legislație comparată, Bretton, profesorii Roland Drago, Goyard, Francon de la Universitatea Paris II, domnișoara Victoria de Toma și Voinesson secretare ale Societății de legislație comparată, precum și profesorii Coste-Floret, președintele Universității Montpellier I, Ousset, decanul Facultății de drept din Montpellier, Jean Calais-Auloy, Robert Badoin, André de Cambiaire, J. M. Mousseron, M. Colomer.

Ședința de deschidere, prezidată de prof. Coste-Floret, membru al Consiliului constituțional, a avut loc joi 13 octombrie la orele 19. În aceeași zi, prof. dr. doc. T.R. Popescu și Jean Calais-Auloy au prezentat rapoarte separate pe tema „Tendențele evoluției persoanei juridice în dreptul român și francez”.

Ședința următoare de lucru a avut ca temă „Formele de participare a statului și a cooperativei la activitatea economică”, cu care ocazie, au prezentat rapoarte profesorii Gliga din partea română, și profesorii Robert Badoin și André de Cambiaire, din partea franceză.

Ultima zi de lucru a fost consacrată temei protecția invențiilor. Raportul român, prezentat de Yolanda Eminescu, era intitulat „Sistemul de protecție a invențiilor. Instrument de reducere a decalajelor economice existente între state”; raportul francez s-a referit la „Regimul juridic al rezervării inovațiilor industriale în Franța” și a fost prezentat de J.M. Mousseron, profesor.

Întîlnirea juridică româno-franceză a luat sfârșit sîmbătă 15 octombrie 1977. O excursie în orașul Arles, cu care ocazie s-au vizitat muzeele și principalele locuri istorice, precum și în Camargue, a dat prilej participanților să cunoască mai bine valorile culturale ale sudului Franței.

M. Jacotă

CONFERINȚA PROFESORULUI PIERRE BOUZAT

La invitația Societății române de drept penal și a Universității din București, profesorul Pierre Bouzat, decan onorar al Facultății de drept din Rennes — Franța —, președintele în exercițiu al Asociației Internaționale de Drept Penal, a făcut o vizită în România, prezentînd două conferințe, la București și Iași.

Conferința pe care a prezentat-o la Iași, în ziua de 10 aprilie 1978, în fața unui mare număr de juriști — teoreticieni și practicieni — a constituit o fină analiză a modificărilor aduse codurilor penale și de procedură penală franceză în anii 1970 și 1975. Conferențiarul s-a ocupat, în special, de modificările relative la restrîngerea aplicării pedepsei privative de libertate și folosirea unor măsuri penale noi, cum sînt suspendarea sau anularea permisului de conducere, interdicția

de a poseda arme pentru care este necesară autorizație, ridicarea permisului de vânătoare, etc. precum și la dreptul acordat instanței de judecată de a dispensa de pedeapsă pe infractor sau de a amina aplicarea pedepsei pentru o perioadă de încercare. Apreciind ca atrăgătoare modificările aduse legislației penale franceze — pe linia lărgirii și înnoirii mijloacelor de constrângere penală neprivative de libertate, conferențiarul a manifestat însă rezerve cu privire la eficiența mijloacelor adoptate, în condițiile actuale, deoarece, din lipsă de fonduri și de personal specializat, nu este încă posibilă organizarea efectuării anchetei asupra personalității infractorului, fără de care nu se pot cunoaște posibilitățile de reeducare a făptuitorilor și, ca urmare, nici mijloacele penale cele mai potrivite pentru reeducarea lor.

În cadrul colectivului de drept penal al facultății noastre s-au purtat discuții între cadrele didactice și profesorul Pierre Bouzat, în special asupra noii concepții penale a Partidului Comunist Român cu privire la sistemul de pedepse neprivative de libertate, care se caracterizează prin încadrarea sau menținerea în producție a celor condamnați, reeducarea realizându-se prin forța de influențare a colectivului de muncă; s-a apreciat superioritatea folosirii factorului muncă și a sprijinului colectivului din care face parte condamnatul în activitatea de reeducare, cu precizarea că un asemenea sistem are posibilități de realizare numai în condițiile unei economii socialiste și a unei concepții de într-ajutorare tovarășească.

Cu ocazia vizitei sale la Iași, profesorul Pierre Bouzat a avut convorbiri cu prof. Gr. Theodoru, președintele grupului național român al A.I.D.P., în legătură cu acțiunile pe care penalistii români le întreprind și le vor întreprinde în cadrul Asociației Internaționale de Drept Penal. Președintele A.I.D.P. a avut alese cuvinte de apreciere pentru activitatea desfășurată până acum de grupul național penal și a promis tot sprijinul pentru realizarea acțiunilor cu caracter internațional prevăzute pentru viitor.

Gr. Theodoru

I. ALBU, I. REGHINI, P. A. SZABÓ, *Înfierrea*. Ed. Dacia, 1977, 270 p.

Lucrarea pe care o prezentăm tratează una din problemele cele mai importante ale dreptului familiei, avînd în vedere că unul din principiile fundamentale ale acestei ramuri de drept este ocrotirea minorului. În dreptul socialist român, înfierrea este organizată numai în scopul ocrotirii intereselor celui înfiat (art. 66 c.f. : înfierrea se face numai în interesul celui înfiat). Importanța instituției juridice a înfierii rezultă și din frecvența ei în practică, ea făcînd parte din „bunele tradiții ale poporului nostru de ocrotire a copiilor rămași fără părinți sau a celor care, deși au părinți, nu se bucură din partea lor de o ocrotire corespunzătoare” (p. 5).

Importanța teoretică și practică a înfierii explică interesul unor autori de prestigiu pentru această instituție juridică. Diferitele probleme cu care au fost confruntate organele de autoritate tutelară și instanțele judecătorești au făcut obiectul unor studii de specialitate și note. O monografie care tratează toate aspectele înfierii este binevenită.

Lucrarea cuprinde XI capitole care se ocupă, în ordine, de: însemnătatea înfierii, felurile și scopul înfierii, cerințe la înfiere privind pe înfiat și pe înfiator, structura și natura juridică a înfierii, actul juridic al înfierii, înregistrarea și dovada înfierii, efectele înfierii, desfacerea înfierii și, în sfîrșit, înfierea în dreptul internațional privat.

Din analiza lucrării, ne-au atras atenția cîteva probleme pe care o să le discutăm pe scurt în cele ce urmează.

Astfel, art. 67 al. 2 din c.f. prevede că „înfierrea între frați este oprită”; această formulare a generat, în literatura juridică, opinii diferite (cap. III, p. 48). Rațiunea acestei dispoziții constă în faptul că o înfiere, într-o atare împrejurare, ar crea relații de familie incompatibile cu relațiile deja existente între persoanele respective. Într-o primă interpretare, la care se raliază autorul (p. 50), se susține că — potrivit art. 67 c.f. — înfierea nu este posibilă între rude în linie dreaptă, ci numai între rudele colaterale, cu excepția rudeniei colaterale de gradul al doilea. Legiuitorul a înțeles să îngăduie înfierea între rude numai atunci cînd această legătură este, în sensul legii, destul de îndepărtată. În sprijinul acestei interpretări s-au adus mai multe argumente în literatura juridică de specialitate.

Dacă legea oprește înfierea pînă la un anumit grad între rudele colaterale, cu atît mai mult ea va trebui prohibită în cazul rudeniei în linie dreaptă, indiferent de gradul de rudenie. Cu alte cuvinte, legiuitorul a mărginit posibilitatea înfierii numai la rudele colaterale care depășesc gradul al doilea, deci la rudele între care legătura de sînge nu este atît de puternică.

În sfîrșit, dacă art. 67 c.f. ar fi interpretat în sensul că un ascendent, de exemplu bunicul, ar putea să înfieze pe descendentul său, de exemplu nepotul, prin aceasta s-ar modifica ordinea succesorală. Nepotul, moștenitor descendent de gradul al doilea, ar deveni descendent de gradul întîi, urmînd la succesiune împreună cu tatăl său, care — în lipsa acestei înfierii — s-ar afla în rang preferențial, înlăturîndu-și fiul. Desigur, intenția legiuitorului nu a putut fi aceea de a permite, prin înfiere, crearea unor asemenea situații.

Într-o a doua opinie, susținută de T.R. Popescu, I.P. Filipescu și Sc. Șerbănescu, pe care o socotim justă, se arată că înfierea este admisă între rude, fie în linie directă, fie în linie colaterală, cu excepția rudelor în linie colaterală de gradul al doilea. Dispoziția art. 67, al. 2 din c.f. este o dispoziție prohibitivă. Întrucît dispozițiile prohibitive sînt de strictă interpretare, înseamnă că alte legături de rudenie nu constituie impedimente la înfiere. Mai mult decît atît, de vreme ce legiuitorul a prevăzut că rudenia colaterală de gradul al doilea este independent la înfiere, înseamnă că prin aceasta a permis înfierea în toate celelalte cazuri de rudenie. Pe de altă parte, numai înfierea între rudele în linie dreaptă de gradul întîi și cea între rudele colaterale de gradul al doilea nu se justifică, deoarece relațiile dintre părinți și copii, stabilite pe baza legăturii de sînge, sînt suficiente pentru a asigura deplina ocrotire a minorului; pe de altă parte, art. 70 din c.f. prevede că la înfiere se cere consimțămîntul celui

care înfiază și cel al părinților firești ai celui ce urmează să fie înfiat, ceea ce înseamnă că înfiatorul este o altă persoană decât părintele înfiatului. În cazul rudelor colaterale de gradul al doilea, înfierea ar crea relații de familie incompatibile cu relațiile deja existente între persoanele respective. Această soluție, admisă și de practică, este determinată de scopul pe care îl urmărește înfierea în dreptul socialist.

Suprapunerea rudeniei rezultată din înfiere, rudeniei firești, duce la modificarea substanțială a raporturilor dintre ascendenți și descendenți (alții decât părinți și copii), în sensul interesului celui înfiat. Prin efectul înfierii, bunicul dobîndește drepturi și îndatoriri prevăzute de lege pentru ocrotirea cit mai deplină a persoanei copilului, cu titlul de ocrotire părintească, drepturi și îndatoriri pe care nu le-ar fi putut avea decât dacă ar fi fost numit tutor.

Prin efectul înfierii, cel înfiat vine la succesiunea părintelui înfiator în calitate de descendent de gradul întâi, în timp ce ea nepot n-ar putea veni la succesiunea ascendentului său decât prin reprezentare.

Ne exprimăm, de asemenea, rezerve față de folosirea noțiunii de „structură juridică a înfierii” (p. 65 și urm.), care este cu atât mai puțin justificată cu cît în opinia autorilor înfierea nu este un act juridic complex, ci un act juridic de dreptul familiei, încuviințarea avînd doar rolul unei cerințe legale de eficacitate a actului înfierii. Chiar în ipoteza în care considerăm înfierea ca un act juridic complex, nu credem că se poate vorbi de o „structură a înfierii, după cum nu putem vorbi despre o „structură a contractului de vînzare de imobile”, care implică și el existența unei autorizări prealabile (sau a contractului de închiriere de locuințe, care implică existența unui act administrativ de atribuire a locuinței).

O altă problemă care ne reține atenția este posibilitatea de chemare a înfiatorului la succesiunea înfiatului mort fără posteritate, în cazul înfierii cu efecte restrînse. Această problemă — controversată în literatura juridică datorită abrogării articolului 316 c.civ. care reglementa succesiunea ano-mală — își găsește o justă rezolvare în lucrare. Întrucît nici codul familiei și nici Decr. 32/1954 nu cuprind nici o dispoziție expresă cu privire la consecințele succesorale ce decurg în situația în care înfierea este cu efecte restrînse, s-a susținut că înfiatorul trebuie îndepărtat de la succesiunea înfiatului mort fără posteritate. Plecînd de la legătura de rudenie pe care legea o stabilește între înfiator și înfiat, precum și de la faptul că prin înfiere între înfiator și înfiat se înfăptuiește o unitate de interese și țeluri, că înfiatul găsește în familia înfiatorului condiții de creștere, educare și pregătire profesională, de dezvoltare fizică și morală, condiții de care a fost lipsit sau i-au fost în mai mică măsură asigurate în familia sa firească, autorii consideră în lucrare că soluția chemării înfiatorului, în cadrul înfierii cu efecte restrînse, la succesiunea înfiatului mort fără posteritate, este preferabilă aceleia a înălăturării sale de la succesiune.

Pe lîngă argumentele aduse în lucrare, menționăm că în dreptul nostru se întîlnește mai frecvent înfieri cu efecte restrînse, întrucît o astfel de înfiere corespunde pe deplin intereselor înfiatului. Prin urmare, este justificată chemarea la succesiune a înfiatorului, alături de părinți firești, în cazul morții înfiatului fără posteritate.

Reține, de asemenea, atenția modul în care este tratată problema desființării înfierii și a desfacerii înfierii. Sînt precizate noțiunile de desființare și nulitate a înfierii, precum și deosebirile între desființarea înfierii și desfacerea înfierii. Sînt expuse sistematic cazurile de nulitate a înfierii, motivele desfacerii înfierii, precum și efectele lor. Aceste capitole (IX, X) conțin o sinteză a practicii judiciare, cu referiri corespunzătoare la literatura juridică. În lipsa unor texte exprese în codul familiei privind desființarea înfierii, soluțiile adoptate în aplicarea dispozițiilor Codului civil din materia nulităților sînt creații ale practicii judiciare. Sistematizarea acestor soluții, precum și a celor din materia desfacerii înfierii, însoțită de propuneri de lege ferenda (p. 178, 185, 189, 205, 216, 239) este deosebit de utilă.

Deși înfierea cu un element de extraneitate sînt mai puțin frecvente în practică, tratarea înfierii în dreptul internațional privat contribuie la formarea unei imagini de ansamblu asupra instituției juridice a înfierii în dreptul român.

Prin modul de sistematizare și de tratare a problemelor, prin claritatea expunerii și bogăția argumentelor pe care se sprijină soluțiile adoptate de autori, precum și prin propunerile de lege ferenda pe care le cuprinde, lucrarea constituie o contribuție valoroasă la dezvoltarea dreptului familiei, deosebit de utilă pentru teoreticienii și practicienii dreptului, pentru juriști formați și cei în curs de formare.

IOAN ZINVELIU, *Contractele civile : instrumente de satisfacere a intereselor cetățenilor*, Ed. Dacia, 1978, Cluj-Napoca, 355 p.

Lucrarea publicată de Ioan Zinveliu în editura Dacia constituie o contribuție importantă la dezvoltarea dreptului civil.

Autorul a organizat materia contractelor de drept civil în patru mari capitole, care la rindul lor sînt subîmpărțite în mai multe paragrafe.

La început autorul analizează noțiunea de contract civil, încheierea contractului, răspunderea contractuală, nulitatea contractului, precum și mijloacele de probă a drepturilor și obligațiilor contractuale. Aici se face deosebirea între condițiile de validitate ale contractelor care sînt intrinseci, și prin urmare de esența contractului, și condițiile legale speciale precum și condițiile stabilite prin convenția părților. Considerăm, totuși, că acestea din urmă nu pot fi numite condiții de validitate, deoarece așa cum arată autorul la pagina 14 ele nu sînt cerute pentru validitatea contractului, părțile pot să le cuprindă în contract sau nu, fără să fie afectat contractul respectiv.

În tratarea problemelor din acest capitol ni se pare interesant faptul că autorul analizează aici și mijloacele de probă a drepturilor și obligațiilor contractuale, însă numai prin prisma dispozițiilor legale cuprinse în legea materială. Acest lucru permite să fie mai bine lămurite problemele în legătură cu mijloacele de dovadă a drepturilor și obligațiilor contractuale.

În continuare sînt tratate pe larg contractele civile pe care persoanele fizice le încheie. Autorul grupează aceste contracte după cum urmează : contracte prin care se asigură transmiterea proprietății asupra bunurilor, contracte prin care se asigură administrarea și conservarea bunurilor și, în sfîrșit, alte contracte care se încheie între persoanele fizice (antrepriza, societatea, mandatul și tranzacția). Urmărind titlul lucrării putem observa că autorul face o nouă clasificare a contractelor civile avînd la bază criteriul satisfacerii intereselor cetățenilor. Această clasificare nu mai respectă împărțirea tradițională, cunoscută în literatura de specialitate, în contracte numite și contracte nenumite. Astfel, contractul de schimb este analizat alături de contractul de vânzare — cumpărare întrucît ambele contracte au ca scop imediat transferul dreptului de proprietate, deși contractul de schimb este un contract nenumit.

În capitolul III, autorul tratează categoria contractelor care asigură administrarea și conservarea bunurilor persoanelor fizice. Considerăm că în acest capitol putea fi tratat și contractul de antrepriză întrucît antrepriza este de fapt o locațiune de lucrări. Din definiția dată contractului de locațiune în art. 1411 c.civ.rom., rezultă că locațiunea are trei forme: locatio-conducție rei, locatio-conducție operis, locatio-conducție operarum.

În privința contractului de depozit, întrucît acesta se încheie în folosul deponentului și în sarcina depozitarului, răspunderea acestuia se mărginește la dol și culpa lata ; nu merge mai departe (pag. 243).

Lucrarea este tratată la un înalt nivel științific soluționînd cu claritate și argumentație deosebită problemele controversate care s-au întîlnit în practica judiciară, fiind în același timp adoptate soluțiile cele mai juste.

În aprofundarea problemelor din lucrare autorul folosește o bogată practică judiciară a instanțelor noastre, precum și o impresionantă bibliografie română și străină care ridică din punct de vedere calitativ nivelul lucrării. Sistematizarea și tratarea problemelor ridicate în lucrare, modul personal de argumentare a acestora, pe lîngă celelalte calități pe care le-am subliniat mai sus fac din lucrare un instrument deosebit de folositor pentru teoreticienii și practicienii dreptului cit și pentru studenți.

Gh. Pîlicaru

VLADIMIR HANGA *Mari legiuitori ai lumii*, Ed. șt. și enciclopedică, București, 1977

Monografia profesorului Vladimir Hanga, intitulată *Mari legiuitori ai lumii*, se ocupă de trei perioade istorice importante. Aceste perioade istorice au avut implicații covârșitoare atît pentru dezvoltarea societății umane, în general, cit și pentru dezvoltarea dreptului în special. Deși din titlul monografiei ar rezulta că autorul se ocupă de viața și opera legislativă a celor trei mari legiuitori — Hammurapi, Iustinian și Napoleon — conținutul ei ne demonstrează că autorul face o analiză aprofundată a epocilor istorice în care aceștia au trăit. Activitatea celor trei mari legiuitori este prezentată în mod dialectic, ea fiind determinată de dezvoltarea relațiilor sociale în acele perioade istorice.

Pe lîngă analiza competentă, bazată pe o impresionantă documentație științifică, a evenimentelor principale din epocile respective, autorul ne prezintă importante legiuri apărute în acele epoci, subliniind faptul că ele au fost determinate de dezvoltarea relațiilor de producție

Primul mare legiuitor prezentat în lucrare este Hammurapi (1792—1750 î.e.n.). În cei patruzeci și doi de ani cît a domnit în cetatea Babilonului, Hammurapi a desfășurat o vastă activitate care a influențat în mod simțitor istoria Orientului Apropiat și a făcut din marele rege o personalitate istorică de prim rang a lumii antice. Hammurapi, ca desăvîrșit organizator de stat, militar și legiuitor, a unificat pentru prima dată sub sceptrul său „țara dintre ape” (p. 27), cum era denumită Mesopotamia antică. Un mijloc important în conducerea și organizarea statului Babilonian a fost codul care poartă numele marelui rege antic. Deși întocmit de către practicienii dreptului care se găseau la curtea regelui, inițiativa alcătuirii codului îi aparține lui Hammurapi, care a intuit momentul istoric în care statul avea nevoie de o legislație unitară (p. 84).

Codul lui Hammurapi, se pare că a fost promulgat în jurul anului 1760 î.e.n., cuprinzînd 282 articole care reglementau diversele relații sociale existente în societate la vremea aceea. Codul cuprindea norme care reglementau procedura de judecată, diferite infracțiuni, raporturile de proprietate, tranzacții comerciale, raporturile dintre stăpîni și sclavi, precum și raporturile de familie. Prezentînd textele acestui cod, autorul lucrării ajunge la concluzia justă că spiritul analitic și practic al civilizației mesopotamiene și-a găsit în formulele subtile ale acestui cod o adevărată expresie (p. 84).

Codul lui Hammurapi constituind prima formă de reglementare laică a relațiilor sociale a reprezentat o contribuție însemnată atît pentru dezvoltarea dreptului mesopotamian în special, cît și pentru dezvoltarea dreptului antic în general.

În partea a doua a lucrării, autorul înfățișează și analizează epoca împăratului Iustinian (527—565). Inima Imperiului Roman, în ciuda unor trecătoare eclipse, a fost Roma, dar începînd cu domnia lui Dioclețian (284—305) Imperiul intră în perioada de decădere. Ponderea Imperiului se deplasează spre răsărit, limba elină se folosește la început în egală măsură cu cea latină, ea mai apoi să devină limba predominantă, iar doctrina creștină cuprinde tot mai mult instituțiile noului imperiu, precum și viața locuitorilor săi. După anul 313, cînd Constantin cel Mare, întemeietorul Constantinopolului, a recunoscut religia creștină ca religie de stat, alături de celelalte religii păgîne, biserica creștină devine treptat atotputernică. Religia creștină domină întreaga viață spirituală, influențînd nu numai modul de a gîndi al oamenilor, ci și politica statului. La baza acestor fenomene suprastructurale se află colonatul ca nouă formă de producție care treptat a înlocuit sclavajul. Pe fondul acestor realități se profilează — așa cum arată autorul — epoca lui Iustinian.

Opera legislativă a lui Iustinian apare ca o încununare a celebrului principiu din dreptul roman — „iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi”.

Alături de calitățile de conducător, organizator și militar, Iustinian are marele merit de a fi sistematizat opera jurisconsulților români, creînd o lucrare juridică monumentală, cunoscută în întreaga lume sub denumirea de *Corpus iuris civilis*. Cele patru părți ale acestei impresionate opere sînt: Codul, *Institutele*, *Digestele* și *Novelele*. Legislația sistematizată de către jurisconsulții lui Iustinian fiind elaborată în decursul secolelor, în strînsă legătură cu practica socială, a constituit un model strălucit pentru legislațiile moderne. Din analiza lucrării rezultă că sistemul dreptului roman, parte integrantă a civilizației romane, constituie una dintre cele mai importante înfăptuiri înlînite în evoluția umanității.

Dreptul roman nu a fost conceput niciodată de către un singur om, el s-a format după tiparele unei ființe vii, care se adaptează progresiv condițiilor schimbătoare create de dezvoltarea societății și de aceea, în acest fel, a reușit să supraviețuiască și totodată să fie receptat în aproape toate țările lumii.

Ultima parte a lucrării este consacrată epocii lui Napoleon. Autorul prezintă această epocă cu toate evenimentele ei, scoțînd în evidență figura proeminentă a lui Napoleon. Deși despre viața lui Napoleon, care iese din ordinea obișnuită, s-a scris foarte mult, în lucrare sînt prezentate acele momente care l-au consacrat pe Napoleon ca pe un celebru bărbat politic, conducător de stat și legiuitor. Dacă din victoriile sale nu a rămas decît istorie, Codul civil al lui Napoleon constituie o realitate și în zilele noastre. Inspirat din legislația romană, codul civil francez de la 1804 constituie principala reglementare a raporturilor sociale din majoritatea țărilor moderne.

Din lucrare se desprinde ideea că toate marile imperii au aceeași soartă, ceea ce este însă trainic sînt înfăptuirile importante ale omului spre binele civilizației umane.

Lucrarea este o frumoasă realizare din punctul de vedere al cunoștințelor istorice pe care le oferă, al documentației științifice deosebite, al stilului atrăgător, al sistematizării logice, constituind o contribuție însemnată la cunoașterea valorilor civilizației umane.

Gheorghe Piticar

HENRI BATIFFOL, *Choix d'articles rassemblés par ses amis*, Paris, L.G.D.J., 1976, 504 pagini.

Un grup de prieteni și admiratori au avut ideea de a-i oferi profesorului H. Batiffol, în loc de un volum de „Mélanges en l'honneur” sau ceva asemănător, o carte care să cuprindă principalele sale serii răspindite în multe reviste franceze și străine. Nu figurează în acest volum notele de jurisprudență și nici articolele scrise pe teme de un interes trecător, cum ar fi cronicile asupra Conferințelor de drept internațional privat de la Haga și altele. Găsim în acest volum lista cronologică a publicațiilor profesorului sărbătorit, foarte utilă pentru specialiștii în dreptul internațional privat întrucât constituie un prețios îndrumar bibliografic, mai ales pentru cititorii străini, cit și o oglindă a bogatei sale activități timp de o viață întreagă. De notat că lista bibliografică este întocmită pe ani, ceea ce face mai frapantă prezența sa în câmpul publicisticii franceze și străine de-a lungul anilor.

Problemele abordate de Batiffol, așa cum se poate vedea din lucrare, sînt atît de variate încît chiar dacă ne-am mărgini la o simplă discuție a principalelor teme, spațiul ar excede cadrul unei simple recenzii. De aceea, se impune o alegere. Trei teme mari rețin atenția noastră : problema „statutului personal”, problemele contractelor (în care Batiffol a adus contribuții nepieritoare) și problemele de filozofie a dreptului.

Pentru noi, în momentul de față, este foarte interesantă problema așa-zisului „statut personal” (pentru că noi nu credem că se poate vorbi despre un asemenea statut), despre care știm că este foarte disputată în țară, acum cînd se găsește în stadiu de anteproiect un sistem de reguli de soluționare a conflictelor de legi în dreptul civil și în dreptul familiei. Batiffol este un partizan al ideii că regulile de stare și capacitate, inclusiv cele privind familia, trebuie să urmeze persoana oriunde s-ar duce și, în cazul nostru, pe străin în țara noastră. Starea, capacitatea și familia formează ceea ce autorii francezi și unii autori români, urmărindu-i numesc „statutul personal” în scopul nemărturisit de a face să pară indestructibilă, ineluctabilă legătura între persoană și legea sa națională de stare, capacitate și familie. De fapt, ar trebui să spunem „starea și capacitatea străinilor ar trebui să fie cîrmuită de legea națională după Batiffol”, pentru două motive : a) în primul rînd, în dreptul francez, ca și în dreptul nostru, nu există text în această privință ; b) în al doilea rînd, deși ideea este cu putere susținută de autori de 170 de ani, deși învățămîntul de drept internațional privat o apără cu tărie și în permanență, în practică ea nu se aplică. În ultimii 50 de ani mai ales, practica franceză, printr-o serie de hotărîri răsunătoare se îndreaptă ferm spre legea instanței, legea reședinței în domeniul stării, capacității și al familiei. Este sugestiv în acest sens articolul *Une évolution possible de la conception du statut personnel dans l'Europe continentale* (p. 213—225). Făcînd un inventar al practicii legislației și al Convențiilor de drept internațional privat de la Haga de la ultimul război mondial, Batiffol constată progresul neînterupt pe care l-a făcut aplicarea legii instanței sau a legii reședinței elementelor care compun statutul personal. Dar, ca vechi partizan al ideii că statutul personal este în mod logic supus legii naționale, concluzia lui este că statutul personal nu dispare totuși din dreptul internațional privat. Nu trebuie însă să ne înșelăm : este vorba despre un anume domeniu în care statutul personal va continua să fie favorizat : starea, capacitatea și familia francezilor, pentru autoritățile franceze, și starea și capacitatea românilor, pentru noi românii, vor continua să fie cîrmuite de legea română și, în privința aceasta, sîntem de acord că ideea de aplicare a legii naționale române românilor care se găsesc în străinătate rămîne valabilă. Dar de aici pînă la o aplica străinilor care se găsesc în România legea lor străină de stare, capacitate și familie mai este o mare distanță.

Deosebit de interesante sînt observațiile lui Batiffol cu caracter filozofic în numeroasele sale articole de filozofie a dreptului *Le déclin du droit* și altele. Spre deosebire de ceea ce se întîmplă în țările cu altă orînduire socială, noi ne reamintim imediat ce mult s-a făcut în prezent în România pe linia întăririi rolului legii și pentru stabilitatea dreptului. Ne gîndim la D. nr. 16/1976 pentru Aprobarea metodologiei generale de tehnică legislativă privind pregătirea și sistematizarea proiectelor de acte normative și la literatura bogată publicată mai ales de colaboratorii Consiliului Legislativ în această materie.

În concluzie, socotim lucrarea deosebit de utilă pentru cei care lucrează în domeniul dreptului internațional privat și un instrument de referință indispensabil pentru toți juriștii români pe care volumul prezentat îi pune în mijlocul problemelor esențiale care preocupă omenirea contemporană.

M. Jacod

ANGHELOS C. FOUSTOUCOS, *L'Arbitrage – interne et international – en droit privé hellénique*, Prefată de B. Goldman, Paris, Librairies Techniques, 1976, 357 pagini.

Lucrarea pe care o prezentăm are o introducere istorică și 2 părți. Pentru autor, arbitrajul, așa cum este reglementat în Grecia astăzi, își are rădăcinile în Grecia antică. Natural că arbitrajul din dreptul grec actual a fost construit pe tipul utilizat în prezent de toate statele capitaliste din Europa și chiar extraeuropene. Semnalăm că Grecia posedă o foarte recentă și modernă reglementare a arbitrajului pe care de altfel autorul o pune în centrul atenției sale.

Prima parte este consacrată arbitrajului între particulari. Aici se cercetează în titluri separate arbitrajul intern și arbitrajul în dreptul internațional privat.

Partea a doua privește arbitrajul în dreptul grec între stat și particulari. Un titlu aparte este consacrat regimului general și al doilea, arbitrajului relativ la investiții și la operațiile privind dezvoltarea economică. Ca și în restul lucrării, problemele sînt tratate din punctul de vedere al dreptului grec. Nu este mai puțin adevărat însă că referirile la dreptul francez și la literatura franceză (lucrarea este o teză de doctorat susținută în Franța) sînt foarte bogate și adaugă un plus de interes lucrării. Grecia este o țară în curs de dezvoltare și multe din problemele relative la regimul investițiilor, inclusiv arbitrajul, ne interesează și pe noi, și experiența ei este bine să fie cunoscută. Semnalăm că înțelegerile intervenite între statul grec și străinii care investesc capitaluri îmbracă forma unor convenții ori a unor acte normative, o lege de exemplu. Convenția întărită printr-un act normativ asigură garanții superioare investitorilor. Practica și doctrina helenică afirmă intangibilitatea clauzei compromisorii din contractele dintre stat și particularii străini sau naționali și, în afară de o scurtă perioadă în timpul și după cel de al doilea război mondial, statul grec a respectat scrupulos aceste convenții. În această parte consacrată arbitrajului între statul grec și particulari, un loc important îl ocupă dreptul helenic, dar este de remarcat că Grecia posedă o reglementare nouă care reflectă tendințele generale pe plan mondial și care urmărește să favorizeze prin toate mijloacele juridice o maximă creștere a investițiilor. În privința aceasta, căile alese pentru a atrage pe investitori merită a fi cunoscute, pentru că ele au dat rezultate bune.

Deși se referă în primul rînd la dreptul grec, lucrarea constituie în același timp un tratat despre arbitraj în dreptul comparat, în care își găsesc locul, alături de dreptul francez și dreptul în alte țări europene, și convențiile internaționale, printre care un loc aparte îl ocupă Convenția de la Washington din 1965 privind litigiile dintre state și cetățenii altor state, pe care România a ratificat-o și a cărei aplicare și interpretare ne interesează în mod direct.

Lucrarea se prezintă în totul ca un studiu aprofundat al tuturor problemelor arbitrajului și în ea orice practician și orice doctrinar găsește un material bogat și valoros pentru cunoașterea și rezolvarea tuturor aspectelor dificile ale acestei părți din dreptul internațional privat atît de practică astăzi.

Mihai Jacotă

GÜNTHER SCHNEBELT, *Reskripte der Soldatenkaiser. Ein Beitrag zur römischen Rechtsgeschichte des dritten nachchristlichen Jahrhunderts*. (Rescripte ale împăraților soldați, O contribuție la istoria dreptului roman al secolului al treilea e.n.). Editura juridică C.F. Müller, Karlsruhe, 1974.

Lucrarea pe care o recenzăm a fost prezentată ca teză de doctorat la Facultatea de drept din Freiburg (R.F.G.) în anul 1974. După cum arată însuși autorul, scopul acestei lucrări este acela de a aduce o contribuție la cercetarea dreptului roman în intervalul dintre dinastia Severilor și începutul domniei împăratului Dioclețian. Perioada dintre anii 235 și 284 este una dintre cele mai întunecate din toată istoria dreptului roman. Pe plan intern ea se remarcă prin lupte continue între rivali la împărăție, astfel că din cei 19 împărați, care au domnit în cele cinci decenii, aproape toți au murit asasinați.

În ceea ce privește dreptul din această epocă, el nu mai este cunoscut drept clasic, ci este denumit de majoritatea autorilor ca fiind un drept „epiclastic”. Pentru a-l putea caracteriza mai bine, autorul își pune mai întîi cîteva întrebări: în ce măsură stăpîneau juriștii cancelariei împărătești dreptul clasic? Au deviat aceștia de la dreptul clasic și în ce măsură? Cum a fost influențat dreptul din această epocă de către dreptul ginților? A constituit el un progres sau un regres față de dreptul clasic? Pentru a putea răspunde la aceste întrebări, autorul a studiat în mod amănunțit rescriptele imperiale date între anii 235 și 284 e.n.

Dacă răspunsurile date de juriseconșulții romani, autorizați de împărați cu *ius respondendi*, aveau un caracter semi-oficial, apoi numele împăraților a dat rescriptelor un rang similar legilor, așa că judecătorii țineau seamă de opiniile exprimate în rescripte și le aplicau în mod regulat, chiar

dacă părerea lor era alta. Rescriptele împăraților puteau îmbrăca două forme ale răspunsului ce se dădea solicitanților: epistula și subscriptio. Epistula era un rescript dat în formă de scrisoare, iar subscriptio era un răspuns dat de împărat pe cererea solicitantului care se termina cu cuvintele „scripsi” și „recognovi” dintre care primul cuvânt însemna iscălitura împăratului iar cel de al doilea, semnătura juristului (magister libellorum). La acestea se adăuga sigilul împăratului. Între marii jurisconșulți care au ocupat funcțiunea de magister libellorum a fost Papinian (pe timpul împăratului Septimius Severus) apoi Ulpian, Callistratus, Modestinus, Marcianus ș.a.

Împărații din epoca amintită aveau în jurul lor un număr de jurisconșulți dintre care unul era șeful cancelariei (biroului) care funcționa la Roma, dar și atunci cînd împăratul se găsea în campanie sau în timpul călătoriilor era însoțit de astfel de juriști căci el dădea rescripte în toate locurile unde se afla. În rescriptele date înaintea lui Dioclețian lipsește, de obicei, indicarea locului în care s-au dat. Totuși între rescriptele însumate în Codex Iustinianus, 46 au indicat locul unde au fost date (35 la Roma, 3 la Antiochia, 8 în alte orașe). Un număr restrîns de rescripte date de împărații soldați se găsesc și în alte opere ca: Collatio legum Romanorum et Mosaicarum, Lex Romana Visigothorum și în Fragmenta Vaticana.

Trecînd la diferitele operațiuni juridice în care împărații au dat rescripte la cererea solicitanților, autorul începe cu contractul de vânzare-cumpărare. Astfel, într-un caz în care un cetățean a cumpărat un teren pe care l-a luat în posesiune, dar în contract a trecut numele soacrei sale, rescriptul împăraților Valerianus și Gallienus îi răspunde: *Quamvis instrumento emptionis socrus nomen inscripseris, tamen si possessionem tenes, dominus effectus es* (Deși în actul de cumpărare ai înscris numele soacrei totuși dacă ai posesiunea, ești stăpîn efectiv).

În continuare, autorul analizează diferite rescripte ale împăraților, soldați cu privire la locul încheierii contractului de vânzare-cumpărare, la transmiterea dreptului de proprietate în caz de vânzare condiționată, la prețul care trebuie să fie just, la cazurile de evicțiune și la acțiunea pe care o poate intenta cumpărătorul. În concluziile pe care le formulează autorul cu privire la contractul de vânzare-cumpărare, în rescriptele împăraților, se face precizarea că ele au dezvoltat unele amănunte ale acestui contract, dar nu s-au abătut de la principiile stabilite de dreptul clasic.

În ceea ce privește contractul de locațiune, autorul analizează o serie de rescripte ale împăraților privind prelungirea de drept a contractului, în mod tacit, la limitele răspunderii locatarului, la încălcarea dispozițiilor contractului și la existența mai multor locatari și a felului în care răspunde fiecare. În partea finală a acestui capitol, autorul se ocupă de rescriptele date în contractul de transport al proviziilor (annona). În cadrul contractului de locațiune, rescriptele s-au ghidat după regulile stabilite de dreptul clasic fără a aduce vreo inovație mai importantă.

O atenție deosebită se dă în lucrare rescriptelor privind contractul de donație. Sint analizate mai multe rescripte în legătură cu donatio per epistulam, apoi unele cu privire la confirmatio donationis, la querela inofficiosae donationis și la revocarea donațiilor. Din textele analizate rezultă că un mare număr de donații făcute de pater familias liberților au fost revocate și s-au ivit complicații care au necesitat darea unor rescripte ale împăraților. Cea mai interesantă pare a fi cea luată de împăratul Philippus printr-un rescript dat la cererea lui Agilius Cosmianus — în anul 249 — în care se face precizarea „omnis donatio mutata patronorum voluntate revocanda sit” (orice donație să fie revocabilă, dacă patronul și-a schimbat voința). În speță era în discuție o donație făcută de patron unui libert (fostul său sclav).

Un singur rescript al împăraților Valerianus și Gallienus se referă la o gestiune de afaceri. Aurelius Lucius a primit însărcinarea de la mandantul său să procure un împrumut sclavului acestuia. Suma avea să servească pentru continuarea afacerilor pe care sclavul le făcea în interesul patronului. Murind mandantul, mandatarul A.L. a cerut darea unui rescript pentru a ști împotriva cui să se adreseze pentru a-și realiza creanța. În rescriptul dat, creditorul este îndrumat să urmărească pe moștenitorii mandantului (mandati actione...convenire poteris) deși aceștia erau minori.

În continuare, autorul analizează două rescripte ale împăraților Valerianus și Gallienus în legătură cu neîndeplinirea unor clauze înscrise în contractul de donațiune. În primul caz s-a prevăzut în contract interdicția de a înstrăina obiectul primit ca donațiune, iar în cazul al doilea, bunica făcuse o donație nepoatei sale cu condiția să-i dea alimente. Cum nici în primul caz și nici în cel de al doilea donatarul nu și-au îndeplinit angajamentul, rescriptul împăraților de mai sus le-a dat donatorilor dreptul la *condictio*, deși în dreptul clasic această cale nu era admisibilă în astfel de cazuri.

Cîteva rescripte foarte interesante sînt analizate de autor în legătură cu *transactio* și *compensatio*. Într-un rescript dat de împăratul Philippus în care o reclamantă ruga să i se permită a continua un proces cu nepoții săi după ce îl lichidase printr-o transacție cu fratele ei (pirit). Cu drept cuvînt, rescriptul împăratului nu-i înveciunează continuarea procesului dînd o motivare bazată pe echitate („nullus etenim erit litium finis, si a transactionibus bona fide interpositis coeperit facile discedi” (n-ar mai exista un sfîrșit al litigiilor, dacă s-ar devia cu ușurință de la transacțiile încheiate de bună credință).

În legătură cu compensația, autorul se referă la cîteva prescripte ale împăraților Alexander Severus (din anul 229) și Philippus (249) prin care s-a dispus compensarea atunci cînd se fac socoteli între concurenți (creditori) în sensul că pe viitor nu se vor mai putea pretinde dobînzii („Cum alter alteri pecuniam sine usuris, alter usurariam debet, constitutum est a divo Severo concurrentis apud utrumque quantitatis usuras non posse praestandas” — (dacă unul datorează altuia o sumă de bani fără dobînzii, iar altul datorează cu dobînzii, s-a stabilit de către defunctul Sever că făcîndu-se compensația între ambele sume, nu se mai pot pretinde dobînzii).

În cesiunea de creanțe, rescriptele împăraților soldați au adus o îmbunătățire față de dreptul clasic dînd cesionarului o *actio utilis* atunci cînd acesta nu avea altă posibilitate de a încasa creanța. Este interesantă speța în care împărații Valerianus și Gallienus au dat un rescript în următorul caz: Soția a adus ca dotă cîteva creanțe iar bărbatul a luat în posesiune actele fără a avea un mandat sau o cesiune din partea soției. Prin urmare, neavînd posibilitatea de a urmări pe creditori, bărbatul a cerut un rescript imperial, iar împăratul i-a venit în ajutor dîndu-i *actio utilis*. Este un pas înainte față de dreptul clasic.

În partea finală a lucrării, autorul se ocupă de unele rescripte date de împărații Valerianus și Gallienus cu privire la intercesiune, la constituirea dotei prin darea unui gaj, de către mamă, ginerelui, precum și de documentele (chitanțele) care dovedesc existența unei creanțe. După rescriptele împăraților de mai sus, îndată ce s-a plătit latoria documentul (chitanța) rămîne fără valoare, chiar dacă se găsește în mîna creditorului.

În concluzie, autorul constată că rescriptele împăraților soldați au adus importante îmbunătățiri dreptului clasic în special prin reformele aduse în ameliorarea dreptului de cesiune prin extinderea dată acțiunii utile. Prin aceasta s-a realizat o mai largă înlesnire a operațiunilor juridice.

Lucrarea recenzată prezintă un deosebit interes pentru cei ce se ocupă de studiul dreptului și al istoriei dreptului roman. O recomand deci ca o lucrare interesantă și foarte bogată în conținut care aduce o lumină nouă asupra epocii dintre anii 235 — 284.

V. Negru

PETER WITT, *In ius vocare bei Plautus und Terenz*, Freiburg 1971.

Autorul acestei lucrări și-a propus să scoată din comediile lui Plaut și Terențiu acele formule juridice care se foloseau pe vremea lor la chemarea în judecată după procedura dreptului roman. Nici unul din acești doi autori nu a fost jurist. De aceea autorul lucrării recenzate a procedat cu multă precauțiune atunci cînd a analizat comediile lui Plaut și Terențiu, scrise în prima jumătate a secolului al doilea î.e.n. Multe din aceste comedii sînt traduceri din limba greacă și prin urmare trebuie văzut în ce măsură traducerea unor termeni juridici din limba greacă corespunde celor uzitați în limba latină.

Autorii moderni care au studiat comediile lui Plaut și Terențiu sînt de părere că Plaut s-a bazat mai mult pe dreptul roman iar Terențiu mai mult pe dreptul grec. Terențiu era mult mai apropiat de cultura greacă decît Plaut și prin urmare găsim la el mai puțini termeni juridici romani decît la Plaut. Acesta din urmă s-a străduit să folosească termeni romani chiar pentru unele instituții juridice grecești. Este cunoscut că în dreptul roman chemarea în judecată se făcea în mod verbal iar în Grecia chemarea în judecată se făcea în formă scrisă. De aceea întîlnim la Plaut atît expresia latină „in ius vocare” cît și traducerea din limba greacă „dicam scribere”, adică acțiunea scrisă.

Gaius arată, în cartea a IV-a a Instituțiilor sale, că reclamantul avea posibilitatea, după vechiul drept, să urmărească pe pirit prin una din cele cinci *legis actiones*. Dar formalismul acestora a devenit cu timpul prea greoi și el a fost înlocuit, treptat, cu procedura formulară. După ambele proceduri erau două faze ale procesului, „in iure” și „in iudicio” (apud iudicem). Reclamantul chema pe pirit în judecată „in ius te voco” sau „eamus in ius”. Se vede însă că pe vremea lui Plaut se puteau folosi și alte formule pentru chemarea în judecată fiindcă în comediile lui întîlnim expresiile: *ambula in ius*, *in ius eas*, *eamus in ius*, *ite in ius*, *in ius te voco*.

În ceea ce privește locul în care se putea face chemarea în judecată, din comediiile lui Plaut rezultă că chemarea se făcea în public, deci pe stradă sau în forul roman, căci domiciliul fiind inviolabil, reclamantul nu putea pătrunde în casa piritului pentru a-l chema în judecată. În orice caz, rostirea formulei trebuia făcută față de pirit și în prezența martorilor. Nu era necesară motivarea chemării în judecată, dar piritul avea dreptul să-i ceară reclamantului arătarea motivului pentru care îl cheamă în judecată. În comediiile lui Plaut întâlnim cazuri în care reclamantul nu-i dă piritului nici o explicație, ci îi spune numai că va arăta motivele în fața pretorului iar în alte cazuri îi arată motivele; așa, de exemplu, „aio te mihi furtum bovis....fecisse“.

Dacă cel somat să-l urmeze în judecată pe reclamant se opunea răspunzând „non eo“ atunci reclamantul se adresa primului martor cu întrebarea „licet te antestari?“ la care cel întrebat putea răspunde „licet“ sau „non licet“. Din comediiile lui Plaut rezultă că era o obligație morală de a fi martor atunci când erai solicitat; că în caz de refuz, reclamantul putea arunca un blestem asupra celui ce refuza să-l ajute în proces. La Plaut întâlnim de trei ori actul de „antestari“ pe cînd Terențiu nu pomeneste cu nici un cuvînt de acest act. Numai oamenii liberi puteau figura ca martori în proces, sclavii fiind excluși.

În comediiile lui Plaut se găsesc foarte multe scene de chemare în judecată. Dacă piritul nu voia să-l urmeze pe reclamant, atunci acesta avea, după cele XII table, „legis actio per manus iniectionem“ putînd deci pune mîna pe pirit (debitor) și ducîndu-l în fața pretorului. În comediiile analizate de autorul lucrării nu se întîlnesc scene de judecare a procesului în fața pretorului fiindcă de cele mai multe ori piritul îl urma pe reclamant, ori era dus cu forța. În unele scene din comediiile lui Plaut debitorul o ia la fugă pentru a scăpa de urmărirea creditorului. În alte scene din comediiile lui Plaut nici nu se ajunge la „manus iniectio“, ci este vorba umai de o amenințare pe care o face creditorul debitorului „te ad praetorem rapiam et tibi scribam dicam“ (te voi duce la pretor și voi face acțiune împotriva ta) iar debitorul se declară gata să plătească datoria sau să dea garanție că se va prezenta la termen.

La Plaut întâlnim expresia „manum inicere“ în trei scene, pe cînd la Terențiu nu o întâlnim deloc. Dar „manus iniectio“ nu putea fi folosită decît de cetățenii romani. De aceea peregrinii, care aveau un proces la Roma, recurgeau la ajutorul unui patron. Dacă piritul nu-l urma pe patron, acesta putea proceda conform prevederilor celor XII table: „post deinde manus iniectio esto“ (apoi să se pună mîna pe el).

În unele scene ale lui Plaut întâlnim și expresia „in ius rapere“ ceea ce înseamnă mai mult decît „manus iniectio“ fiind vorba de întrebuintarea de forță pentru a-l duce pe pirit în fața pretorului. Uneori Plaut folosește și expresia „rapere optorto collo“ (a-l prinde de gît pe pirit), tot în legătură cu „in ius rapere“. Din momentul în care creditorul a procedat la manus iniectio, debitorul și-a pierdut posibilitatea de a mai acționa. În această situație nu-l putea elibera decît o terță persoană care intervenea pentru a-l împiedica pe creditor să continue procedura. Această terță persoană era așa-numitul „vindex“ care făcea un act contrar lui „manus iniectio“ numit „manum depellere“ (a înlătura mîna). În cazul în care terță persoană proceda la „manum depellere“ ea garanta că debitorul se va prezenta în fața pretorului.

Dacă debitorul refuza să-l urmeze pe creditor „in ius“, atunci puteau interveni și alte persoane, în afară de vindex, dar cu consimțămîntul creditorului care se obligau, ca garanți, că debitorul se va prezenta în fața pretorului la termenul stabilit. Aceste persoane se numeau „vades“ sau „praedes“ (garanți). În ipoteza în care procedura „in iure“ nu se termina în aceeași zi, debitorul se obliga printr-o stipulație să se prezinte la termenul următor, iar în caz contrar să plătească o sumă de bani (cautio vadimonium sisti). În comedia lui Plaut „Persa“, reclamantul îi strigă piritului: „utinam vades desint in carcere ut is“, (de n-ai avea garanți ca să mergi la închisoare). Despre vades și vadimonium se vorbește la Plaut în mai multe locuri, dar Terențiu nu amintește nimic de aceste instituții. Rămîne deci nelămurit dacă ele existau în vechea procedură a legis actiones sau au fost introduse în procedura formulară.

Trecînd la analiza rezultatului cercetărilor sale, autorul lucrării analizate face precizarea că nici Plaut și nici Terențiu nu a fost jurist și că prin urmare în comediiile lor nu s-ar găsi nici drept roman și nici drept grec, ci mai degrabă o viață fictivă a instituțiilor de drept la care se referă. Acolo unde Plaut a făcut traduceri din limba greacă, traduceriile nu pot fi mai lămuritoare decît originalul (din limba greacă). Dealtfel, pe autorii comediiilor nu i-a interesat prea mult exactitatea expresiilor juridice, ci mai mult efectul lor hazliu asupra spectatorilor. Și Cicero mărturisește că, atunci cînd s-a folosit de lucrări ale autorilor străini (greci), n-a făcut traduceri precise, ci a căutat să dea înțelesul cuvintelor: „in quibus non verbum necesse habui reddere, sed genus omne verborum vimque servavi“ (în care n-a fost necesar să redau cuvîntul, ci am păstrat numai genul și forța cuvintelor).

Folosirea unei terminologii în comediile lui Plaut și Terențiu, chiar dacă nu are exactitatea expresiilor juridice din dreptul roman, dovedește totuși că instituțiile juridice la care se referă existau în sistemul dreptului roman în opera autorilor de mai sus (200 î.e.n.) Dar ceea ce este și mai important pentru epoca respectivă, este faptul că dreptul roman începu să se debaraseze de formalismul vechiului ius civile și să folosească expresii mai familiare poporului ca: *ambula in ius, in ius eas, eamus in ius, ite in ius și in ius te voco*. V. Negru

JOSEPH GEORG WOLF, *Causa stipulationis*, BÖHLAU 1974.

Încă de la începutul secolului trecut germanii au dat o importanță deosebită dreptului roman. Considerat ca *ratio scripta*, acesta constituia o bază de pe care se putea întreprinde critica instituțiilor feudale și oferea modele pentru înlocuirea lor. Tradiția se păstrează și în zilele noastre. Mulți tineri juriști abordează probleme de drept roman pe care le studiază și le expun ca teze de doctorat. Una dintre acestea este și lucrarea pe care o recenzăm.

La romani stipulația era cel mai important mod de contractare și era utilizată încă înainte de cele XII table și până pe vremea lui Iustinian. Ea este un contract verbal care constă dintr-o întrebare solemnă pusă de creditor și dintr-un răspuns corespunzător dat de debitor în termenii fixați de procedură. Nu există o singură formulă pentru a pune întrebarea, ci ea de pindea de obiectul contractului. Astfel, la contractul de împrumut, creditorul îl întreba pe debitor: *centum mihi dari spondes*? iar debitorul răspundea: *spondeo*. Când era vorba de o obligație de a face, creditorul puneă întrebarea: *facies*? iar debitorul răspundea: *faciam*.

Dar nu întotdeauna se putea deduce cauza pentru care debitorul își asuma obligația făcând promisiunea. În aceste cazuri ne găsim în fața unei obligații abstracte în care cauza obligației nu este cunoscută. În schimb, dacă creditorul arată pentru ce pretinde o anumită prestațiune, atunci iese în evidență cauza stipulației. Astfel, când creditorul îl întreabă pe debitor: *centum quae ex empto mihi debes, dari spondes*? (promiți să-mi dai suta ce mi-o dătozezi din cumpărare?) iar debitorul răspundea: *spondeo*, atunci se producea o *novatio* în sensul că, de unde înainte debitorul era obligat în baza contractului de vânzare-cumpărare, acum datora suta în urma stipulației.

Autorul lucrării recenzate scoate în evidență deosebirea dintre stipulația în care cauza este cunoscută și între stipulația abstractă și face precizarea că atunci când cauza este cunoscută (de ex. din contractul de vânzare) iar operațiunea juridică respectivă este nulă, stipulația rămâne fără obiect, pe când în stipulația abstractă debitorul rămâne obligat. În cazul însă, în care debitorul este urmărit de creditor pe baza stipulației fără cauză, el îi poate opune creditorului excepția *doli*. Se presupunea deci, că atunci când creditorul acționează pe baza unei stipulații fără cauză, el izează de dol, iar debitorul se poate apăra împotriva acestei acțiuni.

Se poate întâmpla ca stipulația să fi avut o cauză, dar care acum nu mai există. Așa, de exemplu, cumpărătorul a dat ca arună un inel; ulterior s-a încheiat contractul de vânzare-cumpărare, s-a plătit prețul și s-a predat obiectul vindut, dar vânzătorul nu a restituit inelul primit ca arună; în acest caz el reține inelul fără cauză și deci va fi obligat să-l restituie.

Pentru ca obligația, rezultând din stipulație să poată fi urmărită se cerea o „causa idonea”, adică o cauză valabilă, care să-l îndreptățească pe creditor la urmărirea debitorului. În caz de litigiu, pretorul avea să decidă dacă există o cauză care poate fi luată în considerare (causa idonea). Astfel, autorul se referă la două spețe în care și-au dat părerea jurisconsultii Celsus și Javolenus. În primul caz este vorba de o stipulație în care o femeie l-a întrebat pe un bărbat: *si tibi nupsero, decem dari spondes*? (dacă mă voi mărita cu tine promiți să-mi dai zece mii?) la care bărbatul a răspuns afirmativ: *spondeo*. Celsus consideră că această stipulație poate avea o „causa turpis” fiind împotriva bunelor moravuri și că pretorul va trebui să verifice care este cauza adevărată pentru care promitentul s-a angajat să dea cele zece mii.

În cel de al doilea caz, Javolenus consideră că este vorba de o cauză justă atunci când tatăl natural al unui copil, care se găsea în adopțiunea lui Titius, a promis că-l va institui pe copil ca erede, dacă acesta va fi emancipat de către tatăl adoptiv, iar acesta a cerut să-i promită o sumă de bani pentru această emancipare.

Trei sînt ipotezele pe care le analizează autorul lucrării recenzate în legătură cu cauza stipulației. În primul rînd este vorba de stipulația abstractă în care nu este indicată cauza, în al doilea rînd, a existat o cauză care însă nu s-a realizat și în al treilea rînd, a existat o cauză care însă a dispărut (causa finita). Pentru prima ipoteză s-a arătat că debitorul urmărit se poate apăra cu excepția *doli*, iar pretorul va decide dacă în speță a existat sau nu o cauză justă. Pentru cea de a doua ipoteză se ia ca exemplu *stipulatio dotis*; aceasta dădea naștere la obligație de plată, dar numai în cazul că s-a ajuns la încheierea căsătoriei; în caz contrar

debitorul se putea apăra printr-o întîmpinare „condictio causa data causa non secuta”. În cea de a treia ipoteză cauza care a existat la început a dispărut sau, dacă mai există, nu mai este cauza idonea. În această privință autorul se referă la opinia lui Ulpian care ne dă o explicație foarte clară (D.12.7.1.2 Ulp. 43 Sab : Sive ab initio sine causa promissum est, sive fuit causa promittendi quae finita est vel secuta non est, dicendum est conditioni locum fore (Fie că s-a făcut o promisiune de la început fără cauză, fie că a existat o cauză a promisiunii care s-a terminat sau nu s-a realizat, vom zice că este locul de a face contestație). În vremea lui Iustinian găsim acest mijloc de apărare sub cele trei forme : condictio sine causa, condictio causa data causa non secuta și condictio causa finita. Autorul analizează în mod amănunțit toate aceste trei ipoteze.

În partea a doua a lucrării sale, autorul se ocupă de așa-numitele „Tituliate Stipulation” (stipulația intitulată) cuprinzînd contractele tipice din dreptul roman : emptio-venditio, locatio-conductio, commodatum și mutuum. Forma stipulației fiind o formă neutrală, ea poate fi folosită la orice contract, la orice promisiune.

În afară de contractele enumerate mai sus din care rezultă obligațiile pe care debitorul le poate nova prin stipulație, autorul trece la analiza altor stipulații și anume, dotis nomine stipulatio, dotis nomine accepto ferre, precum și la cauza dotis et causa donationis. Pentru ca stipulația făcută în vederea constituirii de dotă să-și poată produce efectele este necesară încheierea căsătoriei ; (neque enim dos sine matrimonio esse potest — căci nu poate exista dotă fără căsătorie). Orice pretențiune ridicată, pe bază de stipulație de dotă, înainte de încheierea căsătoriei, va fi respinsă.

Cu privire la cauza donationis autorul se referă la Lex Cincia de donis et muneribus (anul 203 î.e.n.) care interzicea donațiile, făcînd însă excepții pentru anumite persoane. Dacă donația era făcută unei persoane exceptate ca era o „donatio perfecta” iar dacă era făcută unei persoane neexceptată, atunci era „donatio imperfecta”. Unei astfel de donații i se putea opune exceptio legis Cinciae.

În partea a treia a lucrării intitulată *condictio liberacionis*, autorul analizează mai întîi „condictio incerti” și apoi „condictio liberationis”. Întrucît pe cale de stipulație se putea încheia orice convenție, se putea întîmpla ca debitorul să se angajeze la îndeplinirea unei obligații incerte. Una din formulele prin care se încheia o astfel de convenție era următoarea : „Quantum pecuniam tibi intra illum diem dederō, tantam dari spondes ? -spondeo :- (promiți să-mi dai suma de bani pe care îți voi da-o eu pînă la ziua cutare ? Aici evantumul obligației nu este determinat și prin urmare debitorul urmărit va putea să se apere cu ajutorul „condictio incerti”. În acest caz judecătorul era împuternicit să verifice evantumul obligației „quanti ea res erit” și dacă constata că există creanța pretinsă de creditor îl condamna pe debitor la plata ei, iar dacă constata că nu există, îl libera de obligație, căci formula era : „si paret condemnā, si non paret, absolve”. Lucrarea recenzată este rezultatul unui studiu aprofundat și foarte interesant.

V. Negru

DETLEF LIEBS, *Römisches Rect, Ein Studienbuch*, Vandenhoeck Ruprecht in Göttingen, 1975 (Dreptul roman, Manual) 306 pagini.

Römisches Rect (Dreptul roman) este un manual destinat studenților facultăților de drept. Confruntat cu o serie de probleme care sînt comune în bună parte predării dreptului roman în toate țările azi, eminentul coleg din Freiburg a adoptat soluții noi.

Manualul începe cu o istorie a dreptului roman în timpul republicii, a principatului și dominatului. Se rezervă o parte deosebită operei lui Iustinian și dreptului roman în Europa în timpul renașterii Carolingiene și al glosatorilor (sec. 11). Urmează postglosatorii, doctrina lui usus modernum Pandectarum și școala istorică a dreptului.

Restul manualului studiază succesiv „Familia”, „Proprietatea”, „Obligațiile decurgînd din contracte”, „Bona fides ca element creator în dreptul roman”, „Delictele private”. Manualul lui D. Liebs are numeroase părți originale care îl recomandă specialiștilor din lumea întreagă. Semnalăm, printre altele, că, neputînd să cuprindă în paginile, de altfel foarte dense, pe care le are la îndemînă toate problemele pe care le sokoate importante, autorul alege anumite domenii în care dezvoltă ideile sale conducătoare. Am putea da ca exemplu cap. V despre „Bona fides ca element creator în dreptul roman”. Autorul îi consacră numeroase pagini, alegînd ca teren de demonstrație a ideilor sale vînzarea. Definind *fides*, D. Liebs urmărește importanța pătrunderii acestui concept în domeniul dreptului. Sînt prezentate cititorilor formele acțiunii empti și venditi în latină și în traducere, iar analiza scoate la iveală marile posibilități pe care conceptul de bona fides le-a deschis dreptului roman. Interesant este că tot în acest capitol și tot în legă-

tură cu ideea centrală — larga libertate de acțiune în cuprinderea tuturor elementelor dorite de părți în contract — găsim și un paragraf despre pactele adăugate contractelor. Ideea autorului, exprimată și în prefață, este de a preda un drept roman care să constituie un instrument de formațiune pentru juristi, care să le dea posibilitatea de a rezolva cu succes problemele variate și grele pe care le ridică practica actuală.

În legătură cu aceasta, atragem atenția asupra unei alte calități care sporește valoarea manualului: urmărindu-se transformarea concepțiilor romane de-a lungul secolelor, studenții înțeleg originea reglementării moderne, consecință a unei dezvoltări milenare. Astfel, în materia contractelor, autorul ne conduce de la principiul enumerării cazurilor în care acordul de voință naște efecte de drept, prin dreptul canonic, prin dreptul olandez din sec. al XVI-lea (Grotius) la situația de azi din dreptul civil german, dreptul civil francez și italian, dreptul englez, punând în lumină particularitățile fiecărui sistem și măsura în care munca jurisconsultilor romani a ajutat omenirii să ajungă mai devreme la rezultatele valabile. Cartea este deopotrivă de utilă pentru romaniștii începători sau avansați, prin bogăția de informații, prin expunerea clară. Ea se situează printre cele mai reușite apariții de acest gen din ultimul timp.

Mihai Jacotă

International Encyclopedia of Comparative Law, Ed. J. C. Mohr (Paul Siebek) Töbingen, Monton — The Hague, Paris.

O enciclopedie nu poate, evident, forma obiectul unei recenzii. Dorim însă să semnalăm apariția ei și să prezentăm sumar schema și modul care a fost elaborată, pentru a evidenția interesul unei asemenea lucrări.

Sub auspiciile Asociației internaționale pentru științe juridice (International Association of Legal Science) a început să fie editată o enciclopedie internațională de drept comparat. Lucrare scrisă în limba engleză, este elaborată sub egida unui comitet compus din juriști de mare prestigiu (redactor responsabil K. Zweigert) dintr-o serie de țări, cu colaborarea a sute de juriști din lumea întreagă. Lucrarea este concepută în XVII volume. Fiecare volum constă dintr-un număr de capitole ce apar în fascicule separate începând din anul 1971, elaborate de diverși autori, sub redacția unui redactor responsabil al volumului respectiv.

Primul volum, intitulat *Rapoarte naționale* (National Reports) este alcătuit din sumare prezentări a sistemului de drept din fiecare țată, în ordinea alfabetică, după aceeași schemă sintem constituțional, izvoare de drept, evoluția istorică a dreptului privat, dreptul civil, dreptul comercial, dirijarea economiei de către stat și proprietate industrială. Fiecare raport național (ca de altfel fiecare capitol al tuturor volumelor) este însoțit de o amplă bibliografie. Redactorul responsabil al primului volum, juristul cehoslovac V. Knapp, menționează că prezentarea raporturilor naționale a fost limitată la descrierea sistemului respectiv, fără polemici politice, dar este, inevitabil ca prezentarea și aprecierea faptelor să oglindească, într-un fel sau altul, vederile autorului respectiv. Caracter general are și volumul II, *Sistemele de drept ale lumii contemporane și unificarea lor*, întocmit sub redacția autorului francez R. David. El cuprinde o prezentare a concepției despre drept, structura și clarificarea dreptului, precum și izvoarele de drept în principalele sisteme de drept, dreptul continental, common-law dreptul socialist, dreptul islamic, dreptul hindus, dreptul african.

Volumele ce urmează se referă la instituții juridice fundamentale ale dreptului civil și ale ramurilor înrudite: drept internațional privat, procedură civilă precum și ceea ce s-ar putea denumi legislație economică în sensul larg al cuvintului. Gruparea instituțiilor juridice este următoarea: vol. III — *Drept internațional privat*; vol. IV — *Persoane și familie*; vol. V — *Sucesiuni*; vol. VI — *Proprietate* (property and trust); vol. VII — *Contracte în general*; vol. VIII — *Contracte speciale*; vol. IX — *Tranzacții și instituții comerciale*; vol. X — *Quasi-contracte*; vol. XI — *Delicte*; vol. XII — *Dreptul transportului*; vol. XIII — *Societăți și organizații comerciale* (Business and Private Organisations) — în care sunt tratate pe lângă societățile comerciale și organizațiile cooperatiste și de stat; vol. XIV — *drept de autor și proprietatea industrială*; vol. XV — *Dreptul muncii*; vol. XVI — *Procedură civilă*; vol. XVII — *Statul și economia*. Fiecare din problemele tratate este prezentată comparativ, respectiv cu mențiunea unor particularități în principalele sisteme de drept.

În epoca modernă în care viața economică și social-culturală a fiecărei țări este de neconceput fără cooperarea cu alte țări, cunoașterea sistemului de drept a țărilor cu care avem relații economice și culturale este indispensabilă. Credem că această enciclopedie este o valoroasă lucrare sintetică de referință, de utilitate și teoretică deosebită, care, dincolo de informațiile privind regulile în vigoare în alte țări, ne dă cheia înțelegerii națiunilor, categoriilor, clarificărilor folosite în sistemul de drept al diferitelor țări.

R. Sanilevici

Sistemul de schimb practicat de unele țări trebuie să corespundă obiectivelor interne (diminuarea șomajului) creșterea economică, să asigure o interdependență a monedei naționale.

A. Grjebine și T. Grjebine prezintă ca avantajoase sistemele schimburilor ajustabile și autoajustabile și dintre acestea cele planificate cu ajutorul „indicatorilor obiectivi”. Problema care se pune este alegerea acestor indicatori. Instrumente susceptibile de ajustare a dezechilibrului monetar internațional sînt lichiditățile internaționale.

Experiența lirei sterline, a dolarului demonstrează că este exclusă folosirea unei monede naționale ca instrument de plată și rezervă internațională, rămîne posibilitatea folosirii aurului sau a drepturilor de tragere speciale (DTS). Adepții aurului sînt optimiști, dar autorii demonstrează că viitorul aurului este negat de „primejdiiile” ce le prezintă. Moneda viitorului după cum o numesc autorii rămîn D.T.S-urile. Bazele acestei „monede scripturale” au fost puse în anul 1968 la Conferința de la Stockolm. Singura problemă care se ridică este dacă cele două funcții de rezervă la băncile centrale și instrument de plată să fie îndeplinite de una și aceeași monedă sau dacă nu este mai bine să se creeze două monede.

Un neajuns al actualului sistem monetar este mișcarea de capital sub cele trei forme, lichidității ale societăților multinaționale, dolarii deținuți la băncile centrale europene, japoneze și investițiile realizate de firmele unei țări în altă țară.

Pornind de la experiența Franței autorii tratează în ultimul capitol posibilitatea creării unei monede europene care va favoriza schimburile între țările europene, unificarea europeană va rezolva problema sistemului monetar internațional.

Propunerile conferinței de la Nairobi: ajustarea balanțelor de plăți, limitarea mișcărilor de capital, folosirea D.T.S-urilor ca principal instrument de rezervă, favorizarea de resurse către țările în curs de dezvoltare, demonstrează că reforma sistemului monetar internațional este o problemă ce preocupă opinia mondială.

Lucrarea de față este interesantă prin prezentarea concentrată a fenomenelor economice și monetare ce fac necesară o reformă monetară de mari proporții.

„Lectura sa dă de gîndit astăzi, ea ne dă o soluție națională a problemei monetare...”
Își încheie All-in Chalandon prefața la această carte.

Maria Prisacariu